

TC
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK ve PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

12-15 YAŞ ARASI İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN DAVRANIŞ
SORUNLARI ile AİLE İŞLEVLERİ ve ANNE-BABA KİŞİLİK
ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

FİRDEVS SAVI

İZMİR
2008

TC
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK ve PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

12–15 YAŞ ARASI İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN DAVRANIŞ
SORUNLARI ile AİLE İŞLEVLERİ ve ANNE-BABA KİŞİLİK
ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

FİRDEVS SAVİ

DANIŞMAN
PROF. DR. RENGİN AKBOY

İZMİR
2008

Doktora tezi olarak sunduğum “12–15 Yaş Arası İlköğretim Öğrencilerinin Davranış Sorunları İle Aile İşlevleri Ve Anne-Baba Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı çalışmanın, bilimsel ilkeler ışığında yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynaklar bölümünde gösterilenlerden oluştuğunu, bu esrelere atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

17/ 06 /2008

Firdevs SAVI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Önsöz.....	i
Tablo Listesi.....	ii
Şekil Listesi.....	iv
Özet Ve Anahtar Sözcükler.....	v
Abstract And Key Words.....	vii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	6
1.3. Problem Cümlesi.....	8
1.4. Alt Problemler.....	8
1.5. Sayıtlılar.....	9
1.6. Sınırlılıklar.....	9
1.7. Tanımlar.....	9
1.8. Kısaltmalar.....	9

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

2.1.1.Ergenlik Dönemine Kuramsal Yaklaşımlar.....	10
2.1.2.Ergenlik Döneminde Yaşanan Davranış Sorunları.....	16
2.1.3.Ergenlerde Yaşanan Davranış Sorunlarının Sınıflandırılması	17
2.1.3.1.İçselleştirilmiş Davranış Sorunları.....	19
2.1.3.2.Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları.....	20
2.1.4. Ergenlik Dönemi Davranış Sorunlarının Nedenleri.....	21
2.2.1 Aile İşlevleri Kavramı.....	28
2.2.2.Aile İşlevlerinin Sınıflandırılması.....	31

2.3.1. Kişilik Ve Psikopatoloji Kuramları.....	34
2.3.2. Kişiliğin Gelişimini Etkileyen Faktörler.....	46
2.4.1.Kişiliğin Değerlendirilmesi	53
2.4.2.Kişiliğin Boyutları.....	55
2.5. Ergenlik Dönemi Davranış Sorunları İle İlgili Araştırmalar.....	60
2.6. Aile İşlevleri İle İlgili Araştırmalar.....	67
2.7. Kişilik Özellikleri İle İlgili Araştırmalar.....	72

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1.Araştırmanın Modeli	75
3.2.Evren ve Örneklem	75
3.3.Veri Toplama Araçları	75
3.3.1. 4-18 Yaş Çocukve Gençlerde Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL/ 4-18)	76
3.3.2. 11- 18 Yaş Grubu Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (YSR-18)	78
3.3.3.Eysenck Kişilik Envanteri.....	80
3.3.4.Aile Değerlendirme Ölçeği	86
3.4.Verilerin Toplanması	91
3.4.Verilerin Çözümlemesi	91

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

4.1.Örnekleme Tanımlayıcı Bulgular.....	92
4.2.Alt Problemlere İlişkin Bulgular.....	96
4.2.1.Ergenlerin Davranış Sorunlarının Sosyo- Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi.....	96
4.2.2.Ergenlerin-Davranış Sorunlarına İlişkin Ergenler ile Anne Ve Babaların Algıları Arasındaki İlişki.....	133

4.2.3.Davranış Sorunları İle Aile İşlevleri Arasındaki İlişki	150
4.2.4.Davranış Sorunları İle Anne-Babaların Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki	65

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1.Ergenlerin Davranış Sorunları ile Sosyo-Demografik Özelliklerin Etkileşimi.....	173
5. 2. Ergenlerin Davranış Sorunlarının Ergen ve Ebeveyn Algıları Açısından İncelenmesi.....	188
5.3. Ergenlerin Davranış Sorunları İle Aile İşlevleri Arasındaki İlişki.....	190
5.4.Davranış Sorunları İle Anne-Babaların Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki.....	202
5.5.Sonuç.....	208
5.6.Öneriler.....	212
KAYNAK DİZİNİ.....	214
EKLER	236

ÖNSÖZ

Öncelikle, sevgili Hocam Sayın Prof. Dr. Rengin Akboy'a, çalışmalarına yaptığı çok değerli katkılarından dolayı minnettarım. Beni bilimsel düşünmeye yönlendirdiği ve ifadelerimi sadeleştirip daha anlamlı hale getirdiği için çok teşekkür ederim.

Tezimin şekillenmesinde ve bu noktaya gelmesindeki yardımları ve önerilerinden dolayı Tez İzleme Komitesi Üyeleri Yrd. Doç.Dr. Şüheda ÖZBEN ve Yrd. Doç. Dr. Aydın Yaka'ya teşekkür ederim. Ayrıca Ege Üniversitesi Eğitim Bilimleri Öğretim Üyesi Prof Dr. İbrahim Dönmezer'e değerli zamanlarını ayırarak ve tezime çok değerli katkılarda buldukları için çok teşekkür ederim.

Ve sevgili eşim Mehmet'e gösterdiğin sevgi ve anlayış için teşekkür ederim. Bir an önce uyutup ders çalışmak istediğim için uyumayan ve gecenin bir yarısına kadar oyun oynayan canım oğlum Özgün, senin zamanını çaldığım için özür dilerim, seni çok seviyorum. Son olarak sevgili ailem, her zaman benim yanımda olduğunuz ve bana güvendiğiniz için size çok teşekkür ederim.

Tablo Listesi

	Sayfa No
Tablo 1 Ergenlerin Cinsiyet, Yaş Ve Sınıf Düzeyine İlişkin Dağılımları	93
Tablo 2 Anne Ve Babaların Eğitim Düzeyi Ve Yaşlarına Göre Dağılımları	94
Tablo 3 Anne Ve Babaların Çalışma Durumları İle Aile Gelir Durumlarına İlişkin dağılımları.....	95
Tablo 4 Ergenlerin Davranış Sorunları İle Cinsiyet Arasındaki İlişki	97
Tablo 5 Annelerin Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Cinsiyet Arasındaki İlişki	98
Tablo 6 Babaların Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları Cinsiyet Arasındaki İlişki.....	100
Tablo 7 Ergenlerin Davranış Sorunlarına İlişkin Algıları İle Yaş Arasındaki İliş	102
Tablo 8 Ergenlerin Davranış Sorunları İle Sınıf Düzeyleri Arasındaki İlişki	104
Tablo 9 Annelerin Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Sınıf Düzeyleri Arasındaki İlişki	106
Tablo 10 Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Anne Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki	109
Tablo 11 Annelerin Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Eğitim Düzeyleri Arasındaki İlişki	111
Tablo 12 Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Baba Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki	113
Tablo 13 Babaların Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Eğitim Düzeyleri Arasındaki İlişki	115
Tablo 14 Ergenlerin Davranış Sorunları İle Anne Yaş Grubu Arasındaki İlişki.....	117
Tablo 15 Annelerin Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Kendi Yaş Grubu Arasındaki İlişki	120
Tablo 16 Ergenlerin Davranış Sorunları İle Baba Yaş Grubu Arasındaki İlişki	122
Tablo 17 Babaların Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Kendi Yaş Grubu Arasındaki İlişki.....	124
Tablo 18 Ergenlerin Davranış Sorunları İle Baba Çalışma Durumu Arasındaki İlişki	126
Tablo 19 Babaların Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Çalışma Durumları Arasındaki İlişki	128

Tablo 20 Annelerin Ergenlerin Davranış Sorunları Algısı İle Çalışma Durumları Arasındaki İlişki.....	130
Tablo 21 Ergenlerin Davranış Sorunları İle Aile Gelir Durumu Arasındaki İlişki	132
Tablo 22 Ergenlerin Davranış Sorunlarına İlişkin Algıları İle Annelerin Algıları Arasındaki İlişki.....	138
Tablo 23 Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Babaların Algıları Arasındaki İlişki.....	144
Tablo 24 Ergenlerin Davranış Sorunlarına İlişkin Anneler İle Babaların Algıları Arasındaki İlişki.....	149
Tablo 25 Ergenlerin Davranış Sorunları İle Aile İşlevleri Arasındaki İlişki.....	154
Tablo 26 Annelerin Ergenlerin Davranış Sorunları İle Aile İşlevlerine İlişkin Algıları Arasındaki İlişki.....	159
Tablo 27 Babaların Davranış Sorunları İle Aile İşlevlerine İlişkin Algıları Arasındaki İlişki	164
Tablo 28 Annelerin Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki.....	168
Tablo 29 Babaların Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki	172

Şekil Listesi**Sayfa No**

Şekil 1 Eysenck'in Kişilik Tipleri	58
---	----

ÖZET

Ergenlerin davranış sorunlarını tek bir açıdan değerlendirmek mümkün değildir. Yapılan çalışmalarda davranış sorunlarının ergenin içinde yaşadığı çevrenin bir yansıması olduğu, güvenli ve tutarlı çevre şartlarının ergenlerde sağlıklı davranış kalıplarının gelişimi için gerekli olduğu; ancak risk faktörlerinin varlığının ergenin normal gelişimini bozduğu belirtilmektedir.

Bu araştırmanın amacı, 12–15 yaş arası ilköğretim öğrencilerinin davranış sorunları ile aile işlevleri ve anne-babaların kişilik özellikleri arasındaki ilişkisinin incelenmesidir. Araştırma kapsamında davranış sorunları ile sosyo-demografik değişkenler ve aile işlevleri arasındaki ilişki ergen ve anne-babaların algıları açısından değerlendirilmiş; kişilik özelliklerine ilişkin veriler sadece ebeveynlerin algıları açısından incelenmiştir.

Araştırmanın örneklemini İzmir il merkezinde ilköğretime devam eden (6., 7., 8. sınıf) 12–15 yaş arası 389 ergen ile anne ve babalarından oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak: 1-) 4-18 Yaş Çocuk ve Gençlerde Davranış Değerlendirme Ölçeği, 2-) 11- 18 Yaş Grubu Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği, 3-) Aile İşlevlerini Değerlendirme Ölçeği, 4-) Eysenck Kişilik Envanteri kullanılmıştır. Veriler t- testi, Varyans Analizi, Scheffee Testi ve Pearson Korelasyon Katsayısı ile analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda, ergenlerin davranış sorunlarının cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, anne ve babanın eğitim durumu ve yaşları, çalışma durumları ile aile gelir düzeyine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Ayrıca; ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile anne ve babalarının algıları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Ergenlerin davranış sorunları ile aile işlevleri arasında hem ergenlere göre hem de anne–babalara göre anlamlı bir ilişki bulunurken; annelerin ve babaların ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile kişilik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

***Anahtar Kelimeler:** Ergenlik, Davranış Sorunları, Kişilik, Aile İşlevleri*

ABSTRACT

It is not possible that, to evaluate of adolescent behavior problems in one approach. Studies show that, behavior problems are reflections of social environment and confident and coherent environmental conditions are needed for healthy behavior patterns improvement. But risk factors are effected normal improvement of adolescent negatively.

Aim of this study is to examine between 12-15 years old primary school adolescent's behavior problems by family function and parent's personality dimensions. In study embrace, relations between behavior problems and social-demographic variables and family functions are evaluated from the point of adolescent and parent's perception. Datas of personality features are examined only point of parent's perceptions.

Sampling of this study be formed in İzmir town center primary school's 6.7.8. classes 389 students who are between 12-15 years old and their parents. Measurement instrument, 1) Child Behavior Check List/CBCL/4-18, 2) Youth Self Reported /YSR /11-18, 3) Eysenk Personality Questionnaire, 4) Family Assesment Device are used. Analysis datas t-test, Analysis Variance, Scheffee Test and Pearson's r Analysis technics are done.

In accordance with results of study, differences were found on behavior problems of adolescents in view of gender, age, class level, mother's and father's educational level, range of age, job and family salary. Between perceptions of adolescents and parents are related with each other in positive way.

There is positive relation between adolescents' behavioral problems and family functions; The last finding is, there is positive relation between parents' behavioral problems perceptions, personality dimensions

***Key Words:** Adolescence, Behavior Problems, Personality, Family Functionings*

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın problemi, amacı ve önemi açıklanarak, alt problemler ele alınmış ve ergenlerde yaşanan davranış sorunlarının aile işlevleri ve anne-baba kişilik özellikleri ile ilişkisine yönelik araştırmanın genel çerçevesi çizilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Davranış sorunları günümüzde hem batı ülkelerinde hem de ülkemizde yöneticiler, eğitimciler ve aileler için büyük bir endişe oluşturmaktadır (Charles, 1992; Degani, 1998; Wearing ve Conn, 1995; Kingery, Coggeshall ve Alford, 1987, Maliphant and Davies, 1990). Bu endişenin nedenlerinden biri, çocukluk ve ergenlikte görülen davranış sorunları ile sonraki dönemlerde yaşanan sosyal uyumsuzluk, yetişkin suçluluğu ve şiddet davranışları arasında ilişki bulunması (Hudley ve ark., 1998; Morrison, Robertson ve Harding, 1998 ve Walker, Colvin ve Ramsey, 1995). İkincisi; davranış sorunu olan çocukların birçoğunda zayıf gelişimsel özelliklerin ve okul problemlerinin bulunma riskinin yüksek olmasıdır (Pianta ve Walsh, 1996). Bu çocuklarda, yaşıtları tarafından reddedilme, düşük akademik başarı, ruh sağlığı kliniklerine yönlendirilme ve okuldan kaçma gibi problemlerin daha yüksek olduğu görülmüştür (Castillo, Holmes, Cuccaro ve Gardner, 1997, ve Hudley ve ark., 1998). Ayrıca bu çocukların karakteristiklerine bakıldığında; okuldan kaçmanın da dahil olduğu okul uyumsuzluklarına diğer çocuklardan daha yatkın oldukları (Baker 1998; Pianta ve Walsh 1996), aile karakteristiklerine bakıldığında ise ailelerin fakir, çocuk yada eş istismarının daha sıklıkla görüldüğü, işsizlik

oranının daha fazla ve tek ebeveynlik gibi bulgularında daha yaygın olduğu belirtilmektedir (Akt: Schiff ve Bargil, 2004).

Gerek çocuklukta gerekse ergenlik döneminde sıklıkla görülen davranış sorunlarının 18 yaşın altında erkekler için % 6-16, kızlar için %2-9 oranında olduğu bildirilirken (Canat, 1999), 14 yaşındaki adolesanlarda psikiyatrik bozuklukların oranı çeşitli araştırmalarda %15–20 olarak ifade edilmektedir (Ekşi, 1999).

Ruhsal bozukluklar, ruhsal süreçlerdeki bozulmaların bir sonucudur. İnsanın ruhsal gelişimi doğumdan itibaren içinde yaşadığı insan topluluğuyla karşılıklı etkileşim yoluyla olmaktadır. Bu etkileşimin sınırları en dar aile çevresinden başlayıp, en geniş toplum ortamına kadar yayılır. O yüzden bu problemlerin nedenlerini, problemin seyrini ve varacağı noktayı inceleyip, araştırmak, çevreden gelen etkenleri göz önüne almak gerekir. Anne babanın duygusal sorunlarının olması, evlilik ilişkilerinde başarılı olmamaları, ergenin aile içinde sürekli kavga ve çekişmeye tanık olması gibi kötü ev koşulları ergeni bir karmaşaya, iç çatışmaya ya da suç işlemeye itebilir (Koptagel, 1991).

Ergenlik çağı, belirgin ve hızlı fizyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimlerin görüldüğü, çeşitli gelişimsel görevleri içeren ve çocukluktan yetişkinliğe geçişi ifade eden bir yaşam dönemidir (Renk ve Creasey 2003). Bu nedenle ilgili çalışmalar sürdürülürken ergenlik dönemi tüm yaşam dönemleri içerisinde önemli görülmüştür. Ergenler bu dönemde, pubertenin getirdiği fizyolojik değişiklikler, yaşam deneyimleriyle gelen bilişsel kapasitedeki artışla bütünleşmek, aile ve ebeveynlerden bağımsızlığın artması yönündeki beklentileri başarmak, kendi cinsiyeti ve karşı cinsiyetle sosyal roller geliştirmek, akademik gereklilikleri gerçekleştirmek, meslek seçimi ve plan yapmak, yetişkin rollerine hazırlanmak gibi pek çok stresli durumla karşı karşıyadır (Patterson ve McCubbin 1987). Bunlar ergenin yaşam dönemi boyunca ilk kez karşılaştığı ve toplumca ulaşılması beklenen hedeflerdir (Basut ve Erden, 2005).

Ergenlik dönemini: puberte dönemi (yaklaşık 12-14 yaş), orta ergenlik dönemi (yaklaşık 15-17 yaş), son dönem (18 ile kimliğin buluncaya kadar geçen dönem) olmak başlıca üç bölümde incelemek mümkündür. Son yıllarda puberte dönemi daha kısalmış ve gençler bu döneme daha iyi hazırlanmışlarsa da pubertenin getirdiği değişiklikler yine de gençler için zaman zaman ciddi büyük tepkilere yol açmaktadır. Puberte döneminde fizyolojik değişiklikler ergenin ilgisini değişen ve gelişen bedeninde toplar. Bu bedenine ve kendine yabancılaşma hissetmesine neden olabilir. Bedenin yaşıtlarında farklı olması büyük önem taşır. Bu nedenle boy uzunluğu, sakal, bedenindeki kılların çıkmaması, kızlarda göğüs büyüklüğü sorun olabilir. Ayrıca ergenlerin çoğu kendilerini yetersiz ve güvensiz hissedebilir ve bunları zaman zaman bedenine projekte edebilir. Yani ergen güvensizliğini burnunun büyüklüğü ya da yüzündeki ben'den kaynaklandığını düşünebilir. Benzer şekilde cinsel çatışmaları veya mastürbasyonla ilgili sorunlarını da kendi bedenine yansıtabilir (Ekşi, 1999). Ergenlerin bazı duygusal stresleri yaşaması ya da yanlış davranışlar sergilemesi bu dönemde normal kabul edilebilir. Ancak bu davranışlar ergenin yaşamının büyük bir bölümünü aksatmaya başlarsa, ciddi boyutlara ulaşırsa problem olarak değerlendirilmelidir (Olmans ve Emery, 1995).

Ergenlerde davranış bozukluklarının ergenin içinde yaşadığı çevrenin bir yansıması olduğu, güvenli ve tutarlı çevre şartlarının sağlıklı davranış kalıplarının gelişimi için gerekli olduğu; ancak, çevresindeki tehlikeli ve zarar verici risk faktörlerinin varlığının ergenin normal gelişimini bozduğu belirtilmektedir (Rutter, 1985). Bu risk faktörleri arasında; düşük sosyo-ekonomik düzey, geniş aile, çocukluk dönemi istismar ve ihmali, düzensiz aile yapısı ve aile çatışmaları yer almaktadır. Ergenin yaşamında bu risk faktörlerinin sayısı ne kadar fazla ise davranış sorunları geliştirme olasılığının arttığı belirtilmektedir (Boyle ve Offord 1990; Akt: Gaoni ve ark. 1998).

Koruyucu faktörler, risk faktörlerinin etkisini değiştirerek çocuk için daha güvenli ve sağlıklı bir çevre oluşturmaya yardımcı olur. Bu faktörler çocuğun başa

çıkma stratejileri geliştirmesinde ve direnç oluşturmada önemli bir güce sahiptir. Örneğin; yüksek düzeyde kendine yeterlilik duygusu, ortalama üstünde zeka düzeyi, sosyal uyum ve aile desteği bu faktörler arasındadır. Çocuğun yaşamındaki risk faktörleri arttıkça koruyucu faktörlere olan ihtiyacı da artmaktadır (Werner, 1985).

Ergenlik döneminde yaşanan problemlerin değerlendirilmesinde tek bir risk faktöründen ya da kişilik tipinden bahsetmek mümkün olmamasına rağmen yapılan çalışmalar problem davranışları sergileyen ergenlerin bazı ortak özelliklerinin bulunduğunu göstermektedir. Bu ortak özellikler arasında, cinsiyet, yaş, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi gibi sosyo-demografik özellikler sayılabilir (Saewyc ve ark, 1998; Boyd, McCabe ve d'Arcy, 2003). Ayrıca ebeveyn-ergen iletişiminin niteliği, aile içi uyum, aile yapısı gibi ailevi faktörlerle birlikte (Kandel, 1990; Kandel ve Wu, 1995), ergenin benlik algısı, öz-yeterlilik duygusu gibi kişilik özellikleri de yer almaktadır (Akt: Özbay ve ark, 1991).

Ergenlik dönemindeki öfke nedenlerinde değişimler olur. Bunların başında karşı cinse ilginin artması nedeniyle çıkan sorunlar ve yasaklamalar gelir. Bunu takiben başkalarının kendisine sataşması, aşağılandığını hissetmesi, onurunun zedelenmesi, isteklerinin yapılmaması, planlarının bozulması, ailenin ve kendi isteklerinin çatışması, işlerine karışılması, arkadaş ilişkilerindeki sorunlar, ergenin öfkelenmesine neden olur. Gencin karşı cinse duyduğu ilgi içindeki kıskançlık duygusunu ortaya çıkarır (Akboy, 2005). Ergenin kimlik bulması ya da bireyleşmesi, bir başarı sürecinin yansımasıdır. Ancak ergenin içerisinde yer aldığı sosyal çevre tarafından kendisine sunulan sosyal desteğin yetersiz veya hatalı olması sonucunda ergenlerde çeşitli uyum problemleri ortaya çıkabilmektedir.

Josselyn (1974), ergenlik döneminin getirdiği yeni içsel ve çevresel gerçeklere uyum sağlama biçiminin bir ergenden diğerine önemli farklılıklar gösterdiğini belirtmektedir (Akt: Geçtan, 1989). Birçok ergenin geçirdiği psikolojik değişim dıştan gözlemlenemeyecek kadar yavaştır, ancak dönemin sonuna doğru

çevresindekiler birden ergenin artık çocuk olmadığını fark ederler. Bir grup ergen ise bu dönemde içine kapanır ve anne-babası ile öğretmenleri için kaygı konusu olur. Arada bir yaşamdan zevk aldığı görülse de, genellikle sıkıntılı ve içedönüktür. Üçüncü grup ergen genellikle içsel kargaşasını dıştan gözlemlenen davranışlarına yansıtır ve çevresindeki yetişkinlerde şaşkınlık ve kaygı yaratır. Diğer grupta ise ergen yıkıcı davranışlar gösterir bunun temelinde psikopatolojinin olup olmadığı zamanla anlaşılır. Ancak genellikle bu gençlerin engellenme toleransları düşüktür, kimi çatışmalarını başarılı bir şekilde çözerek başarılı bireylere dönüşebilirler, bazen de bu değişimi başaramayıp uyumsuzlukları ile yaşamlarını sürdürmek zorunda kalabilirler (Geçtan, 1989).

Walker ve ark. (1998) davranış sorunlarının birçok şekilde görülebileceğini; örneğin, yetişkinlere meydan okuma, huzursuzluk, hiperaktivite, sıklıkla sorumluluklarını yerine getirmeme, kendini kontrol edememe, zarar verici davranışlar, olumsuz sınıf içi davranışlar ve saldırganlık olarak ifade etmektedir.

Ergenlik döneminde yaşanan davranış sorunları ile aile etkileşiminin rolü birçok araştırmada vurgulanmaktadır. Aile yapısının ve aileye özgü algı ve davranış kalıplarının bireyin, gerek kişilik yapısını, gerekse problemlerini etkilemede farklılıklar gösterdiği bir gerçektir (Ünlüoğlu, 1987). Birçok araştırmada ana-baba tutumu, aile ortamı, aile desteği, aile içi uyum ve ilişkiler gibi aileye ilişkin değişik özellikler ile kişilik özellikleri, kaygı, depresyon, psikolojik sağlık ve bozukluklar arasında önemli bağlantılar bulunmuştur (Hetherington ve Parke, 1986).

12–18 yaş dönemi olarak tanımlanan ergenliğin, 12-14 yaş arası dönemi püberte olarak adlandırılırken; bu dönemde daha çok fizyolojik ve bedensel gelişimin hızlı olmasına bağlı olarak değişimlerin yaşandığı vurgulanmaktadır. Ancak son yıllarda yapılan araştırmalarda ergenlik yaşının 12'den daha aşağıya düştüğü, düzenli beslenmenin ve diğer destek sistemlerinin bu değişimde önemli

olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle bu araştırmanın 12–15 yaş grubundan oluşan örneklemini için kullanılan ergenlik teriminin bu dönemi yansıttığı düşünülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve nemi

Ergenlik pek çok yönden yeniden doğuş ağı, yetişkinliğe geçişi sağlayıcı bir dizi gelişim görevlerini başarma, bireyin bağımsızlık savaşı verdiği, zorlamalı yaşam dönemi olarak nitelenmektedir. Ayrıca hızlı ve ani değişimlerin olduğu ve kişilik yapısının büyük oranda oluştuğu dönem olması nedeniyle de, gelişimsel açıdan çok önemli bir dönem olarak kabul edilmektedir. Ergenin bütün bu değişimlerin ve beklentilerin yarattığı bunalımları o ana kadar geliştirdiği ego gücüyle yenip bir kişilik bütünlüğüne ulaşması ve bu bütünlük içerisinde bütün çelişkileri uzlaştırması gerekmektedir. Bütün bu çalkantılar ise ergenliğin ilk yıllarına rastlamaktadır (Kılıcı, 2000).

Ergenin kimliğini oluşturma, kendini değerli ve yeterli hissetme sürecinde ebeveynin desteği oldukça önemli bir yere sahiptir (uhadaroğlu ve ark, 2004). İlköğretim ağındaki ergenlerin gelişimsel ihtiyaçlarını uygun bir şekilde karşılamanın yanı sıra, onların davranış sorunlarının belirlenerek bu sorunlarla etkili bir şekilde başa çıkmalarına yardımcı olunması sağlıklı bir kişilik geliştirebilmeleri için son derece önemlidir.

12-18 yaş arası ergen hem bedenindeki hızlı değişime hem de ailesi ve sosyal çevrenin değerlenen beklentilerine uyum sağlamak zorundadır. Bedenindeki biyolojik değerlemeler ve cinsel duyguların belirmesi, genital ve daha erken dönemde yaşanan çatışmaların yeniden ortaya çıkmasına neden olur. Bunlar önceden yaşananların tekrarı olup zmlenmemiş sorunların zmlenebilmesi için ergenlik dönemi gence ikinci bir olanak sağlar (Akboy, 2005).

Ergenlerin davranış sorunlarının nedenleri ile incelenmesi, gerekli psikolojik desteğin sağlanması, önleyici tedbirlerin alınması ve ergenin ailesi, okulu ile öğretmenlerinden oluşan destek çemberiyle sorunlarına yardımcı olunması gerekir. Davranış sorunları ile sağlıklı başa çıkma becerilerinin hem ergenlere hem de ebeveynlere kazandırılması gerek eğitimsel gerekse toplumsal düzeyde büyük önem taşımaktadır.

Yapılan literatür taramasında, ergenlerde davranış sorunları ve bu sorunlarla ilişkili değişkenlerin araştırıldığı çok sayıda yurt dışı yayını olmasına rağmen ülkemizde bu konuda daha az çalışma yapıldığı görülmektedir. Ayrıca yapılan çalışmaların çoğunda ergenlerde davranış sorunları incelenirken aile psikopatolojisine ağırlık verildiği ve klinik örneklerin daha fazla incelendiği görülmüştür. Bu çalışmada ilköğretim ikinci kademesine devam eden öğrenciler ve ailelerinden oluşan klinik olmayan örneklem grubuyla çalışılmasının yanı sıra ergenlerin davranış sorunlarının ergen-anne-baba olmak üzere 3 ayrı boyutta incelenmesi önemli bir özellik olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca, davranış sorunlarına ilişkin yapılan çalışmalarda anne ve çocukların kişilik özellikleri daha fazla ele alınırken baba kişilik özelliklerinin göz ardı edildiği görülmüştür. Bu nedenle, bu çalışmada ergenlerin davranış sorunlarının hem anne hem de baba kişilik özellikleri açısından değerlendirilmesinin bu açığın doldurulmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada, 12-15 yaş grubu ilköğretim 6,7 ve 8. sınıfına devam eden ergenlerin davranış sorunları ile aile işlevleri ve anne-babalarının kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi araştırmaya ayrı bir önem kazandırmaktadır.

1.3. Problem Cümlesi

12–15 Yaş Arası İlköğretim Öğrencilerinin Davranış Sorunları İle Aile İşlevleri Ve Anne-Baba Kişilik Özellikleri Arasında Anlamlı Bir İlişki Var Mıdır?

1.4. Alt Problemler

1. Ergenlerin davranış sorunları ergenler ve anne babalarının algılarına göre cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
2. Ergenlerin davranış sorunları ergenler ve anne babalarının algılarına göre yaşları açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Ergenlerin davranış sorunları ergenler ve anne babalarının algılarına göre sınıf düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
4. Ergenlerin davranış sorunları ergenler ve anne babalarının algılarına göre anne-babanın eğitim düzeyi açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
5. Ergenlerin davranış sorunları ergenler ve anne babalarının algılarına göre anne-babanın yaş grubu açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
6. Ergenlerin davranış sorunları ergenler ve babalarının algılarına göre baba iş durumu açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
7. Ergenlerin davranış sorunları ergenler ve annelerinin algılarına göre anne çalışma durumu açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
8. Ergenlerin davranış sorunları ergenler ve anne babalarının algılarına göre aile gelir durumu açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
9. Ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile anne ve babalarının algıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
10. Ergenler ve anne babalarının algılarına göre ergenlerin davranış sorunları ile aile işlevleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
11. Anne ve babaların ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile kişilik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.5. Sayıtlar

1-Araştırmaya katılan ergenler ile anne ve babalarının, ölçekleri cevaplarken samimi oldukları, gerçek duygu ve düşüncelerini yansıttıkları varsayılmaktadır.

2- Araştırma örnekleminin tüm evreni temsil ettiği kabul edilmektedir.

1.6. Sınırlılıklar

1-Araştırmanın örneklemini İzmir Büyük Şehir Belediyesi merkez ilçelerin ilköğretim okullarının12-15 yaş aralığındaki 6., 7. ve 8. sınıflarından tesadüfi olarak seçilen öğrenciler ve onların anne-babaları ile sınırlıdır. Dolayısıyla bu araştırmanın sonuçları bu gruba giren ergenler ve anne ve babalarına genellenebilir.

1.7. Tanımlar

Davranış Sorunları: Bireylerin toplumda etkili bir şekilde işlev görmesini engelleyen, kendilerinin ve akranlarının güvenliklerini tehlikeye sokan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (İftar ve Erbaş, 2004).

Kişilik: Bireyin fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal özelliklerinin toplamıdır (Somer, 1998).

Ergenlik Dönemi: Cinsel olgunlaşmayla başlayan ve bireyin ana-baba denetiminden kurtulmasıyla sona eren bir dönemdir (Buhler ve ark., 1987).

Aile işlevleri: Kişilerin bedensel, ruhsal ve toplumsal açıdan tam bir iyilik halinde olması için ailenin beklenen düzeyde gerçekleştirmesi gereken görevleridir (Bulut, 1993).

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, davranış sorunları konusunda kuramsal görüşlere yer verilecektir. İlk olarak ergenlik dönemi ve davranış sorunları kavramı ele alınacak ve daha sonra aile işlevleri ve kişilik kavramlarına ilişkin kuramsal görüşler açıklanacaktır. Konunun kuramsal çerçevesi belirlendikten sonra ülkemizde ve yurt dışında konu ile ilgili yapılmış olan bazı araştırmalara yer verilecektir.

2.1.1. Ergenlik Dönemine Kuramsal Yaklaşımlar

Bütün psiko-sosyal gelişim dönemleri içinde ergenlik, en kritik değişimlerin, duygu, yargı ve tutumlarda en keskin gelişmelerin, davranışlarda en çarpıcı bocalamaların yer aldığı yaşam dönemidir. Bütün yaşam dönemleri gibi ergenlik de ancak gelişme kavramının ışığı altında ele alınabilir. Biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutlarda ani değişimlerle kendini açığa vuran karmaşık bir gelişme sürecidir (Onur, 1987).

Crow ve Crow (1965) ergenliği, fiziksel, duygusal, sosyal ve bilişsel alanlarda yaşanan hızlı değişimlerle çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak tanımlamaktadır. Erikson'da bu dönemde ergenin kimlik arayışı içinde olduğunu ve farklı rol ve davranışları deneyerek kendisi için bir kimlik oluşturmaya çalıştığını belirtmektedir (Akt: Yılmaz, 2002).

Çocukluk ve ergenlik dönemini açıklayan kuramlara baktığımızda, bu dönemi derinliğine inceleyen ilk düşünür Rousseau'dur. Hall, Rousseau ve Darwin'in görüşlerinden etkilenerak ergenin gelişimi ve ruhsal yapısı ile ilgili kapsamlı bir

gözleme yer vermiştir. Darwin'e göre ilkel mağara insanı, belli dönemlerden geçerek ve gelişerek bu günkü insanı oluşturmuşsa, yarı ilkel, yarı barbar bir varlık olan çocuk da sonradan uygulanarak çağdaş bir insan olacaktır. Hall'a göre, insanın kişiliği kesin yapısını buluş döneminde kazanmağa başlar ve ancak ergenlik döneminde insan ırkının bir üyesi olarak yeniden doğar.

Diğer yandan Locke, Watson'ın kuramına dayanarak, çocuğun gelişiminde doğuştan gelen etkenlerin rolünü yadsımamakla birlikte, çevresel etkenlere büyük önem vermiştir. Watson'a göre çevresel ve sosyo-kültürel koşullar çocuğun kişilik gelişiminde en önemli yere sahiptir. Sonraki yıllarda bu görüşlerin etkisi ile ilk çocukluğun özelliklerine ve çocuğun gelişiminde ailenin rolüne ağırlık verilmiştir (Ekşi, 1999).

Ergenliğin çocukluk ve yetişkinlik arasında bir geçiş dönemi olduğu üzerinde bütün kuramcılar birleşmektedir, ancak sosyal öğrenme kuramcıları Bandura (1964) ve Hollingworth (1928), insan gelişiminin evrelere ayrılamayan süregiden bir süreç olduğunu; ergenliğin bazı bireyler için geçiş dönemi olma özelliği göstermesinin nedeninin de gelişim özellikleri değil toplumsal koşullar olduğunu belirtmişlerdir (Ekşi, 1999).

Evre kuramcıları arasında ise evrelerin sayıları ve özellikle psikolojik anlamları üzerinde ortak bir görüşe varılamamıştır. Ancak çoğu kuramlar kızlar için 10-14 arasında, erkekler için 11 ila 15 veya 16 yaş arasında bir geçiş döneminin varlığında birleşmektedirler. Bu gelişim dönemi için: Freud (1925, 1953), ikinci ödipal dönem, eşcinsel eğilimler, heteroseksüel bağlılıklar; Gessel (1936), olumsuzluk, içedönüklük ve isyankârlık; Hall (1916), fırtına, stres ve yeniden doğuş; Krob (1944, 1951) ve Remplein (1956), ego deneyimleri ve yeni benlik kavramı oluşmasının izlediği ikinci olumsuzluk dönemi; İnhelder ve Piaget (1958), somut düşünceden soyut düşünceye geçiş; Sullivan (1953), erinlik ve ilk ergenlik gibi kavramlar kullanmışlardır (Onur, 1987).

Freud, gelişimi yetişkin cinselliğine erişildiği döneme dek incelemiş ve kişiliğin gelişimi açısından bebeklik ve çocukluk yıllarının önemini vurgulamıştır. Freud'a göre, genital dönem olarak adlandırılan dönemde ergenin iç dünyası tekrar hareketlenir. Bu dönemde aile içindeki ilişkilere, özellikle karşı cins ilişkilere yönelik görülür. Toplumda kendini kabul ettirme, eş seçimi gibi planlar yapılır. Ergen, dönemin sonlarında diğer insanları da düşünebilir ve tutarlı davranışlar gösterebilir. Bu dönemin amacı, ergenin ana-babasının bağımlılığından koparak ev dışındaki bireylerle olgun ilişkiler kurabilmeyi öğrenmesinin sağlanmasıdır. Gelişim dönemlerinin dengeli ve zamanında gerçekleşmesi ruh sağlığı ve ahlak gelişimi açısından önemlidir (Akboy, 2005).

Anna Freud'un belirttiğine göre, ergenin kendini hem son derece bencil, ilginin ve dünyanın merkezi olarak gördüğünü, hem de son derece fedakâr, bir an düşünmeden kendini feda edebilir; hem insanlardan kaçır, yalnızlığı sever, hemde büyük bir istekle kendini topluma atar; bir yandan bir lidere körü körüne boyun eğer, öte yandan bütün liderlere ve yetişkinlere karşı çıkar. İnsanlara karşı kaba ve düşüncesizdir, aynı zamanda son derece merhametli ve duygusaldır. Ergen bu karşıt uçlar arasında gider gelir, duygusal bakımdan dengesiz ve değişkendir. Çocukluk dönemleri ile ilgili tüm eski çatışmalar ergenlik döneminde yeniden canlanır. Tüm çocukluk yıllarınca uykuda olan id ergenlikte yeni bir güç kazanarak uyanmıştır. Bu nedenle ergenin çatışmaları yer yer çocukluk çatışmalarına benzer, ancak oldukça farklılık taşır, zira çocukta ego henüz tam gelişmemiştir, id'in etkisi altındadır. Oysa ergenlik döneminde egonun bir yandan id, diğer yanda superego ile ilişkileri kurulmuştur, gencin kişiliği superego engelleri ve id'in ısrarı arasındaki dengeye göre şekillenir (Onur, 1987).

S. Freud ve Anna Freud'a göre, ergenlik dönemi çok hızlı ve çabuk fizyolojik değişiklikler yüzünden sorunların aşırı yoğun olduğu bir evredir. Örtülü evrede uyku dönemine giren cinsel ve saldırgan dürtüler, artık egoyu ve onun savunmalarını yenebilecek düzeyde güçlenmiştir. Özellikle genital bölge patlama noktasında bir

enerji ile doludur ve oedipal düşlemlerle ergenin başı bir kez daha derttedir (Ünlüoğlu, 1987).

Ergenlikle ilgili en kapsamlı yaklaşım ergenin kimliğini arama çabalarına eğilen Erikson tarafından geliştirilmiştir. Ergen bu aşamada kendi benliğine ilişkin kavramı ile başkalarının kendisine ilişkin kavramlarını da birleştirmek durumundadır (Onur, 1987). Erikson yaşamı sekiz gelişim dönemine ayırmaktadır. Bir bölümü Freud'un gelişim dönemlerine koşutluk gösteren, olumlu ve olumsuz boyutları içeren bu dönemlerin her biri kendine özgü bunalımlarıyla belirlenir ve bireyin içinde yaşadığı toplumdan, kültürden önemli ölçüde etkilenir. Erikson'a göre kişilik bu sekiz dönemin tümünde gelişimini sürdürür ve bir dönemde olumsuz yaşanan denge sonraki bir dönemde olumlu yöne çevrilebilir. Çevresine güvenmeyen bir bebeğe bir sonraki dönemde ilgi ve bakım sağlanırsa, çocuk insanlara karşı güven geliştirebilir. Ego kimliği ya da rol karmaşıklığı olarak ifade edilen ergenlik döneminde ise ergen kişiliği için bir kimlik geliştirmeye çalışır. Bu dönemde dış görünüm önem kazanır, görünümüne gösterdiği ilgi benliğin oluşmasına yardımcı olur. Kimliğini arayış çabası içinde, kahramanlara, öğretilere, karşı cinsten kişilere tutulur. Kararsızlık ve şaşkınlık bu yaştaki gençlerin dayanışma grupları oluşturmasına neden olur. Bu dönemde ergen, çocuklukta öğrenmiş olduğu kurallarla yetişkinin geliştirmesi gereken değer yargıları arasında bocalama yaşamaktadır (Geçtan, 1989).

Erikson ergenlikte dürtü enerjisindeki büyük artışın ketleyici olduğu görüşüne katılır, fakat bunu sorunun yalnızca bir parçası olarak görür. Yeni toplumsal çatışma ve istemler de ergenlerin kafasını karıştırır onları huzursuz eder. Ergenin başta gelen görevi yeni bir ego kimliği duygusu, kişinin kim olduğuna, daha geniş toplumsal düzende yerinin ne olduğuna ilişkin bir duygu geliştirmektir. Bu evrede ortaya çıkan bunalım kimlik duygusuna karşın rol karışıklığı duygusudur (Onur, 1987).

Erikson, ergenlik dönemindeki belirsizliklerin çeşitli uyum sorunlarına neden olduğunu ortaya koyan ilk kişidir. Erikson, ergenin kendi kimlik duygusunu

kazanabilmesi yolunda bilinçli ya da bilinçdışı bir savaşımdan geçtiğini, bu savaşında bazı ergenlerin sessiz, bazılarının da fırtınalar yaşadığını belirtmiştir. Öte yandan son yıllarda Offer ve ark. (1981, 1989, 1992), önderliğinde yapılan çok sayıda çalışmada, tüm gençlerin böyle bir bunalımdan geçmediğini ortaya koymaktadır. Her toplumda belli oranda ruhsal sorun yaşayan yetişkin olduğu gibi ergenlik döneminde de ruhsal sorunları olanlar belli bir oranı oluşturmaktadır (Akt: Ekşi, 1999).

Erikson (1959), ergenliği ego kuvvetinde meydana gelen dalgalanmalar ile ego güçlenmesi, sonucunda yaşanan çatışma dönemi olarak tanımlar. Bu tür krizi yaşamak temelde bireyin büyüme sürecinde kendisini bulması ve ego kimliği kazanmasını sağlayıcı niteliktedir. Piaget (1947), kendisine empoze edilen her doğruya karşı çıkarak, kendi zihinsel ve ahlaki değerlerini en özgün biçimde inşa etmeyi modern ergenin görevi olarak nitelendirmektedir (Ekşi, 1999).

Nixon (1961), psikiyatrik bir bakış açısı ile ergenlikte normal büyüme dinamiğinin bir parçası olarak gelişimsel bir krizin yaşanacağını ileri sürmektedir. Nixon benlik mantığının bir başlangıcı olarak nitelendirdiği bu krizin bağımsızlık kazanmak, ebeveyn ve öğretmen baskısından kurtulmak ile, benliği bulma doğrultusunda, daha çok ben kimim sorusunun ergenlikte içebakışı gerektiren önemli bir gelişimsel ödev olduğunu vurgular. Bireyin kendini tanımayı öğrenmesi ve kendini keşfedebilmesi için bu içe bakışın sistematik bir şekilde yapılması gerekmektedir. Nixon Erikson'un ergenliğin derin bir acı olmadığı, normatif bir kriz olduğu görüşüne katılmaktadır (Ekşi, 1999).

Ergenliğin stres, gerginlik ve duygusal dengesizlik olarak yaşanması da bazı etmenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlar:

1- Duygusal krizin şiddetini toplumsal etmenler belirlemektedir. Toplumsal koşulların sürekliliğinin ergenlik sorunlarını azaltacağını, süresizliğinin ise

arttıracaklarını ileri sürmektedir. Sosyal öğrenme kuramcıları ise stress ve gerilimin gelişim sürecinden kaynaklandığını, o evrede toplumsal baskı, beklenti ve diğer çevresel etmenlerin, yaşamın daha önceki veya sonraki dönemlerinde de olabileceği gibi duygusal sarsıntıya neden olduğunu ileri sürmektedir.

2- Sherif ve Cantril (1957), hızlı değişim sürecinde olan toplumların ergenlerin sorunlarını arttırdığını, ergenin kendi değişimleri yanında toplumun değişimlerine de ayak uydurmak zorunda kaldığını belirtmektedirler. Keniston (1945), çocukluktan yetişkinliğe geçişin hiçbir zaman tam süreklilik göstermediğini, ancak toplumsal değişimin hızlı olduğu kültürlerde çocukluk ile yetişkinlik arasındaki süreksizliğin, kopukluğun daha da belirgin olduğunu söylemektedir.

3- Remplein (1965), ergenin sorunlarının ağırlığında kişilik yapısının önemini vurgulamaktadır. Kişilik özellikleri ergenin ruhsal sorunlarının daha da ağırlaşmasına yol açabilir.

4- Spranger (1959), ergenin irade, öz eğitim, kendi kaderini çizen amaçlı gayretlerle kendi gelişimini aktif bir şekilde oluşturabileceğini ileri sürmektedir. Piaget çatışmayı vurgulamakla birlikte, bireyin kendi gelişiminde aktif olarak yer aldığını göstermektedir (Akt: Ünlüoğlu, 1987).

Günümüz çağdaş eğitimci ve ruh sağlığı uzmanları tarafından ergenlik dönemindeki asıl sorunun ergenin kendi “kimliğini bulması” yolunda hazırlanması olduğu vurgulanmaktadır. Artık ergenlik döneminin daha kısa, ergenlik sonrası dönemlerin daha uzun ve karmaşık olduğunu, günümüz toplumlarında ergenlerin çok daha fazla sorunla karşı karşıya olduklarını ve kimlik oluşturmak için uzun bir dönemin gerekli olduğunu belirtmektedirler.

Ergenlik dönemi uyum çabası gerektiren güç durumsal koşullar nedeniyle kişilik içinde bir takım çelişkiler yaratır. En çarpıcı patolojik özellikler dengesizlik ve

depresyon eğilimidir. Ayrıca ergen evdeki çatışmalara, okul başarısızlığına duyarlıdır. Saldırganlık tıpkı çocuklarda olduğu gibi fantezilerin somutlaştırılmasına dayanır. Çatışmalı fanteziler ergenin kişiliğinde desorganize edici etkiler yapar (Ünlüoğlu, 1987).

2.1.2. Ergenlik Döneminde Yaşanan Davranış Problemleri

Uyum ve davranış bozuklukları, çocuğun çeşitli ruhsal ve bedensel nedenlere bağlı olarak, iç çatışmalarını davranışına aktarması sonucu ortaya çıkar. Başka bir deyişle, bu çocukların çevreleriyle ilişkileri sürekli olarak gergin ve sürtüşmelidir. Sürekli hırçınlık, sinirlilik, geçimsizlik, kavgacılık, okuldan kaçma, çalma, yangın çıkarma, sürekli başkaldırma ve kuralları çiğneme gibi belirtiler bu kümede toplanır (Yörükoğlu, 1993).

Davranış dinamik bir süreç olarak tanımlanırken; dıştan görülen belirtilerden çok onu oluşturan nedenlerin çözümlenmesinin ve anlaşılmasının büyük önem taşıdığı belirtilmektedir. Gerek normal gerekse normal dışı davranışlar gerçekte, kişinin dünyayı algılayış biçimine göre yaşamını sürdürebilme çabalarından başka bir şey olmadığı ve normal ya da normal dışı sayılan davranışların tümünün işleyişinde aynı temel ilkelerin geçerli olduğu vurgulanmaktadır. Normal dışı belirtilerin yalnızca kişinin uyum yapma çabalarının yetersizliğini yansıttığı, yetersizliğin gerçek nedenini açıklamadığı belirtilmektedir (Cüceloğlu, 1989).

Çocuk ve ergenlerin davranışlarının normal ya da normal dışı olup olmadığını belirlemek üzere beş ölçüt ileri sürülmüştür. Bunlar: yaşa uygunluk, sapan davranışın yoğunluğu, sürekliliği, cinsel rol beklentileri ve kültürel faktörlerdir. Gelişim evrelerinin getirdiği doğal zorluklara, yakın çevrenin olumsuz etkileri katıldığında, çocukta bunlara tepki olarak çoğunlukla duygusal düzeyde bozukluklar görülebilmektedir (Yavuzer, 2003).

Çocuklar her yeni gelişim dönemine geçtiklerinde yeni beceriler kazanmaktadırlar. Çocuğun edindiği her yeni beceri beraberinde çözülmesi gereken bir sorunu da getirir. Gelişim dönemlerinde karşılaşılan sorunlar olağan ve geçicidir, ancak çocuk bu dönemlerde çevresindeki yetişkinlerin yanlış tutumlarına maruz kalırsa veya sorunlarını çözerken engellemelerle karşılaşarsa, dönemsel (olağan) diye nitelenen bu sorunların çözümü yeni gelişim dönemlerine ve çocuğun ileriki yaşlarına ertelenir. Bu durumlarda ortaya çıkan sorunlar uyum ve davranış bozuklukları olarak adlandırılmaktadır (Kulaksızoğlu, 1998).

Uyum ve davranış bozuklukları yalnızca ailenin yanlış tutumlarına bağlı olarak gelişmez, çevresel faktörlere bağlı olarak da gelişebilmektedir. Travmatik olaylar; evdeki kavga ve huzursuzluklar, aile içi şiddet gibi aile içi sorunlar; ölüm veya boşanma nedeniyle anne-babadan uzak kalma gibi kayıp ve ayrılıklar da uyum ve davranış bozukluklarına yol açan çevresel faktörlere örnek olarak verilebilir (Erden ve Kargı, 2005).

2.1.3. Ergenlerde Yaşanan Davranış Sorunlarının Sınıflandırılması

Yörükoğlu (1993), zihinsel gerilikleri ve öğrenme bozukluklarını dışarıda tutarak çocuklukta ruhsal sorunları dört ana kümede toplamaktadır. Bunlar a) Davranış bozuklukları (sürekli hırçınlık, geçimsizlik, kuralları çiğneme, çalma...); b) Duygusal bozukluklar (korkular, kuruntular, saplantılı düşünceler, uyku bozuklukları, kekemelik, tikler...); c) Alışkanlık bozuklukları (parmak emme, mastürbasyon, gece işemeleri, dışkı kaçırmaya...); d) Ağır ruhsal sorunlar (içe kapanıklık, psikoz).

Algozzine'e (1991) göre; psikolojik bozukluğu tanımlayan davranışlar iki ana boyutta ele alınabilir. Bunlar; 1) duygusal problem davranışlar, 2) sosyal problem davranışlar.

Normalden sapan davranışlar bireyin stres karşısındaki kişisel davranış biçimleri ile ilgili olduğu belirtilmektedir. Bu davranış kalıpları kişisel verimlilik ve gelişimi engellediğinde problem olarak ele alınmaktadır. Sosyal davranışlar kişilerarası ilişkilerde verilen kişiye özgü tepkiler şeklinde ifade edilmektedir. Duygusal problem davranışlar bireyin kişisel gelişimini engellerken, sosyal problem davranışların kişinin çevresinde yer alan diğer bireylerin gelişimini engellediği belirtilmektedir (Coleman, 1992).

Carr ve Durand (1985) problem davranışları, “bireylerin toplumda etkili işlev görmelerini engelleyen, kendilerinin ve akranlarının güvenliklerini tehlikeye sokan herhangi bir davranış” olarak tanımlamaktadır. Diğer bir tanımda ise; a) öğrencilerin ya da diğer öğrencinin öğrenmesine engel olan, b) sosyal ilişkileri ve etkileşimi etkileyen, c) öğrenciye, akranlara, yetişkinlere ve aile bireyelerine zarar veren davranışlar olarak açıklanmaktadır (Akt: İftar ve diğerleri, 2004).

Ergenlik dönemi uyum ve davranış sorunları arasında; erken yada geç puberte ve boy kısalığı, davranış bozukluğu, alkol ve madde bağımlılığı, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı, cinsel kimlik bozuklukları, yeme bozuklukları (Anoreksiya nevrosa ve bulimiya) sıklıkla ele alınırken; ruhsal bozukluklar grubunda ise, otizm, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, özel öğrenme bozukluğu, sosyal fobi, panik bozukluğu, tik bozuklukları, konversiyon bozuklukları, obsesif-kompulsif bozukluklar, depresyon, şizofreni olarak ele alınmaktadır (Ekşi, 1999).

Shore (2003), ilköğretim ikinci kademe öğrencileri ile çalışan öğretmenlerin sıklıkla disiplin sorunu olarak uğraşmak durumunda kaldıkları davranış problemlerini; agresyon, öfke patlamaları, tartışmacı davranış, toplu etkinliklerde yaşanan problemler, dikkat eksikliği, sırada arkaya dönme ve konuşma, banyo problemleri, sınıf arkadaşlarını rahatsız etmek, zorbalık, söz almadan konuşma, kopya çekmek, sınıf gezilerinde problemler, sürekli şikayet etmek, ağlamak, bağımlı davranış, zarar verici/uzlaşmaz davranma, unutkanlık, arkadaşsızlık, öğretmeni tehdit

etme-vurma, ev ödevi problemleri, hijyen ve yoksulluk, yalan söyleme, gürültü yapma, mastürbasyon, dağınıklık, motivasyon düşüklüğü, gruba katılmama, not tutmama, mükemmeliyetçilik, oyun alanı problemleri, saygısız ve kaba davranışlar, okul fobisi/ ayrılık anksiyetesi, düşük benlik algısı, cinsel suç sayılan davranışlar, utangaçlık, çalma, intihar tehditleri, yıkıcılık, silah taşıma, tükürmek, sataşmak, gevezelik etmek, kekemelik, mızımlık olarak belirtmektedir.

Kokkinos ve ark, (2005) öğrencilerin istenmeyen davranışlarını ciddiyetine göre altı grupta değerlendirmektedirler. Bunlar: antisosyal davranışlar, karşı gelme/meydan okuma, kişiler- arası duyarsızlık, saygısızlık/ dikkatsizlik, negatif duygulanım ve düşüncesizlik/ ihmalkârlıktır.

Achenbach ve Edelbrock (1978), davranış sorunlarını içselleştirme ve dışsallaştırma kavramları ile adlandırırken (Achenbach, 1991; Akt: Erol ve diğer., 1997); Coleman (1992) ise, davranış bozukluğu gösteren çocuklara ait temel profilleri; kişilik problemi ve yetersizlik ile olgunlaşmamışlığı içselleştirilmiş (internalizing) davranışlar olarak tanımlarken; davranım bozukluğunu da dışsallaştırılmış (externalizing) davranışlar başlığı altında toplamaktadır.

2.1.3.1. İçselleştirilmiş Davranış Sorunları (Internalizing): Reynolds, (1990) içselleştirmeyi; içe yöneltilmiş, göreceli olarak örtük ve gözlenemez, bu nedenle de gizli ve yüksek denetimli davranışlar olarak tanımlamaktadır. Utangaçlık, içe kapanma, aşağılık duygusu, düşük kişisel farkındalık, aşırı duyarlılık, korku, kaygı, gruplara katılmaktan sakınma, üzüntü, huysuzluk, alınganlık, ilgisizlik, dikkatsizlik bu grupta yer alan davranışlardandır (Akt: Akan, 2001). Ayrıca, içselleştirilmiş problemler, duygulanım bozuklukları, çekingenlik, somatik şikayetler, anksiyete/depresyon olarak adlandırılırken; diğer problemler başlığında ise, sosyal problemler, öğrenme problemleri ve dikkat problemleri ele alınmaktadır (Garnefski ve ark., 2005).

Center ve Kemp (2003) davranış bozukluklarına ilişkin araştırmalarda ele alınan içsellik faktörü; içe kapanık bir doğanın getirdiği problemleri, kişinin endişelerini, korkularını, somatik şikâyetlerini ve sosyal geri çekinikliği içerir. Bu faktör ayrıca; aşırı kontrollülük (overcontrolled), aşırı bastırılmışlık (overinhibited), utanma, kaygı ve kişilik bozukluğu (personality disorder) olarak da adlandırılmıştır.

2.1.3.2. Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları (Externalizing):

Dışsallaştırma dışa yöneltilmiş, oldukça açık ve gözlenebilir, bu nedenle de daha kolayca tanı konulabilen düşük denetimli davranışlar olarak özetlenmektedir (Albayrak, 1994). Meydan okuma, söz dinlememe, saldırganlık (eşya ve insanlara karşı), aşırı ilgi çekme beklentisi, küfürlü konuşma, güvensizlik, başkalarını suçlama, yıkıcılık, zarar vericilik, hiperaktivite, öfke nöbetleri geçirme, kıskançlık (Akan, 2001); davranış bozuklukları, suç işleme, saldırganlık bu grupta yer alan sorunlardır (Garnefski ve ark., 2005).

Dışsallaştırma kişinin kendi düşünce, duygu ya da algılarını dış çevreye ilişkin görme eğilimini tanımlar. Nevrotik kişilerde bu durum daha çok, kendi güçlüklerinden ötürü dış etmenleri sorumlu tutma biçiminde görülür. Benliğini ülküleştiren kişi gerçek benliğinden uzaklaşır. Dışsallaştırmada ise benlik alanı tümünden terk edilerek olaylar benliğin dışında yer alıyormuş gibi algılanır ve yaşanır (Geçtan, 1989).

Center ve Kemp (2003) dışsallaştırmayı; kontrolsüzlük (undercontrolled), saldırganlık ve davranım bozukluğu olarak adlandırılmıştır. Dışsal davranış bozuklukları (externalizing disorders); doğasında dışa dönük ve kişilerarasıdır. Geçmişte bu tür bozukluklar "kontrolsüz davranışlar" (undercontrolled) şeklinde adlandırılmaktaydı. Saldırgan ve suçlu davranışlara çoğunlukla hiperaktivite ve davranım bozuklukları eşlik etmektedir. Bu nedenle; bu tür çocuklar çoğunlukla okulda ve toplumda otorite ile sürekli bir çatışma içindedir.

2.1.4. Ergenlik Döneminde Yaşanan Davranış Sorunlarının Nedenleri

Problem davranış teorisine göre, (Jessor ve Jessor (1977), problem davranışların ergenlik döneminde görülüp görülmemesini tek bir değişkenle açıklamak yerine; kişilik sistemi, algılanan sosyal çevre ve davranış sistemi olmak üzere üç sistemden oluştuğunu belirtmekte ve her sistemin kendi içerisinde koruyucu faktörler ve risk faktörlerinin yer aldığını açıklamaktadır (Jessor, 1998; Jessor ve ark, 2003). Risk faktörleri problem davranışlarla ilgilenme olasılığını arttıran faktörler olarak tanımlanmaktadır (Costa ve diğerleri, 1999; Jessor ve diğerleri, 1998, Jessor ve diğerleri, 1998; Jessor, ve diğerleri, 1995). Koruyucu faktörler ise problem davranışlara karşı kişisel ve sosyal kontrol sağlanması ve algılanan sosyal desteğin yeterli olması gibi problem davranışlarla ilgilenme olasılığını azaltan faktörler olarak belirtilmektedir (Jessor, 1987). Koruyucu faktörler aynı zamanda ergenlerin problem davranışlarının açıklanmasında etkili olan risk faktörleri üzerinde de dolaylı bir etkiye sahiptir. Koruyucu faktörlerin etkisi azaldığı zaman risk faktörlerinin arttığı ve problem davranışların daha fazla sergilendiği görülmektedir (Jessor ve diğerleri, 1994, Jessor, ve diğerleri, 2003; Akt: Siyez, 2006).

Geçiş dönemi olarak ergenlik, ergenin ardı ardına kullanıp denediği rollerin, tutumların ve ilişki kalıplarının çatışmalarından doğan karışıklık bazen patolojik görünümlü normal geçiş krizlerini, bazen de gerçek patolojik boyutlara varan uyum bozukluklarını yaratır. Bu sırada genç kendi kimliğini algılamakta güçlük içindedir. Bu yabancılaşma duygusunu Erikson kimlik karışıklığı olarak tanımlar (Onur, 1987).

Davranış sorunları, küçük yaşlardan itibaren bireylerin yaşamını olumsuz etkileyen davranış örüntülerini içermektedir. Bu davranış örüntülerinin oluşum sürecinde rol oynayan birçok faktör vardır. Bunlardan bazıları aşağıda ele alınmıştır.

1-Bilişsel ve Sosyal Beceri Eksikliği: Davranış bozukluğu olan çocukların bir sorunun çözümünde rol almayı istememekten çok sorunu yanlış algıladıkları ya da yanlış çözümler seçtikleri belirlenmiştir. Çevredekilerle ilişkilerinde sosyal kuralları yanlış algılayıp sorunların çözümüne olumsuz yaklaşmaktadırlar (Milich ve Dodge, 1984). Agresif davranışlar gösteren çocuklar bir kişinin davranışını algılayarak bu davranışların olumsuz yönlerine daha çok yoğunlaşmakta ve olumsuz davranış tetikleyici faktörlere daha fazla cevap vermektedirler. Bu durum da uygun olmayan saldırgan cevaplara neden olmaktadır (Asarnow and Callan, 1985). Bu çocuklarda problemler kendine özgü bir mantıkla algılanmaktadır, çözüm üretebilecek kadar bilgi edinilmediği ve agresifliğin getireceği sonuçlar değerlendirilmediği için sağlıksız tepkiler gösterilmektedir (Slaby ve Guerra, 1988; Richard ve Dodge, 1982). Feshbach (1989) ayrıca bu çocukların diğer insanların duygu ve düşüncelerine empati kuramadıkları belirtilmektedir (Akt: Ünal, 2006).

2-Akademik Zorluklar: Kötü akademik geçmiş, davranış bozukluğu olan çocukların tüm okul kariyerinde belirgin olarak gözlenmektedir. Özellikle bu çocukların okumalarında 28 aylık bir gecikme olduğu ilgili araştırmalar tarafından ortaya konmuştur. Akademik başarısızlık ve davranış bozuklukları arasında tek yönlü değil, iki yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ancak davranış bozukluklarının mı akademik başarısızlığa neden olduğu yoksa akademik başarısızlığın mı davranış bozukluklarına neden olduğu konusunda net bir görüş ifade edilememektedir. Bununla birlikte bazı bilişsel ve dil problemlerinin rahatsız edici davranışları tetikleyebileceği belirtilmektedir (Seligman, 1999).

3-Ailesel Geçiş ve Sosyal Çevre: Boylamsal olarak yapılan araştırmalar, davranış bozukluklarında genetik bir ilişki olduğunu düşündürmektedir. Örneğin ikiz çalışmalarında tek yumurta ikizlerinin, çift yumurta ikizlerine göre davranış bozukluğu bakımından daha uyumlu olduğu gösterilmiştir. Bunun yanı sıra olumsuz davranış özellikleri göstermiş, anne babası ayrı çocukların, anne babalarına benzer biçimde kötü davranış sergileme eğiliminde oldukları bulunmuştur (Kazdin, 1987).

4-Cinsiyet Farklılığı: Cinsiyet farklılığının sorunların başlaması ve devamında belirgin rolü olduğu belirtilmektedir. Patterson'un (1975) agresif çocuklar üzerindeki araştırması, erkeklerin davranış sorunlarına kızlardan daha yatkın olduğunu ve eğer kontrol altına alınamazsa daha ciddi sorunlara yol açabileceğini göstermiştir. Başka bir çalışma okul öncesi çağda sorunlu olan erkek çocukların %73'ünün, kızların da %47'sinin 8 yaşında da sorunlu olduklarını ortaya koymuştur (Graham ve ark, 1982; Akt: Ünal, 2006).

5-Ailesel Etkenler-Zorlayıcı Yaşam Olayları: Bazı anne-baba tutumları ve hatalı çocuk yetiştirme uygulamaları çocukların uyumsuz davranış geliştirmelerine katkıda bulunmaktadır. Karmaşık ev ortamı ile davranım bozukluğu ve suç işleme arasındaki ilişki bir çok araştırmada ortaya koymuştur. Bu çalışmalarda, davranım bozukluğuna neden olan faktörlerden birinin de anne-baba arasındaki tartışmalar olduğu vurgulanmaktadır. Anne-baba psikopatolojisi, çocuğun kötüye kullanımı ve ihmali çoğunlukla davranış sorunlarına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca ebeveyndeki sosyopatının, alkol bağımlılığı ve madde kötüye kullanımının çocuklardaki davranım bozukluğu ile ilişkili olduğu ortaya konmuştur (Kaplan ve Sadock, 2005).

Ülkemizde davranış sorunları gösteren ergenlerde dikkati çeken bir özellik de geniş aile ortamında büyümüş olma ve bu ortamda anne-babanın dışındaki pek çok aile üyesinin çocuğa karşı gösterdiği aşırı ilgidir. Böyle bir aile ortamında yetişmiş olan ergenin çocukluk öyküsünde ilk veya tek erkek çocuk olması dikkati çekmektedir. Bu ergenlerin isteklerinin gereğinden fazla yerine getirildiği, hiçbir engellenmeyle karşılaşmadığı, eğitiminde hiçbir şekilde cezanın yer almadığı görülmektedir. Bazı davranış sorunlu ergenlerde ise, anne babanın kendi ailelerine olan bağımlılıklarını her şeyin önünde bulundurdıkları, anne-baba olarak işlevlerini yerine getirmekte yetersiz kaldıkları görülmektedir. Bu işlevleri çocukluk döneminde büyükanne-büyükbaba üstlenmekte, ancak daha önce de belirtildiği gibi saldırgan ve yıkıcı davranışlar belirgin duruma geldiğinde anne-babadan sorumluluklarını yerine getirmeleri istenmektedir. Çocuğun erken dönemlerde anne-baba tarafından

reddedilmiş olmasının veya aile içinde tacize uğramasının davranış sorunlarının gelişiminde çok önemli bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir (Erden ve Kargı, 2005).

Karmaşık aile ortamından gelen ya da aileleri tarafından reddedilen, ihmal ve istismara uğrayan çocuklar daha öfkeli, yıkıcı, tahripkâr davranışlar sergilerken, olgun ilişkiler kurabilmek için gerekli olan engellenmeye dayanma gücünü geliştirememektedirler. Bu çocukların örnek aldıkları rol modelleri zayıf ve genellikle değişkendir. Bu nedenle kendileri için ideal benlik ve bilinçlilik geliştiremezler, toplumsal normları benimsemekte yetersiz kalırlar. Psiko-analitik görüşe göre yıkıcı davranışlar, yaşamın ilk yılında güvenli bağlanmanın gerçekleştirilememesinden kaynaklanır. Uzun süreli şiddete maruz kalmış ve özellikle fiziksel tacize uğramış (dövülmüş, örselenmiş) çocuklar genellikle saldırgan davranış örüntüleri sergilemektedirler. Bu çocuklar kendilerini sözel olarak ifade etmekte zorlandıkları için bu güçlükleri onların kendilerini saldırgan davranışları ile ifade etmelerine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra ciddi şekilde tacize uğramış çocuk ve ergenler aşırı bir duyarlılık gösterdikler, zararsız durumları bile yanlış yorumlarlar ve şiddet göstererek tepki verirler (Erden ve Kargı, 2005).

Duygusal davranışsal bozukluk gösteren çocuklar çok çeşitli ve farklı karakteristik özelliklere sahiptirler. Bu davranışların bazıları, normal çocuklar ve engelli çocukların davranışlarından kolaylıkla ayırt edilir. Saplantılı davranışlar ve halüsinasyonlar, buna örnek olarak verilebilir. Bununla birlikte, okul başarısızlığı ve benlik kavramı problemlerine ilişkin davranışlar kolaylıkla ayırt edilemezler. Duygusal davranışsal bozukluğun karakteristik semptomlarının etiyolojisine ve nedenlerine ilişkin açıklamalar çok çeşitlidir. Ancak, çoğu genellikle yaratılış kuramları ve gelişim kuramları şeklinde iki ana başlık altında toplanmaktadır: Yaratılış kuramcılarının göre; çocuk kendini diğerlerinden farklı kılan özelliklerle dünyaya gelmektedir. Bu farklılıklar doğumda gözlenmemekle ya da var olmamakla veya etkileri hemen fark edilmemekle birlikte, bu anormalliklerin çocukta var olduğuna inanılmaktadır. Gelişim kuramcılarının ise; çocuğun yaşadıklarının onun

ulaşacağı nokta üzerinde büyük etkisi olduğunu düşünmektedirler. Normal ve normal dışı gelişimler bu süreç ile oluşmaktadır (Algozzine, 1991).

Davranış bozuklukları ya da duygusal problemler literatürde, çeşitli kuramlar doğrultusunda ele alınmaktadır. Daha önce de bahsedildiği üzere, her kuramın kendine özgü bir terminolojisi, teşhis süreci ve önerdiği bir tedavi şekli bulunmaktadır. Davranış bozuklukları ya da duygusal problemleri açıklayan kuramlar, farklı araştırmacılar tarafından farklı şekilde sınıflanabilmektedir. Örneğin; Rhodes ve Tracy (1974), duygusal davranışsal problemlerle ilgili çok sayıda kuramı, beş ana kavramsal model altında toplamışlardır. Davranışsal, Biyofiziksel, Psikodinamik, Ekolojik ve Sosyolojik modellerdir (Akt. Coleman, 1992).

6-Aile İçi İletişim Becerileri Eksikliği: Ebeveyn tutumu ve etkinliği, çocuğun yaşamdan ne öğrendiği de hayati rol oynar. Yeterli ebeveynlik becerisi olmayan ebeveynler, yargılayıcı ve cezalandırıcı, sabırsız ve fiziksel cezaya yatkın, kararsız, çocuğu takip etme ve davranışlarını inceleme konusunda yetersizlik, cezalandırma ve kızma gibi negatif yönde desteklenen davranışlar göstermeye yatkın kişiliktir (Seligman, 1999).

7-Sosyo-Kültürel Etkenler: Sosyo-ekonomik yoksunluk içinde olan çocukların uyumlu davranışlar göstererek gereksinimlerini karşılayamamaları ve toplumda bir statü elde edemeyecek olmaları davranış sorunları göstermelerinde bir faktör olarak görülmektedir. İçinde buldukları bu durum onları toplumun reddettiği yollardan amaçlarına ulaşmaya sevk etmektedir. Kimi zaman da çocukların yaşadıkları çevrelerde uyumsuz ya da sorunlu davranışlar, kabul gören, olağan karşılanan davranışlar ve değerlerdir. Çocuklarda davranım bozukluğu, kentlerde, alt sosyo-ekonomik ve kültürel düzeydeki çevrelerde daha sık gözlemlendiği yayınlarda sıklıkla vurgulanmaktadır. Sosyokültürel etkenleri öne süren kuramcılar bu görüşlerini “**zorlama hipotezi**” ile açıklamaktadır. Bu sosyal sistemde yaşayan güçler sürekli olarak davranışları etkiler ve şekillendirir. Bu nedenle davranış

bozukluğu gösteren çocukları incelerken tüm tabloyu görebilmek için çevresinin de incelenmesi gerekir. Örneğin ailenin sosyo-ekonomik olanaklarının yetersiz oluşuna bağlı olarak çocuğun yalnız kalması, sosyal faaliyetlere daha az yönelmesi gibi faktörler nedeni ile çocukta özgüven kaybı ve davranış bozuklukları oluşabilir (Thompson ve Rudolph, 1995; Akt: Ünal, 2006).

Patterson'un (1982) baskı hipotezi, aile üyelerinin uyumsuzluk durumlarında hep aynı rolleri oynamasının zamanla nasıl bir kısır döngü haline geldiğini açıklamaktadır. Ailenin her üyesinin bir rolü vardır ve her zaman aynı drama tekrarlanmaktadır (kesinlikle birbirlerini kışkırtırlar). Karşı olma- karşı gelme bozukluğu olan çocuklar ve ailelerinin karşılıklı ters etkileşimde bulunma davranışları bu kısır döngüye bağlı olarak artma eğilimi göstermektedir (Akt: Gonzalez ve ark., 2004).

Rutter (1985), davranış bozukluklarının gelişiminde risk ve koruyucu faktörlerden söz ederek, ergenlerin davranış problemlerinin içinde büyüdükleri çevrenin bir yansıması olduğunu belirtmektedir. Güvenli ve dengeli koşulların, sağlıklı davranışsal örneklerin oluşumu için gerekli olduğunu belirterek, Garmez (1983), ergenlerin normal gelişimine zarar veren risk faktörlerini: düşük SES, büyük aile, çocukluk istismarı, aile uyumsuzluğu ve ebeveyn çatışması olarak ifade etmektedir. Koruyucu faktörler arasında; güvenli ve dengeli bir çevre sağlamaya yardım eden faktörler (Werner, 1985), çocuğun direnç oluşturması ve başa çıkma stratejileri geliştirecek stresörlerin etkisini azaltır. Bu faktörler; yüksek benlik yeterliği, ortalama üstü IQ, sosyal uyum ve aile desteğidir. Risk faktörlerinin sayısı arttıkça daha çok koruyucu faktöre ihtiyaç vardır.

Problem Davranış Teorisi'nde kişilik, çevre ve davranış olmak üzere üç ayrı sistem den söz edilirken; pek çok davranışın kişi-çevre etkileşimi sonucunda oluştuğuna inanılmaktadır. Kişilik, çevre ve davranış sistemleri içerisinde yer alan faktörlerin, davranışların oluşmasında dolaylı ya da dolaysız etkileri bulunmaktadır.

Aynı zamanda her bir sistem içerisindeki değişkenler tetikleyici ya da kontrol edici bir özelliğe sahiptir. Bu sistemler içerisinde yer alan tetikleyici ve kontrol edici faktörlerin dengesine bağlı olarak da problem davranışlara yatkınlık oluşmaktadır. Üç sistem içerisindeki yatkınlığın bir arada ele alınması veya değerlendirilmesi ise “psiko-sosyal yatkınlık” olarak adlandırılmaktadır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994). Diğer bir deyişle, Psiko-sosyal yatkınlık belirli bir problem davranışla ilgilenme derecesini temsil etmektedir. Psiko-sosyal yatkınlık kavramı kuramda psiko-sosyal risk kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Jessor, Donovan ve Costa, 1994; Akt: Siyez, 2006).

Bağlanma kuramı son yıllarda çocuk gelişimi ile ilgili araştırmalarda daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Çocukların içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış problemleriyle ebeveynlerin hem kendi bağlanma yönelimleri hem de çocukların bağlanma yönelimleri arasında ilişki olduğu araştırma sonuçlarıyla desteklenmektedir. Bağlanma teorisine göre erken ebeveyn-bebek ilişkisinin oluşumunda, bağlanma figürleri ve benliğin içsel işleyiş modelleri gelişir. İçsel işleyiş modelleri erken dönemdeki bakım deneyimlerinin bilişsel göstergeleridir ve bunlar sosyal dünyada çocuğun diğerleri ile etkileşimi için rehber olarak görev yapar. Bağlanma teorisinin temel varsayımı, içsel işleyiş modelleri bebeklikte ve çocuklukta gelişir ve büyük oranda stabildir, kişinin davranışları, algıları ve beklentileri için rehber olarak ergenlik ve yetişkinlik boyunca işlemeye devam eder (Marchand ve ark., 2004).

2.2.1. Aile İşlevleri Kavramı

İnsan yaşamı üzerinde, doğumdan önce başlayan ve ilk gelişim yıllarından ömrünün sonuna dek etkisini sürdüren bir kurum olarak aile, fizyolojik olduğu kadar ekonomik ve toplumsal yönleriyle kişiyi, ruhsal gelişimi ve davranışları açısından biçimlendirip yönlendirir. Aile üyeleriyle olan ilişkiler, çocuğun diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşam olan tutumlarının temelinin oluşturur. Aile aynı zamanda

çocuğa, ailenin bir üyesi olduğu bilincini aşilar ve toplumsallaşmanın temelini atar. Ailenin çocuğun gelişimindeki en etkin yardımları:

- Çocuğa grup içinde dengeli bir birey olabilmesi için güven duygusu aşlamak,
- Çocuğun sosyal kabul görebilmesi için gerekli ortamı hazırlamak,
- Çocuğa toplumsallaşmayı öğrenebilmesi için, kabul edilmiş uygun davranış biçimlerini içeren birer model oluşturmak.
- Sosyal açıdan kabul edilmiş davranış biçimlerinin gelişimi için rehberlik etmek,
- Çocuğun yaşam ortamına uyum sağlarken rastladığı sorunlarına çözüm getirmek,
- Uyum için gerekli olan eylemsel, sözlü ve toplumsal alışkanlıkların kazanılmasına yardımcı olmak,
- Okul ve sosyal yaşamda başarılı olabilmeleri için çocuğun yeteneklerini uyarmak ve geliştirmek,
- Çocuğun ilgi ve yeteneklerine uygun arzuların gelişimine yardım etmek (Yavuzer, 1996).

Ailenin işlevleri kavramı, aileyi oluşturan bireyler arasındaki ilişkilerin niteliğini ve bunun aile üyelerinin yaşam kalitesine etkisini yansıtan bilgilerden oluşmaktadır (Bulut, 1993). Bir sistem olarak ailenin işlevlerini sağlıklı biçimde yerine getirmesi, bu sistemin üyelerinin yaşam doyumunun yükselmesine, sorumluluk ve özgüven sahibi, verimli ve mutlu olmalarına uygun bir ortam yaratmaktadır. Ailenin işlevleri ekonomik ihtiyaçları karşılama, statü sağlama, çocukların eğitimini planlama, din eğitimi verme, boş zaman faaliyetlerini gerçekleştirme, aile üyeleri olarak birbirlerini koruma ve karşılıklı sevgi ortamı yaratma olarak gruplanırken, bu işlevleri; biyolojik, sosyal, psikolojik ve ekonomik olmak üzere dört genel başlık altında toplanmaktadır (Ogburn, 1963 ve Ackerman, 1965; Akt: Bulut, 1993).

Aile içi ilişkilerin yapısı, ailenin işlevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirip getirememesinde önemli bir belirleyicidir (Bulut 1990). İşlev, rol ve ilişkiler,

ailenin psikolojik ve duygusal gücünü oluşturan ve istikrarlı, uyumu ve devamlılığı gerekli olan duyguları yaratır. Ailenin işlevleri kolaylaştırıcı, arabulucu, uyum sağlayıcı ve birbirlerinden farklı yetenek ve potansiyele sahip üyeler için koruyucu bir sistem olarak ifade edildiğinde esas görevleri; üyelerinin kapasitelerini geliştirmek, çocukların sosyalizasyonunu gerçekleştirmek, üyelerin işlevselliklerini sürdürdükleri organizasyonların taleplerini karşılamada yardımcı olmak, ailenin refahı için gerekli olan fiziksel ve ruhsal çevreyi oluşturarak üyelerin doyum sağlanmasını temin etmektir.

İşlevlerini bir bütünlük ve beraberlik içinde yerine getiremeyen aileler sağlıklı ailelerdir. Bir grubun ideal bir şekilde tüm işlevlerini yerine getirebilmesi, grubun iç dinamiğine bağlı olduğu kadar, dış dünya ile ilişkilerine de bağlıdır. Sağlıklı ailenin temelinde birbiri ile anlaşamayan, farklı ego ideallerine sahip olan, aralarında iyi bir iletişim ve etkileşim kuramamış olan eşlerin bulunduğu belirtilmektedir (Bulut 1993).

Geçtan (1989), sağlıklı aile göstergeleri olarak, karşılıklı saygı ve işbirliği içinde olan, eşine, çocuklara ve yakın dostlara karşı sorumlu davranma konuları üzerinde durmuştur. Aile tedavisinde aile içi ilişkiler ve dinamikler çok büyük önem taşır. Çünkü bunların olumlu veya olumsuz olması ailenin işlevlerini yerine getirmesinde veya getirmemesinde belirleyici olmaktadır.

Aile işlevlerinin sağlıklı veya sağlıklı yönde oluşu üzerindeki bazı etmenlerin rol oynayabileceği üzerinde durulmaktadır (WHO 1990; Fişek 1992; Bulut 1993; Duyan 1996). Bu etmenleri demografik, sosyal ve ekonomik olmak üzere ailenin nitelikleri ve ailenin yaşam döngüsü olarak sıralamak mümkündür. Ailenin, demografik ve sosyal nitelikleri; üye sayısı, aile üyelerinin kompozisyonu, üyelerin yaşı, cinsiyet yapısı, öğrenim durumu, kır veya kent kökenli olmaları, ilk evlenme yaşı, yetişkin aile üyelerinin yaptıkları iş olarak sıralanmaktadır

Bulut (1993)'a göre ruh hastası üyesi bulunan aileler kendi aile işlevlerini, her konuda, ruh hastası üyesi bulunmayan ailelerden daha bozuk ve sağlıklı olarak

algılamaktadır. Aile sisteminin özellikleri (yetki paylaşımı, rol dağılımı, sınırları) üyelerinin ilişkilerinde gözlenen esneklik-katılık, yakınlık-uzaklık, düzenlilik-düzensizlik, iletişim-iletişimsizlik gibi faktörler aile yaşamının vazgeçilmez görevleri olan temel ihtiyaçlar ile gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanması ve sorun çözme biçimlerini kesinlikle etkisi altına almakta, hastalıkla baş etme kapasitelerini yıpratmakta ve aile işlevlerini de olumsuz yönde etkilemektedir (Duyan, 1996).

Becvar ve Becvar (1982), ailenin tıpkı kişilerin geçirdiği gelişim aşamaları gibi belli aşamalardan geçtiğini belirtmektedir. Aile üyelerinin farklı aşamalarda farklı rol ve görevlere sahip olup o aşamaya özgü aile sorunları ile de karşılaşabilecekleri belirtilmektedir. Bu da aile işlevlerini etkileyen bir diğer husus olarak açıklanmaktadır.

Sayıl'da (1989), evlilik kurumunda belirlenmiş roller içinde görevlerin dağılımından ve ailede dengeli bir iş bölümünden söz etmektedir. Ayrıca aile içi ilişkilerde otorite boşluğu göstermeyen demokratik bir düzenin varlığından, iletişimin, ortak karar alabilmenin ve problem çözümünün aile dengesinin sürdürülmesinde ne kadar önemli olduğunu da vurgulamıştır.

Genel olarak bakıldığında, aile işlevlerinde aile içi iletişim, karşılıklı saygı ve işbirliği büyük önem taşımaktadır. Bunu sağlayan ailelerde; çatışmalar iyi bir iletişim ve birbirine saygılı davranma ile önemli izler bırakmadan halledilebilir, aile üyeleri aile içinde bir "kişi" olarak bağımsız hareket edebilirler. Gerçekten de aileyi bir grup olarak ele aldığımızda yukarıda belirttiğimiz işlevlerin önemi daha açık şekilde ortaya çıkmaktadır. Bugün artık aileyi bireylerden oluşmuş bir topluluk olarak görmenin yanlış olduğu kabul edilmekte, "bireylerin bir bütün içinde kaynaşmasından oluşan ve temel amacı olan bir primer grup" olarak kabul edilmektedir (Taneli, 1987). Üyeleri birbirleri ile az konuşan ve açık bir iletişim içinde olmayan, aileyi ilgilendiren konularda birlikte konuşup çözüm aramayan, üyeleri birbirine gerçek bir yakınlık duymayan ve birbirlerine olumsuz duygular besleyen aileler, sağlıksızdır (Turan, 1988).

2.2.2. Aile İşlevlerinin Sınıflandırılması

Sağlıklı ailede, aile üyelerinin kendi rollerinin beklenen düzeyde gerçekleştirmeleri, yeni roller almaktan kaçınmaları, rolünün yerine getirmeyen üyeyi kontrol ve takip ederek, karşılıklı iletişim kurarak sorumlu hale getirmeleri ve birbirlerinin davranışlarını kontrol etmeleri beklenir. Eşlerin birbirinden farklı rol beklentileri içinde olduğu, değişen toplum yapısı veya dış etmenler nedeniyle rol değişimlerine uyum sağlayamadığı, roller açısından sosyal kontrol mekanizmasının işlemediği aileler de sağlıklı ailelerdir. Bu konuda sorunu olan ailelerin işlevlerini yerine getiremediği söylenebilir (Bulut, 1993).

Ailenin işlevleri 7 boyutta ele alınmaktadır. Bunlar:

1)-Problem Çözme (Problem Solving): Bu boyut, ailenin işlevlerini etkili bir şekilde yerine getirebileceği düzeyde maddi ve manevi sorunlarını çözebilme becerisi olarak açıklanmaktadır. Sorunun ortaya çıkışından, çözümlenmesine kadar olan dönemi kapsar. Etkili problem çözme davranışların içermektedir. Problem çözme işlevi en önemli işlevlerdendir ve günlük hayatta çıkan sorunların sağlıklı bir şekilde halledilmesidir. “Problem çözme” dediğimiz bu olgu ailenin sağlıklı olup olmadığını gösteren işlevlerden biridir. Amaç sorun çıkarıcı konuda etkili bir çözme yaklaşımı getirebilmektir.

2)-İletişim (Communication): İletişim, aile üyeleri arasındaki bilgi alışverişi biçiminde tanımlanmaktadır. Burada ailenin iletişim içinde olup olmadığı ölçülmek istenmektedir. Bu nedenle üyeler arası sözlü iletişimin içeriğinin açık olup olmadığı, kişilerin söylemek istediklerini direkt olarak ifade edip edemediklerini üzerinde durulmaktadır. Etkili iletişim açık ve doğrudan olmalıdır.

3)- Roller (Roles): Roller, ailenin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayan davranış kalıplarıdır. McMaster Aile İşlevleri Modeli ailenin kaynaklarını kullanımı, bakıp büyütme, destekleme ve kişisel gelişim sağlama, aile sistemini idare etme gibi

konularda davranış kalıbı geliştirip geliştirmedeği üzerinde odaklaşmaktadır. İlave olarak roller ile ilgili boyut görevlerin belirgin ve eşit olarak üyelere dağılımı ile görevlerin aile üyeleri tarafından sorumlu bir şekilde yerine getirilip getirilememesini de içermektedir. Başka bir deyişle, para, konut, giyim, yemek gibi maddi ihtiyaçların karşılanması rollere bağlı olarak ele alınmaktadır. Bu konuda işlevsel bir aile, çocukların ve ebeveynin bakımı, besleme ve gelişmesini sağlayacak şekilde rollerini belirlemiş olan ailedir. Fonksiyonlar, para-sağlık gibi konularda kural koymayı ve karar vermeyi gerektirir.

4)- Duygusal Tepki Verebilme (Emotional Affective Responsiveness): Aile üyelerinin her türlü uyaran karşısında en uygun tepkiyi göstermesi anlamına gelmektedir. Burada sevgi, mutluluk, neşe gibi olumlu duyguların yanında kızgınlık üzüntü, korku gibi olumsuz duyguları da içermektedir. Bir başka deyişle bu işlevini yerine getirebilen bir ailede aile üyeleri her türlü duygularını uygun bir şekilde sözle ya da hareketlerle ifade etmektedirler.

5)-Gereken İlgiyi Gösterme (Affective Involvement): Aile üyelerinin birbirine gösterdiği ilgi, bakım ve sevgiyi içerir. En sağlıklı aileler, birbiriyle orta derecede ilgilenirler. Az veya çok ilgilenen aileler, bu konudaki işlevini yeterince yerine getiremiyor demektir. Çok ilgilenme, aile üyelerinin birbirine fazla bağımlı olduğunun, az ilgilenme ise birbirlerine az sevgi ve ilgi gösterdiklerinin belirleyicisidir.

6)- Davranış Kontrolü (Behavior Control): Davranış kontrolü, ailenin üyelerinin davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimidir. Bu modelde psikolojik ve sosyal tehlike karşısındaki davranışlar değerlendirilir. Ayrıca kontrolün esnek, katı, serbest ve düzensiz oluşu ele alınmaktadır.

7)-Genel Fonksiyonlar (General Functions):Yukarıda ifade edilen altı boyutu da kapsayacak şekilde tüm işlevleri içerir (Akt: Bulut, 1993).

Biyo-psikososyal modele göre, aile ilişkilerinde işleyen kalıplar aile üyelerinin ruhsal süreçlerini etkilerken, bireyin biyo-psikososyal süreçleri de ailenin işleyiş tarzını etkilemektedir (Wood, 1993). Bireye ait sorunlu süreçler aileyi harekete geçirdiğinde, sağlıklı işlev gören bir aile, bu yeni duruma uygun rol ve kural değişikliklerini sağlayarak sorunla başa çıkabilmektedir (Olson ve ark., 1983; Beavers, 1982; Epstein ve ark., 1993). Aile bireylerinin yakınlığı ve bağlılığı, soruna odaklı başa çıkma yollarını kullanmaları, birbirleriyle doğrudan iletişim kurmaları, ailede düzenin, karar verme süreçlerinin açık ve net olması hastalık süreçlerine ve sonuçlarına karşı koruyucu bir işlev görmektedir (Fisher ve Weihs, 2000).

İletişimdeki aksaklıklar ailenin tüm işlevlerinin yerine getirmesinin engeller. Aile üyelerinin birbirine sıcak duygusal tepki verebilmesi, gereken ilgiyi içtenlikle gösterebilmesi, ortaya çıkan sorunların, aile sağlığına zarar vermeden aile içinde çözümlenmesi ancak olumlu bir iletişim ağının kurulmuş olmasıyla mümkündür (Bulut, 1993).

Çocuklar aile içinde anne-babalarından tek yönlü olarak etkilenmezler. Çocuk ve ergenler anne-babaları tarafından sosyalleştirilirken, anne-babalar da onlardan etkilenir. Bu karşılıklı etkileşim çocuk ile anne-babanın etkileşimi devam ettikçe yaşanır. Ailede anne-babalık rolleri, evliliğe ait tutumlar ve ergenin tavırları, aile içi etkileşim yolu ile biçimlenirler.

2.3.1. Kişilik Ve Psikopatoloji Kuramları

Tarih boyunca insanın temel doğal özelliğine ilişkin karşıt görüşler ortaya çıkmıştır. Bazıları insanı bencil ve kırıncı olarak tanımlarken diğerleri karşıtı savunmuş, kimi düşünürler insanın mantıkdışı olduğuna kimi ise mantıklı kurallarla davrandığına inanmaktadır. Bazıları insanın kendi denetimi dışındaki etkenlerle yönetildiğini belirtirken, bazıları insanın kendine yön verebilecek güce sahip olduğunu belirtmektedir. Örneğin, psikanaliz insanı olumsuz bir biçimde değerlendirerek, onu bencil ve mantıkdışı bulurken; davranışçı yaklaşım daha yansız

insanın koşullanmalarının sonucu iyi ya da kötü, mantıklı ya da mantıkdışı olabileceği görüşünü savunmaktadır.

Kişiliği ele alan psikopatoloji kuramları kişiliği farklı yönlerden ele almaktadırlar:

1- Freud ve Psikanalitik Kuram: Freud ve psikanalitik kuramın kişilik ve psikopatolojiyi açıklarken getirdiği en önemli yenilik bilinçdışı ruhsal süreç kavramıdır. Ruhsal yapıyı bir buz dağına, suyun üzerinde kalan küçük bölümü bilinç bölgesine, suyun altında kalan büyük bölümü bilinçdışı bölgesine benzetmiştir. Bu geniş bilinçdışı bölgesinde, bilinç düzeyindeki düşünceleri, davranışları yönlendiren büyük bir güç bulunmaktadır. Freud'a göre, normal dışı düşünce ve davranışlar, normal davranışlarda geçerli olan mekanizmaların abartılmış biçimleridir. Bozuk davranışlar gerçekte, kişinin içsel çatışmalarından kurtulabilmek için gösterdiği yetersiz çabaların belirtileridir. Normal ve normal dışı davranışlar arasında sadece derece farkı bulunmaktadır. Psikoanaliz yaşamı, çocukluk döneminde edinilen davranışların yetişkinlik boyunca tekrar yinelenmesi olarak yorumlar. Davranışçı ve varoluşçu yaklaşımlar insanın, belirli bir davranış örüntüsünü izlemekle birlikte sürekli bir gelişim ve değişim içinde olduğu görüşünü savunurlar. İnsancıl yaklaşım, normal dışı davranışların belirleyici olarak yanılgılı öğrenmeye ve savunma mekanizmalarına önem verir. Bu etmenlerin kişisel gelişimi engelleyici bir etki yarattıklarına inanır. Bu yaklaşım mantıkdışı savunma süreçlerinin bireyin güvenliğine yönelik tehdit edici durumlar sonucu oluştuğu konusunda psikanalitik kuramla görüş birliği içindedir. Böyle bir savunma süreci ise giderek, gerçeklerle bireyin yaşantıları arasında bir uyumsuzluk yaratır ve uyumsuz davranışların ortaya çıkmasıyla sonuçlanır (Cüceloğlu, 1989).

Freud Ödipus karmaşasını çocuğun kişilik gelişimini, nevrozların ve belirti oluşumunun çekirdeği olarak görür. Ödipal durumdan kaynaklanan içe-atımlar (introjection); içselleştirmeler (internailzation), libidinal saplanmalar (fixasyon),

nesne tutunmaları ve özdeşimler (identification); kişilik gelişiminde belirleyici rol oynarlar. Ebeveynlerin standartlarının ve yasaklarının içselleştirildiği bu içe-atımlar, ödipal çatışmanın çözümlenmesini ve ebeveynlerle ilişkilerdeki gerginliklerin ortadan kalkmasını sağladığı gibi, gelişmekte olan süpergonun da çekirdeğini oluşturur (Cimilli, 1998).

Freud'un kuramında kişilik üç ana sistemden oluşur: id, ego, süperego. Davranış bu üç sistemin karşılıklı etkileşimin ürünüdür. Bun sistemlerden biri diğerinden ayrı ve tek başına çalışamaz. İd kişiliğin temel sistemi, kalıtsal olarak gelen, içgüdüleri içeren ve doğuştan varolan psikolojik gizilgüçlerinin tümüdür. Ruhsal enerji kaynağı olan id, diğer iki sistemin çalışması için gerekli olan gücü de sağlar. Ego, organizmanın gerçek nesnel dünyayla alışverişe geçme gereksiniminden varlık bulur. Gerçeklik ilkesinin egemenliğindedir. Gerçeklik ilkesinin amacı, gereksinimin giderilmesi için uygun bir nesne bulununcaya kadar gerilimin boşalmasını ertelemektir. Ego kişiliğin yürütme organıdır; eyleme giden yolları denetimi altında bulundurur, çevresindeki nesnelere hangileriyle ilişki kuracağını seçer ve hangi içgüdülerin ne biçimde doyum bulacağına karar verir. Ego bu önemli işlevini yerine getirirken aynı zamanda id'in, süpergonun ve dış dünyanın birbiriyle çatışma durumunda olan istekleri arasında bir uzlaşma sağlamakla da yükümlüdür. Bu kolay bir iş değildir. Ve egoyu zor altında bırakır. Çünkü ego, id'in düzenlenmiş bir parçası olduğundan bütün gücünü ondan alır, id olmaksızın varlık gösteremez ve hiçbir zaman ondan bağımsız davranamaz. Kişiliğin üçüncü ve en son gelişen sistemi süperego'dur. Bu sistem çocuğa ana-babası tarafından aktarılan ve ödül ve ceza uygulamalarıyla pekiştirilen geleneksel değerlerin temsilcisidir; kişiliğin törel yönüdür, gerçekten çok olması gerekeni temsil eder, hazdan çok kusursuzluğa ulaşmak ister. Süpergonun işlevleri: 1-İd'den gelen içgüdüsel dürtüleri bastırmak ve kelemek ki bunlar, özellikle toplumun hoş karşılamadığı nitelikteki cinsel ve saldırgan dürtülerdir, 2- Egoyu gerçekçi amaçlar yerine törel amaçlara yönelmeye ikna etmek, 3- kusursuz olmaya çabalamaktır. Olağan koşullar içinde bu ilkeler birbirine karşıt çalışmaz, egonun yönetici önderliği altında bir ekip olarak birlikte

hareket ederler. Böylece kişilik üç ayrı parça olarak değil, bir bütün olarak işler. Bir diğer anlamda, id kişiliğin biyolojik bölümünü, ego psikolojik ve süperego toplumsal bölümlerini oluştururlar (Geçtan, 1989).

Freud içgüdüleri yaşam ve ölüm içgüdüsü olarak iki ana başlıkta toplamaktadır. Yaşam içgüdüsü bireysel yaşamın ve insan ırkının sürekliliğini sağlar. Yaşam içgüdüsünü çalıştıran enerji türüne libido denmektedir ve Freud en çok cinsellik içgüdüsü ile ilgilenmiştir. Ölüm içgüdüsünün önemli bir türevi saldırganlık dürtüsüdür. Aslında saldırganlık insanın kendine yönelik olan yıkıcı eğilimlerinin, dış dünyadaki nesnelere çevrilmesidir. İnsan diğer insanlarla savaşıyor ve onlara karşı yıkıcı davranır, çünkü kendinin yok etme isteği yaşam içgüdülerinin gücü tarafından engellenmiştir. Yaşam ve ölüm içgüdüleri birbirlerini etkisiz kılabilir ya da biri diğerinin yerine geçebilir (Geçtan, 1989).

Ego içten ya da dıştan gelen tehdit edici güçleri denetim altına alamadığı zaman anksiyete duygusunun saldırısına uğrar. Freud üç tür anksiyete tanımlamıştır: gerçeklik anksiyetesi, nevrotik anksiyete ve törel anksiyete.

Gerçeklik anksiyetesi dış dünyadaki gerçek tehlikelerle karşılaştığı zaman duyulan korku ve kaygıdır. Nevrotik anksiyete ise içgüdülerin denetimini yitirerek cezayla sonuçlanacak davranışlarda bulunma korkusudur. Nevrotik anksiyete, içgüdülerin kendisinden çok, onların doyum bulmasının cezayla sonuçlanacağına korkmaktır. Nevrotik anksiyetenin gerçek bir temeli vardır. Çünkü, ana-babanın çocuğun gözünde canlandığı dünya, dürtüsel davranışları cezalandırır. Törel anksiyete kişinin kendi vicdanından korkmasıdır. Süperegosu gelişmiş olan insan törelere ve kurallara aykırı bir davranışta bulunduğu y da bulunmayı tasarladığında suçluluk duyar. Törel anksiyetenin de gerçeği yansıtan bir temeli vardır. Kişi geçmişte töreleri çiğnediğinde cezalandırılmış olduğu için, şimdi aynı şeyi yaparsa yine cezalandırılabilirdiğinden korkar. Anksiyeteye başa çıkma çabası

yetersiz kalırsa ego bu kez gerçekçi olmayan yöntemlere, savunma mekanizmalarına başvurur (Geçtan, 1989).

2-Analitik Psikoloji ve Jung: İnsan ruhunun derinliklerindeki süreçlerin çözümlenmesi için çaba göstermiş ve insan davranışlarının, bireysel ve ırksal tarihin yanı sıra, amaçları ve ülküleri tarafından koşullandığını belirtmiştir. İnsanın gelişiminde amaç ve isteğe verdiği önem Jung'u Freud'dan ayırmaktadır. Freud' a göre yaşam ölüm araya girinceye kadar yinelenen içgüdüsel eylemlerden başka bir şey değildir. Oysa Jung, insanın sürekli olarak kendini yenilemeye çalıştığına ve yaratıcı bir gelişim içinde olduğuna inanır. Freud kişiliğin kökenini çocukluktan aldığı görüşünü savunur, Jung kişiliğin ırksal kökenine önem verir.

Jung'a göre kişilik birbiriyle etkileşim durumunda bulunan çeşitli sistemlerden oluşur, bunlardan ego, kişisel bilinçdışı, ırksal bilinçdışı, persona, anima ya da animus ve gölgedir. Ego kişiliğin bilinçli bölümüdür ve algılar, anılar, düşünceler ve duygulardan oluşur. Ego, insanın kimlik ve süreklilik duygusunu sağlar ve insanın kendisini görüş açısından, kişiliğin merkezidir. Kişisel bilinçdışı egoya komşu olan bölgedir. Önceleri bilinçli olan, ancak sonradan bastırılmış, unutulmuş ya da görmezlikten gelinmiş yaşantılardan oluşur. Freud'un tanımladığı bilinç öncesi içeriğinde olduğu gibi, kişisel bilinçdışındaki yaşantılar gereğinde bilinç düzeyine çıkabilir. Çünkü, ego ile kişisel bilinçdışı arasında iki yönlü bir iletişim vardır. Irksal bilinçdışı kişiliğin en güçlü, en etkin sistemidir ve patolojik durumlarda, egoyu ve kişisel bilinçdışını geri planda bırakır.

Jung kişiliğin iki önemli yönelimini tanımlamıştır: İçedönüklük (introversion) ve dışadönüklük (extraversion). Dışa dönük tutum kişiyi dış ve nesnel dünya, içe dönük tutum kişiyi içsel ve öznel dünyaya yöneltir. Bu iki karşıt tutum kişilik yapısı içinde birlikte bulunurlar. Genellikle, bir tutum egemen ve bilinçli iken, diğeri bastırılmış ve bilinçsizdir. Eğer ego dünyayla olan ilişkisinde daha çok dışa dönükse, kişisel bilinçdışı içe dönük olur. Jung, bir kimsenin etkin bir yaşam sürdürebilmesi

için bu iki yönü denge içinde tutması gerektiğini savunmuştur. Ona göre kişilik sorunları, içedönüklük ve dışadönüklük arasındaki var olan dengesizlikten doğar (Akt: Cüceloğlu, 1991).

Jung'a göre kişiliğin dört temel psikolojik işlevi vardır ve bunlar; düşünme, duygu, duyarlılık ve sezgidir. Genellikle bu dört işlevden biri diğerlerinden daha çok gelişmiştir ve bilinçli dünyada daha önemli bir rol oynar. Kişiliği oluşturan çeşitli sistemler, tutumlar ve işlevler birbiriyle üç ayrı biçimde etkileşirler. Bir sistem diğerinin ödünleyebilir ya da ona karşı çıkabilir, bazen iki ya da daha fazla sayıda sistem birleşir. Örneğin, eğer bilinçli egonun egemen tutumu dışadönüklük olursa, bilinçdışı içedönüklük tutumu geliştirir. Dolayısıyla dışa dönük bir davranış döneminin içe dönük bir davranış dönemi izler. Benzer bir ödünleme rüyalarda da görülür; dışadönük bir kişinin rüyaları içedönük bir nitelik taşır ya da içedönük kişinin rüyaları dışadönüktür (Geçtan, 1989).

3- Otto Rank: Freud'un ödipus karmaşasına ilişkin çözümlemesine katılmayıp bunun yerine nevrotik anksiyeteyi doğum travmasıyla ilişkilendiren bir kuram oluşturdu. Doğum travmasından kaynaklanan temel anksiyete çeşitli nevrotik dışavurumlara neden olur ve yaşla birlikte giderek azalır. Kuramın temelini ayrılma anksiyetesi oluşturmaktadır. Sonraki tüm ayrılmalar, doğum travmasının temel anksiyetesinin yeniden yaşanmasıdır. Rank kişiliği dürtüler, duygular ve irade olmak üzere üç bölüme ayırmıştır. Anında doyum arayışı içinde olan dürtülerin doyumu ertelenebildiğinde irade gelişimi başlar. İradenin gereğinden fazla gelişimi inatçılık, kurallara uymama ve inhibisyon gibi patolojik özelliklerin gelişmesine neden olur.

4-Bireysel Psikoloji ve Adler: İnsanın toplumsal bir varlık olduğunu, diğer insanlarla ilişki kurma gereksinimi içerisinde ve kendiden çok topluma yönelik bir yaşam biçimi geliştirdiğini savunmaktadır. Bu eğilim toplumsal süreçlerin etkisiyle değil doğuştan var olan bir süreçtir ve toplum içinde bu ilişkinin şeklinin oluştuğunu vurgular. Ayrıca Adler yaratıcı benlik ve kişiliğin tekliğine verdiği önemle de diğer

kuramcılardan ayrılır. Adler güduları, karakter özellikleri ve değerleriyle, her insanın tek ve kendine özgü olduğu görüşündedir. Bir insanı davranışı onu başkalarından ayıran yaşam biçiminin damgasını taşır. Adler kuramında Freud'un cinsel içgüdülere verdiği önemi azaltmış, insan öncelikle cinsel değil toplumsal bir varlıktır ve kendine özgü yaşam biçimin geliştirirken cinsel dürtüler önemli rol oynamaz. Aksine cinsel gereksinimlerin nasıl karşılanacağı yaşam biçimi tarafından belirlendiğini belirtmektedir.

Adler'e göre düşünsel amaçlar psikolojik olayların öznel nedenleridir. Normal kişilerin gerçekte yüzleşmek gerektiğinde, bu düşlerin etkilerinden sıyrılabildiğine, nevrotik kişilerin ise bunda başarılı olamadığına inanır. Her insan doğuştan eksiklik duygusuyla doğar, çocukluk dönemindeki bağımlılığın ve evrenle olan ilişkisinden dolayı yaşamına normal bir çaresizlik içinde başlar. Yaşamı boyunca daha önce kendisine egemen olan insanlar ve doğal güçler üzerinde üstünlük kurmak ve gücünü kanıtlamak için çaba gösterir. Yani kusursuz olamaya çalışır. İnsandaki eksiklik duygusu, eksiklikten kurtulma ya da üstünlük çabalarına yol açar. Bu çaba insanı, kendi kendini yaratmaya güdüler. Ancak, eksikliği duygularının bir karmaşaya dönüştüğü durumlarda bu çabalar abartılmış üstünlük çabalarına dönüşür ve kişinin uyumsuz davranışlar göstermesine neden olur. Abartılmış üstünlük çabaları içinde olan kişi toplumsal ilgi adı verilen ve insanda doğuştan varolan yeteneği geliştiremez. Bu ilgi çocuğun çevresindeki insanlara sevgi ve yakınlık tepkileri vermesi, sonraki yıllarda oyuncaklarını paylaşması ve ana-babasına yardımcı olmaya çalışması gibi davranışlardır. Adler'in kuramında tema yaşam biçimidir ve çocuklukta yaklaşık dört ya da beş yaşlarında oluşur ve sonraki yaşam bu biçime uygun olarak sürdürülür (Geçtan, 1989).

5-Bütüncül Psikoloji ve Karen Horney: Freud'un kadın psikolojisini belirleyici en önemli etmenin erkek üreme organına imrenme olduğu biçimindeki görüşüne şiddetle karşı çıkmıştır ve kadın psikolojisinin temelinde güvensizlik duygusunun varlığını ve kadının korunma ve sevgiye erkekten daha çok gereksinim

duyduğunun, bunların cinsel organların anatomik farklarıyla ilgisi olmadığını savunmuştur. Karmaşanın ana-babanın reddetme, aşırı koruma ve cezalandırma gibi kusurlu tutumları sonucu çocukta oluşan anksiyeteden kaynaklandığını belirtmektedir (Geçtan, 1989).

Horney'in birincil kavramı temel anksiyetedir ve bu duygu çocuğun düşman bulduğu bir dünyada yaşadığı yalnızlık ve çaresizliği tanımlar. Dünyasındaki çeşitli olumsuz etmenler çocukta güvensizlik duygusunun gelişmesine neden olabilir, açık ya da dolaylı baskı, ilgisizlik, birbiriyle çelişkili tutumlar, çocuğun bireysel gereksinimlerine saygı göstermeme, çocuğa önder olmama, yaptıklarını beğenmeme, gerçek sıcaklığın yokluğu, ana-babanın görüş ayrılıklarında taraf tutma zorunluluğu, aşırı ya da yetersiz sorumluluk verme, aşırı koruma, diğer çocuklardan ayırma, haksız tutumlar, kardeşler arasında ayırım yapma, yerine getirilmeyen sözler bunlar arasında sayılabilir (Geçtan, 1989).

Çocuğun ana-babasıyla olan ilişkisinde yaşanan güven sarsıcı herhangi bir durum onda anksiyete yaratır. Güvensiz ve kaygılı çocuk, yalnızlık ve çaresizlik duygularıyla baş edebilmek için türlü stratejiler geliştirir ve bunları yetişkinlik döneminde de sürdürür. Örneğin, çevresine düşmanlık duyabilir ve kendisine kötü davranmış olanlara karşı öç alıcı bir tutum geliştirebilir ya da yitirmiş olduğu sandığı ve yine elde edebilmeyi umduğu sevgiyi kazanabilmek için aşırı uysal davranışlara yönelebilir; aşağılık duygularını ödünleme amacıyla kendine gerçekdışı ülküleştiren bir kimlik yaratabilir; kendini sevdirebilmek için başkalarına rüşvet verebilir ya da onları zorlayabilir; insanların ilgisini ve yakınlığını kazanabilmek için kendini acındırabilir; eğer bu yollardan sevgi elde edemezse insanlar üzerinde egemenlik kurmak için güç kazanmaya çalışabilir, böylece çaresizlik duygusunu ödünlemiş, düşmanlık duyguları için bir çıkış yolu bulmuş olur; diğer insanları sömürebilir ya da diğer insanlarla yarışmaya girerek saygınlık sağlamaya çalışır; bu yarışta bir şey üretmek değil birinci gelmek önemlidir (Geçtan, 1989).

Bu stratejilerden herhangi biri kişinin değişmez bir parçası durumuna dönüşebilir. Horney bozuk insan ilişkilerine çözüm bulma amacıyla geliştirilen gereksinimlerin listesini yaparak mantık dışı çözümler olarak nitelendirdiği için bunları nevrotik gereksinimler olarak adlandırmış ve daha sonra üç grupta toplamıştır: 1-insanlara doğru yönelme; sevgi gereksiniminde olduğu gibi; 2- İnsanlardan uzaklaşma; örneğin, bağımsızlık gereksinimi; 3- İnsanlara karşı olma, güç kazanma gereksiniminde olduğu gibi. Horney'e göre bu gereksinim içsel çatışmaların kaynağını oluşturur. Normal insan çatışma ile nevrotik çatışma arasında yalnızca bir derece farkı vardır. Normal bir insan çatışmalarını bu üç yönelim biçiminin birleştirici bir tutumla çözümler. Oysa nevrotik insan, temel anksiyetenin fazlalığı nedeniyle gerçekdışı çözüm yollarına başvurur, üç ayrı tutumdan yalnız birini kullanır, diğer ikisini görmezlikten gelir. Nevrotik kişinin sevgiye olan gereksinimi hiçbir zaman doyurulamaz, çünkü sürekli olarak bulduğunun fazlasını ister. Bunun gibi bağımsızlık eğilimide hiçbir zaman giderilemez, çünkü kişiliğinin diğer bölümü beğenilmek ve sevilmek istemektedir (Geçtan, 1989).

6-Sullivan'ın Gelişim Kuramı: Bu kuramda, temel biyolojik dürtü ve gereksinimlerin rolü tümüyle dışlanmamıştır. Ancak, beden bölgelerini gelişimsel değişikliklerin belirleyici kaynağı olarak görmek yerine, çocuğun çevresindeki önemli bireylerle kişiler arası ilişki kurmasına aracı olan bölgeler olarak nitelendirmektedir. Ancak anlamlı kişiler arası ilişkilerle doyurabileceğine inandığı güvenlik gereksiniminin önemine işaret etmektedir. Sullivan'a göre bu ilişkilerden kaynaklanan güven, kendilik saygısını arttırarak, güçsüzlük ve çaresizlik duygularını ortadan kaldırmaktadır. Çocuk için anlamlı bireyler tarafından onaylanmama duygusuyla pekişen güvensizlik ya da kendilik saygısı eksikliği anksiyeteye neden olmaktadır (Cimilli, 1998).

Sullivan anksiyeteyi kişilik gelişiminin itici gücü ve tüm ruhsal bozuklukların etyolojisindeki merkezi öge olarak gördü. Kişiler arası ilişki deneyimleri sonucunda bir araya gelen kişilik özelliklerinden oluşan kendilik dizgesi, gerginliği kabul

edilebilir yollarla giderebilir, bireyin anksiyetenin tutsağı olmasına engel olur. Kendilik dizgesinin anksiyeteye baş etme kapasitesi aşıldığında klinik belirtiler ortaya çıkar. Hem nevrozlar hemde psikozlar kişiler arası ilişkilerdeki bozukluklardan kaynaklanır. Freud psikozu ego ile gerçeklik arasındaki çatışmanın; nevrozu ise id, ego ve süperego arasındaki iç çatışmanın sonucu olarak görmüştür. Sullivan'a göre ise temel çatışma birey ile anlamlı diğerlerinden oluşan insan çevresi arasındadır. Sullivan iç çatışmaların, dış nesnelere ve çatışmalı ilişkilerin içselleştirilmesi yoluyla kişilerarası çatışmalardan kaynaklandığına inanır (Cimilli, 1998).

7-Nesne İlişkileri Kuramcıları: Melanie Klein, anlamlı nesne ilişkilerinin içselleştirilmesini temsil eden intrapsişik introjekt kavramını tanımlamıştır. Başka insanlarla ilişkilerinde anlamlı derecede bozukluğu olan kişilerin, kişilik organizasyonunun erken dönemdeki nesne ilişkisi sorunlarının ve bu sorunların kişilik gelişimine etkilerinin sonucu olduğunu ortaya çıkarmıştır (Cimilli, 1998).

8-Ego Psikanalistleri: Davranışlar içgüdüsel dürtülerden başka nedenleri, örneğin bazı öğrenme süreçlerini de içerdiğini belirtmişlerdir. Bu görüşten hareketle insanın kendine yön verebileceği ve çevresiyle yapıcı bir biçimde baş edebileceği etkin davranışların çözümlenmesine girmişlerdir. Analistlere göre, insan içinde bulunduğu durumları elinde olmayan nedenlerle değil, kendi seçimi sonucu yaşar. Bu seçimler yalnızca içgüdülerin zorlamasıyla değil, görme, işitme gibi davranış araçlarının içgüdülerden bağımsız olarak çevreyle ilişkiye girmesi sonucu gerçekleşirler ve bu davranışlar iki grupta toplanır: 1-Dürtüsel davranışlar; dış etmenler ya da bedensel uyarılar olmaksızın “kendiliğinden ortaya çıkan” davranışlardır. Bazı normal dışı davranışlar, mantıkdışı düşünceler ve kişinin istemi dışında ortaya çıkıveren davranışlar bunlara örnek olarak gösterilebilir. 2-Nedene bağlı davranışlar: bu tür davranışlar bir kazada yaralanma gibi fiziksel ya da diğer insanın eleştirisine uğrama gibi toplumsal durumlara gösterilen tepkilerdir. Davranışların bir bölümü bilinçli denetim altında olamadığında ya da tehdit edici

durumlarda denetim yitirildiğinde, normal dışı davranışlar ortaya çıkarr. Ego-analistlerinin deyimiyle, davranış bozuklukları egonun id ve gerçeklerden koptuğu durumlarda ortaya çıkar. Bunun nedeni edinilen davranışların yetersiz olması ve ego yapısı içinde iyi düzenlenmemiş olmasıdır (Cüceloğlu, 1989).

9-Erich Fromm: İnsan diğer insanlarla sevgi ve işbirliği yoluyla birleşebilir ya da topluma ve otoriteye boyun eğerek güvenlik sağlar. İlkinde özgürlüğünü daha iyi bir toplum yaratabilme amacıyla kullanır, ikincisinde köleliği kabullenir. Fromm, ilişki, aşkınlık, köklülük, kimlik, değer yargıları gereksinimi olmak üzere insanın beş temel gereksiniminden söz eder. Bu gereksinimlerin tümü insana özgü, insan yapısının doğal parçasıdır. Bireyin kişiliğini geliştirebilmesi, içinde yaşadığı toplumun kendisine tanıdığı olanaklarla orantılıdır. Bu olanaklar kişinin doğal yapısına karşıt gerekli olan temel koşullardan yoksun bırakır. Varolan ekonomik, politik ve toplumsal sistemler kişiyi önemsiz ve köle haline getirmiş ve çoğu kez normal dışı, topluma karşı ya da kendine karşı yıkıcı davranışlara iter (Cüceloğlu, 1989).

10-Varoluşçu Psikoloji: İnsanı, geçmişin tümü, şimdiki zaman ve gelecekteki olanakları olarak tanımlar. Evrende kendi varlığını yaratan tek varlık insandır ve insandan başka tüm varlıklar varoluşlarından önce yaratılmıştır. İnsan özgürdür, yaşamını kendi biçimde isterse çizebilir ve kendi sorumluluğunu üstlenebildiği oranda özgürdür. Bu sorumluluğu duymak varoluş anksiyetesidir. İnsanın kendi sorumluluğunu üstlenmesi onu özgürleştirir. Ancak bu özgürlüğünde sınırları vardır. İnsanın içine konulduğu varoluş alanı, yani, kendini içinde bulduğu dünya onun yazgısını belirler. Otantik bir yaşam sürdürebilmek için insan bu yazgıya uymak zorundadır. Otantik olmayan kişi dünyasında özerk olamaz, kendisini varoluş alanından ayırmış ve sorumluluğunu kendine yabancı olan güçlere bırakmıştır. Örneğin, nevrotik kişi, patolojik bir yaşam biçimine tutunur ve bunu değiştirmek istemez. Bir diğeri ise kendini çevresindeki toplum yargılarına körü körüne bırakarak varoluş anksiyesiyle karşılaşmaktan kaçınır; çünkü varlığına nasıl bir

anlam verebileceğini bilememektedir ya da bu sorumlulukla yüzleşecek kadar yürekli değildir. Varoluşçu yaklaşım, davranışın nedenlerini açıklamak yerine, içinde bulunulan anda yaşananları anlamaya çalışır. Bu yaklaşım dünya içinde varoluşu iki temel boyutuyla ele alır: yer ve zaman. Bu kavramlar fiziksel yer ve zaman kavramlarından farklı olarak kullanır. İnsanı tümüyle ele alır, onu beden ya da ruhsal varlık olarak nitelerek önyargılı ve zararlı bir yaklaşımdır ve böyle ayrımlar insanın varoluş bütünlüğünü bozar (Cüceloğlu, 1989).

11-İnsancı Psikoloji ve Carl Rogers, Yaklaşımında kişiliğin yapısal öğelerinden çok değişebilirliğine ve gelişimine yönelmiştir. Sevgi, yaratıcılık, anlam, kişisel gelişme ve kendini gerçekleştirme gibi bilimsel yönden üzerinde durulmamış olguları incelemiştir. Her birey gizilgücü ve kendi yaşamındaki olaylarla diğer bireylerden farklı ve kendine özgüdür. İnsancı yaklaşım ise uygun koşullarda insanın genel eğilimi dost, yardımsever ve yapıcı özelliktedir. Saldırganlık ve yıkıcılık insanın temel doğal özelliklerinin engellenmesi ve saptırılması sonucu ortaya çıkar. Bilgi yetersizliği, ekonomik ve toplumsal yoksunluklar ve baş etmek zorunda kaldığı türlü karmaşık durumlara karşın insanın genellikle mantıklı davranma eğilimi gösteren bir varlık olduğu gözlenmiştir.

İnsancı yaklaşım normal dışı davranışların belirleyici olarak yanılgılı öğrenmeye ve savunma mekanizmalarına önem verir. Bu etmenlerin kişisel gelişmeyi engelleyici bir etki yarattıklarına inanır. Mantıkdışı savunma süreçlerinin bireyin güvenliğine yönelik tehdit edici durumlar sonucu oluştuğu konusunda psikanalitik kuramla görüş birliğindedir. Böyle bir savunma süreci ise giderek, gerçeklerle bireyin yaşantıları arasında bir uyumsuzluk yaratır ve uyumsuz davranışlar ortaya çıkar (Cüceloğlu, 1989).

12-Davranışçı Yaklaşım: Kişilik ve psikopatolojiyi davranışsal öğrenme modelleriyle oluşturulan kavramlarla açıklar. Normal dışı davranışların oluşumunda öğrenmenin rolünü vurgular ve öğrenme kuramları iç ruhsal süreçler yerine dış

uyaranları ve gözlenebilen davranışları konu edinir. Sosyal öğrenme kuramı insan etkileşimim, taklit ve özdeşime dayanır. Edimsel klasik koşullanma ilkelerinin birleşimiyle oluşur. Bu kurama göre çocuklar insan olmayı sadece diğer insanlarla ilişkileri yoluyla öğrenirler. Bireyler davranışlarını sosyal norm ve standartlara uydurmak zorundadırlar. Bu öğretimin başlıca eğitmenleri ebeveynlerdir. Öğrenme sosyal davranışların ödüllendirilmesi, kuralları çiğneyen davranışların cezalandırılmasıyla sağlanır (Cüceloğlu, 1989).

İnsan davranışlarının bilimsel ilkeleri yalnızca doğrudan gözlenebilen davranışların incelenmesiyle saptanabileceğini, insanın nasıl koşullanmış olduğuna bağlı olarak iyi ya da kötü, mantıklı ya da mantıkdışı davranabileceğini kabul eder savunur. Davranışın nedenlerinin, nesnel olarak gözleme olanağı olmayan ego ya da süperego gibi kişilik parçalarında aramak yerine bireyin öğrenme yaşantılarında arar. Öğrenmenin temelini koşullu refleksler olduğuna ve davranışlarında bu yolla anlaşılabilirliğine inanmaktadır. Normal dışı davranışların gelişiminde öğrenmenin rolünü gösterebilmek amacıyla koşullanma tekniğini kullanmıştır. Koşullanma sonucunda mantıkdışı korkuların ve fobilerin kolaylıkla oluşabildiğini kanıtlamaya çalışmıştır.

13-Bilişsel Kuramlar: Bilişsel yapının duygu ve davranışları etkilediği, dolayısıyla psikopatolojinin temelinde bilişsel yapıdaki bozuklukların yattığı varsayımına dayanır. Bireyin duygulanımı ve davranışı dünyayı nasıl yapılandığına bağlıdır. Dünyayı yapılandırma bilişlere ve çıkarsamalara dayanır. Çıkarsamalar geçmiş deneyimler sonucu oluşturulan şemalardır. Hatalı çıkarsamalar sonucunda oluşan ve dış olaylara duygusal tepkiyi belirleyen bilişleri otomatik düşünceler olarak adlandırmaktadır (Cimilli,1998).

2.3.2.Kişiliğin Gelişimini Etkileyen Faktörler

Kişiliği oluşturan faktörleri kesin sınırlarla ortaya koymanın çok zor olduğu ve ortaya konulabilse bile, hangi faktörün bu oluşuma ne oranda katkı sağladığını tespit etmeninde bir o kadar zor olduğu belirtilmektedir. Kalıtım, ana babadan soyaçekim yoluyla gelen tüm özellikler, çevre ise aile, çevre, okul ve toplum gibi farklı sosyal ortamlarda, toplumsal ilişkiler yoluyla edinilen gözlenebilir tüm kişisel özelliklerdir. Gelişme, kalıtım ve çevrenin arasındaki sürekli etkileşimle gerçekleşmektedir. Çevre koşulları beden, zeka ve karakter gibi çeşitli özellikleri çeşitli ölçüde etkilediği gibi, çevresel etmenlerin her insan üzerindeki etkilerinin de farklı olduğu belirtilmektedir (Yıldız, 2001).

Luthans (1992)'a göre ise, kişiliği oluşturan faktörleri belirlemedeki güçlük, kavramın, psikolojik sürecin ve daha birçok değişkenin kişiliğin oluşumuna birlikte katkı sağlamasından kaynaklanmaktadır. Carrell ve diğerleri, (1997), kişiliği belirleyen faktörleri iki ana grupta toplamışlardır. Bunlar: 1- Biyolojik (genetik) faktörler: zihinsel beceri ve kabiliyetler, fiziksel beceri ve özellikler; 2-Çevresel (sosyal) faktörler: aile- kültür, inanç yapısı, eğitim, arkadaş çevresi (Avcı, 2006).

1-Biyolojik Faktörler: Kişiliğin oluşumuna katkı sağlayan bu grup faktörler, kalıtsal, yönetsel düşünce, biyolojik geribildirim ve fiziksel özellik faktörleri şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bilim adamlarının, bu faktörlerin kişilik oluşumunu nasıl etkilediği konusunda birçok çalışmaları olmuştur. Günümüzde insanın gen yapısının halen çözülememesine karşın, yapılan çalışmalar sonucunda, genlerin fizyolojik ve psikolojik yapıdaki oluşumun şifreleri olduğu konusunda şüphe kalmadığı belirtilmektedir.

Yapılan araştırmalarda, birçok davranışsal özelliğin temelinde kalıtım önemli bir faktör olarak görülmüştür. Gensel faktörler kişiliğin oluşmasında önemli bir etken durumundadır ve kişiliği belirleme derecesi, bireyden bireye göre değişmektedir.

Zihinsel özelliklerin ve davranış eğilimlerinin ortaya çıkmasında gensel özellikler önemli bir etken durumunda iken, değer yargılarının oluşmasında, ideallerin belirlenmesinde ve inanç sisteminin oluşumunda gensel özelliklerin önemi son derece az olacaktır (Çakır, 2000). Dış görünüş, fiziksel olarak bireyi diğerlerinden ayırmaktadır. Ne var ki, bir kişinin fiziksel görünümünün diğer insanlar üzerinde yaptığı etkiler nedeniyle davranışları etkilediği söylenebilir. Fiziksel görünüm, kişilik özelliklerini şekillendirmez. Ancak, diğerlerinin bireye olan davranışlarını ve onun diğerleri ile ilişki kurma biçimini etkileyerek kişiliği şekillendirebilmektedir (Atkinson, 1995).

Fizyolojik etkenler, boy, sağlık ve cinsiyet gibi faktörler kişiliğin şekillenmesinde sınırlayıcı bir etkiye sahiptir. Örneğin, uzun boylular genellikle kısa boylulara göre daha otoriter ve kendilerine güvenme eğilimindedirler. Erkeklerle saldırganlık öğretilirken, kadınlara ise pasif olmaları öğretilmektedir (Karadal, 1999).

Bireyin enerji, arzu, ahlak vb. gibi potansiyel yetenekleri kişiliğini etkileyen faktörler arasındadır. Fizyolojik belirleyiciler, yaşam ve gelişme için gerekli faktörlerdir. Yapısal faktörleri içerirler ki bunlar, vücut tipi, kas ve sinir sistemleri ve organlardır. Kişiliği oluşturan ve farklılıklara neden olan faktörlerden biri de zekâdır. Zekâ, "dünyayı anlama kapasitesi, rasyonel düşünebilme ve sorunla karşılaşıldığında olanakları etkili bir şekilde kullanabilmektir" (Feldman, 1996). Bir diğer tanıma göre zekâ, "sözel yetenek, problem çözme becerisi ve bunları günlük hayatımıza adapte edebilme yeteneğidir" (Halonen ve Santrock, 1996). Bireyin zekâ düzeyi ve türünün, hangi kişilik özelliklerine sahip olduğu ile yakından ilgili olduğu belirtilmektedir (Akt: Aydın, 2000).

Kişiliğin gelişmesinde kalıtsal etkenlerin rolü oldukça karmaşıktır. Kalıtım yoluyla geçen birtakım özellikler kişilik yapısının oluşumu üzerinde etkilidir. Saç, göz ve ten rengi gibi özellikler doğrudan kalıtıma bağlanabilir. Ayrıca kalıtsal bir hastalık ya da engelli olmak o kişide belli bir kişilik yapısına yol açabilir. Yapılan

araştırmalar, büyüme ve bedensel gelişme hızının kişiliği belirli gelişim dönemlerinde etkilediğini göstermiştir. Bu özellikler ergenlik döneminde önem kazanmaktadır. Fiziki görünüm; yakışıklılık, güzellik, çirkinlik kaygılarından doğan etkilenmeler, kişi yetişkin olduğunda kişiliğinden silinip gidebilir, ya da kişilik yapısının şekillenmesinde kalıcı rol oynayabilir (Koptagel, 1982).

2- Kültürel Faktörler: kişiliğin oluşumunda en etkili faktörlerden biri de kültürdür. Kültür en geniş anlamıyla, bir toplumun tüm yaşam biçimidir. İnsan davranışının öğrenilen yönüdür. Bir toplumun kültüründen, o toplumdaki bireylerin ortak olarak paylaştıkları yaşam biçimi, duygu, düşünce ve hareketlerinden oluşan kalıplar anlaşılmalıdır. Kültür, bireyin sosyal rolünü belirler ve bireyin performansını onaylar (Özarılan, 2002).

Başka bir ifadeyle kültür, insanların tavır ve hareketlerini belirlemektedir. Bir toplumun kültürü, o topluma üye olan insanların kişiliklerine biçim vermektedir (Güven, 1999). Ancak birey üzerinde kültürel etkiler sabit değildir. Her birey, belirli bir kültürel yapı içinde bulunacak ve bu yapıdan yaşamı boyunca etkilenecektir. Bireyin idealleri ve ilgileri kültürel yapı tarafından biçimlendirilecektir. Bu idealler ve ilgiler ise, kişiliğin oluşumunda önemli bir etkidir. Kültürel yapı ile öğrenme arasında önemli bir ilişki vardır. Öğrenme, kişiliği doğrudan etkilemektedir. Bu durumda birey, bulunduğu kültürel yapı içinde öğrendikleri ile bazı yeni özellikler elde edecek, kişiliğini biçimlendirecektir (Çakır, 2000).

Kültürel faktörlerin kişiliğe etkisi biyolojik faktörlere nazaran daha fazladır. İnsanlar bir toplumun parçası olarak yaşarlar ve üyesi olduğu bu toplumun kültürel değerlerinden etkilenirler. Kültürel yapı ile öğrenme arasında büyük bir etkileşim vardır. Kültür, öğrenmenin analizinde bir anahtardır. Çünkü kültür insana ne öğreneceğinin ve nasıl öğreneceğinin yolunu gösterir ve daha da fazlası bireyi buna zorlar. Kültür ve kişilik karşılıklı etkileşim içinde bulunan kavramlardır. Kültürün kişilik oluşumundaki etkileri olduğu gibi, kişilik özelliklerinin de kültür üzerinde

etkileri vardır. Kültür ve kişilik etkileşiminin incelenmesinde bireysel davranış ön plana çıkar ve bireysel davranış, onun kültürel durum ve öğelerini göz önünde bulundurmadan anlaşılabilir (Zel, 2001).

3- Ailesel Faktörler: Bireyin yetiştiği aile ortamının kişilik oluşumuna etkisi çok büyüktür. Özellikle çocukluk döneminde kişilik gelişimine ilk ve en önemli etki önce aileden gelir. Daha sonra bu görevi sosyal yapı faktörleri ve sosyalleşme süreci devralır. Bireylerin ilk gelişim dönemlerindeki kimlik kazanma evrelerinde, anne ve baba önemli rol oynar. Çocuğun doğup büyüdüğü aile ortamı her yönüyle kişilik oluşumunun özellikle gelişimin ilk evresinde önemli rol oynadığı ve bu etkinin, daha sonra bireyin yetişkin döneminde de, davranışlarını şekillendiren kişilik özelliklerinde kendini gösterdiği vurgulanmaktadır (Avcı, 2006).

4. Sosyalleşme Süreci ve Sosyal Yapı Faktörleri: kişiliğin oluşumunda, yukarıda açıklanan biyolojik, kültürel ve ailesel faktörlerin yanında, bireyin ilişkide olduğu diğer kişiler, gruplar ve özellikle organizasyonlar da etkili role sahiptirler. Bu faktörlerle olan etkileşim sürecine sosyalleşme süreci de denilebilir. Sosyalleşme süreci, bir kadının çocuğunu ilk kucağına aldığı anda ortaya çıkan ilişki ile başlar. Sonra, ailenin diğer üyeleri (baba ve kardeşler) ile devam eder. Bunu akraba ve aile dostlarından oluşan gruplar izler. Süreç daha sonra okul, arkadaş grubu, eş ve çalışma arkadaşlarının oluşturduğu gruplarla sürer. Kişilerin üyesi oldukları sosyal yapı içindeki gelişimlerini etkileyen faktörleri kullanabilme şansı ya da kullanma oranları kişilik farklılaşmasında önemli etkidir. Yine bireyin üyesi olduğu sosyal gruplara bağlılık derecesi de bu şekillenmede etkili olacaktır (Erdoğan, 1997).

Belli bir ortamda yaşayan insanın kişiliği, içinde bulunduğu toplumun özelliklerine, gelenek ve göreneklerine göre biçimlenir. İnsan davranışları üzerinde toplumun etkisi büyüktür. Çocuk aynı anda hem biyolojik olarak gelişir hem de toplumsallaşarak, içinde bulunduğu toplumun değer yargılarını öğrenir ve benimser (Baymur, 1994).

Belli bir kültürde tüm ailenin ortak inançları, töreleri ve değerleri vardır. Çocuk içinde bulunduğu topluma uygun davranışlar geliştirmeyi zamanla öğrenir. Kişinin yerine getirmek durumunda olduğu rol davranışı da kişiliğin şekillenmesinde küçümsenemeyecek bir paya sahiptir. Esasında kültürel yapı, ne tür rollerin gerekli olduğunu belirlemektedir. Diğer taraftan hayatın başlangıcında kişiye cinsiyet, soy ve belirli bir sosyo-ekonomik geçmiş olmak üzere çeşitli roller verilir. Mesleki roller gibi bazı roller ise, kişinin seçimine kalmıştır. Fakat her meslekte kişiden belirli davranışlar beklenir. Günümüzde, kişi çok sayıda rolü yerine getirmek durumunda kalmaktadır. Yerine getirdiği role göre çevresi oluşmakta ve bu çevresel değişkenlerin etkisinde kalmaktadır. Böylece, roller kişisel gelişmeyi sınırlamakta ve bireyin davranış kalıplarını etkilemektedir (Karadal, 1999).

Bireyin rolü, görevi ve sosyal statüsü, bireyin belirli bir yaşa gelip aktif olarak bir görevi yüklenmesi sonucunda ortaya çıkar. Kişiliği birinci derecede etkileyen faktörlerin başında roller ve sosyal statü gelmektedir. Bireyin sosyal statüsü, kendisine ve grubun diğer üyelerine göre davranışlarını belirler. Her bir sosyal statünün özel prestij sembolleri ve hiyerarşik durumu vardır. Rol davranışı da, kişinin diğerlerine göre davranış farklılığı olarak görüleceğine göre, kişilik faktörlerinin başında rol davranışı ve sosyal statü gelmelidir (Erdoğan, 1996).

Bireyin içinde bulunduğu toplumsal özellikler de kişiliğini etkileyen faktörler arasındadır. Toplumun yaşam felsefesi, kültür seviyesi, ahlak anlayışı, din anlayışı ve buna benzer hususlar kişilik üzerine ve dolayısıyla tutum ve davranışlarına etki ederler. Kültürel belirleyiciler, sosyal grup düşüncesi olmadan genel davranış kalıpları hakkında bilgi verirler, sosyal sınıf belirleyicileri ise, özel davranış kuralları ortaya koymaktadır. Çünkü kültürel yapı, genel olarak kişiliğin genellenebilir özelliklerini ortaya çıkarırken, var olan değişik sosyal gruplar ise ayrı ayrı kişilik tipleri doğurmaktadır. Bireyin bazı özellikleri, bağlı bulunduğu sosyal grup bilinmeden de tahmin edilebilirken, bazı özellikleri ancak bağlı bulunduğu sosyal sınıfın bilinmesi halinde anlamlı hale gelir. Belirli bir sosyal yapı içinde her bireyin

eğitim ve benzeri gelişme faktörleri açısından aynı şansa sahip olduğu söylenemez. Bu farklılık kişilik farklılığını doğurmada önemli bir etkidir (Çakır, 2000).

5-Mevcut Durumsal Faktörler: Durumsal faktörler, insanların çeşitli nedenlerle içinde bulunduğu ve etkilendiği, ortamın özellikleriyle ilgili şartlardır. Sosyalleşme süreci, kişilik üzerindeki durumsal etkiyle ilişkilidir ve bu da sosyal öğrenmenin perspektifini şekillendirmektedir. Kültürel ve ailesel etkiler kişiliğin tarihsel doğası ile ilgilidir. Aynı şekilde durumsal faktörler de bu konuda baskın rol oynamaktadır (Luthans, 1992).

Durumun şartlarını belirleyen çok fazla potansiyel bileşenin olması, ilişkilerin çok kompleks olması ve bu ilişkilerin sonuçlarının etkilerinin çeşitliliği de işin içine katılacak olursa, kişiliğin gelişimsel öyküsü tek başına insan davranışını kontrol ve tahmin için yeteri kadar açıklayıcı bir cevap içermemektedir. Bütün bu karmaşıklığa karşın, durumsal şartların kişilik gelişimi üzerindeki etkisinin küçümsenemeyecek derecede önemli olduğu söylenebilir. Bu faktörlerin dışında kalan ve önemli bir kaç faktör daha vardır. Örneğin kitle yayın araçları kişiliği biçimlendirme önemli bir yere sahiptir. Bireylerin buldukları sosyal gruplar içindeki yetişkinler grubu da kişiliğin oluşumuna etkide bulunan faktörler arasındadır. Beslenme, entelektüel uyarı ve ailedeki güvenlik derecesi de kişiliğin önemli belirleyicilerindedir. Çocukluk döneminin erken yıllarındaki ve daha sonraki dönemlerdeki deneyimler, çevredeki insanlar ve olaylar, beklentiler, korkular, sevinçler, geleceğe ilişkin düşünceler kişiliğin şekillenmesinde etkili olan faktörlerdir. İnançlar, amaçlar, beklentiler, umutlar ve korkular ve hatta diğer insanları anlama ve onların davranışlarını yorumlama şekli bile kişiliği yansıtmaktadır (Harrary ve Donahue, 1994).

Her ne kadar kişiliği oluşturan birçok değişken varsa ve değişik kuramcıların görüşlerine göre de bu değişkenlerin sayısı ve önemi değişmekte ise de, yine de kişilik kuramı ile ilgilenen bilim adamlarının benimsedikleri bazı ortak noktalar vardır.

Kişilik oluşumunu anlamada da psikolojik ölçmenin katkısı vardır. Örneğin bebeklikten başlayarak tüm gelişim ve olgunlaşma yıllarında kişiliğin nasıl oluştuğu, geliştiği ya da değiştiği üzerindeki soruların yanıtlanması için yapılan araştırmalarda psikolojik testlere başvurulur (Öner, 1997). Kişilik testleriyle kişiliğin yapısına, gelişimine, özelliklerine ilişkin bilgi toplanır, ölçüm yapılır. Kişilik testi bir kimsenin o an ne olduğunun ya da ne olabileceğinin değil, o kimsenin genel olarak ne olduğunun ortaya çıkmasına yardımcı olur (Köknel, 1995).

Kişilik ile uğraşan bilim adamlarının amaçlarından birisi de, bireyleri sergiledikleri bazı davranış kalıplarına göre çeşitli sınıflara ayırarak gruplandırmaktır. Tip kavramının ortaya çıkmasının temelinde yatan düşüncelerden birisi de bu çabadır. Tip, bireyin zihinsel ve fiziksel özelliklerinin değerlendirilebilir yönü olarak düşünülebilir. Bir ölçüde belirli bir kişilik özelliğini temsil eden kavram ya da kişilik modeli olarak nitelendirilebilir. Davranışsal açıdan geniş anlamda tipten söz edildiğinde ise, özellikleri ve kişilik belirtilerine göre gruplaşmış davranışlar ve sosyal olgular topluluğu diye bir tanımlama yapılabilir (Erdoğan, 1997).

Kişiler buldukları ortamlarda çok çeşitli faktörlerin etkisinde kalmaktadırlar. Bu faktörleri sınıflandırmanın güçlüğü, kişilerin söz konusu etkilere karşı oluşturdukları davranış kalıplarını belirlemede de etken bir zorluk olmaktadır. Bu güçlükler içerisinde bireyleri çok belirgin tiplere ayırmak ve sınırları kesin belirlenmiş tipolojikler ortaya koymak oldukça zordur. Bu zorluğa rağmen bu çalışmaların temel amacı, bazı genel özellikler ile gözlemlenebilir kişilik belirtilerinin benzerliğine göre tipolojik gruplar yapmak ve bu grupların belirlenen özelliklerine göre, bireysel davranışları tahmin etmek veya yorumlama olanağı elde etmektir (Erdoğan, 1997).

2.3.4. Kişiliğin Değerlendirilmesi

Kişiliğin ölçülmesi, kişilik özelliklerinin bir fonksiyonunu, kişilerin içsel deneyimlerini ve gözlenebilen davranışlarını tanımlamak, sınıflamak ve özetlemek olarak ifade edilmektedir (John, Hampson & Goldberg, 1991; Akt: Somer, 1998).

Kişilik özellikleri ve duruma bağlı olarak ortaya çıkan duygusal tepkiler, insanların hem kendilerini, hem de başkalarını anlamak ve tanımlamak için kullandıkları kavramlardır. Kişilik özellikleri insanların, geçmişteki deneyimlerine dayanarak şimdiki zamanı tahmin etmelerine imkân sağlarken, duygu-durum kavramları mevcut durumun değişimiyle kontrol edilebilecek davranışları belirtmektedir.

Kişilik özelliklerini incelemek isteyen araştırmacılar, Francis Galton'un insanların sergiledikleri bireysel farklılıkların dünyadaki bütün dillerde kodlanacağını ve kendilerini sözcükler halinde yansıttığını hipotezinden hareketle kişilik yapısını kapsayacak bir sınıflama oluşturmaya çalışmışlardır. Goldberg (1990), Galton'un İngilizce sözlükteki kişilik terimlerine ilişkin tahminlerinin, Allport ve Odbert'in çalışmaları ile netleştiğini belirtmiştir.

Cattell (1947), Allport ve Odbert yaklaşık 4500 kişilik özelliği tanımlayan sıfatla yaptığı çalışma sonucunda 16 faktör bulmuştur. Ancak daha sonra Cattell'in değişkenlerin yeniden analiz eden araştırmacılar bu faktörleri bulamamış ve yalnızca 5 faktör elde etmişlerdir. Çeşitli çalışmalarda ortaya çıkan bu beş faktörü Norman (1963), 1- Dışadönüklük-(Exroversion), 2-Yumuşak Başlılık/Uzlaşılabilirlik (Agreeableness), 3-Sorumluluk/ (Conscientiousness), 4-Duygusal Dengelilik (Emotional Stability ve 5-Kültür olarak isimlendirmiştir.

Faktör kuramları, matematiksel kişilik kuramları; kişiliğin nesnel yöntemlerle ölçülmesine, matematiksel tekniklerin kullanımına, varyans, kovaryans ve faktör

analizi yöntemlerine, her biri bireyde kişilik faktörlerinin rolünün değerlendirilmesine dayanırlar. Kişilik faktörleri, hümanist kuramların tanımladığı kişilik özelliklerine benzer. Nicel kişilik ölçümü Galton, Sperman ve Thurstone tarafından geliştirilen çok değişkenli analiz yöntemi ile başlamıştır. Bu yöntemde aynı anda ölçülen çoğul değişkenler birbiriyle korele edilir, gerektiğinde işlevsel birimlere ayrıştırılarak belirli kişilik örüntüleri ortaya çıkartılabilir. Yüzeydeki özellikler, yani altta yatan faktörlerden kaynaklanır. İşlevsel psikolojik testlerle insan kişiliğinin altında yatan dinamik ve işlevsel kapasiteler, huy özellikleri ortaya çıkartılmaya çalışılır.

Cattell kişilik araştırmalarında çok değişkenli analiz ve faktör analizi yöntemlerini uygulayarak, kişiliğın yapıtaşlarını oluşturan özellikleri tanımlamıştır. Kişiliğın işlevsel profilini tanımlayan 16 nicel faktörlü bir kişilik testi geliştirmiştir. Cattell'in faktörleri arasında duygusal sıcaklık, zeka, ego gücü, uyarılabilirlik, egemenlik, süperego gücü, açıkgozlük, suçluluk duygusuna yatkınlık ve kendine yeterlik vardır. Faktörlerin bazıları biyolojik kökenli (Örneğın, cinsiyet, saldırganlık, ebeveyn koruyuculuğu), bazıları ise çevresel kökenli (Örneğın; iş, din, yakınlık kurma ve kimliğe ilişkin kültürel düşünceler) olarak ayırt edilmiştir (Somer, 1998).

2.3.5. Kişiliğın Boyutları

Bazı araştırmacılar, kişilik özelliklerinin güdüler, ihtiyaçlar, benlik gibi psikolojik yapılar ve genetik yatkınlıklarla ilişkisini araştırmışlar ve kişilik özelliklerine kuramsal bir çerçeve kazandırmaya çalışmışlardır. Beş faktör modeli, davranış genetikçilerinin yaptığı araştırmalar sonucunda birçok kişilik özelliğinin önemli ölçüde bir genetik bileşeni olduğu bulguları ile de desteklenmiştir (Emmons, 1986).

Daha çok karşılaştırmalı bir yaklaşımla, ebeveyn kişilik özelliklerinin aile ve çocuğun gelişimine etkisini araştırmak için önerilen “Büyük beş” kuramı; kişilik faktörlerini geleneksel olarak: 1- Dışadönüklük-İçedönüklük (ya da aktivite, olumlu duygular), 2-Yumuşak Başlılık/ Uzlaşılabilirlik-Hırçınlık/Düşmanlık, 3- Sorumluk-Yönsüzlük/ Dağınıklık 4-Duygusal Denge-Dengesizlik, 5- Zeka ya da Deneyime Açıklık-Gelişmemişlik olarak sınıflandırmaktadır (Caspi, 1998; Goldberg, 1990).

1-Dışadönüklük/İçedönüklük Boyutu; Temelde hayat dolu, heyecanlı, neşeli, konuşkan, girişken ve sosyal olma gibi özellikler içerir. Eysenck’in boyutları üzerinde yapılan diğer araştırmalarda (Dışadönüklük İçedönüklük ve Nörotizm) temel boyutlar olarak ortaya çıkmıştır. McCrae ve Costa (1985) geliştirdikleri kişilik envanterinde dışadönüklük boyutunu, sıcaklık, topluluğu sevme, aktivite, heyecan arama ve olumlu duygular alt ölçekleri ile temsil etmişlerdir.

Johnson ve Ostendorf (1993), beş faktörün kapsamını netleştirmek için düzenledikleri araştırmalarında, olumlu duygularla dışadönüklük arasındaki ilişkiyi doğrulamaktadırlar. York & John (1992), ego gücü ve ego esnekliğinin beş faktörle ilişkilerini araştırdıkları çalışmalarında, kişisel ihtiyaçların, dürtülerin ve ifade edici davranışların aşırı kontrol edilme eğiliminin, dışadönüklük faktörü ile negatif korelasyonlar gösterdiğine işaret etmektedir. Başa çıkma mekanizmaları ile kişilik faktörlerinin ilişkisini inceleyen araştırmalarda, genelde uyarana bağımlı faktörlerin, stres uyarıcısının nesnel özelliklerinin yada bununla ilgili olarak kişinin öznel değerlendirmesinin başa çıkma tepkilerini belirlediği kabul edilmektedir. Araştırmacılar kişilerin yaşadıkları her krizde yeniden doğmadıklarını, bazı “kişisel özellikleri”ni de stres yaratan durumlara taşıyacaklarını ve bu faktörlerin başa çıkma seçimini etkileyebileceğini belirtmektedirler(Akt: Somer, 1998).

2- Duygusal Denge – Dengesizlik / Nörotizm (Emotional Stability/ Neuroticism -Unstability):

Nörotisizm, çeşitli araştırmalarda endişeli, güvensiz, kendisiyle uğraşan, sinirli, kaygılı gibi terimlerle tanımlanır. McCrae ve Costa (1985), nevroitik tanısı alan kişilerin bu boyutta yüksek puanlar aldıklarını ve çeşitli psikolojik bozukluklar gösterme eğiliminde olduklarını da belirtmektedirler. Ancak somatik şikayetler, psikolojik olarak iyi hissetme, başa çıkma mekanizmaları ve stresin algılanmasıyla yakından ilgili olduğundan nörotisizm boyutunun normal gruptaki kişiliği anlamak açısından da büyük önem taşıdığına dikkat çekmektedirler. Çoğu araştırmacı nörotisizmin temelinde kaygı, depresyon, kızgınlık, sıkıntı gibi olumsuz duyguları kapsadığı yolunda fikir birliği içinde olduklarına işaret etmektedirler. Başka araştırmacılar da, nörotisizmin rasyonel olmayan düşünceler ve başa çıkma mekanizmalarındaki yetersizliklerle bağlantılı olduğunu belirtmektedirler. Nörotiklik boyutunda yüksek olan kişilerin, daha sıklıkla karmaşık duygularla uğraşmak zorunda olduklarından, daha çok kuruntulu düşünceler ve düşmanca tepkiler gibi uygun olmayan başa çıkma mekanizmalarına başvurabildiklerini ifade etmektedirler. Bu kişiler, yaşadıkları olumsuz duygularla tutarlı olarak kendini suçlama türünden düşüncelere daha sık kapılmaktadırlar. Nörotisizm sadece olumsuz duyguları değil, aynı zamanda bunlara eşlik eden, karmaşık düşünce ve davranışları da kapsamaktadır (Somer, 1998).

Tehlikenin sürekli varlığı ve algılamanın daralması, kişinin tüm dikkatini kendi üzerinde toplamasına neden olur. Nevrotik insan sürekli olarak kendi duyguları, kendi umutları ve kendi sorunlarıyla ilgilidir. Güvensizlik ve çaresizlik duyguları sonucu bir yaşam savaşı verdiği sanısında olan nevroitik, bu nedenle kendisini merkez olarak almanın gerekliliğine inanır. Tüm çabası, kendi bütünlüğünü korumaya yönelmiş olduğundan diğer insanlarla ilgilenmez ve onlara verecek pek az şeyi olur. Nevrotik kişi kendi içinde bulamadığı güveni çevresinden sağlayabilmek umuduyla başkalarının onayını ve desteğini sağlayıcı tutumlar geliştirir. Nevrotik bir egonun dış dünyayla ilişkide olan bölümü gerçekleri fark edebilirse de derinlerdeki

bölümü bunları yadsıma eğilimi gösterir. Dolayısıyla “düş yoluyla yadsıma tüm nevrotiklerde görülür. Bu kişiler karşılaştıkları gerçekleri bilmelerine karşın, bu gerçekler yokmuşçasına davranırlar. Psikozlarda ise gerçeklik sınaması iyice bozulduğundan, yadsıma mekanizması kişiye tümünden egemendir (Geçtan, 1989).

Eysenck, kişilik tiplemesi teorisini, iki ayrı boyut ve bu boyutların her bir ucunda birer özelliği bulunan bir kalıp içerisinde oluşturmuştur. Bu boyutlardan birincisi, içedönük-dışadönük özelliklerinden oluşan boyut, ikincisi ise, duygusal dengesizlik (sinirli)-duygusal dengelik (sakin) özelliklerden oluşan boyuttur (Eysenck ve Wilson, 1996).

Eysenck, çağdaş öğrenme kuramlarına önemli katkıları olmuş ve faktör analizi sonucunda üç bağımsız kişilik boyutu olduğunu göstermiştir; bunlar; nörotisizm, exrovesiyon-introversiyon ve psikotisizm olarak adlandırılmaktadır. Geliştirdiği “Eysenck Kişilik Envanteri” ile bu üç boyutun sayısal değerleri elde edilir. Yüksek nörotisizm skorlarının anksiyete bozuklukları, yüksek psikotisizm skorlarının psikozlarla ilişkili olduğu gösterilmiştir.

Eysenck'in bu çerçevede tanımladığı kişilik tipleri ve bu kişiliklere ait özellikler Şekil 1'de verilmektedir.

Şekil 1 Eysenck'in Kişilik Tipleri

	SAKİN DENGELİ	SİNİRLİ DENGESİZ
İÇEDÖNÜK	<p>FLEGMATİK (Ağırkanlı Mizaç)</p> <p>Pasif Dikkatli Düşünceli Barışsever Temkinli Güvenilir Başkasını Düşünen Sakin</p>	<p>MELANKOLİK (Duygulu Mizaç)</p> <p>Sessiz Kötümser Anti sosyal Ölçülü Katı Kaprisli Tedirgin Çekingen</p>
DIŞADÖNÜK	<p>SENGEN (Tezcanlı Mizaç)</p> <p>Sosyal Canayakın Konuşkan Hazırcevap Uysal Hareketli Kaygısız Lider</p>	<p>KOLERİK (Sinirli Mizaç)</p> <p>Hareketli İyimser Atılgan Değişebilir Heyecanlı Sinirli Aktif Alıngan</p>

(Kaynak: Eysenck ve Wilson, 1996)

İçedönüklük-dışadönüklük boyutuna, çekingen, utangaç, sessiz ve sakın bir içedönük kişiliğe karşı, cana yakın, sosyal ve gürültücü bir dışadönük kişilik tipi oturtmuştur. Nevrotizm de denilen sinirli-sakin boyutuna ise, sessiz, sakın, sınırlarına hakim ve daha durağan duygulara sahip bir sakın kişiliğe karşı, heyecanlı, çabuk sınırlenen ve sabırsız bir kişiliğe sahip olan sinirli bir kişilik özelliği yerleştirmiştir.

Nevrotik içedönük olanlar: sürekli kaygı ve endişe içindedirler. Alıngan, sinirli, tedirgin, aşırı duyarlıdır. Güvensiz, isteksiz, ilgisiz ve durgundurlar. İnsanlarla kolay ilişki kuramazlar. Yetenek ve becerilerini geliştirme çabası içine girmezler. Nevrotik dışadönük olanlar: Kaygılı ve tedirgin kimselerdir. Bedensel rahatsızlıklardan şikâyet ederler. Karamsar, neşesiz, durgun ve isteksizdirler. Çabuk

hareket edip, sık yanılırlar. İstekleri ve olanakları arasında denge yoktur (Eysenck & Wilson, 1996).

Gray, Eysenck'in nörotisizm ve exrovesiyon-introversiyon boyutlarının diğer iki boyutun türevi olduklarını ileri sürmüştür. Bunlar sürekli anksiyete (trait) ve dürtüsellik (impulsivity) boyutlarıdır. Sürekli anksiyete, ceza tehdidi uyarılarına yatkınlığı, dürtüsellik ise ödül uyarılarına yatkınlığı yansıtır. Bu kurama göre nörotisizm boyutu ceza ve ödül uyarılarına duyarlılıkların toplamıdır. Exrovesiyon-introversiyon boyutu ise bu iki tür duyarlılık arasındaki dengenin göstergesidir. Psikotizm boyutunun eklenmesiyle yine üç boyutlu bir kişilik modeli elde edilmektedir (Cimilli, 1998).

Hippocrates döneminden beri süregelen içe ve dışa dönük kişilik yapısı görüşlerinden esinlenen Jung bunlara yeni nitelikler ve özellikler katmıştır. Jung'un tipolojisindeki temel ayırım, içedönüklük ile dışadönüklük arasında başlar. İnsanın kişiler ve nesnelere olan ilişkilerini değerlendirerek, bunlara yönelme ya da bunları iç dünyasına alıp benimseme biçimine bakarak içe ve dışa dönük tipleri tanımlamıştır (Köknel, 1995).

Jung'a göre içedönükler, kendi duygu, düşünce, hayal ve rüyalarından oluşan iç dünyaları ile yaşamayı tercih ederken; dışadönükler kendi dışındaki nesnelere ve insanlardan ve onların faaliyetlerinden oluşan dış dünya ile barışık olmayı tercih etmektedirler. Carl Jung'un tiplemesinin temelini oluşturan birinci varsayımı, bireyin geçmişte kazandığı tecrübeler ve gelecekle ilgili beklentilerinin, kişinin davranış ve kişiliğini etkilediğidir. İkincisi, bireyin yaratıcı düşüncesinin sürekli bir gelişim içinde olduğudur. Üçüncüsü, kişilik yapısının çevreyle sürekli bir etkileşim içinde olan açık bir sistem olduğudur (Zel, 2001).

2.5.Davranış Sorunları İle İlgili Araştırmalar

2.5.1. Davranış Sorunları İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Çocuklarda ve ergenlerde davranış ve psikolojik problemlerle bazı aile değişkenleri arasındaki bağlantı birçok araştırmada incelenmiştir. Örneğin negatif aile çevresi adolesanlarda psikolojik problemlerin yanı sıra (Cummings et al. ,1994), okulda şiddet ve yaşlıları tarafından haksızlığa uğrama için risk faktörü olarak belirlenmiştir (Gerard, et el.1999). Özellikle, yüksek düzeyde aile çatışmaları (Ary et al; Smolkowski; 1999; Crawford-Brown, 1999; Cummings et el; 2003; Liu, 2003; Loeber et al., 2000; Stevens, 2002), aile ile negatif ilişkiler ve aile desteğinin olmaması (Barrera &Li, 1996; Sheeber et al: 1997), adolesanlar arasında davranışsal ve psikolojik problemlerin gelişmesinde oldukça önemli faktörlerdir. Ayrıca bazı araştırmalarda belirtildiği gibi adolesanlarda özellikle negatif aile çevresinde açığa çıkan psikolojik streslere bağlı davranış problemleri görülür (Olsson et al, 19999; Overbeek, 2002). Gerçekte, pozitif iletişim, kabul, ılımlılık ile karakterize edilen yakın aile ilişkilerinin anksiyete, depresyon, şiddet davranışına karşı koruyucu işlevi bulunmaktadır (Beam et al.2002; Buist &Dekovic, 2004; Dadds et al.1992; Gil-Rivas et al. 2003; Kenny et al, 2002: Akt: Estevez ve ark, 2005).

Son zamanlarda yapılan araştırmalarda çocuklarda davranış problemlerinin gelişimi ile disfonksiyonel aile uygulamaları arasındaki önemli ilişki (Dishion, French ve Patterson, 1995), ailedeki negatif (zarar verici, otoriter) disiplin ile çocuklarda davranış problemleri arasında ilişki sıkça vurgulanmaktadır (Baumrind, 1993 Patterson, 2002; patterson , Reid, & Dishion, 1992; Rothbaum % Weisz, 1994; Akt: Prinzie ve ark., 2004).

Mounts (2001), ergenlerin problemlerinde koruyucu faktörler ve risk faktörleri olmak üzere iki alandan söz ederken; ergen popülasyonun çoğunluğu için ergenliğin genel olarak fırtınalı bir dönem olmadığını belirtmektedir. Ayrıca White &

Labvouvie (1994) problem davranışın ergen grubunun azınlığı için spesifik olduğunu belirtmektedir.

Prinzie ve ark. (2004) çocuklarda dışsallaştırılmış davranış problemleri ve negatif disiplin ile çocuğun ve ebeveynin kişilik özelliklerini inceledikleri araştırmada; ebeveynlerin ve çocukların kişilik özellikleri ile dışsallaştırılmış davranış problemleri arasında bağlantı olduğu saptanmıştır. Buna göre, ebeveynlerin ve çocukların kişilik özellikleri ile dışsallaştırılmış davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu, ebeveynlerin duygusal dengelik ve sorumluluk düzeyi ile dışsallaştırılmış davranış problemleri arasında ters yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, ebeveynlerin duygusal dengesi arttıkça dışsallaştırılmış davranış problemlerinin azaldığı; uzlaşılabilirlik düzeyi ile dışsallaştırılmış davranışlar arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Saldırgan davranışlarda bulunan 4-18 yaş arasında 800 çocuk ve ergendeki intihar davranışlarının araştırıldığı bir çalışmada; bu çocuk ve ergenlerin %13,2'sinde intihar girişiminin görüldüğü ve bu oranın genel popülasyondan (%0,3 - %0,5) belirgin şekilde daha yüksek olduğuna dikkat çekilmektedir. Buna ek olarak; 14-18 yaş arasındaki ergenlerin, daha genç olan ergenlerden ve çocuklardan daha yüksek oranda intihar girişiminde buldukları belirtilmektedir. Ayrıca öfkeyi, saldırgan davranışlarla ifade eden kızların, intihar girişimi için yüksek risk taşıdıkları üzerinde durulmakta; orta ergenlik döneminden geç ergenlik dönemine gidildikçe, saldırgan davranışlarda bulunan erkeklerin de risk grubu içerisinde yer aldıkları belirtilmektedir (Cairns ve ark., 1989).

Edmonson ve Bullock (1998) tarafından ilkokul çocukları ve ergenler ile yapılan araştırmalarda ergenlerin ilkokul çağı çocuklarına kıyasla daha sinirli ve saldırgan davranışlar gösterdiklerini ortaya koyan bulgular elde etmişlerdir. Ergenlik dönemine gelen çocuk, kendi kaderini tayin edebilmek ve denetleyebilmek için mücadele etmekte ve bağımsız olmak istemektedir. Bu nedenle ergenlikte öfke en

yoğun şekilde, aile içinde yaşanmaktadır. Ergenin öfkesi çoğunlukla, aile içinde öfke patlamaları şeklinde ani ve sert olmaktadır (Bauman ve Riche, 1997).

Ergenlerde semptom taraması ile ilgili çalışmalarda kızlarda depresyon, anksiyete ve bedensel yakınmaların erkeklere oranla daha yüksek olduğu ve yaşla birlikte arttığı görülmüştür (Offord ve ark., 1987).

Bronson ve arkadaşları 1-16 yaş çocuklarla yaptıkları davranış saptama testlerini 30 yaşında tekrarlamışlar ve daha önce belirlenen özelliklerin bu yaşlarda aynen devam ettiğini belirlemişlerdir (Akt: Ekşi, 1999).

2.5.2. Davranış Sorunları İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Son yıllarda yapılan araştırmalar birçok ruhsal bozukluğun nedeninin sosyal faktörler olduğunu göstermiştir. Fakat psikolojik bozukluklara bedensel reaksiyonların eşlik ettiği belirlenmiştir. Bu çalışmalar sonucunda Biyo-psiko-sosyal bir model ortaya konmuştur. Bu yaklaşıma göre; bireyin sağlıklı ya da sağlıklı davranışları, sosyal çevre içinde biyolojik-psikolojik etkileşim sonucunda oluşmaktadır (Özdoğan, 1997).

Ülkemizde okullarda şiddet olaylarıyla ilgili olarak yapılmış bazı çalışmalar gözden geçirildiğinde, ergenler buldukları akademik yıl içinde %35,5'nin fiziksel olarak en az bir kez şiddete başvurduklarını bildirmişlerdir (Kepenkçi ve Çinkır, 2005). Alikasifoğlu ve arkadaşları (2004) tarafından İstanbul'da yapılan bir araştırmada, öğrencilerin son bir yıl içinde %42'sinin (n=1720) en az bir kavga olayına karıştıkları belirtilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığının (2003) yapmış olduğu bir çalışmada ise, gençler arasındaki saldırganlık ve şiddet olayları daha çok adli kayıtlara geçmiş suç oranlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu açıdan erkek öğrencilerin adli kayıtlara geçmiş suç oranları %28.2 iken, kızlarda %1.5 olarak bulunmuştur. Aynı

zamanda liselerde bu oran %14.3 iken ilköğretim okullarında %15.3 olduğu gözlenmiştir (Akt: Avcı, 2006).

18-20 yaşındaki sevgi ve saygıya dayalı bir aile ortamı içinde yaşayan gençler ile reddedilen, gereksinimleri karşılanmayan gençler arasındaki davranışsal farklar incelenmiştir. Sevgi ve saygıya dayalı bir aile ortamı içinde yetişen gençlerin kendini kabul düzeyi yüksek, sosyal ilişkilerinde başarılı, bağımsız bireyler oldukları gözlenirken, reddedilen ve kısıtlanan gençlerin ise içine kapanık, kendilerine fiziksel olarak zarar veren, çevresine saldırganca davranan kişiler oldukları saptanmıştır (Öztürk, 1990).

Demirarslan ve ark, (1999) yaptıkları bir çalışmada, ergenlerin başvuru semptomları değerlendirilmiş, anksiyete, obsesyon, kişiler arası güçlük, paranoid ve hostilite skorlarında yükselmenin anlamlı olduğu görülmüştür. Ancak genel olarak sosyo-demografik verilere bakıldığında, başvuran olguların yaklaşık yarısının açlık sınırının altında bir gelir ile yaşamlarını sürdürdükleri belirlenmiştir. Bu yaşam ortamında, onaylanma, dikkate alınma gibi temel gereksinimlerin doyurulmadığı, öğrenilmiş çaresizliklerin yaşandığı vurgulanmaktadır. Uygun olmayan davranış ve ilişkilere yol açan negatif davranışlar zorlayıcı bir ortam içinde olmak, sosyal desteğin olmaması ile sosyalleşmenin azalması, diğer topluluklardan izole olma, ailede stres, olası ihmal ve istismarın davranış sorunları için risk etkenleri olduğu bilinmektedir.

Yılığör (1992), yetiştirme yurdunda yaşayan 13-17 yaş grubu okuyan ergenler ile aileleri yanında yaşayan ve okuyan aynı yaş grubu ergenlerin ergenlik problemlerini, bedensel gelişim, karşı cinsle ilişki ve cinsel bilgiler, psikolojik gelişim ve gelecek beklentileri başlıkları altında karşılaştırmış, sonuç olarak yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin, ergenlik dönemi problemlerini aile durumları ile bağlantılı olarak ailesi ile ergenlere oranla daha yoğun yaşadıklarını saptamıştır.

Ergenlik madde kullanımına başlamada olası bir risk faktörüdür. Erken yaşlarda 11–12 yaşında içmeye başlayan çocuk ve ergenler DSM III-R' in madde kötüye kullanım (%13.5) ve madde bağımlılığı (%15.9) kriterlerini karşılama olasılıkları 13 ya da 14 yaşında içmeye başlayanlara (sırasıyla %13.7, %9) göre daha siktir. 19 veya 20 yaşında başlayanlarda bu oran sırasıyla %2 ve %1'dir. Ergenlik döneminde madde kullanmaya başlayan yetişkinlerde yaşam boyu uçucu ve esrar kullanım sıklığı oranları fazladır (Kaplan ve Sadock, 2005).

Doğan ve arkadaşlarının yaptıkları araştırmada (2008), öğretmenlerin değerlendirmesine göre, çocukların %27,5'inde, annelerin değerlendirmesine göre ise, %24,7'sinin ruhsal yönden uyumsuzluk sorunu olduğu belirlenmiştir. Uyum puan ortalamaları erkeklerde kızlardan daha fazla, yaş grubu küçük olanlarda, yaş grubu büyük olanlara göre daha fazla ve fiziksel bir hastalığı olanlarda fiziksel hastalığı olmayanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Çalışmada ruhsal uyum puan ortalamaları ile diğer değişkenler karşılaştırıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Çocukluk çağı ruhsal uyum sorunları değerlendirildiğinde, çocukların %2,3'inde kekemelik, %3,1'ünde tik bozukluğu, %7'sinde parmak emme, %1,9'unda enkoprezis, %9'unda enürezis ve %19,6'sında okul başarısızlığı saptanmıştır. Ayrıca davranış sorunları erkeklerde (%59,5), kızlardan (%40,5) daha yüksek, nevrotik bozukluklar ise kızlarda (%56,3) erkeklerden (%43,8) yüksek bulunmuştur.

Çocukluk çağı ruhsal uyum sorunları, çocukların fiziksel bir hastalığa sahip olup olma durumuna göre değerlendirildiğinde, annelere göre fiziksel hastalığı olan çocukların % 53.8' inde ruhsal uyum sorunu görülürken, fiziksel hastalığı olmayanların % 24.7.5' inde ruhsal uyum sorunu saptanmış ve aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Aynı şekilde öğretmen değerlendirmelerine göre fiziksel hastalığı olan çocukların % 46,2'inde ruhsal uyum sorunu görülürken, fiziksel hastalığı olmayanların % 19.2'sinde ruhsal uyum sorunu saptanmış ve aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Çocukluk çağı ruhsal uyum sorunları değerlendirildiğinde, çocukların %2.3'ünde kekemelik, %3.13'ünde tik

bozukluğu, %7.05'inde parmak emme, %1.96'sında enkoprezis, %9'unda enürezis ve %19.6'sında ise okul başarısızlığı olduğu saptanmıştır (Doğan ve ark. 2008).

Gülmez (1991) yaptığı çalışmada, çocuklarda tırnak yeme yaygınlığını %8, okul başarısızlığını %38.6 enürezisi %5.5 olarak belirlemiştir. Ülkemizde ilkökul öğrencilerinde kekemelik yaygınlığı %1,6-%1.94, tik yaygınlığı %2.5, parmak emme %5.7, enürezis yaygınlığı %7.55 bulunmuştur.

Ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi ile gencin ergenlik döneminde yaşadığı problemler arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik lise son sınıf öğrencileri ile yapılan çalışmada, ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi ile gencin ailesinin sosyal ve ekonomik durumu, aile içi ilişkiler ve aile içi şiddet, gencin etiketlenmesi, gencin ve ailesinin madde bağımlılığı, gencin hayatı yaşamaya değer bulmaması, gencin vücuduna zarar verme davranışı, okula devamsızlığı, evden kaçma davranışı ve arkadaşları ile ilişki kuramaması arasında güçlü ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Özellikle otoriteyi aşırı kullanan baskıcı ebeveynler ile hiç kullanmayan ilgisiz ebeveynlerin ergenlerin intihar da dahil pek çok sapma davranışına yönelmelerinde uygun aile atmosferini yarattıkları görülmüştür (Ulusoy ve ark., 2005).

Doğan ve ark., (1995), ilkökul öğrencilerinde %25-47 arasında ruhsal uyumsuzluk olduğunu, annelerin değerlendirmesine göre çocukların %33'ünde uyumsuzluk sorunu olduğunu saptamışlardır. Ayrıca, davranış sorunlarının çocuğun psikolojik, sosyal ve akademik gelişimini olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir.

Son yıllarda yapılan araştırmalar (Boulter, 2004; Doğan, 2001; Gorman-Smith, Henry ve Tolan, 2004; Dahlenberg, 1998; Patterson, Stouthamer-Loeber, 1984; Tolan, 2001; Gorman-Smith, Tolan, Zelli ve Huesmann, 1996), ailesel risk faktörlerinin şiddet davranışının gelişimiyle yakından ilişkili olduğunu ve ergende görülen şiddet davranışının aile işlevleri kapsamında incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Aynı zamanda bu faktörler, sonraki dönemde saldırganlık ve suç işleme davranışlarının neden devam ettiğinin ve bazı gençler için şiddetin neden

büyük bir risk faktörü olduğunu anlamının anahtarı olarak tanımlanmıştır (Akt: Avcı, 2006).

Conners ve arkadaşları (1997), artan yaşla birlikte sorun davranışların arttığını ve bütün yaş gruplarında kızların erkeklerden daha fazla içe yönelim problemleri olduğunu belirtmişlerdir.

Ergenlerde yaşanan sorunların taranmasına ilişkin yapılan bir çalışmada; somatoform bozukluklar kızlarda erkeklerden üç kat daha yüksek bulunmuştur. Offord ve arkadaşlarının araştırmasında (1987), 12-16 yaş grubu ergenlerde, kızlarda %11, erkeklerde %4 oranında somatoform bozukluk saptamıştır. Konversiyon bozukluklarında da, yine kızlarda erkeklere göre yüksek oran saptanmıştır (Akt: Fritz ve Campo, 2002).

Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının, ergenlik dönemindeki şiddet davranışının gelişimiyle yakından ilişkili olduğunu ortaya koyan çalışmalar, aile içi ilişkilerde ilgisizlik, ihmal ve reddedilme yaşantıları olan çocukların antisosyal ve saldırgan davranışlar için büyük bir risk oluşturduğunu göstermektedir (Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1986; Dahlenberg, 1998; Doğan, 2001; Tolan, Gorman-Smith, Huesmann ve Zelli, 1997; Akt: Avcı, 2006).

2.6. Aile İşlevleri İle İlgili Araştırmalar

2.6.1. Aile İşlevleri İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Anne ve babaya karşı pozitif duyguları olan çocuklarda ve ergenlerde daha az dışsallaştırılmış davranışsal problemleri ile duygusal ve davranış problemler daha az görülmektedir. Negatif duygular ile ergenlerde davranış problemleri arasında daha yüksek bir ilişki vardır. Üstelik ergenlerin aile algıları ile aile işlevleri oldukça güçlü bir bağlantıya sahiptir (Phares ve Renk, 1998). Pozitif aile ve ebeveyn algıları

ergenlerde duygusal ve davranışsal problemlerin gelişiminde koruyucu faktör olarak belirtilmektedir. Anne ve babanın her birinin ergenin duygusal ve davranışsal problemler üzerinde ayrı ayrı olarak önemli bir rol oynadıkları ifade edilmektedir (Akt: Bosco ve ark., 2003).

Domitrovich ve Bierman (2001) tarafından yapılan bir araştırmada, çocukların sosyal uyumları ve anne baba tutumları, yaşlıları ve anne babanın çocuklarına ilişkin algıları incelenmiş; sonuçlar hem ailenin hem de yaşlıların çocukların sosyal uyumunda ve psikolojik olarak iyi olmaya ilişkin algılarında önemli bir etkiye sahip oldukları belirlenmiştir.

Aile işlevlerini farklı kültürlerde değerlendirmek amacıyla yapılan bir çalışmada, depresyonlu hastalar karşılaştırılmış ve depresyonlu hastası olan ailelerin hastası olmayan ailelere göre işlevlerinin daha bozuk olduğu gözlenmiştir (Keitner ve ark, 1987).

Avcı (2006), tarafından yapılan araştırmada, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin problem çözme, iletişim, duygusal tepki verebilme, ailedeki roller, davranış kontrolü, gereken ilgiyi gösterebilme ve genel aile işlevlerinde karşılaştırma grubunda yer alan ailelere göre önemli oranda yetersizlik yaşadıkları belirlenmiştir. Öfke düzeyleri açısından incelendiğinde, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerine göre "sürekli öfke", "içe-yönelik öfke" ve "dışa yönelik öfke" düzeylerinin anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin öfkelerini daha iyi kontrol ettikleri görülmüştür. Ayrıca şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile üyelerinin daha fazla psikolojik probleme sahip oldukları, alkol kullandıkları ve suç işleme davranışında buldukları saptanmıştır.

Ebeveyn-ergen ilişkisinde tutarsız disiplinin kullanılması ve ebeveyn denetiminin ve kontrolünün düşük düzeyde olmasının ergenlerde görülen şiddet davranışı üzerinde açıklayıcı olduğu belirlenmiştir. Ülkemizde Doğan (2001)

tarafından yapılan çalışmada, aile içinde ergenin tutarsız disiplin anlayışına maruz kalmasının, ergenin saldırgan davranış sergileme olasılığını arttırdığı bulunmuştur. Aynı zamanda ergenin saldırgan davranış göstermesi ve ebeveynlerin alkolik ve ruhsal rahatsızlığının olmasının, aile içi çatışma ve geçim sıkıntısı ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (Conger ve ark, 1992; Howell, 1995; Loeber, 1990; Loeber ve Dishion, 1983; 1984; Akt: Sutton ve ark. 1999). Ayrıca ebeveynlerin, ergenlere olumlu sosyal davranışları kazandıramama ve diğerlerine karşı sergilemiş oldukları saldırgan davranışların model olması yolu ile ergenlerdeki saldırgan davranışları destekledikleri belirtilmektedir (Widom, 1989; Akt: Dahlenberg, 1998).

Şiddet davranışının gelişimi ile yakından ilişkili bir diğer etmen de aile içindeki çatışmalı ortam ve düşmanca tutumdur. Aile içinde eşler arası şiddet, çocuğa kötü davranma ve ergenin ya da çocuğun şiddete maruz kalması ergenin şiddet davranışı gösterme olasılığını arttırmaktadır (Buehler ve Krishnakumar, 1994; Kashani ve Allan, 1997; Akt:Dahlenberg, 1998).

Şiddet davranışı gösteren ergenler üzerinde yapılan boylamsal bir çalışmada, şiddete başvurma riskinin aile içi şiddet biçimlerinden (çocuğa kötü davranma, eşler arası şiddet ve fiziksel kavganın ve düşmanlığın bulunduğu aile ortamı) birine maruz kalan gençler için % 60, aile içi şiddetin iki türüne maruz kalan gençler için %73 ve aile içi şiddetin üç türüne maruz kalan gençler için %78 oranında arttığı belirlenmiştir. Ayrıca araştırmalar aile içinde şiddete maruz kalan ergenlerin öfke düşmanlık, depresyon ve somatizasyon gibi rahatsızlıkları yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Dahlenberg, 1998).

Ülkemizde Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun 1998'de yapmış olduğu araştırmada ise, anne-babaları tarafından dövüldüğünü söyleyen çocukların şiddet davranışı gösterme düzeylerinin diğer gruptakilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ergenlerde şiddet davranışının gelişiminde aile ilişkilerinin önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Tolan ve ark. (1996) yapmış olduğu bir çalışmada, aile işlevlerinin şiddet ve suç işleme davranışını yordadığı belirlenmiştir. Şiddet ve suç işleme davranışına karışan ve karışmayan ergenlerin aile işlevlerinin karşılaştırıldığı bir çalışmada, iki grup arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Şiddet ve suç işleme davranışına karışan ergenlerin ailelerinde şiddet ve suç işleme davranışına karışmayanlara göre, ebeveyn-çocuk arasında düşük düzeyde bağlılık olduğu ve ergenin denetimi açısından problem yaşandığı belirlenmiştir.

Lise öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada ise, aile bireylerinin problem çözme konusunda yetersiz kalmasının ergenin yıkıcı davranışlar sergilemesinde önemli olduğu saptanmıştır. Ayrıca aile içinde davranış kontrolünde yaşanan problemlerin, ergenin saldırgan davranışlar göstermesinde ve sosyal sorunlar yaşaması üzerinde açıklayıcı olduğu ve ailenin genel işlevlerinde yaşanan problemlerin ergenin suça yönelik davranış problemlerinin yordanmasında önemli bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur (Bahçıvan ve Gençöz, 2005).

2.6.2. Aile İşlevleri İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Aile üyelerinin ekonomik nitelikleri; gelir, gider, tasarruf ve mülkiyet biçiminde belirtilebilir. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerle yapılan bir çalışmada, bu ailelerin yapısal bir sorunla karşı karşıya olduklarını ortaya koymuştur. Her ne kadar bu ailelerin semptomatik şikâyetleri yoksa da otorite, güç ve statü ilişkilerinde aşırıya varabilen bir bulanıklık, aile işlevlerinde değişiklikler ve hızlı değişimin söz konusu olduğunu ifade etmektedir (Fişek,1992).

Kahraman (2000) aile yaşamlarında şiddet olan ergenlerin aile ilişkilerini ve ruhsal sorunlarını incelemek amacıyla aile yaşamlarında şiddet olan ve olmayan toplam 111 ergeni ve bu ergenlerin annelerini karşılaştırmış. Araştırma sonucunda ailelerinde şiddet olan ergenlerin, ailelerinde şiddet olmayan ergenlere göre, genel olarak aile içi ilişkilerde daha fazla çatışma yaşadıkları ve ailelerindeki bütünlük

düzeyinin daha düşük olduğu bulunmuştur. Bu ergenlerin babalarıyla ilişkilerinde problem çözme, iletişim becerilerinde yetersizlikler ve daha fazla düşmanlık duyguları ifade ettikleri saptanmıştır. Ayrıca aile içi şiddet üzerinde, ailelerin gelir düzeyinin, aile içindeki genel anlaşmazlığın, aile kökeninin, alkol kullanım sıklığının ve ergen ebeveyn arasındaki okul çatışmasının açıklayıcı olduğu görülmüştür.

ADÖ ile yapılan çalışmalara bakıldığında, ruhsal sorunu olan üyesi bulunan ailelerin, bulunmayan ailelere göre aile işlevleri daha sağlıklı bulunmuştur. İletişim ve davranış kontrolü ailelerin sık yakındığı ailedeki işlevlerdir ve iletişim sorunu, aile üyeleri arasındaki yetersiz, maskelenmiş ya da yeri değişmiş bir iletişimin göstergesidir. Davranış kontrolü sorunu aile üyelerinin davranışlarına standart koyma, disiplin sağlama becerisi konusunda yetersizliğini göstermektedir. Bu iki alanda görülen sağlıklı fonksiyonların birbirini destekleyebileceği düşünülebilir. Disiplin sorunu olan bir ailede rollerin karışması olasıdır. Disiplin sorunu olan bir çocuğun disiplinli bir ortamda sorun yaşamaması beklenebilir (Büküşoğlu ve ark. 2001).

Bahçıvan ve Gençöz (2005) yaşları 14 ile 17 arasında değişen 153 lise öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmada aile ilişkileri, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin, gençlerde görülen davranış problemleriyle ilişkisini araştırdıkları çalışmada; ailede genel işlevlerde, duygusal tepki verebilmede ve rol dağılımında problem yaşanması, gençlerde görülen problem davranışlar (saldırgan ve yıkıcı davranışlar) ile ilişkili olduğu gözlenmiştir. Ebeveyn tutumunda, baskı-disiplin reddi ve arkadaşça, eşit paylaşımcı ebeveyn çocuk ilişkisi istemi ergenler tarafından belirtilen dışa yönelim problem davranışlarıyla bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Çocuklardaki kaygı ve depresyon düzeyinin anne-babalarının olumsuz tutumlarıyla olan ilişkisi nedeniyle, kaygı ve depresyona yol açan mantıkdışı inançlar ile anne-baba tutumları arasında da benzer bir ilişkinin olması beklenebilir. Ayrıca, bağımsızlık çabalarının arttığı ilk ergenlik döneminde ergenlerin otoriteye karşı direnç gösterme eğiliminde olmaları; kendilerini eşsiz, özel, incitilemez olarak

görmeleri (Vernon, 1999); yetişkinlerden en çok anlayış, ilgi ve hoşgörü beklmeleri doğal kabul edilmektedir (Sayıl ve ark, 2002).

Araştırma bulguları, erkek öğrencilerin anne-babalarından çatışmalı biçimde bağımsız olmalarının kimlik keşiflerini ve kimlik yargılarını olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Ayrıca, aile işlevlerinden gereken ilgiyi gösterme boyutunu sağlıklı algılayan ergenlerin, sağlıksız algılayanlara göre daha dışadönük oldukları; ekonomik sorun yaşayan öğrencilerin aile işlevleri algılarının daha sağlıksız olduğu belirtilmektedir (Shek, 2002).

2.7.Kişilik İle İlgili Araştırmalar

2.7.1.Kişilik İle İlgili Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Psikolojik problemleri olan ebeveynlerinin çocuklarının aile içi çatışmalar, uyumsuz ebeveyn davranışları ve genetik geçiş sayesinde duygusal ve davranışsal problemler geliştirme arttırmaktadır. Örneğin babaları alkol bağımlısı olan ergenlerin daha çok alkol kullanma, daha çok psikopatoloji geliştirme, daha az sözel ifade yeterliliği, daha düşük akademik başarı gösterdikleri görülmüştür. Ayrıca çocuklarına karşı sınırlı duygusal destek veren ve duygusal duyarsızlığın yanı sıra düşmanca ve eleştirel davranış gösteren depresif annelerin çocuklarında daha düşük benlik saygısı ve daha yüksek anksiyete düzeyi belirlenmiştir (Bosco ve ark, 2003). Aile içi çatışmaların çocuk ve ergenlerde içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış problemleri formlarında duygusal ve davranışsal güçlükler yol açabilir (Cummings ve Davis, 1994).

McCrae ve Costa (1985), ailelerin çocuk yetiştirme tutumları ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemiş araştırmalarda, ailelerinin sevgi dolu olarak tanımlayan deneklerin nörotizm boyutunda düşük, dışadönüklük, yumuşak başlılık, sorumluluk ve deneyime açıklık boyutlarında yüksek puan aldıklarını bulmuşlardır.

Crijne ve arkadaşları (1997) on iki farklı kültürdeki ailelerin çocukları hakkında bildirdikleri problemleri, içe-yönelim, dışa yönelim ve toplam problem açısından karşılaştırmalı olarak incelemişler ve erkeklerin toplam problem ve dışa yönelim puanlarının kıllardan daha yüksek olduğunu, içe yönelim puanlarının ise daha düşük olduğunu göstermektedir.

Goodman ve ark. (1993), depresyonda olan annelerin çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimlerinin 3 boyutta etkilendiğini belirtmişlerdir. Bu boyutlar: (a) olumlu bir benlik kavramı oluşturma, (b) uyum sağlayabilen bir benlik kontrolü ve dürtü kontrolü geliştirme ve (c) akranlarla ilişki kurma becerileri ve sosyal kabul kazanma olarak isimlendirilmektedir. Depresyonda olan annelerin çocuklarının benlik kavramlarının genelde olumsuz olduğu belirtilmektedir (Garber ve Little, 1999; Goodman ve Gotlib, 1999). Bu anneler çocuklarına yerinde işlevsel ve tutarlı bir disiplin uygulama konusunda sıkıntı yaşamaktadırlar. Bununla bağlantılı olarak depresyonda olan annelerin çocukları, yeterli benlik kontrolü geliştirmede sorun yaşadığı ve hem içe-yönelim hem de dışa-yönelim sorunları gösterdiği belirtilmektedir (McCauley-Ohannessian ve ark., 2005; Goodman ve ark., 1993).

2.7.2. Kişilik İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Birçok araştırmada, hem dışadönüklük hem de nörotisizm faktörlerinin, karmaşık etkileşimlerle “doğrudan başa çıkma mekanizmaları” (örn. stres yaratan durumu değiştirme girişimi) ve “baskılama” tipinde başa çıkma mekanizmaları (ör. durumu inkar etme) ile bağlantılarını ortaya koymuştur. Dışa dönüklük aktif ve doğrudan başa çıkma (ör. bilgi yada destek arama) ile ilişkili görünürken, nörotisizm, pasif ve kaçınmaya dayanan başa çıkma stratejileriyle (Örn, inkar ve suçlama) ilişkili görülmektedir (Somer, 1998).

Akçakın (1983), ruhsal bir bozukluğu olan annelerin çocuklarının ruhsal gelişimlerini değerlendirmişler ve nevroitik annelerin çocuklarının hem psikotik

annelerin hem de psikiyatri kliniğine başvurmeyan annelerin çocuklarına göre daha fazla psikiyatrik belirti gösterdikleri saptanmıştır. Bunun yanı sıra nevroitik annelerin çocuklarının ruhsal belirti sayılarının çocuk psikiyatrisi kliniğine başvuran çocuklarınkine yakın olduğu da belirtilmiştir.

Bradburn (1993) yaptığı araştırmada, toplumumuzda erkek egemenliğinin baskın olduğunu ve ailedeki baskının çoğunlukla babadan geldiğini, ülkemizdeki babaların katı, daima baskı kuran, otoriter kişilik tiplerini yansıttığını ortaya koymaktadır. Babanın sert ve aşırı otoriter baskısı, çocukta uyumsuz davranışların gelişmesine yol açabilmektedir.

Uluğtekin (1991) ana-baba davranışlarıyla çocuğun saldırganlık ve bağımlılık eğilimi arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Araştırma verilerini 11–12 yaşları arasındaki 203 ilkokul öğrencisi ve bu öğrencilerin ana-babalarından toplamıştır. Araştırma sonucunda saldırganlık ve bağımlılık eğilimine ilişkin olarak anne-çocuk ilişkisinin baba-çocuk ilişkisinden daha önemli olduğunu, reddeden ve kısıtlayan anne-baba davranışlarının çocuklarda saldırganlık eğilimlerinin oluşmasına yol açtığını bulmuştur.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde bulunan ilköğretim okullarına devam eden 12-15 yaş grubu ergenlerin davranış sorunlarını belirlenmesi; bu sorunların, aile işlevleri ve ebeveyn kişilik özellikleri ile bir ilişkisinin olup olmadığının incelenmesine yönelik betimsel bir çalışmadır.

3.2. Evren Ve Örneklem

Araştırmanın evreni, İzmir Büyük Şehir Belediyesi sınırları içindeki merkez ilçeler ilköğretim okulları II. Kademesine (6.7.ve 8 sınıflarına) devam eden 12-15 yaş grubundaki öğrenciler ve anne-babalarından oluşmaktadır.

Örnekleme ise random yöntemiyle seçilen okulların 6., 7. ve 8. sınıflarında okuyan 389 öğrenci ve onların anne babalarıdır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, araştırmanın amaçlarına uygun olduğu düşünülerek belirlenen:

1- 4-18 Yaş Çocuk ve Gençlerde Davranış Değerlendirme Ölçeği (Child Behavior Check List For Ages, 4-18)),

2- 11- 18 Yaş Grubu Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği, (Youth Self Report /YSR) .

3- Eysenck Kişilik Envanteri,

4- Aile Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır.

3.3.1. 4-18 Yaş Çocuk ve Gençlerde Davranış Değerlendirme Ölçeği (Child Behavior Check List For Ages/ 4-18).

Achenbach ve Edelbrock (1983) tarafından 4- 18 yaş grubu çocuk ve gençlerin yeterlik alanlarını ve sorun davranışlarını anne babalardan elde edilen bilgiler doğrultusunda değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 20 yeterlik ve 118 problem maddesinden oluşmaktadır. Yeterlik bölümü etkinlik, sosyallik, okul alt ölçeklerinden oluşmaktadır. Etkinlik ile ilgili maddeler çocuk ve gencin yapmaktan hoşlandığı ve aktif olarak katıldığı spor ve spor dışı aktiviteleri, bu aktivitelerdeki başarısını, ev ya da ev dışında yaptığı işlerin sayısını ve bu işlerdeki aktiflik düzeyini kapsamaktadır. Derecelendirme katılımların miktarı ve niteliğine göre yapılmaktadır. Sosyal işlevlerle ilgili maddeler herhangi bir kulüp, takım ya da gruba üyeliği, yakın arkadaş sayısını, anne-baba, arkadaş ilişkileri, kendi başına işlerini yapabilme düzeyini kapsamaktadır. Okul ile ilgili maddeler; okul başarısını, sorunlarını, okul etkinliklerine katılımını niteliksel ve niceliksel olarak yansıtmaktadır. Yeterlik bölümündeki etkinlik, sosyallik ve okul alt ölçeklerinin toplamından toplam yeterlik puanı elde edilmektedir (Achenbach, 1991; Akt:Erol ve diğer., 1997)

Ölçekte çocuk ve gencin herhangi bir hastalığı, fiziksel ya da zihinsel özrünün olup olmadığı, çocuğun anne babayı en çok kaygılandıran özellikleri ile çocuğun en beğenilen özelliklerine ilişkin bilgilerin yer aldığı bazı açık uçlu sorular ve ifadeler de yer almaktadır (Erol ve diğer., 1997).

Ölçeğin ikinci bölümünü oluşturan problem davranışlar kısmında davranış ve duygusal sorunları içeren 118 madde yer almaktadır. Bu maddeler çeşitli alt ölçekler içinde gruplanmıştır. Sorun davranışlar son 6 ay içinde görülme sıklık derecesine göre 0, 1 ve 2 olarak derecelendirilir. Ölçekten “İçe Yönelim” ve “Dışa Yönelim” olmak üzere iki ayrı davranış belirti puanı ve “Toplam Problem” puanı

elde edilmektedir. İçe Yönelim Grubunu “Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Sorunlar, Anksiyete/Depresyon”, Dışa Yönelim Grubunu “Suça Yönelik Davranışlar ve Saldırgan Davranışlar”, Toplam Problem Grubunu her iki gruba da girmeyen “Sosyal Sorunlar, Düşünce Sorunları ve Dikkat Sorunları” alt testlerinin toplamı oluşturmaktadır (Erol ve diğer., 1997).

ADDÖ, çocuğun problem davranış ve yeterliliklerinin aile ya da çocuğu tanıyan bir yakını tarafında değerlendirildiği bir ölçektir; tanı koyucu bir özelliğe sahip değildir. Davranışların standart biçimde tanımlanmasını sağlamaktadır. Ölçek bir tedaviden sonra çocuğun davranışlarındaki değişimi ölçmek için de kullanılabilir. Genellikle ölçek 15- 20 dakikada tamamlanmaktadır. Sorun davranışlardan oluşan 2. Bölümde 8 maddenin üstünde boş bırakılan formlar değerlendirilmeye alınmamaktadır. Maddeler oldukça açık ve anlaşılır olmakla birlikte, testi alanın ilkokulu bitirmiş olması tercih edilmektedir. Eğitim düzeyi düşük olan anne baba ya da yakınlarla ise form bir görüşmeci tarafından uygulanabilmektedir. Test doldurulduktan sonra veriler mevcut bilgisayar programına puanlanarak girilmektedir. Ölçekte ortalamanın bir standart sapma üstü sınır, 1.5 standart sapma üstü klinik düzey olarak kabul edilmiştir. ADDÖ'nin geçerliği ampirik olarak saptanmıştır. ABD'de yaygın olarak kullanılmakta ve farklı ülkelerde standardizasyonu ve adaptasyonu yapılmıştır (Erol & Şimşek, 1998).

Ölçeğin 1981 formu Türkçe'ye ülkemizde ilk kez Akçakın ve Savaşır tarafından 1983 yılında çevrilmiş, güvenirlik çalışması yapılmış ve 6-11 yaşında toplam 80 çocuğa uygulanmıştır. (Akçakın,1983; Akçakın, 1985; Erol ve diğer., 1997). Yapılan çalışmada farklı yaş grupları ve cinsiyet değişkenlerine göre normatif veri toplanmadığı için ölçek ülkemizde daha sonraları yaygın olarak kullanılmamıştır.

Ölçeğin 1991 formu ise, Türkçe'ye Erol ve Kılıç (1991) tarafından çevrilmiştir. Ülkemizdeki 1983 çeviri formuyla sürekliliğini sağlayabilmek amacıyla

her iki çeviri karşılaştırılmış; farklılık ve benzerlikler gözden geçirilmiştir. Daha sonra bir Türk bilimci tarafından ölçek incelenerek, Türkçe ifadelerde bazı düzeltmeler yapılmıştır. Bu şekli ile ölçek başka bir psikolog ve psikiyatrist tarafından tekrar İngilizce'ye çevrilerek karşılaştırma yapılmıştır. Sonraki aşamada, alanda uygulama yapılmış, ölçek eğitim düzeyi düşük olan on anneye uygulanmıştır. Bunlara ek olarak iki dilde tekrarlama tekniği kullanılmış, bu amaçla İngilizce ve Türkçe'yi iyi bilen 24 anneye bir hafta ara bir kez Türkçe bir kez İngilizce olarak iki kez uygulanmıştır. Korelasyonlar Toplam Yeterlikte .89 Toplam Problemden .93 bulunmuştur.

Ölçeğin Türkçe test-tekrar test güvenilirliği için, Erol ve arkadaşları (1995) ölçeği 50 anneye bir hafta ara ile iki kez uygulamış ve korelasyonlar Toplam Yeterlikte .78, Toplam Problemden .84 olarak saptanarak, korelasyonların yüksek olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin iç tutarlılığı, 4488 çocuk ve gencin puanları üzerinden Cronbach alpha katsayısı ile hesaplanmış ve katsayıların ortalaması; Toplam Yeterlik .70, İçe Yönelim .82, Dışa Yönelim .81, Toplam Problem .88 olarak bulunmuştur. Yerleşim yeri tipine göre de Toplam Problem Katsayıları; il merkezinde .85, ilçede .86, köyde .84 olarak saptanmıştır. Bu sonuçlar il, ilçe ve köylerde ölçeğin güvenilir olarak kullanıldığını göstermektedir. (Erol & Şimşek, 1998; Erol ve diğer., 1997).

3.3.2 11- 18 Yaş Grubu Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (Youth Self Report /YSR)

Achenbach ve Edelbrock (1987) tarafından 11- 18 yaş grubu gençlerin kendi verdikleri bilgiler doğrultusunda yeterlik alanları ve sorun davranışlarını standart biçimde değerlendirebilmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 17 yeterlik ve 112 problem davranış maddelerinden oluşmaktadır. Yeterlik ve sorun davranışlarla ilgili bu maddeler 4- 18 Yaş Çocuk ve Gençlerde Davranış Değerlendirme Ölçeği'ndeki (Child Behavior Checklist For Ages 4- 18 / CBCL 4-18) (ADDÖ) maddelerle paralellik göstermektedir. Fakat maddeler gençlerin kendilerini

değerlendirebilmeleri amacıyla birinci şahıs olarak yazılmıştır. Ölçeğin birinci bölümü olan yeterlik bölümü etkinlik, sosyallik, okul alt ölçeklerinden oluşmaktadır. Etkinlik ile ilgili maddeler çocuk ve gencin yapmaktan hoşlandığı ve aktif olarak katıldığı spor ve spor dışı aktiviteleri, bu aktivitelerdeki başarısını, ev ya da ev dışında yaptığı işlerin sayısını ve bu işlerdeki aktiflik düzeyini kapsamaktadır. Derecelendirme katılımın miktarı ve niteliğine göre yapılmaktadır. Sosyal işlevlerle ilgili maddeler herhangi bir kulüp, takım ya da gruba üyeliği, yakın arkadaş sayısını, anne-baba, arkadaş ilişkileri, kendi başına işlerini yapabilme düzeyini kapsamaktadır. Okul ile ilgili maddeler okul başarısı, okul etkinliklerine katılımı niteliksel ve niceliksel olarak yansıtmaktadır. Etkinlik, sosyallik ve okul alt ölçeklerinin toplamından Toplam Yeterlik puanı elde edilmektedir. Ölçekte ayrıca gencin herhangi bir fiziksel rahatsızlığı ya da özrünün olup olmadığı, okulla ilgili ve okul dışı alanlardaki kaygı ve sorunları ve en beğendiği özelliklerine ilişkin bilgilerin yer aldığı açık uçlu sorular yer almaktadır. Bu maddeler puanlanmamaktadır.

Ölçeğin ikinci bölümü ise, 4- 18 Yaş Çocuk ve Gençlerde Davranış Değerlendirme Ölçeği (Child Behavior Checklist For Ages 4- 18/CBCL/4- 18) (ADDÖ) ve Öğretmen Bilgi Formu (Teacher's Report Form) (ÖDDÖ) ile paralellik göstermekte ve 112 problem maddesinden oluşmaktadır. 89 problem maddesi her üç ölçekte de ortaktır. Sorun davranışlar son 6 ayda görülme sıklık derecesine göre 0 (Doğru Değil), 1 (Bazen ya da Biraz Doğru), 2 (Çok yada Sıklıkla Doğru) olarak derecelendirilir. Ölçekten “İçe Yönelim”, ”Dışa Yönelim” ve “Toplam Problem” puanı elde edilmektedir. İçe Yönelim grubunu “Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar, Anksiyete/Depresyon, Dışa Yönelim Grubunu “Suça Yönelik Davranışlar ve Saldırgan Davranışlar”, Toplam Problemi ise her iki gruba da girmeyen “Sosyal Sorunlar, Düşünce Sorunları ve Dikkat Sorunları” alt testlerinin toplamı oluşturmaktadır.

11- 18 Yaş Grubu Gençler İçin Kendinin Değerlendirme Ölçeği'ndeki (ÇDDÖ) maddeler ayrı ayrı çevrilerek çeviriler karşılaştırılmış, benzerlik ve

farklılıklar gözden geçirilmiştir. Daha sonra ölçek bir Türk dil bilimci tarafından gözden geçirilerek Türkçe ifadelerde bazı düzeltmeler yapılmıştır. Ölçek 15 gence uygulanarak anlaşılabilirliği test edilmiştir. Test- tekrar-test güvenilirliği ölçeğin bir hafta ara ile 60 gence iki kez uygulanması ile hesaplanmıştır. Tutarlılığı, Erol'un (1998) çalışmasının örneklemini oluşturan 2206 gencin puanları üzerinde elde edilen Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Değerler, İçselleştirme Sorunlarında. 80, Dışsallaştırma Sorunlarında. 81 ve Toplam Problemden. 89 olarak hesaplanmıştır. İl, ilçe ve köyde ölçeğin iç tutarlılığını belirlemek üzere çocukların puanları üzerinde Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları hesaplanarak Toplam Problem alt ölçeği sonuçları il merkezinde. 89, ilçede. 88, köyde. 89 olarak bulunmuştur. Tüm bu sonuçlar ölçeğin iç tutarlılığının, test-tekrar-test korelasyonunun yüksek olduğunu ve ele alınan cinsiyet ve yaş grupları ile il, ilçe ve köylerde ölçeğin güvenilir olarak kullanılabilirliğini göstermektedir. (Achenbach, 1991; Erol, 1997; Akt: Çekici, 2003).

3.3.2. Eysenck Kişilik Envanteri (Eysenck Personality Questionnaire-EPQ)

H. J. Eysenck ve S. B. Eysenck (1975), tarafından geliştirilmiş ve P. Bayar (1983), tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek 16 yaş ve sütün bireylere uygulanabilir. Envanter Psikotizm, nevrozizm, yalan, dışa ve içedönük boyutlarını ölçen 100 maddeden oluşmaktadır. 16 yaş üstü bireylere uygulanmaktadır.

Eysenck ve Eysenck, bütün kişilik özelliklerinin üç boyuta indirgenebileceğini ileri sürmüştür; P (Psikotizm), N (Nörotizm) ve E (Dışa dönüklük). Bu kişilik boyutlarını ölçmek amacıyla da uzun yıllar süren çalışmaları sırasında bir dizi kişilik envanteri geliştirmişlerdir.

Bu dizideki ilk örnek **Maudsley Tıbbi Envanteri'dir**. Bu envanter 40 maddeden oluşup, nörotizmi ölçmeyi amaçlamaktadır. Bunu takiben geliştirilen Maudsley *Kişilik Envanteri* (MPI), nörotizm ve içedönüklük-dışa dönüklüğün

ölçülmesini öngören maddelerden oluşmaktadır. Daha sonra Eysenck ve Eysenck (1964), Maudsley Kişilik Envanteri'ne yalan ölçeği (L) ilave edip geliştirmiş ve *Eysenck Personality Inventory* (EPI) meydana getirilmiştir. Bu yalan ölçeğinin ilave edilmesinin amacı disimilasyonun ölçülmesini sağlamaktır. EPI daha basit bir dille yazılmış olup, eğitimi düşük deneklerinde soruları kolayca anlayabileceği, ayrıca açıklama gerektirmeyecek şekilde hazırlanmıştır. Maudsley Kişilik Envanteri'ne kıyasla EPI'da dışa dönüklük ve nörotizm boyutları tamamıyla bağımsız hale getirilmiştir. Oysa Maudsley Kişilik Envanteri'nde dışa dönüklük ve nörotizm arasında az da olsa bir korelasyon bulunmaktadır. Ayrıca EPI'nin güvenilirliği daha yüksektir.

Esenck Kişilik Envanteri (EPQ), H.J. Eysenck ve S.B.G. Eysenck tarafından geliştirilmiş olan, yetişkin kişilik envanterleri dizisinin son formudur ve bu envanter Psikotizm ölçeğinin envantere katılmış olmasıyla diğerlerin ayrılır. Eysenck Kişilik Envanteri,4 ayrı ölçeğe ait 90 asıl madde ile 11 yedek madde olmak üzere toplam 101 maddeden meydana gelmiştir.Bu maddelerin 23 tanesi nörotizm, 210tane dışa dönüklük, 25 tanesi psikotizm ve 21 tanesi de yalan ölçeğine aittir.

Her madde için "evet" ve "hayır" seçenekleri vardır. Yanında H harfi bulunan yani "hayır"yanıtı verilmesi gereken sorular dışındaki sorulara "evet" yanıtı verilmiş ise 1 puan, yanında H harfi bulunan sorulara ise "hayır" yanıtı verilmiş ise 1 puan verilir. Ancak yanında H harfi bulunan sorulara "evet" yanıtı verilmiş ise hiç puan verilmez. Böylece her bölümden alınan toplam puanlar belirlenmiş olur.

25 soru içeren psikotizm bölümünde toplam puanı 6'nın üzerine çıktıkça psikotik belirtinin varlığından söz edilebilir. Dışa dönüklük bölümünde 13 toplam puanın, nörotizm ile ilgili olarak 11 toplam puanın, yalan ölçeği içinse 14 toplam puanın üzerine çıktıkça belirtinin giderek arttığı söylenebilir (Yavuzer, 1996).

Eysenck Kişilik Envanteri *Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri* (MMPI) gibi klinik ölçeklerden tümüyle farklıdır. Eysenck Kişilik Envanteri ile ölçmenin amaçladığı, patolojik semptomlar değil, normal davranışlardır. Eysenck Kişilik Envanteri'nin ölçtüğü boyutların tanımı şu şekilde yapılmıştır:

Nevrotik puanı yüksek olan bir kimse, kaygılı, ruh durumu değişken, çoğu kez depresif bir kimsedir. Bu kimselerin uykuları kötü ve çeşitli psikosomatik yakınmaları vardır. Her türlü uyarana kuvvetli tepkide bulunma ve her duygusal uyarılmışlık yaşantısından sonra tekrar dengeye dönmekteki güçlükleri diğer özelliklerini meydana getirir. Kuvvetli duygusal tepkileri, gerektiği gibi uyum göstermelerine engel olur ve onları mantıkdışı, bazen de katı bir tarzda tepkide bulunmaya zorlar. Dışa dönüklükle birlikte bulunduğu zaman, böyle bir kimse alıngan, huzursuz, kendini kolayca heyecana kaptıran ve saldırgan bir kimse olabilir. Tek kelime ile tanımlanacak olursa, bunlar her şeyi kendilerine dert edinen, kaygılı kimselerdir; olayların kötüye gidebileceğini düşünürler ve bu düşünceleri onlarda kuvvetli kaygıya neden olur. Bunun karşıtı olan dengeli kimse ise, duygusal tepkileri yavaş ve genellikle zayıf, herhangi bir duygusal uyarılmışlıktan sonra kısa zamanda eski durumuna dönebilen, genellikle sakin ve kontrollü ve kendini kolayca kaygı ve kedere kaptırmayan bir kimsedir.

Dışa dönüklük-içe dönüklük faktörünü tanımlayan ölçek maddelerine göre dışa dönük ve içe dönük kimseler de şöyledir: Tipik bir dışa dönük, sosyal, eğlence ve toplantılardan hoşlanan, insanlarla konuşma ihtiyacında olan, kendi başına kitap okumak ve çalışmaktan hoşlanmayan, çok arkadaşı olan bir kimsedir. Böyle bir kimse sanki bir heyecan açıklığı içindedir. Bunlar genellikle tepkisel, o andaki güdülenmeye göre davranan, sık sık başı derde giren, can sıkıcı şakalar yapmayı seven, gamsız ve tasasız, rahatına düşkün, iyimser, gülmek ve neşelenmekten hoşlanan, saldırgan olabilen, duyguları sıkı kontrol altında bulunmayan, kolaylıkla sinirlenip öfkelenen ve her zaman güvenilir olmayan kimselerdir.

Tipik bir içe dönük, sessiz, çekingen insanlardan çok kitaplara düşkün, samimi dostları dışındakilere yakınlık göstermeyen ve onlara açılmayan geleceği planlayan, düşünmeden işe girişmeyen, anlık tepkilere güvenmeyen bir kimsedir. Bunlar, heyecandan hoşlanmazlar, günlük hayatın olaylarını yerinde bir ciddiyetle ele alırlar ve düzenli bir hayatı tercih ederler. Duyguları sıkı kontrol altında tutan, pek nadir saldırgan bir tarzda davranan, güvenilir, bir dereceye kadar kötümser, ahlaki standartlara büyük değer veren kimselerdir.

Psikotizm puanı yüksek olan bir kimse, yalnız, insanlardan hoşlanmayan, çoğu zaman huzursuz, hiçbir yere uyum gösteremeyen biridir. Zalimlik ve merhametsizlik empati ve duygu yokluğu, tek kelime ile duygusuzluk belirgindir. Başkalarının olduğu kadar akraba ve dostlarına karşı da düşmanca tutumlara sahip olabilirler ve saldırganlıklarını sevdiklerine dahi yöneltebilirler. Yabancı ve olağandışı şeylere meraklıdırlar; tehlikeyi umursamaz, başkalarını üzme ve onları aptal durumuna düşürmekten hoşlanırlar (Eysenck, 1978, Akt: Tokgöz, 1997).

a) Eysenck Kişilik Envanteri'nin Geçerlilik ve Güvenirliği: Eysenck Kişilik Envanteri'nin dört ölçeğinin İngiliz test-tekrar test güvenilirlik katsayıları, .78 ile .84 korelasyon değerleri arasında uzanmaktadır. Ek olarak, bu ölçeklerin deneysel ve klinik geçerliğe sahip oldukları bulunmuştur (Eysenck, 1978; Akt: Tokgöz, 1997).

Araştırmada kullanılan Eysenck Kişilik Envanteri, Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu İngilizce Birimi'nde görevli dört yabancı dil uzmanı tarafından, ayrı ayrı Türkçe'ye çevrilmiştir. Türkçe'ye çevrilen envanterler, bunların özgün İngilizce formlarını hiç görmemiş diğer dört yabancı dil uzmanı tarafından yeniden, İngilizce'ye çevrilmiş ve bu çeviriler envanterlerinin özgün olarak ifade ettikleri anlamı yitirmemeleri koşuluyla, değiştirilmeleri yoluna gidilmiştir.

Envanterin Türkçe'ye çevrilmesi sırasında yapılan tüm değişiklikler için, bu envanteri geliştiren Eysenck'in görüş ve önerileri alınmıştır. Sonuçta Eysenck'nin Türkçe formunun yeterli olduğu kabul edilmiştir.

Yaşları 16 ile 65 arasında değişen, 566 erkek ve 526 kadın olmak üzere 1092 yetişkinden oluşan Türk örneklem grubuna, Eysenck Kişilik Envanteri uygulanmış, veriler faktör analizi ve diğer istatistiksel yöntemlerle çözümlenmiş ve İngiliz standardizasyon örnekleminin verileri ile karşılaştırılmıştır. Testin ölçeklerinin Türkçe formlarının kabul edilir düzeylerde güvenilir ve geçerli oldukları bulunmuştur. Elde edilen tüm güvenilirlik katsayıları, $p < 0.01$ düzeyinde manidar çıkmıştır. Ölçeklerin, Türkiye'de, İngiliz kültüründe olduğu kadar, güvenle, ilgili kişilik boyutlarını ölçmek için kullanılabileceği anlaşılmıştır (Topçu, 1982; Akt: Tokgöz, 1997).

b) Araştırmacı Tarafından Yapılan Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Eysenck Kişilik Envanteri'nin puan değişmezliği incelemek amacıyla ilk uygulama, Burdur İl Merkezindeki ortaöğretim öğrencilerinden 102 kişiye yapılmıştır. Üç ay sonra ikinci uygulamada bu öğrencilerden ancak 70'ine ulaşılabilmektedir. Deneklerin, Eysenck Kişilik Envanteri'nin her iki uygulamasından aldıkları puanlar arasındaki ilişki Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı ile hesaplanmıştır.

Sorun maddeleri alt ölçeklere dağılımı aşağıdaki gibidir;

PSİKOTİZM (25 MADDE)	DIŞA DÖNÜKLÜK (21 MADDE)	NÖROTİZM (23 MADDE)	YALAN (21 MADDE)
2H	1	3	4H
6H	5	7	8H
9H	10	12	13
11H	15	16	17H
19H	18	20	21
23	22H	24	25H
27	26	28	29H
31	30H	32	37
35	34	36	41H
39H	38	40	49H
47	42	44	53H
51	46H	52	57H
55	50	60	61
59H	54	64	65H
63H	58	68	69H
67H	62	72	76H
71	66	75	80H
74	70	79	87
78H	77	82	91H
81	92	86	95H
85	96	89	99
88		94	
93		98	
97			
100 H			

3.3.3. Aile Değerlendirme Ölçeği (Mc Master Family Assessment Device)

Geliştirenler: Epstein, N. B, Bolwin, L. M ve Bishop, D.S. (1983). Sağlıklı ve sağlıksız aile işlevlerini değerlendirmek için Brown Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri ve İnsan Davranışları Bölümü ile Butler Hastanesi işbirliği ile geliştirilmiş ve Bulut (1990), tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek aile işlevlerini 60 madde ve 7 alt boyutta değerlendirmektedir. Bu boyutlar: problem çözme(6 madde), iletişim (9 madde), roller (11 madde), duygusal tepki verebilme (6 madde), gereken ilgiyi gösterme (7 madde), davranış kontrolü (9 madde), genel fonksiyonlar (12 madde).

Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ), ailenin işlevlerini hangi alanlarda yerine getirdiği ya da getiremediğini, aile üyelerinin algılarına göre değerlendirmeyi sağlayan, problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler olmak üzere yedi alt ölçekten oluşan 60 sorulu bir öz bildirim ölçeğidir. "Problem Çözme", ailenin bütünlüğünü tehdit eden sorunları ailenin işlevselliğini sürdürecektir düzeyde çözebilme yeteneğine işaret etmektedir. "İletişim", aile bireyleri arasında bilginin değişimi olarak tanımlanır, mesajın içeriği ve kimin amaçlandığı ile ilgili olarak sözel mesajın açık ve doğrudan olup olmadığına odaklanır. "Roller", ailenin farklı aile görevlerini ele alışlarını ve bu görevlerin nasıl dağıldığı ve yerine getirildiğiyle ilgili davranış modelleri oluşturma ve sürdürme becerilerine ilişkindir. "Duygusal Tepki Verebilme", aile bireylerinin duygularını açıkça ifade edip edemediğini değerlendirir. "Gerekten İlgiyi Gösterme", aile bireylerinin birbirlerinin etkinliklerine ve onları ilgilendiren şeylere karışma boyutu ile ilgilendirir. "Davranış Kontrolü", bir ailenin bireylerinin davranış standartlarının belirleme ve sürdürme yollarını değerlendirir. "Genel İşlevler", ailenin önceki tüm alanlardaki genel işlevselliğini değerlendirir. Her bir ölçek puanındaki artma işlevsellikte daha çok bozulmayı gösterir.

Ölçek aile işlevlerinin (yapısal ve örgütsel niteliklerinin ve aile içi ilişki ve etkileşimin) sağlıklı ve sağlıksız olarak belirlenmesini ölçer ve 12 yaş üzerindeki tüm

aile bireylerine uygulanabilir. Ölçeğin maddeleri okunurken son iki ay dikkate alınarak en uygun seçenekler belirlenir.

Güvenirligi

Test tekrar test güvenirligi: ölçek 45 kişilik gruba 15 gün ara ile iki kez uygulanmış ve iki uygulama sonucu elde edilen puanlar arasındaki korelasyon katsayısı .66 (problem çözme) ile .76 (duygusal tepki verme) değerleri arasında bulunmuştur.

İç tutarlık: Cronbach alfa katsayıları .72 ile .92 arasında değişmiştir.

Sosyal beğenirlik eğiliminden etkilenme durumunu saptamak amacıyla 72 ailenin 164 üyesine Aile Değerlendirme Ölçeği, Marlow-Crowne Sosyal beğenirlik Yönelimlerinden Etkilenme Ölçeği birlikte verilmiş. Elde edilen düşük korelasyon ölçeğin sosyal beğenirlikten etkilenmediğini göstermiştir.

Geçerliğı

Yapı geçerliğı: Ölçek normal aileler (N=208) ve psikiyatri hastası olan ailelerden (N=98) yalnız birer kişiye uygulanmış; normal ailelerin; alt test puan ortalamaları, hasta ailelerin aldıkları puan ortalamalarında daha düşük ($P<.001$) düzeyde bulunmuştur. Beklentiler doğrultusunda, normal ailelerin daha sağlıklı olduğu görülmüştür.

Ölçüt-bağımlı geçerlik: Ölçek Philadelphia Geriatrik Moral Skalası ve Locke Wallace Evlilik Doyum Skalası ile birlikte 60 yaşlarındaki emekli çiftlere uygulanmış ve sonuçlar regresyon analizi ile değerlendirilmiştir. Locke Evlilik skalası ile toplam puanlar arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğu ($R=.53$) ortaya çıkmıştır. Philadelphia Geriatrik Moral Skalasından alınan puanlar ile ölçek puanları arasındaki ilişki .47 olarak belirlenmiştir.

Bir başka çalışmada aile üyelerinin ADÖ puanları ile deneyimli bir terapistin klinik değerlendirmeleri karşılaştırılmıştır. Terapistin sağlıklı olarak değerlendirdiği ailelerin ADÖ ortalama puanları, davranış kontrolü alt testi dışında, yüksek (sağlıklı) çıkmış ve böylece yedi alt testten altısının psikiyatrik hastası olan ailelerle normal aileleri ayırt etmede etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Bir diğer ölçüt bağımlı geçerlik çalışmasında ölçeğin, Circumplex Aile Fonksiyonları Modelinin ölçü aracı olan FACES II ve Aile Birimi Envanteri ile ilişki düzeyine bakılmış, bunlardan ölçeğin yalnızca Aile Birimi Envanteri ile yüksek korelasyon verdiği görülmüştür.

Türkçe Formun Çevirisi

Çeviri işlemi geri-çevirme tekniği kullanılarak yapıldıktan sonra 20 kişilik bir uzman grup tarafından Türkçeleştirilen maddelerin anlaşılıp anlaşılmadığı değerlendirilmiş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Bu aşamada çevirinin, ölçeğin özgün formundan farklı olmadığı kabul edilmiştir.

Güvenirliliği

Test-tekrar test güvenirliliği: ölçek Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu öğrenci ve çalışanlarına (N=51) 3 hafta ara ile iki kez uygulanmış; puanlar arasındaki ilişki Pearson-Momentler Çarpımı Korelasyonu ile değerlendirilmiş. Katsayıları problem çözme alt testinde .90; iletişimde .84; rollerde .82; duygusal tepki verebilmede .78; gereken ilgiyi göstermede .62; davranış kontrolünde .80 ve genel fonksiyonlarda .89 olarak saptanmıştır.

İçtutarlık: 67 denekten elde edilen ölçek alt testlerinin Cronbach alfa değerleri problem çözme için .80; iletişim için .42; duygusal tepki verebilme için .59; gereken ilgiyi gösterme için .38; davranış kontrolü için .52 ve genel fonksiyonlar için .86 olarak belirlenmiştir.

Geçerliği

Yapı geçerliği: boşanma sürecinde bulunana kadınlara ve normal evliliklerini sürdüren (N=25) çiftlerden birine uygulanan. Ölçek puan ortalamaları arasındaki fark, t testinde tün alt testleri için .001 ile .01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Ölçek bir de ruh hastası bulunan (N=190) ve bulunmayan (N=170) aile üyelerine uygulanmış; iki grup arasında her bir alt test için .0001 ila .01 düzeyinde anlamlı fark saptanmıştır.

Ölçüt bağımlı geçerlik: evli olan 25 kişiye ADÖ ile birlikte Evlilik Yaşam Ölçeği (Tezer, 1986, Bulut 1990'da verildiği gibi) uygulanmış. Birincinin genel fonksiyonlar altesti ile aralarındaki ilişkiye bakılmış. Pearson Momentler Çarpımı korelasyon katsayısının .66 düzeyinde ve anlamlı ($p<.001$) olduğu görülmüştür (Öner, 1997).

Aile değerlendirme ölçeği McMaster Aile işlevleri modelinin (McMaster Model Of Family Fonction- MMFF) klinik olarak aileler üzerinde uygulanmasıyla elde edilmiştir ve yedi alt ölçekten oluşmaktadır. Bunlar McMaster Model'inin alt boyutları olup 6 tanesi de genel işlevler üzerinde odaklaşmaktadır. Ölçekteki her soru yedi alt ölçekten bir tanesine aittir. Soruların bazıları sağlıklı işlevleri, bazıları da sağlıksız işlevleri tanımlamaktadır. McMaster Modeline göre 53 olan soru sayısı, üç alt boyutun (iletişim, problem çözme ve rol) geçerliliğini arttırmak amacıyla boyutlar arası korelasyonu etkilemeyecek biçimde, 60 soruya çıkarılmıştır. Yedi alt ölçeğin operasyonel tanımları aşağıda belirtilmiştir (Epstein, Baldwin, Bishop 1983, s.171-180; Keitner, Miller, Fruzzti, 1987, s. 242-254; Miller, Kabacoff, Keitner, 1986, s.302-312: Akt: Bulut, 1993).

Ölçeğin Alt Boyutları:

1)-Problem Çözme(Problem Solving): Ölçeğinin 2, 12, 34, 38, 50 ve 60. sorularında yer almaktadır.

2)- İletişim (Communication): Ölçeğinin 3,14,18,22,29,35,43, 52, ve 59. sorularında yer almaktadır.

3)- Roller (Roles): Ölçeğinin 4,8,10,15,23,30,34,40,45,53, ve 58. sorularında yer almaktadır.

4)- Duygusal Tepki Verebilme (Emotional Affective Responsiveness): Ölçeğinin 9.19.28.39.49.59. sorularında yer almaktadır.

5)-Gereken İlgiyi Gösterme (Affective Involvement) gereken ilgiyi gösterme boyutu ile ilgili ifadeler yedi tane olup 5.13.25.33.37.42 ve 54. maddelerinde yer almaktadır.

6)- Davranış Kontrolü (Behavior Control) : 7.17.20.27.32.44.47.48 ve 55. sorularında yer almaktadır.

7)-Genel Fonksiyonlar (General Functions)

Yukarıda ifade edilen 6 boyutu da kapsayacak şekilde bilgi toplamayı amaçlayan bu boyutta 12 maddedir. Bunlar 1,6,11,16,21,26,31,36,41,46,51,ve 56. sorularda yer almaktadır.

Aile değerlendirme ölçeğinde seçeneklere 1'den 4'e kadar puan verilmektedir. Yani "aynen katılıyorum" seçeneğini işaretleyenler 1 puan, "büyük ölçüde katılıyorum" seçeneğini seçenler 2 puan, "biraz katılıyorum" seçeneğini işaretleyenler 3 puan, "hiç katılmıyorum" şeklinde cevap verenlerde 4 puan almaktadırlar. Bazı maddeler olumlu, bazıları olumsuz yönde hazırlanmış olduğundan bazı sorularda "aynen katılıyorum" cevabı; diğer bazıları da "hiç katılmıyorum" sağlıklı olmayı göstermektedir. Ölçeğin değerlendirilmesinde, hesaplamasında kolaylık sağlamak amacıyla sağlıksızlık gösteren sorulara verilen

puanlar 5'ten çıkarılarak, değerlendirmede 1 puanın en sağlıklı cevabı, 4 puanın ise en sağlıksız cevabı göstermesi sağlanır.

Aile değerlendirme ölçeğinde, yukarıda belirtilen işlemler tamamlandıktan sonra her birey için bir boyuttan alınan toplam puanın, o boyuttaki soru sayısına bölünerek, ortalama puan elde edilir. Böylece her kişi için yedi tane ortalama puan elde edilmektedir. Aile puanları ise bir ailedeki aile üyelerinin her boyut için aldıkları puanların ortalaması alınarak bulunmaktadır (Bulut, 1993).

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları ergenlere Rehberlik ders saati içerisinde ve sınıfta araştırmacı tarafından uygulanmış; formlar anne ve babalara kapalı zarflarla öğrencilerle birlikte gönderilmiş ancak her iki ebeveyn tarafından ayrı ayrı ve tam olarak doldurulan formlar değerlendirmeye alınmıştır. Tek ebeveynden gelen ve eksik formlar çalışma kapsamına alınmamıştır.

3.5. Verilerin Çözümlemesi

Elde edilen verilerin analizi için Pearson korelasyon katsayısı, varyans analizi ve t-testi kullanılmaktadır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde, incelenen değişkenler ve alt problemler ile ilgili verilerin istatistiksel analizlerinden elde edilen bulgular ve yorumlara yer verilmiştir.

1. Örneklemi Tanıtıcı Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan 389 ergen ile anne ve babalarının sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

1.1. Ergenleri Tanıtıcı Bulgular

1.1.1. Ergenlerin cinsiyet, yaş ve sınıf düzeylerine göre dağılımları Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, örneklem grubunun cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyleri incelendiğinde; ergenlerin %58.86'sının (n=229) kız, %41.14'ünün (n=160) erkek olduğu; %21.85'inin (n=85) 12 yaş, %26.22'sinin (n=102) 13 yaş, %23.36'sının (n=87) 14 yaş ve %29.56'sının (n=160) 15 yaş grubunda yer aldığı ve %33.41'inin (n=130) 6. sınıfa, %25.96'sının (n=101) 7. sınıfa ve %40.61'inin de (n=158) 8. sınıfa devam ettiği belirlenmiştir.

Tablo 1
Ergenlerin Cinsiyet, Yaş Ve Sınıf Düzeyine Göre Dağılımları

Özellikler	n	%
Cinsiyet		
Kız	229	58.86
Erkek	160	41.14
Yaş		
12	85	21.85
13	102	26.22
14	87	23.36
15	115	29.56
Sınıf Düzeyi		
6. sınıf	130	33.41
7.sınıf	101	25.96
8. sınıf	158	40.61

N=389

1.2. Ebeveynleri Tanıtıcı Bulgular

1.2.1. Anne ve babanın eğitim ve yaş gruplarına göre dağılımları Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2’de verilen anne ve babaların eğitim düzeyleri incelendiğinde, annelerin %46.01’inin (n=179) ilkokul, %20.56’sının (n=80) ortaokul, %21.85’inin (n=85) lise ve %11.56’sının da (n=45) üniversite mezunu olduğu; babaların ise, %33.67’sinin (n=131) ilkokul, %23.65’inin (n=92) ortaokul, %26.22’sinin (n=102) lise ve %16.45’inin (n=64) üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Yaş gruplarına ilişkin dağılımları incelendiğinde, annelerin %28.27’sinin (n=110) 30-34 yaş aralığında, %38.30’unun (n=149) 35-39 yaş aralığında ve

%33.41'inin de (n=130) 40 yaş ve üstünde olduğu; babaların ise, %32.39'unun (n=126) 30-34 yaş aralığında, %38.04'ünün (n=148) 35-39 yaş aralığında ve %29.56'sının (n=115) 40 yaş ve üstünde olduğu görülmektedir.

Tablo 2
Anne Ve Babanın Eğitim Düzeyi Ve Yaşlarına Göre Dağılımları

Özellikler	n	%
Annenin Eğitim Düzeyi		
İlkokul mezunu	179	46.01
Ortaokul mezunu	80	20.56
Lise mezunu	85	21.85
Üniversite mezunu	45	11.56
Babanın Eğitim Düzeyi		
İlkokul mezunu	131	33.67
Ortaokul mezunu	92	23.65
Lise mezunu	102	26.22
Üniversite mezunu	64	16.45
Annenin yaşı		
30-34 yaş	110	28.27
35-39 yaş	149	38.30
40 yaş ve üstü	130	33.41
Babanın yaşı		
30-34 yaş	126	32.39
35-39 yaş	148	38.04
40 yaş ve üstü	115	29.56
N=389		

1.2.2. Anne ve babanın çalışma durumları ve aile gelir durumuna göre dağılımları Tablo 3'te verilmektedir.

Tablo 3'te verilen anne ve babaların çalışma durumları incelendiğinde, annelerin %29.56'sının (n=115) çalıştığı ve %70.45'inin (n=274) ev hanımı olduğu görülmektedir. Babaların ise, %34.44'ünün (n=134) işçi olduğu, %10.28'inin (n=40) memur olduğu, %44.73'ünün (n=174) serbest çalıştığı ve %10.53'ünün (n=41) emekli olduğu görülmektedir.

Ailelerin gelir durumları incelendiğinde, %29.30'unun (n=114) 0-400 ytl arasında, %36.50'sinin (n=142) 401-800 ytl arasında, %15.93'ünün (n=62) 801-1200 ytl arasında ve %18.25'inin (n=71) 1201 ytl ve üstü gelir düzeyine sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 3
Anne Ve Babanın Çalışma Durumları Ve Aile Gelir Durumları

Özellikler		n	%
Annenin Çalışma Durumu	Çalışıyor	15	29.56
	Ev Hanımı	274	70.43
Babanın Çalışma Durumu	İşçi	134	34.44
	Memur	40	10.28
	Serbest Çalışıyor	174	44.73
	Emekli	41	10.53
Ailenin Gelir Durumu	0-400 Ytl	114	29.30
	401-800 Ytl	142	36.50
	801-1200 Ytl	62	15.93
	1201 Ve Üstü	71	18.25
		N=389	

2. Alt Problemlere İlişkin Bulgular

2.1. Araştırmanın birinci alt problemi “Ergenlerin davranış sorunlarının ergenler ve anne babalarının algılarına göre cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir ? ” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu alt probleme ilişkin bulgular aşağıda Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo 6’da verilmiştir.

2.1.1. Ergenlerinin davranış sorunlarına yönelik algılarının cinsiyet açısından incelenmesine ait bulgular Tablo 4’te verilmektedir.

Tablo 4’te verilen ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile cinsiyet arasındaki ilişki incelendiğinde, ergenlerin anksiyete-depresyon ($t_{2-389}=3.65$, $p<.05$), sosyal problemler ($t_{2-389}=7.65$, $p<.05$), yıkıcı davranışlar ($t_{2-389}=16.26$, $p<.05$) ve dışsallaştırılmış davranış sorunları puan ortalamalarında ($t_{2-389}=5.72$, $p<.05$) anlamlı bir farklılık bulunduğu; kızların anksiyete-depresyon puan ortalamalarının erkeklerden daha yüksek olduğu; erkeklerin sosyal problemler, yıkıcı davranışlar ve dışsallaştırılmış sorunlara ilişkin puan ortalamalarının kızlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Diğer bir deyişle, ergenlerin algıladıkları davranış sorunlarına göre, kızların erkeklerden daha yoğun anksiyete-depresyon yaşadığı; erkeklerinde kızlara göre daha yoğun sosyal problemler, yıkıcı davranışlar ve dışsallaştırılmış sorunlar yaşadığı belirlenmiştir.

Tablo 4
Ergenlerin Davranış Sorunları İle Cinsiyet Arasındaki İlişki

t-testi					
Davranış sorunları	Cinsiyet	n	\bar{X}	ss	t- değeri
Çekingenlik	K	229	8.07	3.06	.138
	E	160	7.95	3.56	
Somatik şikâyetler	K	229	6.58	8.57	.010
	E	160	6.68	11.20	
Anksiyete-depresyon	K	229	11.09	6.50	3.65*
	E	160	9.73	6.31	
Sosyal problemler	K	229	6.61	3.56	7.65**
	E	160	7.76	3.75	
Düşünce problemleri	K	229	3.81	1.97	.248
	E	160	3.91	2.20	
Dikkat problemleri	K	229	5.91	3.63	.368
	E	160	6.15	3.94	
Yıkıcı davranışlar	K	229	1.78	1.88	16.26**
	E	160	2.78	2.97	
Agresyon	K	229	7.20	5.20	1.61
	E	160	7.93	5.90	
Cinsel problemler	K	229	2.75	1.29	.031
	E	160	2.78	1.25	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunları	K	229	25.67	13.87	.704
	E	160	24.37	16.28	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	K	229	8.99	6.25	5.72*
	E	160	10.71	7.86	
Toplam Davranış Sorunları	K	229	53.77	24.67	.454
	E	160	55.61	28.57	
		p<.01**	p<.05*	N=389	

2.1.2. Annelerin ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algılarının cinsiyet açısından incelenmesine ait bulgular Tablo 5'te verilmektedir.

Tablo 5
Annelerin Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Cinsiyet Arasındaki İlişki
t- testi

Davranış sorunları	Cinsiyet	n	\bar{X}	ss	t- değeri
Çekingenlik	K	229	4.02	3.54	3.70*
	E	160	3.27	4.01	
Somatik şikâyetler	K	229	5.32	4.95	.237
	E	160	5.06	5.61	
Anksiyete-depresyon	K	229	8.22	6.62	9.20*
	E	160	6.24	5.73	
Sosyal problemler	K	229	3.12	3.18	.732
	E	160	3.42	3.53	
Düşünce problemleri	K	229	2.67	2.45	1.17
	E	160	2.38	2.77	
Dikkat problemleri	K	229	4.65	3.71	.505
	E	160	4.36	4.03	
Yıkıcı davranışlar	K	229	2.06	3.57	.396
	E	160	2.31	4.17	
Agresyon	K	229	8.26	7.49	.010
	E	160	8.34	8.45	
Cinsel problemler	K	229	.69	1.49	.080
	E	160	.74	1.98	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunlar	K	229	17.57	13.29	4.56*
	E	160	14.58	13.73	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	K	229	10.32	10.30	.085
	E	160	10.65	11.76	
Toplam Davranış Sorunları	K	229	39.04	30.14	.760
	E	160	36.16	34.25	
p<.01**		p<.05*		N=389	

Tablo 5'te verilen annelerin ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları ile cinsiyet arasındaki ilişki incelendiğinde; çekingenlik ($t_2 = 3.70$, $p < .05$), anksiyete-depresyon ($t_2 = 9.20$, $p < .05$) ve içselleştirilmiş davranış sorunları puan ortalamalarının cinsiyete göre ($t_2 = 4.56$, $p < .05$) anlamlı bir düzeyde farklılık gösterdiği; kızların puan ortalamalarının erkeklerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Diğer bir deyişle; annelere göre, kızlar erkeklerden daha fazla çekingenlik, anksiyete-depresyon ve içselleştirilmiş davranış sorunları yaşamaktadır.

2.1.3. Babaların ergenlerinin davranış sorunlarına yönelik algılarının cinsiyet açısından incelenmesine ait bulgular Tablo 6'da verilmektedir.

Tablo 6'da verilen babaların ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile cinsiyet arasındaki ilişki incelendiğinde; çekingenlik ($t_2 = 8.55$, $p < .05$), anksiyete-depresyon ($t_2 = 6.71$, $p < .01$), düşünce sorunları ($t_2 = 3.94$, $p < .05$) ve içselleştirilmiş davranışlar sorunları ($t_2 = 4.91$, $p < .05$) puan ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği; kızların ortalamalarının erkeklerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, babalara göre, kızlar erkeklerden daha fazla çekingenlik, anksiyete-depresyon, düşünce sorunları ve içselleştirilmiş davranış sorunları yaşamaktadır.

Tablo 6

Babaların Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Cinsiyet Arasındaki İlişki

Davranış sorunları	Cinsiyet	n	\bar{X}	ss	t-testi
					t değeri
Çekingenlik	K	229	4.16	3.45	8.55*
	E	160	3.10	3.56	
Somatik şikâyetler	K	229	6.08	6.17	1.04
	E	160	5.41	6.70	
Anksiyete-depresyon	K	229	8.19	6.32	6.71**
	E	160	6.48	6.47	
Sosyal problemler	K	229	3.26	3.35	.487
	E	160	3.50	3.44	
Düşünce problemleri	K	229	2.85	2.35	3.94*
	E	160	2.33	2.72	
Dikkat problemleri	K	229	4.34	3.54	.640
	E	160	4.04	3.80	
Yıkıcı davranışlar	K	229	2.83	4.48	.012
	E	160	2.78	4.60	
Agresyon	K	229	9.14	8.64	2.42
	E	160	7.76	8.63	
Cinsel problemler	K	229	1.08	2.03	.618
	E	160	.925	1.95	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunları	K	229	18.44	14.45	4.91*
	E	160	15.00	15.85	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	K	229	11.98	12.54	1.22
	E	160	10.55	12.67	
Toplam Davranış Sorunları	K	229	41.97	35.04	2.24
	E	160	36.36	38.03	
		p<.01**	p<.05*	N=389	

2.2.Araştırmanın ikinci alt problemi “Ergenlerin davranış sorunları ergenler ve anne babalarının algılarına göre yaşları açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu alt probleme ilişkin bulgular aşağıda Tablo 7’de verilmiştir.

2.2.1. Ergenlerinin davranış sorunlarının yaş açısından incelenmesine ait bulgular Tablo 7’de verilmektedir.

Tablo 7’da verilen, ergenlerinin davranış sorunlarına yönelik algıları yaşları açısından incelendiğinde, çekingenlik ($F_{4-389}=.984$, $p<.05$), anksiyete-depresyon ($F_{4-389}=2.92$, $p<.05$), dikkat problemleri ($F_{4-389}=2.95$, $p<.05$) ve agresyon ($F_{4-389}=3.50$, $p<.05$), puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık saptanmış; diğer davranış sorunları puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Yaş düzeyine göre farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; 13 yaş çekingenlik puan ortalamalarının 12, 14 ve 15 yaş grubundakilere göre; 15 yaş anksiyete ve depresyon puan ortalamalarının 12, 13 ve 14 yaş grubundakilere göre, 14 yaş dikkat problemleri ve agresyon puan ortalamalarının 12, 13 ve 15 yaş grubundakilere göre daha yüksek olduğu; diğer davranış sorunları puan ortalamalarında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı saptanmıştır. Diğer bir deyişle, 13 yaşındaki ergenler 12, 14, 15 yaşındaki ergenlere göre daha çok çekingenlik yaşarken; 14 yaşındaki ergenler 12, 13, 15 yaşındaki ergenlere göre daha çok dikkat problemleri ve agresyon yaşamaktadır.

Tablo 7
Ergenlerin Davranış Sorunlarına İlişkin Algıları İle Yaş Arasındaki İlişki
Varyans analizi

Davranış Sorunları	Yaş	n	\bar{X}	ss	F Değeri
Sosyal problemler	12	85	6.14	3.33	2.27
	13	102	7.46	3.86	
	14	87	7.16	3.66	
	15	115	7.25	3.66	
Düşünce problemleri	12	85	3.54	2.06	1.08
	13	102	3.80	1.96	
	14	87	3.91	2.28	
	15	115	4.06	2.00	
Dikkat problemleri	12	85	5.28	3.19	2.95*
	13	102	5.58	3.74	
	14	87	6.69	3.96	
	15	115	6.46	3.90	
Yıkıcı davranışlar	12	85	2.07	2.80	.178
	13	102	0.31	2.46	
	14	87	0.26	2.55	
	15	115	2.15	2.05	
Agresyon	12	85	6.37	4.86	3.50*
	13	102	6.84	5.61	
	14	87	8.69	5.92	
	15	115	8.13	5.41	
Cinsel problemler	12	85	2.49	1.10	1.69
	13	102	2.83	1.26	
	14	87	2.88	1.39	
	15	115	2.83	1.29	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunları	12	85	23.09	17.28	1.38
	13	102	24.42	11.37	
	14	87	32.00	11.97	
	15	115	27.26	17.45	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	12	85	8.44	17.28	2.27
	13	102	9.15	00.37	
	14	87	10.95	11.97	
	15	115	10.29	17.45	
Toplam Davranış Sorunları	12	85	49.01	27.91	2.22
	13	102	53.26	23.94	
	14	87	56.60	24.89	
	15	115	58.17	27.70	

p<.01* *

p<.05*

N=389

2.2.2. Annelerin ve babaların ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları ergenlerin yaşları açısından incelendiğinde; anne ve babaların ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamaları arasında ergenlerin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Diğer bir deyişle; anne ve babaların ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ergenlerin yaşlarına göre farklılık göstermemektedir.

2.3.Araştırmanın üçüncü alt problemi “Ergenlerin davranış sorunları ergenler ve anne babalarının algılarına göre sınıf düzeyi açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu alt probleme ilişkin bulgular aşağıda Tablo 8’de’ Tablo 9’da verilmiştir.

2.3.1.Ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algılarının sınıf düzeyleri açısından incelenmesine ait bulgular Tablo 8’de verilmektedir.

Tablo 8
Ergenlerin Davranış Sorunları İle Sınıf Düzeyleri Arasındaki İlişki

Davranış Sorunları	Sınıf Düzeyi	n	Varyans Analizi		
			\bar{X}	ss	F değeri
Çekingenlik	6. sınıf	130	7.64	3.10	2.02
	7. sınıf	101	8.53	3.53	
	8. sınıf	158	8.00	3.25	
Somatik Şikayetler	6. sınıf	130	6.53	10.73	.189
	7. sınıf	101	6.18	4.35	
	8. sınıf	158	6.94	11.17	
Anksiyete-Depresyon	6. sınıf	130	9.24	5.62	3.87*
	7. sınıf	101	10.77	7.08	
	8. sınıf	158	11.31	6.53	
Sosyal Sorunlar	6. sınıf	130	6.40	3.64	3.31*
	7. sınıf	101	7.59	3.93	
	8. sınıf	158	7.24	3.46	
Düşünce Sorunlar	6. sınıf	130	3.63	2.05	1.65
	7. sınıf	101	3.79	2.30	
	8. sınıf	158	4.06	1.92	
Dikkat Sorunları	6. sınıf	130	5.26	3.39	4.13*
	7. sınıf	101	6.45	4.21	
	8. sınıf	158	6.39	3.68	
Yıkıcı Davranışlar	6. sınıf	130	2.21	2.95	.280
	7. sınıf	101	2.34	2.32	
	8. sınıf	158	2.10	2.02	
Agresyon	6. sınıf	130	6.30	4.88	5.00*
	7. sınıf	101	8.12	6.39	
	8. sınıf	158	8.18	5.31	
Cinsel Sorunlar	6. sınıf	130	2.53	1.16	4.59*
	7. sınıf	101	3.05	1.40	
	8. sınıf	158	2.79	1.25	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunları	6. sınıf	130	23.43	15.37	1.33
	7. sınıf	101	25.48	12.09	
	8. sınıf	158	26.26	15.99	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	6. sınıf	130	8.51	7.21	3.02*
	7. sınıf	101	10.46	7.64	
	8. sınıf	158	10.29	6.34	
Toplam Davranış Sorunları	6. sınıf	130	49.78	26.79	3.25
	7. sınıf	101	56.85	26.06	
	8. sınıf	158	57.06	25.69	

p<.01**

p<.05*

N=389

Tablo 8’de verilen ergenlerinin davranış sorunlarına yönelik algıları sınıf düzeyleri açısından incelendiğinde, anksiyete-depresyon ($F_{3-389}=3.87$, $p<.05$), sosyal problemler ($F_{3-389}=3.31$, $p<.05$), dikkat problemleri ($F_{3-389}=4.13$, $p<.05$), agresyon ($F_{3-389}=5.00$, $p<.05$), cinsel problemler ($F_{3-389}=4.59$, $p<.05$) ve dışsallaştırılmış problemlere ($F_{3-389}=3.02$, $p<.05$) ilişkin puan ortalamalarının anlamlı düzeyde bir farklılık gösterdiği; diğer davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarının anlamlı düzeyde bir farklılık göstermediği saptanmıştır. Sınıf düzeyine göre farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; 8. sınıf öğrencilerinin anksiyete-depresyon ve agresyon puan ortalamalarının 6. ve 7. sınıf öğrencilerine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu; 7. sınıf öğrencilerinin sosyal problemler, dikkat problemleri, cinsel problemler ve dışsallaştırılmış davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarının 6. ve 8. sınıf öğrencilerine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Diğer bir deyişle 8. sınıf öğrencileri 6 ve 7. sınıflara göre daha fazla anksiyete-depresyon ve agresyon sorunları yaşarken; 7. sınıf öğrencilerinin de 6. ve 8. sınıf öğrencilerine göre daha fazla sosyal problemler, dikkat problemleri, cinsel problemler ve dışsallaştırılmış davranış sorunları yaşadıkları belirlenmiştir.

2.3.2. Annelerin ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algılarının sınıf düzeyi açısından incelenmesine ait bulgular Tablo 9’da verilmektedir.

Tablo 9
Annelerin Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Sınıf Düzeyleri Arasındaki İlişki
Varyans analizi

Davranış sorunları	Cinsiyet	n	\bar{X}	ss	F değeri
Çekingenlik	6. sınıf	130	3.49	3.63	1.14
	7. sınıf	101	4.23	5.03	
	8. sınıf	158	3.61	2.91	
Somatik şikayetler	6. sınıf	130	4.67	5.04	3.09*
	7. sınıf	101	6.37	6.91	
	8. sınıf	158	5.01	4.08	
Anksiyete-depresyon	6. sınıf	130	7.26	6.50	2.24*
	7. sınıf	101	8.59	7.65	
	8. sınıf	158	6.85	5.24	
Sosyal problemler	6. sınıf	130	2.89	3.11	5.31*
	7. sınıf	101	4.23	4.30	
	8. sınıf	158	2.98	2.74	
Düşünce problemleri	6. sınıf	130	2.43	2.47	1.66
	7. sınıf	101	2.98	3.56	
	8. sınıf	158	2.40	1.92	
Dikkat problemleri	6. sınıf	130	3.98	3.19	3.82*
	7. sınıf	101	5.41	4.83	
	8. sınıf	158	4.48	3.62	
Yıkıcı davranışlar	6. sınıf	130	2.13	3.87	3.25*
	7. sınıf	101	3.00	5.03	
	8. sınıf	158	1.72	2.82	
Agresyon	6. sınıf	130	7.17	6.77	5.45*
	7. sınıf	101	10.58	10.52	
	8. sınıf	158	7.91	6.72	
Cinsel problemler	6. sınıf	130	.62	1.49	3.35*
	7. sınıf	101	1.10	2.36	
	8. sınıf	158	.55	1.38	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunları	6. sınıf	130	15.43	13.08	2.66
	7. sınıf	101	19.19	18.13	
	8. sınıf	158	15.48	10.37	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	6. sınıf	130	9.31	9.82	5.00*
	7. sınıf	101	13.58	14.81	
	8. sınıf	158	9.64	8.68	
Toplam Davranış Sorunları	6. sınıf	130	34.68	28.60	4.51
	7. sınıf	101	46.52	44.82	
	8. sınıf	158	35.56	24.02	

p<.01**

p<.05*

N=389

Tablo 9’da verilen, annelerin ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları sınıf düzeyleri açısından incelendiğinde; somatik şikâyetler ($F_{3-389}=3.09$, $p<.05$), anksiyete-depresyon ($F_{3-389}=2.24$, $p<.05$), sosyal problemler ($F_{3-389}=5.31$, $p<.05$), dikkat problemleri ($F_{3-389}=3.82$, $p<.05$), yıkıcı davranışlar ($F_{3-389}=3.25$, $p<.05$), agresyon ($F_{3-389}=5.45$, $p<.05$), cinsel problemler ($F_{3-389}=3.35$, $p<.05$) ve dışsallaştırılmış problemlere ($F_{3-389}=5.00$ $p<.05$) ilişkin puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaştığı saptanmış; diğer davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Sınıf düzeyine göre farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; annelere göre; yedinci sınıf öğrencilerinin somatik şikâyetler, anksiyete-depresyon, sosyal problemler, dikkat problemleri, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel problemler ve dışsallaştırılmış problemlere ilişkin puan ortalamalarının 6. ve 8. sınıf öğrencilerine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Diğer bir deyişle; anneler yedinci sınıfa devam eden ergenlerle ilgili olarak daha fazla somatik şikâyetler, anksiyete-depresyon, sosyal problemler, dikkat problemleri, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel problemler ve dışsallaştırılmış problemler belirtmişlerdir.

2.3.3. Babaların ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıların sınıf düzeyi açısından incelendiğinde davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı saptanmıştır. Diğer bir deyişle; babaların ergenlerin davranış sorunlarının ilişkin algıları ergenlerin sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

2.4. Araştırmanın dördüncü alt problemi “Ergenlerin davranış sorunları ergenler ve annelerinin algılarına göre anne eğitim düzeyi açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir? Şeklinde ifade edilmiştir.

Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 10 ve Tablo 11’de verilmiştir.

2.4.1. Ergenlerin davranış sorunlarının anne eğitim düzeyi açısından incelenmesine ait bulgular Tablo 10’da verilmektedir.

Tablo 10’da verilen ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları anne eğitim düzeyi açısından incelendiğinde; çekingenlik ($F_{4-389}=3.50$, $p<.01$), anksiyete-depresyon ($F_{4-389}=2.45$, $p<.05$) ve içselleştirilmiş problemlere ($F_{4-389}=2.98$ $p<.05$) ilişkin puan ortalamaların anlamlı düzeyde farklılaştığı saptanmıştır; diğer davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; annesi ilkokul mezunu olan ergenlerin çekingenlik, anksiyete-depresyon ve içselleştirilmiş problemlere ilişkin puan ortalamalarının annesi ortaokul, lise ve üniversite mezunu olan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Diğer bir deyişle; annesi ilkokul mezunu olan ergenler daha çok çekingenlik, anksiyete-depresyon ve içselleştirilmiş problemler yaşamaktadır.

Tablo 10
Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Anne Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki
Varyans Analizi

Davranış sorunları	Anne eğitim düzeyi	n	\bar{X}	ss	F Değeri
Çekingenlik	İlkokul mezunu	179	8.48	2.92	3.50**
	Orta okul mezunu	80	7.77	3.33	
	Lise mezunu	85	7.14	3.10	
	Üniversite mezunu	45	7.50	4.39	
Somatik şikayetler	İlkokul mezunu	179	7.46	13.45	1.03
	Orta okul mezunu	80	6.09	4.50	
	Lise mezunu	85	5.64	4.54	
	Üniversite mezunu	45	5.25	3.82	
Anksiyete-depresyon	İlkokul mezunu	179	11.17	6.61	2.45*
	Orta okul mezunu	80	10.31	6.19	
	Lise mezunu	85	9.44	5.54	
	Üniversite mezunu	45	8.79	6.09	
Sosyal problemler	İlkokul mezunu	179	7.10	3.51	.64
	Orta okul mezunu	80	7.23	3.62	
	Lise mezunu	85	6.13	3.84	
	Üniversite mezunu	45	6.72	3.66	
Düşünce problemleri	İlkokul mezunu	179	4.03	1.98	1.99
	Orta okul mezunu	80	3.97	2.06	
	Lise mezunu	85	3.56	2.11	
	Üniversite mezunu	45	3.34	2.02	
Dikkat problemleri	İlkokul mezunu	179	6.34	3.63	1.15
	Orta okul mezunu	80	5.72	3.85	
	Lise mezunu	85	5.52	3.52	
	Üniversite mezunu	45	5.70	4.12	
Yıkıcı davranışlar	İlkokul mezunu	179	2.21	2.45	.54
	Orta okul mezunu	80	1.95	1.93	
	Lise mezunu	85	2.34	2.85	
	Üniversite mezunu	45	1.88	1.91	
Agresyon	İlkokul mezunu	179	7.52	5.41	.17
	Orta okul mezunu	80	7.02	5.80	
	Lise mezunu	85	7.58	5.48	
	Üniversite mezunu	45	7.34	4.64	
Cinsel problemler	İlkokul mezunu	179	2.75	1.18	1.83
	Orta okul mezunu	80	2.48	1.18	
	Lise mezunu	85	2.94	1.31	
	Üniversite mezunu	45	2.65	1.19	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunları	İlkokul mezunu	179	27.12	17.85	2.98*
	Orta okul mezunu	80	24.19	11.17	
	Lise mezunu	85	22.22	11.22	
	Üniversite mezunu	45	21.54	10.85	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	İlkokul mezunu	179	9.74	7.04	.32
	Orta okul mezunu	80	8.98	6.74	
	Lise mezunu	85	9.93	7.14	
	Üniversite mezunu	45	9.22	5.47	
Toplam Davranış Sorunları	İlkokul mezunu	179	57.11	28.48	.84
	Orta okul mezunu	80	52.59	23.38	
	Lise mezunu	85	50.72	23.50	
	Üniversite mezunu	45	49.20	21.34	
p<.01**		p<.05*		N=389	

2.4.2. Annelerin ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algılarının eğitim düzeyleri açısından incelenmesine ilişkin bulgular Tablo 11’de verilmektedir.

Tablo 11’de verilen annelerin ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları eğitim düzeyleri açısından incelendiğinde; annelerin somatik şikayetler ($F_{4-389}=4.13$, $p<.05$), sosyal sorunlar ($F_{4-389}=2.94$, $p<.05$), düşünce sorunları ($F_{4-389}=4.76$ $p<.05$), içselleştirilmiş sorunlar ($F_{4389}=4.12$ $p<.05$) ile toplam davranış sorunlarına ($F_{4-389}=3.04$ $p<.05$) ilişkin puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaştığı saptanmış; diğer davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık bulunmadığı saptanmıştır. Farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; ilkokul mezunu annelerin somatik şikâyetler, sosyal sorunlar ve düşünce sorunları, içselleştirilmiş problemler ve toplam davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarının ortaokul, lise ve üniversite mezunlarına göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Diğer bir deyişle, ilkokul mezunu anneler ergenlerle ilgili olarak ortaokul, lise ve üniversite mezunu annelere göre daha çok somatik şikâyetler, sosyal sorunlar, düşünce sorunları, içselleştirilmiş problemler ve toplam davranış sorunları belirtmişlerdir.

Tablo 11
Annelerin Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Eğitim Düzeyleri Arasındaki İlişki

Varyans Analizi					
Davranış sorunları	Anne eğitim düzeyi	n	\bar{X}	ss	F değeri
Çekingenlik	İlkokul mezunu	179	3.93	3.61	1.79
	Orta okul mezunu	80	3.86	4.66	
	Lise mezunu	85	2.88	2.67	
	Üniversite mezunu	45	3.06	3.82	
Somatik şikayetler	İlkokul mezunu	179	5.89	5.54	4.13*
	Orta okul mezunu	80	4.78	4.26	
	Lise mezunu	85	4.08	4.15	
	Üniversite mezunu	45	3.05	4.84	
Anksiyete-depresyon	İlkokul mezunu	179	8.12	6.57	3.70
	Orta okul mezunu	80	7.78	7.55	
	Lise mezunu	85	5.91	4.22	
	Üniversite mezunu	45	5.45	4.95	
Sosyal problemler	İlkokul mezunu	179	3.52	3.15	2.94*
	Orta okul mezunu	80	3.42	4.19	
	Lise mezunu	85	2.57	2.67	
	Üniversite mezunu	45	2.21	2.72	
Düşünce problemleri	İlkokul mezunu	179	2.82	2.26	4.76*
	Orta okul mezunu	80	2.40	3.40	
	Lise mezunu	85	1.86	1.60	
	Üniversite mezunu	45	1.60	1.81	
Dikkat problemleri	İlkokul mezunu	179	4.81	3.75	2.00
	Orta okul mezunu	80	4.56	3.97	
	Lise mezunu	85	4.10	3.86	
	Üniversite mezunu	45	3.39	3.34	
Yıkıcı davranışlar	İlkokul mezunu	179	2.29	4.06	.79
	Orta okul mezunu	80	2.00	3.50	
	Lise mezunu	85	1.56	2.71	
	Üniversite mezunu	45	1.71	3.46	
Agresyon	İlkokul mezunu	179	8.51	8.21	.52
	Orta okul mezunu	80	8.26	7.98	
	Lise mezunu	85	7.43	6.30	
	Üniversite mezunu	45	7.28	7.36	
Cinsel problemler	İlkokul mezunu	179	.88	1.99	2.50
	Orta okul mezunu	80	.52	1.35	
	Lise mezunu	85	.31	.73	
	Üniversite mezunu	45	.47	1.45	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunları	İlkokul mezunu	179	17.95	14.33	4.12*
	Orta okul mezunu	80	16.43	13.67	
	Lise mezunu	85	12.88	8.65	
	Üniversite mezunu	45	12.02	12.24	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	İlkokul mezunu	179	10.80	11.46	.69
	Orta okul mezunu	80	10.26	13.67	
	Lise mezunu	85	9.00	8.65	
	Üniversite mezunu	45	9.00	12.24	
Toplam Davranış Sorunları	İlkokul mezunu	179	40.81	33.10	3.04*
	Orta okul mezunu	80	38.02	32.40	
	Lise mezunu	85	30.75	21.13	
	Üniversite mezunu	45	28.71	29.88	
p<.01**		p<.05*		N=389	

2.5. Araştırmanın beşinci alt problemi “Ergenlerin davranış sorunları ergenler ve babalarının algılarına göre baba eğitim düzeyi açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu alt probleme ilişkin bulgular aşağıda Tablo 12 ve Tablo 13’te verilmiştir.

2.5.1. Ergenlerinin davranış sorunlarına yönelik algılarının baba eğitim düzeyi açısından incelenmesine ait bulgular Tablo 12’de verilmektedir.

Tablo 12’de verilen ergenlerinin davranış sorunlarına yönelik algıları baba eğitim düzeyi açısından incelendiğinde; çekingenlik ($F_{4-389}=3.58$, $p<.05$), anksiyete-depresyon ($F_{4-389}=2.89$, $p<.05$) içselleştirilmiş sorunlar ($F_{4-389}=2.99$, $p<.05$) ile toplam davranış sorunlarına ($F_{4-389}=2.72$, $p<.05$) ilişkin puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılık saptanmış; diğer davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; ortaokul mezunu babaların ergenlerde algıladıkları çekingenlik, anksiyete-depresyon ve içselleştirilmiş sorunlar ile toplam davranış sorunları puan ortalamaları ilkokul, lise ve üniversite mezunu babalara göre daha yüksektir. Diğer bir deyişle, ortaokul mezunu babaların ergenlerle ilgili olarak ilkokul, lise ve üniversite mezunu babalara göre daha fazla davranış sorunları bildirdikleri belirlenmiştir.

Tablo 12
Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Baba Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki
Varyans Analizi

Davranış sorunları	Baba eğitim düzeyi	n	\bar{X}	ss	F değeri
Çekingenlik	İlkokul mezunu	131	8.19	2.96	3.58*
	Orta okul mezunu	92	8.60	3.08	
	Lise mezunu	102	7.93	3.71	
	Üniversite mezunu	64	6.86	3.30	
Somatik şikayetler	İlkokul mezunu	131	6.99	10.73	1.011
	Orta okul mezunu	92	7.34	14.41	
	Lise mezunu	102	6.64	4.64	
	Üniversite mezunu	64	4.66	3.30	
Anksiyete-depresyon	İlkokul mezunu	131	10.12	6.82	2.89*
	Orta okul mezunu	92	10.64	5.56	
	Lise mezunu	102	9.23	6.59	
	Üniversite mezunu	64	8.27	5.87	
Sosyal problemler	İlkokul mezunu	131	7.11	3.64	2.27
	Orta okul mezunu	92	7.66	3.75	
	Lise mezunu	102	7.02	3.79	
	Üniversite mezunu	64	6.06	3.24	
Düşünce problemleri	İlkokul mezunu	131	3.84	2.19	2.60
	Orta okul mezunu	92	4.17	1.84	
	Lise mezunu	102	3.88	2.20	
	Üniversite mezunu	64	3.22	1.79	
Dikkat problemleri	İlkokul mezunu	131	6.00	3.72	2.44
	Orta okul mezunu	92	6.44	3.71	
	Lise mezunu	102	6.37	4.11	
	Üniversite mezunu	64	4.89	3.17	
Yıkıcı davranışlar	İlkokul mezunu	131	2.14	2.60	.586
	Orta okul mezunu	92	2.48	2.57	
	Lise mezunu	102	2.14	2.47	
	Üniversite mezunu	64	1.98	1.85	
Agresyon	İlkokul mezunu	131	7.23	5.48	.556
	Orta okul mezunu	92	7.65	5.87	
	Lise mezunu	102	8.09	5.61	
	Üniversite mezunu	64	7.16	5.00	
Cinsel problemler	İlkokul mezunu	131	2.71	1.26	1.72
	Orta okul mezunu	92	2.59	1.19	
	Lise mezunu	102	3.00	1.36	
	Üniversite mezunu	64	2.72	1.27	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunları	İlkokul mezunu	131	25.84	16.03	2.99*
	Orta okul mezunu	92	26.59	18.15	
	Lise mezunu	102	25.81	11.96	
	Üniversite mezunu	64	19.79	10.24	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	İlkokul mezunu	131	9.38	7.23	.501
	Orta okul mezunu	92	10.13	7.45	
	Lise mezunu	102	10.23	7.12	
	Üniversite mezunu	64	9.15	5.88	
Toplam Davranış Sorunları	İlkokul mezunu	131	54.91	27.69	2.72*
	Orta okul mezunu	92	57.61	28.98	
	Lise mezunu	102	56.33	24.74	
	Üniversite mezunu	64	45.86	20.16	
p<.01**	p<.05*		N=389		

2.5.2. Babaların ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algılarının eğitim düzeyleri açısından incelenmesine ait bulgular Tablo13'te verilmektedir.

Tablo 13'te verilen babaların ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları eğitim düzeyi açısından incelendiğinde; somatik şikâyetler ($F_{4-389}=4.71$, $p<.01$), sosyal problemler ($F_{4-389}=2.92$, $p<.05$) agresyon ($F_{4-389}=2.68$, $p<.05$) ve içselleştirilmiş sorunlar ($F_{4-389}F=2.71$ $p<.05$) ile dışsallaştırılmış davranış sorunlarına ($F_{4-389}=2.72$, $p<.05$) ilişkin puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılık saptanmış; diğer davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; ilkokul mezunu babaların ergenlerde algıladıkları somatik şikâyetler, sosyal problemler, agresyon, içselleştirilmiş sorunlar ile dışsallaştırılmış davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarının ortaokul, lise ve üniversite mezunu babalara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Diğer bir deyişle, ilkokul mezunu babalar ergenlerle ilgili olarak ortaokul, lise ve üniversite mezunu babalara göre daha fazla somatik şikâyetler, sosyal problemler, agresyon, içselleştirilmiş sorunlar ile dışsallaştırılmış davranış sorunları bildirmişlerdir.

Tablo 13
Babaların Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Eğitim Düzeyleri Arasındaki İlişki
Varyans Analizi

Davranış Sorunları	Baba Eğitim Düzeyi	n	\bar{X}	ss	F Değeri
Çekingenlik	İlkokul mezunu	131	4.05	3.63	1.56
	Orta okul mezunu	92	3.48	3.31	
	Lise mezunu	102	3.66	3.40	
	Üniversite mezunu	64	2.93	3.41	
Somatik şikayetler	İlkokul mezunu	131	7.01	7.14	4.71**
	Orta okul mezunu	92	5.32	5.45	
	Lise mezunu	102	4.74	4.82	
	Üniversite mezunu	64	4.03	5.68	
Anksiyete-depresyon	İlkokul mezunu	131	7.97	6.35	1.507
	Orta okul mezunu	92	7.75	6.94	
	Lise mezunu	102	6.66	5.28	
	Üniversite mezunu	64	6.32	6.50	
Sosyal problemler	İlkokul mezunu	131	3.70	3.62	2.92*
	Orta okul mezunu	92	3.65	3.65	
	Lise mezunu	102	2.72	3.53	
	Üniversite mezunu	64	2.62	2.95	
Düşünce problemleri	İlkokul mezunu	131	2.88	2.51	2.13
	Orta okul mezunu	92	2.67	2.52	
	Lise mezunu	102	2.43	2.31	
	Üniversite mezunu	64	1.96	2.49	
Dikkat problemleri	İlkokul mezunu	131	4.57	4.09	2.13
	Orta okul mezunu	92	4.33	3.14	
	Lise mezunu	102	3.83	3.07	
	Üniversite mezunu	64	3.31	3.50	
Yıkıcı davranışlar	İlkokul mezunu	131	3.25	5.11	1.60
	Orta okul mezunu	92	2.77	4.28	
	Lise mezunu	102	2.07	3.51	
	Üniversite mezunu	64	2.27	3.98	
Agresyon	İlkokul mezunu	131	9.90	10.04	2.68*
	Orta okul mezunu	92	7.96	7.62	
	Lise mezunu	102	7.48	6.67	
	Üniversite mezunu	64	6.80	7.63	
Cinsel problemler	İlkokul mezunu	131	1.21	2.17	1.26
	Orta okul mezunu	92	.839	1.84	
	Lise mezunu	102	.750	1.71	
	Üniversite mezunu	64	1.04	2.06	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunları	İlkokul mezunu	131	44.60	39.39	2.71*
	Orta okul mezunu	92	38.80	33.29	
	Lise mezunu	102	34.34	29.17	
	Üniversite mezunu	64	31.32	35.00	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	İlkokul mezunu	131	19.06	15.84	2.72*
	Orta okul mezunu	92	16.56	14.37	
	Lise mezunu	102	15.06	12.47	
	Üniversite mezunu	64	13.29	14.68	
Toplam Davranış Sorunları	İlkokul mezunu	131	13.15	14.43	2.42
	Orta okul mezunu	92	10.73	11.26	
	Lise mezunu	102	9.55	9.71	
	Üniversite mezunu	64	9.08	11.19	
p<.01**		p<.05*		N=389	

2.6.1. Araştırmanın altıncı alt problemi “Ergenlerin davranış sorunları ergenler ve annelerinin algılarına göre anne yaş grubu açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir? ” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu alt probleme ilişkin bulgular aşağıda Tablo 14 ve Tablo 15’te verilmiştir.

2.6.1.Ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algılarının anne yaş grubu açısından incelenmesine yönelik bulgular Tablo 14’te verilmektedir.

Tablo 14
Ergenlerin Davranış Sorunları İle Anne Yaş Grubu Arasındaki İlişki

Davranış Sorunları	Anne Yaş Grubu		Varyans analizi		
			\bar{X}	ss	F Değeri
Çekingenlik	30-34 yaş	110	8.07	3.11	1.07*
	35-44 yaş	149	7.77	3.42	
	45 yaş ve üstü	130	7.96	3.25	
Somatik şikayetler	30-34 yaş	110	6.75	11.76	.12
	35-44 yaş	149	6.79	11.55	
	45 yaş ve üstü	130	6.23	4.54	
Anksiyete-depresyon	30-34 yaş	110	10.21	6.24	.64*
	35-44 yaş	149	10.91	7.05	
	45 yaş ve üstü	130	10.09	5.88	
Sosyal problemler	30-34 yaş	110	7.30	3.73	.38
	35-44 yaş	149	6.90	3.53	
	45 yaş ve üstü	130	6.98	3.72	
Düşünce problemleri	30-34 yaş	110	3.91	1.96	2.74*
	35-44 yaş	149	4.07	2.32	
	45 yaş ve üstü	130	3.50	1.76	
Dikkat problemleri	30-34 yaş	110	6.00	4.07	.09
	35-44 yaş	149	6.12	3.72	
	45 yaş ve üstü	130	5.93	3.59	
Yıkıcı davranışlar	30-34 yaş	110	2.06	2.35	.21
	35-44 yaş	149	2.18	2.53	
	45 yaş ve üstü	130	2.27	2.29	
Agresyon	30-34 yaş	110	7.23	5.76	.21
	35-44 yaş	149	7.70	5.46	
	45 yaş ve üstü	130	7.46	5.42	
Cinsel problemler	30-34 yaş	110	.264	1.11	2.21
	35-44 yaş	149	2.68	1.28	
	45 yaş ve üstü	130	2.95	1.35	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunları	30-34 yaş	110	25.36	15.93	.24
	35-44 yaş	149	25.47	17.12	
	45 yaş ve üstü	130	24.30	11.04	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	30-34 yaş	110	9.30	7.46	.21
	35-44 yaş	149	9.88	7.09	
	45 yaş ve üstü	130	9.74	6.44	
Toplam Davranış Sorunları	30-34 yaş	110	54.53	27.43	.15
	35-44 yaş	149	55.15	29.10	
	45 yaş ve üstü	130	53.42	21.65	
p<.01**	p<.05*		N=389		

Tablo 14’te verilen ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları ile anne yaş grubu açısından incelendiğinde; çekingenlik ($F_{3-389}=1.07$, $p<.01$), anksiyete-depresyon ($F_{3-389}=.64$, $p<.01$) ve düşünce problemlerine ($F_{3-389}=2.74$, $p<.01$) ilişkin puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılık saptanmış; diğer davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; annesi 30-34 yaş aralığında bulunan ergenlerin çekingenlik puan ortalamalarının annesi 35-44 yaş aralığı ile 45 yaş ve üstünde bulunan ergenlere göre daha yüksek olduğu; annesi 35-44 yaş aralığındaki ergenlerin anksiyete depresyon ve düşünce problemlerine ilişkin puan ortalamalarının annesi 30-34 yaş aralığı ile 45 yaş ve üstünde bulunan ergenlere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Diğer bir deyişle, annesi 30-34 yaş aralığındaki ergenler daha çok çekingenlik yaşarken; annesi 35-44 yaş aralığında bulunan ergenler daha çok anksiyete-depresyon ve düşünce problemleri yaşamaktadır.

2.6.2. Annelerin ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algılarının yaş grubu açısından incelenmesine ait bulgular Tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15’te verilen annelerin ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları yaş grubu açısından incelendiğinde, somatik şikayetler ($F_{3-389}=4.31$, $p<.01$), anksiyete-depresyon ($F_{3-389}=3.01$, $p<.05$), sosyal sorunlar ($F_{3-389}=3.20$, $p<.05$), düşünce problemleri ($F_{3-389}=4.84$, $p<.01$), içselleştirilmiş problemler ($F_{3-389}=3.93$, $p<.01$), dışsallaştırılmış problemler ($F_{3-389}=3.14$, $p<.05$) ve toplam davranış sorunlarına ($F_{3-389}=3.93$, $p<.05$) ilişkin puan ortalamalarında anlamlı düzeyde farklılık saptanırken; diğer davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; annesi 45 yaş ve üstünde olan ergenlerin somatik şikayetler ve dışsallaştırılmış problemlere ilişkin puan ortalamalarının annesi 30-34 yaş ve 35-44 yaş aralığında bulunan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksek

olduğu; annesi 30-34 yař aralığında bulunan ergenlerin anksiyete-depresyon, sosyal problemler, dűőünce problemleri, içselleştirilmiş problemler ve toplam davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarının annesi 30-34 yař aralığı ile 45 yař ve üstünde olan ergenlere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Diđer bir deyişle, annesi 45 yař ve üstünde olan ergenler daha çok somatik Őikayetler ve dışsallaştırılmış problemler yaşadıklarını belirtirken, annesi 30-34 yař aralığında bulunan ergenler daha çok anksiyete-depresyon, sosyal problemler, dűőünce problemleri, içselleştirilmiş problemler ve toplam davranış sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 15

Annelerin Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Yaş Grubu Arasındaki İlişki

Varyans analizi

Davranış Sorunları	Anne Yaş Aralığı	n	\bar{X}	ss	F Değeri
Çekingenlik	30-34 yaş	110	4.06	4.38	201
	35-44 yaş	149	3.21	3.30	
	45 yaş ve üstü	130	3.96	3.67	
Somatik şikayetler	30-34 yaş	110	5.69	5.36	4.31**
	35-44 yaş	149	4.25	4.20	
	45 yaş ve üstü	130	5.97	6.06	
Anksiyete-depresyon	30-34 yaş	110	8.22	7.69	3.01*
	35-44 yaş	149	6.38	5.10	
	45 yaş ve üstü	130	7.76	6.31	
Sosyal problemler	30-34 yaş	110	3.90	4.01	3.20*
	35-44 yaş	149	2.83	2.74	
	45 yaş ve üstü	130	3.23	3.28	
Düşünce problemleri	30-34 yaş	110	3.11	3.53	4.84**
	35-44 yaş	149	2.09	1.73	
	45 yaş ve üstü	130	2.56	2.41	
Dikkat problemleri	30-34 yaş	110	4.92	4.18	1.78
	35-44 yaş	149	4.08	3.22	
	45 yaş ve üstü	130	4.75	4.15	
Yıkıcı davranışlar	30-34 yaş	110	2.37	4.25	2.52
	35-44 yaş	149	1.61	2.97	
	45 yaş ve üstü	130	2.61	4.28	
Agresyon	30-34 yaş	110	8.64	8.53	2.82
	35-44 yaş	149	7.14	6.69	
	45 yaş ve üstü	130	9.36	8.55	
Cinsel problemler	30-34 yaş	110	.73	1.70	1.62
	35-44 yaş	149	.53	1.32	
	45 yaş ve üstü	130	.91	2.09	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunlar	30-34 yaş	110	17.99	14.96	3.93**
	35-44 yaş	149	13.85	11.20	
	45 yaş ve üstü	130	17.69	14.56	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunlar	30-34 yaş	110	11.01	11.95	3.14*
	35-44 yaş	149	8.76	8.96	
	45 yaş ve üstü	130	11.97	11.89	
Toplam Davranış Sorunları	30-34 yaş	110	41.68	35.22	3.80**
	35-44 yaş	149	32.17	25.92	
	45 yaş ve üstü	130	41.13	34.73	
p<.01**		p<.05*		N=389	

2.7. Araştırmanın yedinci alt problemi “Ergenlerin davranış sorunları ergenler ve babalarının algılarına göre baba yaş grubu açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir? ” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu alt probleme ilişkin bulgular aşağıda Tablo 16 ve 17’de verilmiştir.

2.7.1. Ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algılarının baba yaş grubu açısından incelenmesine ait bulgular Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16’da verilen ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları baba yaş grubu açısından incelendiğinde; çekingenlik ($F_{3-389}=3.09$, $p<.01$), anksiyete-depresyon ($F_{3-389}=.74$, $p<.05$), içselleştirilmiş problemler ($F_{3-389}=.23$, $p<.01$) ve dışsallaştırılmış problemlere ($F_{3-389}=.73$, $p<.05$) ilişkin puan ortalamalarında anlamlı düzeyde farklılık saptanmış; diğer davranış sorunları puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; babası 45 yaş ve üstünde bulunan ergenlerin anksiyete-depresyon ve dışsallaştırılmış sorunlara ilişkin puan ortalamalarının babası 30-34 yaş ve 35-44 yaş aralığında bulunan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu; babası 30-34 yaş aralığında bulunan ergenlerin çekingenlik puan ortalamalarının babası 35-44 yaş aralığında ile 45 yaş ve üstünde bulunan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu; babası 35-44 yaş aralığında bulunan ergenlerin içselleştirilmiş davranış sorunları puan ortalamalarının babası 30-34 yaş aralığı ile 45 yaş ve üstünde bulunan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Diğer bir deyişle, babası 45 yaş ve üstünde bulunan ergenler daha çok anksiyete-depresyon ve dışsallaştırılmış problemler belirtirken, babası 30-34 yaş aralığında bulunan ergenler daha çok çekingenlik ve babası 35-44 yaş aralığında bulunan ergenler daha çok içselleştirilmiş davranış sorunları belirtmişlerdir.

Tablo 16
Ergenlerin Davranış Sorunları İle Baba Yaş Grubu Arasındaki İlişki

Davranış Sorunları	Baba Yaş Aralığı	n	Varyans Analizi		
			\bar{X}	ss	F Değeri
Çekingenlik	30-34 yaş	126	9.27	4.88	3.09*
	35-44 yaş	148	8.09	3.14	
	45 yaş ve üstü	115	7.48	3.19	
Somatik şikayetler	30-34 yaş	126	5.59	5.35	.19
	35-44 yaş	148	6.80	11.68	
	45 yaş ve üstü	115	6.40	4.48	
Anksiyete-depresyon	30-34 yaş	126	8.81	4.73	.74*
	35-44 yaş	148	10.48	4.01	
	45 yaş ve üstü	115	10.57	7.34	
Sosyal problemler	30-34 yaş	126	6.09	2.61	1.00
	35-44 yaş	148	7.01	3.58	
	45 yaş ve üstü	115	7.29	4.01	
Düşünce problemleri	30-34 yaş	126	3.90	1.94	2.20
	35-44 yaş	148	3.98	2.08	
	45 yaş ve üstü	115	3.48	2.02	
Dikkat problemleri	30-34 yaş	126	6.13	4.84	.36
	35-44 yaş	148	6.15	3.66	
	45 yaş ve üstü	115	5.78	3.79	
Yıkıcı davranışlar	30-34 yaş	126	2.45	2.95	.53
	35-44 yaş	148	2.10	2.56	
	45 yaş ve üstü	115	2.36	2.11	
Agresyon	30-34 yaş	126	6.00	4.54	1.12
	35-44 yaş	148	7.53	5.33	
	45 yaş ve üstü	115	7.93	6.15	
Cinsel problemler	30-34 yaş	126	2.50	1.05	1.46
	35-44 yaş	148	2.71	1.22	
	45 yaş ve üstü	115	2.91	1.42	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunları	30-34 yaş	126	23.68	11.81	.23**
	35-44 yaş	148	25.38	16.06	
	45 yaş ve üstü	115	24.46	12.76	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	30-34 yaş	126	8.45	7.09	.73*
	35-44 yaş	148	9.64	7.05	
	45 yaş ve üstü	115	10.30	7.06	
Toplam Davranış Sorunları	30-34 yaş	126	50.77	22.30	.25
	35-44 yaş	148	54.89	27.26	
	45 yaş ve üstü	115	54.25	25.14	

p<.01**

p<.05*

N=389

2.7.2. Babaların ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algılarının yaş grubu açısından incelenmesine ait bulgular Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17’de verilen babaların ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları yaş grubu açısından incelendiğinde; somatik şikâyetler ($F_{3-389}=1.28$, $p<.01$), dikkat problemleri ($F_{3-389}=.43$, $p<.05$), içselleştirilmiş problemler ($F_{3-389}=.50$, $p<.01$), toplam davranış sorunlarına ($F_{3-389}=.62$, $p<.05$) ilişkin puan ortalamalarında anlamlı düzeyde farklılık saptanmış; diğer davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre, 45 yaş ve üstündeki babaların ergenlerde algıladıkları somatik şikâyetler ve içselleştirilmiş problemler ve toplam davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarının 30-34 yaş ve 35-44 yaş aralığındaki babalara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu; 35-44 yaş aralığındaki babaların ergenlerde algıladıkları dikkat problemleri puan ortalamalarının 30-34 yaş aralığı ile 45 yaş ve üstündeki babalar göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Diğer bir deyişle, 45 yaş ve üstündeki babalar ergenlerle ilgili olarak daha çok somatik şikâyetler, içselleştirilmiş problemler ve toplam davranış sorunları bildirirken; 35-44 yaş aralığındaki babalar ergenlerle ilgili olarak daha çok dikkat problemleri bildirmişlerdir.

Tablo 17
Babaların Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Yaş Grubu Arasındaki İlişki

Davranış sorunları	Baba yaş grubu	n	Varyans Analizi		
			\bar{X}	ss	F Değeri
Çekingenlik	30-34 yaş	126	2.72	3.07	.94
	35-44 yaş	148	3.76	3.55	
	45 yaş ve üstü	115	3.55	3.39	
Somatik şikayetler	30-34 yaş	126	3.59	4.98	1.28*
	35-44 yaş	148	5.67	6.24	
	45 yaş ve üstü	115	5.87	6.21	
Anksiyete-depresyon	30-34 yaş	126	7.59	8.99	.03
	35-44 yaş	148	7.26	6.14	
	45 yaş ve üstü	115	7.38	5.99	
Sosyal problemler	30-34 yaş	126	3.04	2.91	.12
	35-44 yaş	148	3.25	3.37	
	45 yaş ve üstü	115	3.38	3.26	
Düşünce problemleri	30-34 yaş	126	2.22	2.04	.22
	35-44 yaş	148	2.58	2.56	
	45 yaş ve üstü	115	2.61	2.33	
Dikkat problemleri	30-34 yaş	126	3.50	2.65	.43*
	35-44 yaş	148	4.22	3.64	
	45 yaş ve üstü	115	4.08	3.57	
Yıkıcı davranışlar	30-34 yaş	126	2.27	5.04	.10
	35-44 yaş	148	2.69	4.57	
	45 yaş ve üstü	115	2.74	3.79	
Agresyon	30-34 yaş	126	6.09	7.7.9	.95
	35-44 yaş	148	8.38	8.46	
	45 yaş ve üstü	115	8.82	8.60	
Cinsel problemler	30-34 yaş	126	.31	0.83	1.50
	35-44 yaş	148	.98	2.03	
	45 yaş ve üstü	115	1.12	1.99	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunlar	30-34 yaş	126	31.36	30.46	.50*
	35-44 yaş	148	38.81	36.34	
	45 yaş ve üstü	115	39.58	33.82	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorun	30-34 yaş	126	13.90	15.39	.038
	35-44 yaş	148	16.70	14.88	
	45 yaş ve üstü	115	16.81	14.18	
Toplam Davranış Sorunları	30-34 yaş	126	8.36	11.79	.62*
	35-44 yaş	148	11.07	12.52	
	45 yaş ve üstü	115	11.56	11.76	
	p<.01**	p<.05*	N=389		

2.8. Araştırmanın sekizinci alt problemi “Ergenlerin davranış sorunları ergenler ve babalarının algılarına göre baba iş durumu açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir? “şeklinde ifade edilmiştir.

Bu alt probleme ilişkin bulgular aşağıda Tablo 18 ve Tablo 19’da verilmiştir.

2.8.1. Ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algılarının baba çalışma durumu açısından incelenmesine ait bulgular Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 18’de verilen ergenlerinin sorunlarına yönelik algılarının baba çalışma durumu açısından incelendiğinde; çekingenlik ($F_{4-389}=0.95$, $p<.05$), somatik şikayetler ($F_{4-389}=1.31$, $p<.05$), anksiyete-depresyon ($F_{4-389}=2.44$, $p<.05$), dikkat problemleri ($F_{4-389}=2.77$, $p<.05$), cinsel problemler, içselleştirilmiş problemler ($F_{4-389}=2.31$, $p<.05$), dışsallaştırılmış sorunlar ($F_{4-389}=2.85$, $p<.05$) ve toplam davranış sorunları ($F_{4-389}=2.90$, $p<.05$) puan ortalamalarında anlamlı düzeyde farklılık saptanmış; diğer davranış sorunları puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; babaları işçi olan ergenlerin çekingenlik, somatik şikâyetler, dikkat problemleri ve içselleştirilmiş problemler puan ortalamalarının babası memur, serbest çalışan ve emekli olan ergenlerin puan ortalamalarına göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu; babası emekli olan ergenlerin anksiyete-depresyon, agresyon, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunları puan ortalamalarının babası işçi, memur ve serbest çalışan ergenlerin puan ortalamalarına göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Diğer bir deyişle, babaları işçi olan ergenler daha çok çekingenlik, somatik şikayetler, dikkat problemleri ve içselleştirilmiş problemler yaşadıkları; babası emekli olan ergenlerin daha çok anksiyete-depresyon, agresyon, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunları yaşadıkları belirlenmiştir.

Tablo 18
Ergenlerin Davranış Sorunları İle Baba Çalışma Durumu Arasındaki İlişki

Davranış sorunları	Baba çalışma durumu	n	Varyans Analizi		
			\bar{X}	ss	F değeri
Çekingenlik	İşçi	134	8.43	3.17	.95*
	Memur	40	7.71	2.93	
	Serbest çalışıyor	174	7.78	3.48	
	Emekli	41	7.62	2.88	
Somatik şikayetler	İşçi	134	8.07	15.48	1.31*
	Memur	40	5.00	4.64	
	Serbest çalışıyor	174	5.71	4.45	
	Emekli	41	6.82	4.16	
Anksiyete-depresyon	İşçi	134	11.23	6.52	2.44*
	Memur	40	8.43	4.48	
	Serbest çalışıyor	174	9.90	6.24	
	Emekli	41	12.22	8.11	
Sosyal problemler	İşçi	134	7.69	3.77	2.31
	Memur	40	7.00	4.83	
	Serbest çalışıyor	174	6.54	3.18	
	Emekli	41	7.00	4.15	
Düşünce problemleri	İşçi	134	4.18	1.90	2.01
	Memur	40	3.65	1.71	
	Serbest çalışıyor	174	3.59	2.23	
	Emekli	41	4.20	2.02	
Dikkat problemleri	İşçi	134	6.46	3.55	2.77*
	Memur	40	4.21	3.64	
	Serbest çalışıyor	174	5.94	3.84	
	Emekli	41	6.17	3.60	
Yıkıcı davranışlar	İşçi	134	2.53	2.75	2.07
	Memur	40	1.90	2.06	
	Serbest çalışıyor	174	1.87	2.16	
	Emekli	41	2.80	2.76	
Agresyon	İşçi	134	7.90	5.70	2.56*
	Memur	40	6.18	3.02	
	Serbest çalışıyor	174	7.12	5.39	
	Emekli	41	9.57	6.65	
Cinsel problemler	İşçi	134	2.73	1.17	.76
	Memur	40	3.06	1.26	
	Serbest çalışıyor	174	2.70	1.27	
	Emekli	41	2.94	1.57	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunları	İşçi	134	27.74	19.56	2.31*
	Memur	40	21.15	9.70	
	Serbest çalışıyor	174	23.40	11.66	
	Emekli	41	26.68	13.36	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	İşçi	134	10.43	7.55	2.85*
	Memur	40	8.09	4.10	
	Serbest çalışıyor	174	9.00	6.68	
	Emekli	41	12.37	8.05	
Toplam Davranış Sorunları	İşçi	134	59.26	30.08	2.90*
	Memur	40	47.18	19.79	
	Serbest çalışıyor	174	51.19	23.70	
	Emekli	41	59.37	27.41	
p<.01**		p<.05*		N=389	

2.8.2. Babaların ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algılarının kendi çalışma durumları açısından incelenmesine ait bulgular Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19’da verilen babaların ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları kendi çalışma durumları açısından incelendiğinde; çekingenlik ($F_{4-389}=.95$, $p<.05$), somatik şikâyetler ($F_{4-389}=1.31$, $p<.05$), sosyal problemler ($F_{4-389}=1.23$, $p<.05$), düşünce problemleri ($F_{4-389}=1.19$, $p<.05$), dikkat problemleri ($F_{4-389}=1.16$, $p<.05$), agresyon ($F_{4-389}=.83$, $p<.05$), içselleştirilmiş problemler ($F_{4-389}=.81$, $p<.05$), dışsallaştırılmış sorunlar ($F_{4-389}=.71$, $p<.05$) ve toplam davranış sorunlarına ($F_{4-389}=.65$, $p<.05$) ilişkin puan ortalamalarında anlamlı düzeyde bir farklılık saptanmış; diğer davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; işçi olarak çalışan babaların somatik şikâyetler, sosyal problemler, düşünce problemleri, dikkat problemleri, agresyon, içselleştirilmiş problemler, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarının memur, serbest çalışan ve emekli olan babalara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Diğer bir deyişle, işçi olarak çalışan babalar memur, serbest çalışan ve emekli olan babalara göre ergenlerle ilgili daha çok somatik şikâyetler, sosyal problemler, düşünce problemleri, dikkat problemleri, agresyon, içselleştirilmiş problemler, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunları bildirmişlerdir.

Tablo 19
Babaların Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Çalışma Durumları Arasındaki İlişki
Varyans Analizi

Davranış sorunları	Baba çalışma durumu	n	\bar{X}	ss	F
Çekingenlik	İşçi	134	3.87	3.42	.34
	Memur	40	3.33	3.42	
	Serbest çalışıyor	174	3.56	3.63	
	Emekli	41	3.42	3.07	
Somatik şikayetler	İşçi	134	6.18	6.07	.94*
	Memur	40	4.51	5.56	
	Serbest çalışıyor	174	5.44	6.47	
	Emekli	41	4.81	4.96	
Anksiyete-depresyon	İşçi	134	7.75	5.55	.57
	Memur	40	6.24	4.92	
	Serbest çalışıyor	174	7.16	7.02	
	Emekli	41	7.42	5.79	
Sosyal problemler	İşçi	134	3.72	3.21	1.23*
	Memur	40	2.96	3.20	
	Serbest çalışıyor	174	3.02	3.49	
	Emekli	41	3.09	3.39	
Düşünce problemleri	İşçi	134	2.87	2.54	1.19*
	Memur	40	2.12	2.11	
	Serbest çalışıyor	174	2.46	2.56	
	Emekli	41	2.39	2.10	
Dikkat problemleri	İşçi	134	4.56	3.53	1.16*
	Memur	40	3.57	3.20	
	Serbest çalışıyor	174	3.90	3.72	
	Emekli	41	4.03	3.26	
Yıkıcı davranışlar	İşçi	134	2.85	4.26	.26
	Memur	40	2.18	4.20	
	Serbest çalışıyor	174	2.68	4.73	
	Emekli	41	2.36	3.02	
Agresyon	İşçi	134	9.00	7.86	.83*
	Memur	40	6.69	7.06	
	Serbest çalışıyor	174	8.15	9.08	
	Emekli	41	7.45	7.68	
Cinsel problemler	İşçi	134	.92	1.80	.29
	Memur	40	.72	1.75	
	Serbest çalışıyor	174	1.05	2.10	
	Emekli	41	1.00	2.12	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunları	İşçi	134	17.80	13.64	.81*
	Memur	40	14.09	13.31	
	Serbest çalışıyor	174	16.17	15.92	
	Emekli	41	15.66	12.34	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	İşçi	134	11.85	11.32	.71*
	Memur	40	8.87	10.96	
	Serbest çalışıyor	174	10.83	13.31	
	Emekli	41	9.81	10.54	
Toplam Davranış Sorunları	İşçi	134	41.75	32.01	.65*
	Memur	40	32.36	32.92	
	Serbest çalışıyor	174	37.46	38.77	
	Emekli	41	36.00	29.47	
p<.01**		p<.05*		N=389	

2.9. Araştırmanın dokuzuncu alt problemi “Ergenlerin davranış sorunları ergenler ve annelerinin algılarına göre anne çalışma durumu açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir? “ şeklinde ifade edilmiştir.

Bu alt probleme ilişkin bulgular aşağıda Tablo 20’de verilmiştir.

2.9.1. Ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları anne çalışma durumu açısından incelendiğinde, ergenlerin davranış sorunları puan ortalamalarında anne çalışma durumu açısından anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Diğer bir deyişle, ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları annenin çalışıyor veya ev hanımı olmasına göre farklılık göstermemektedir.

2.9.2. Annelerin ergenlerinin davranış sorunlarına ilişkin algılarının çalışma durumları açısından incelenmesine ait bulgular Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20’de verilen annelerin ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları çalışma durumları açısından incelendiğinde; çekingenlik ($t_{2-389}=2.70, p<.05$), somatik şikâyetler ($t_{2-389}=4.85, p<.05$), dikkat problemleri ($t_{2-389}=.27, p<.05$), içselleştirilmiş davranış sorunları ($t_{2-389}=4.28, p<.05$) ve dışsallaştırılmış davranış sorunlarına ($t_{2-389}=.60, p<.05$) ilişkin puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık saptanmış; diğer davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Buna göre, ev hanımı olan annelerin çekingenlik, somatik şikâyetler, dikkat problemleri, içselleştirilmiş davranış sorunları ve dışsallaştırılmış davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarının çalışan annelerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Diğer bir deyişle, ev hanımı olan anneler ergenlerle ilgili olarak çalışan annelerden daha çok çekingenlik, somatik şikâyetler, dikkat sorunları, içselleştirilmiş davranış sorunları ve dışsallaştırılmış davranış sorunları bildirmişlerdir.

Tablo 20
Annelerin Ergenlerin Davranış Sorunları Algısı İle Çalışma Durumları Arasındaki İlişki

Davranış sorunları	Anne çalışma durumu	n	\bar{X}	t testi	
				ss	t değeri
Çekingenlik	Çalışıyor	115	3.20	3.11	2.70*
	Ev hanımı	274	3.91	3.96	
Somatik şikayetler	Çalışıyor	115	4.25	4.21	4.85*
	Ev hanımı	274	5.57	5.52	
Anksiyete-depresyon	Çalışıyor	115	6.54	5.49	2.63
	Ev hanımı	274	7.72	6.60	
Sosyal problemler	Çalışıyor	115	2.84	2.69	2.10
	Ev hanımı	274	3.40	3.53	
Düşünce Sorunları	Çalışıyor	115	1.81	1.61	11.97
	Ev hanımı	274	2.83	2.82	
Dikkat Sorunları	Çalışıyor	115	4.36	3.94	.27*
	Ev hanımı	274	4.59	3.81	
Yıkıcı davranışlar	Çalışıyor	115	1.61	2.81	2.99
	Ev hanımı	274	2.37	4.13	
Agresyon	Çalışıyor	115	8.13	7.67	.05
	Ev hanımı	274	8.35	7.98	
Cinsel Sorunlar	Çalışıyor	115	.46	1.11	3.04
	Ev hanımı	274	.80	1.87	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunları	Çalışıyor	115	14.00	10.91	4.28*
	Ev hanımı	274	17.21	14.31	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	Çalışıyor	115	4.75	9.98	.60*
	Ev hanımı	274	10.72	11.24	
Toplam Davranış Sorunları	Çalışıyor	115	33.25	26.76	2.99
	Ev hanımı	274	39.57	33.47	
		p<.01**	p<.05*	N=389	

2.10. Araştırmanın onuncu alt problemi “Ergenlerin davranış sorunları ergenler ve anne babalarının algılarına göre aile gelir durumu açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu alt probleme ilişkin bulgular aşağıda Tablo 21’de verilmiştir.

2.10.1. Ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algılarının aile gelir düzeyi açısından incelenmesine yönelik bulgular Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21’de verilen ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları aile gelir düzeyi açısından incelendiğinde; anksiyete-depresyon ($F_{4-389}=2.10$, $p<.05$), sosyal problemler ($F_{4-389}=2.87$, $p<.05$), düşünce problemleri ($F_{4-389}=5.44$, $p<.05$), içselleştirilmiş problemler ($F_{4-389}=4.12$, $p<.05$) ve toplam davranış sorunlarına ($F_{4-389}=4.60$, $p<.05$) ilişkin puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılık saptanmış, diğer davranış sorunlarına ilişkin alanlarda anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; ailesinin aylık geliri 0–400 ytl arasında olan ergenlerin anksiyete-depresyon, sosyal problemler, düşünce problemleri, içselleştirilmiş problemler ve toplam davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarının ailesinin aylık geliri 401–800 ytl arasında, 801–1200 ytl arasında ve 1200 ytl ile üstünde olan ergenlere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Diğer bir deyişle, ailesinin aylık geliri 0–400 ytl arasında olan ergenler ailesinin aylık geliri 801–1200 ytl arasında ve 1200 ytl ile üstünde olan ergenlere göre daha çok anksiyete-depresyon, sosyal problemler, düşünce problemleri, içselleştirilmiş problemler ve toplam davranış sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 21
Ergenlerin Davranış Sorunları İle Aile Gelir Durumu Arasındaki İlişki
Varyans analizi

Davranış sorunları	Aile Aylık Geliri	n	\bar{X}	ss	F değeri
Çekingenlik	0-400 ytl arası	114	8.75	3.26	3.42
	4001-800 ytl arası	142	7.92	3.21	
	801-1200 ytl arası	62	8.75	2.83	
	1200 ytl v e üstü	71	7.26	3.96	
Somatik şikayetler	0-400 ytl arası	114	8.82	16.61	2.92
	4001-800 ytl arası	142	5.64	4.29	
	801-1200 ytl arası	62	6.48	4.31	
	1200 ytl v e üstü	71	5.18	4.09	
Anksiyete-depresyon	0-400 ytl arası	114	11.18	6.35	2.10*
	4001-800 ytl arası	142	10.59	6.66	
	801-1200 ytl arası	62	10.61	6.27	
	1200 ytl v e üstü	71	8.80	5.95	
Sosyal problemler	0-400 ytl arası	114	7.79	3.40	2.87*
	4001-800 ytl arası	142	6.97	3.82	
	801-1200 ytl arası	62	6.73	4.00	
	1200 ytl v e üstü	71	6.25	3.26	
Düşünce problemleri	0-400 ytl arası	114	4.44	2.28	5.44*
	4001-800 ytl arası	142	3.74	1.94	
	801-1200 ytl arası	62	3.65	1.80	
	1200 ytl v e üstü	71	3.26	1.99	
Dikkat problemleri	0-400 ytl arası	114	6.66	3.74	1.90
	4001-800 ytl arası	142	5.94	3.76	
	801-1200 ytl arası	62	5.61	3.44	
	1200 ytl v e üstü	71	5.45	3.87	
Yıkıcı davranışlar	0-400 ytl arası	114	2.69	2.81	2.29
	4001-800 ytl arası	142	2.04	2.42	
	801-1200 ytl arası	62	1.91	2.21	
	1200 ytl v e üstü	71	1.94	1.84	
Agresyon	0-400 ytl arası	114	7.78	6.09	.98
	4001-800 ytl arası	142	7.93	5.42	
	801-1200 ytl arası	62	7.23	4.71	
	1200 ytl v e üstü	71	6.64	5.46	
Cinsel problemler	0-400 ytl arası	114	2.72	1.30	.89
	4001-800 ytl arası	142	2.79	1.28	
	801-1200 ytl arası	62	2.98	1.21	
	1200 ytl v e üstü	71	2.63	1.26	
İçselleştirilmiş Davranış Sorunları	0-400 ytl arası	114	28.76	20.46	4.12*
	4001-800 ytl arası	142	24.16	12.27	
	801-1200 ytl arası	62	24.78	10.59	
	1200 ytl v e üstü	71	21.25	10.79	
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	0-400 ytl arası	114	10.48	7.97	1.24
	4001-800 ytl arası	142	9.97	6.86	
	801-1200 ytl arası	62	9.15	6.15	
	1200 ytl v e üstü	71	8.59	6.32	
Toplam Davranış Sorunları	0-400 ytl arası	114	60.87	31.95	4.12*
	4001-800 ytl arası	142	53.59	24.46	
	801-1200 ytl arası	62	52.91	21.20	
	1200 ytl v e üstü	71	47.45	21.55	

p<.01**

p<.05*

N=389

2.10.2. Anne ve babaların ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları aile gelir düzeyi açısından incelendiğinde, annelerin ve babaların ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarında aile gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Diğer bir deyişle, anne ve babaların ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları aile gelir düzeyine göre değişmemektedir.

3. Araştırmanın onbirinci alt problemi “Ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile anne ve babalarının algıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu alt probleme ilişkin bulgular aşağıda Tablo 22, Tablo 23 ve Tablo 24’te verilmiştir.

3.1. Ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile annelerin ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları arasındaki ilişkiye yönelik bulgular Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22’de verilen ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile annelerin ergenlerin davranış sorunlarına algıları arasındaki ilişki incelendiğinde:

1-Ergenlerin çekingenlik puan ortalamaları ile annelerin çekingenlik ($r=.228$, $p<0.01$), somatik şikâyetler ($r=.284$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.249$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.216$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.141$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.234$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.147$, $p<0.01$), agresyon ($r=.181$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.135$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.292$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.183$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.260$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

2-Ergenlerin somatik şikayetler puan ortalamaları ile annelerin çekingenlik ($r=.181$, $p<0.01$), somatik şikayetler ($r=.292$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.249$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.196$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.176$, $p<0.01$), dikkat problemleri($r=.246$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.286$, $p<0.01$), agresyon ($r=.258$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.164$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.280$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.291$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.303$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

3-Ergenlerin anksiyete-depresyon puan ortalamaları ile annelerin çekingenlik ($r=.243$, $p<0.01$), somatik şikayetler ($r=.303$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.366$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.328$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.206$, $p<0.01$), dikkat problemleri($r=.365$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.188$, $p<0.01$), agresyon ($r=.276$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.143$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.354$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.272$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.364$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

4- Ergenlerin sosyal sorunlar puan ortalamaları ile annelerin çekingenlik ($r=.189$, $p<0.01$), somatik şikâyetler ($r=.247$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.214$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.361$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.157$, $p<0.01$), dikkat problemleri($r=.279$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.276$, $p<0.01$), agresyon ($r=.225$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.162$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.247$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.262$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.293$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

5-Ergenlerin düşünce sorunları puan ortalamaları ile annelerin çekingenlik ($r=.117$, $p<0.01$), somatik şikayetler ($r=.211$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.205$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.200$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.218$, $p<0.01$),

dikkat problemleri ($r=.141$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.173$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.210$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.175$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.223$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.279$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır; agresyon puan ortalamaları ($r=.084$, $p<0.01$) arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

6-Ergenlerin dikkat sorunları puan ortalamaları ile annelerin çekingenlik ($r=.279$, $p<0.01$), somatik şikâyetler ($r=.321$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.328$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.357$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.184$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.423$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.238$, $p<0.01$), agresyon ($r=.326$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.174$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.356$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.328$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.392$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

7-Ergenlerin yıkıcı davranışlar puan ortalamaları ile annelerin çekingenlik ($r=.107$, $p<0.01$), somatik şikâyetler ($r=.192$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.181$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.281$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.151$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.235$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.222$, $p<0.01$), agresyon ($r=.235$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.165$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.189$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.253$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.255$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

8-Ergenlerin agresyon puan ortalamaları ile annelerin çekingenlik ($r=.241$, $p<0.01$), somatik şikâyetler ($r=.265$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.306$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.305$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.164$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.390$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.218$, $p<0.01$), agresyon ($r=.405$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.165$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.313$,

$p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.385$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.379$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

9-Ergenlerin cinsel sorunlar puan ortalamaları ile annelerde somatik şikayetler ($r=.218$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.104$, $p<0.05$), dikkat problemleri ($r=.124$, $p<0.05$), yıkıcı davranışlar ($r=.147$, $p<0.01$), agresyon ($r=.142$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.146$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.159$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.156$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları ortalamaları ($r=.165$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; çekingenlik, sosyal problemler, düşünce problemleri puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

10-Ergenlerde içselleştirilmiş davranış sorunları puan ortalamaları ile annelerin çekingenlik ($r=.275$, $p<0.01$), somatik şikayetler ($r=.388$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.380$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.321$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.236$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.375$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.304$, $p<0.01$), agresyon ($r=.334$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.203$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.404$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.354$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.420$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

11-Ergenlerin dışsallaştırılmış davranış sorunları puan ortalamaları ile annelerin çekingenlik ($r=.228$, $p<0.01$), somatik şikayetler ($r=.276$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.301$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.337$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.180$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.391$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.250$, $p<0.01$), agresyon ($r=.396$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.182$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.312$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.388$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.386$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

12-Ergenlerin toplam davranış sorunları puan ortalamaları ile annelerin çekingenlik ($r=.296$, $p<0.01$), somatik şikayetler ($r=.406$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.395$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.392$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.242$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.441$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.336$, $p<0.01$), agresyon ($r=.398$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.224$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.424$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.415$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.469$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Diğer bir deyişle; ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile annelerin ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Annelerin ergenlerde algıladıkları çekingenlik, somatik şikayetler, anksiyete-depresyon, sosyal problemler, düşünce problemleri, dikkat problemleri, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel sorunlar, içselleştirilmiş davranışlar, dışsallaştırılmış davranışlar ve toplam davranış sorunları arttıkça, ergenlerin algıladıkları çekingenlik, somatik şikayetler, anksiyete-depresyon, sosyal problemler, düşünce problemleri, dikkat problemleri, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel sorunlar, içselleştirilmiş davranışlar, dışsallaştırılmış davranışlar ve toplam davranış sorunlarının arttığı belirlenmiştir.

Tablo 22

Ergenlerin Davranış Sorunlarına İlişkin Algıları İle Annelerin Ergenlerin Davranış Sorunlarına İlişkin Algıları Arasındaki İlişki

Ergen davranış sorunları	Anne davranış sorunları	Ergenlerin Davranış Sorunlarına İlişkin Algıları İle Annelerin Ergenlerin Davranış Sorunlarına İlişkin Algıları Arasındaki İlişki											
		Çekingenlik	Somatik şikayetler	Anksiyete-depresyon	Sosyal problemler	Düşünce problemleri	Dikkat problemleri	Yıkıcı davranışlar	Agresyon	Cinsel problemler	İçselleştirilmiş problemler	Dışsallaştırılmış problemler	Toplam Davranış Problemleri
Çekingenlik	r	.228**	.284**	.249**	.216**	.141**	.234**	.147**	.181**	.135**	.292**	.183**	.260**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.005	.000	.003	.000	.007	.000	.000	.000
Somatik-Şikayetler	r	.181**	.292**	.249**	.196**	.176**	.246**	.286**	.258**	.164**	.280**	.291**	.303**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.001	.000	.000	.000
Anksiyete-Depresyon	r	.243**	.303**	.366**	.328**	.206**	.365**	.188**	.276**	.143**	.354**	.272**	.364**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.004	.000	.000	.000
Sosyal Sorunlar	r	.189**	.247**	.214**	.361**	.157**	.279**	.276**	.225**	.162**	.247**	.262**	.293**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.002	.000	*000	.000	.001	.000	.000	.000
Düşünce Sorunları	r	.117*	.211**	.205**	.200**	.218**	.141**	.173**	.084	.210**	.175**	.223**	.279**
	Sig.	.019	.000	.000	.000	.000	.005	.001	.095	.000	.001	.000	.000
Dikkat Sorunları	r	.279**	.321**	.328**	.357**	.184**	.423**	.238**	.326**	.174**	.356**	.328**	.392**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
Yıkıcı Davranışlar	r	.107*	.192**	.181**	.281**	.151**	.235**	.222**	.235**	.165**	.189**	.253**	.255**
	Sig.	.033	.000	.000	.000	.003	.000	.000	.000	.001	.000	.000	.000
Agresyon	r	.241**	.265**	.306**	.305**	.164**	.390**	.218**	.405**	.165**	.313**	.385**	.379**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.001	.000	.000	.000	.001	.000	.000	.000
Cinsel sorunlar	r	.097	.218**	.104*	.090	.055	.124*	.147**	.142**	.146**	.159**	.156**	.165**
	Sig.	.053	.000	.038	.072	.275	.014	.003	.005	.003	.002	.002	.001
İçselleş Davranış Sorun	r	.275**	.388**	.380**	.321**	.236**	.375**	.304**	.334**	.203**	.404**	.354**	.420**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
Dışsallaş Davranış Sorun	r	.228**	.276**	.301**	.337**	.180**	.391**	.250**	.396**	.182**	.312**	.388**	.386**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
Toplam Davranış Sorun	r	.296**	.406**	.395**	.392**	.242**	.441**	.336**	.398**	.224**	.424**	.415**	.469**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000

p<.01**

p<.05*

N=389

3.2.Ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile babalarının ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları arasındaki ilişkiye yönelik bulgular Tablo 23'te verilmiştir.

Tablo 23'te verilen ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile babalarının ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları arasındaki ilişki incelendiğinde:

1-Ergenlerin çekingenlik puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.113$, $p<0.01$), somatik şikayetler ($r=.099$, $p<0.05$), anksiyete-depresyon ($r=.124$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.123$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.104$, $p<0.05$), dikkat problemleri ($r=.156$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.252$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.123$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.250$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yıkıcı davranışlar, agresyon ve cinsel sorunlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

2-Ergenlerde somatik şikayetler puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.227$, $p<0.01$), somatik şikayetler ($r=.227$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.256$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.197$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.206$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.253$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.192$, $p<0.01$), agresyon ($r=.218$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.114$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.220$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.241$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.343$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

3-Ergenlerde anksiyete-depresyon puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.265$, $p<0.01$), somatik şikayetler ($r=.230$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.287$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.244$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.234$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.355$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.177$, $p<0.01$), agresyon ($r=.280$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.139$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.354$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.242$, $p<0.01$) ve toplam davranış

sorunları puan ortalamaları ($r=.344$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

4-Ergenlerde sosyal sorunlar puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.181$, $p<0.01$), somatik şikayetler ($r=.218$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.202$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.315$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.234$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.237$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.218$, $p<0.01$), agresyon ($r=.192$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.159$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.217$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.267$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.233$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

5-Ergenlerde düşünce sorunları puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.101$, $p<0.01$), somatik şikayetler ($r=.146$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.153$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.122$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.189$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.160$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.131$, $p<0.01$), agresyon ($r=.153$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.052$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.185$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.213$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.279$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

6-Ergenlerde dikkat sorunları puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.228$, $p<0.01$), somatik şikayetler ($r=.186$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.222$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.225$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.176$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.300$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.140$, $p<0.01$), agresyon ($r=.256$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.094$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.376$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.378$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.342$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

7-Ergenlerde yıkıcı davranışlar puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.125$, $p<0.05$), somatik şikâyetler ($r=.152$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.146$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.209$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.220$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.164$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.227$, $p<0.01$), agresyon ($r=.179$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.180$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.139$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.213$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.285$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

8-Ergenlerde agresyon puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.203$, $p<0.05$), somatik şikâyetler ($r=.169$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.230$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.210$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.174$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.257$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.182$, $p<0.01$), agresyon ($r=.298$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.133$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.333$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.335$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.319$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

9-Ergenlerde cinsel sorunlar puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.100$, $p<0.05$), somatik şikâyetler ($r=.150$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.141$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.124$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.134$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.116$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.158$, $p<0.01$), agresyon ($r=.140$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.139$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.333$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.176$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.175$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

10- Ergenlerde içselleştirilmiş sorunlar puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.285$, $p<0.05$), somatik şikâyetler ($r=.268$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.319$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.263$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.259$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.331$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.221$,

$p<0.01$), agresyon ($r=.286$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.138$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.414$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.374$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.430$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

11-Ergenlerde dışsallaştırılmış sorunlar puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.207$, $p<0.05$), somatik şikâyetler ($r=.188$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.235$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.243$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.218$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.262$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.226$, $p<0.01$), agresyon ($r=.294$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.167$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.302$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.348$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.306$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

12-Ergenlerde toplam davranış sorunları puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.291$, $p<0.05$), somatik şikâyetler ($r=.280$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.330$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.309$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.287$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.359$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.255$, $p<0.01$), agresyon ($r=.327$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.170$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.424$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.425$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.409$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Diğer bir deyişle; ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile babalarının algıları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Babalarının ergenlerde algıladıkları çekingenlik, somatik şikâyetler, anksiyete-depresyon, sosyal problemler, düşünce problemleri, dikkat problemleri, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel sorunlar, içselleştirilmiş davranışlar, dışsallaştırılmış davranışlar ve toplam davranış sorunları arttıkça, ergenlerin algıladıkları çekingenlik, somatik şikâyetler, anksiyete-depresyon, sosyal problemler, düşünce problemleri, dikkat problemleri, yıkıcı

davranışlar, agresyon, cinsel sorunlar, içselleştirilmiş davranışlar, dışsallaştırılmış davranışlar ve toplam davranış sorunlarının arttığı belirlenmiştir.

Tablo 23
Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları ile Babaların Algıları Arasındaki İlişki

Ergen Davranış sorunları	Baba Davr sorunları	Çekingenlik	Somatik şikayetler	Anksiyete-depresyon	Sosyal problemler	Düşünce problemleri	Dikkat problemleri	Yıkıcı davranışlar	Agresyon	Cinsel problemler	İçselleştirilmiş problemler	Dışsallaştırılmış problemler	Toplam Davranış Problemleri
Çekingenlik	r	.113*	.099*	.124*	.123**	.104*	.156**	.084	.099	.019	.252**	.123**	.250**
	Sig.	.024	.049	.013	.014	.038	.002	.092	.050	.707	.000	.000	.000
Somatik-Şikayet	r	.227**	.227**	.256**	.197**	.206**	.253**	.192**	.218**	.114*	.220**	.241**	.343**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.023	.000	.000	.000
Anks-Depresyon	r	.265**	.230**	.287**	.244**	.234**	.355**	.177**	.280**	.139**	.354**	.242**	.344**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.005	.000	.000	.000
Sosyal Sorunlar	r	.181**	.218**	.202**	.315**	.234**	.237**	.218**	.192**	.159**	.217**	.267**	.233**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.002	.000	*000	.000	.001	.000	.000	.000
Düşünce Sorunları	r	.101*	.146**	.153**	.122**	.189**	.160**	.131**	.153**	.052**	.185**	.213**	.279**
	Sig.	.019	.000	.000	.000	.000	.005	.001	.002	.000	.001	.000	.000
Dikkat Sorunları	r	.228**	.186**	.222**	.225**	.176**	.300**	.140**	.256**	.094**	.376**	.378**	.342**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
Yıkıcı Davranışlar	r	.125*	.152**	.146**	.209**	.220**	.164**	.227**	.179**	.180**	.139**	.213**	.285**
	Sig.	.033	.000	.000	.000	.003	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
Agresyon	r	.203**	.169**	.230**	.210**	.174**	.257**	.182**	.298**	.133**	.333**	.335**	.319**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.001	.000	.000	.000	.008	.000	.000	.000
Cinsel sorunlar	r	.100*	.150**	.141**	.124*	.134**	.116*	.158**	.140**	.139**	.199**	.176**	.175**
	Sig.	.053	.000	.005	.072	.275	.020	.003	.005	.005	.002	.002	.001
İçselleştirilmiş Davra Sorun	r	.285**	.268**	.319**	.263**	.259**	.331**	.221**	.286**	.138**	.414**	.374**	.430**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
Dışsallaştırılmış Davra Sorun	r	.207**	.188**	.235**	.243**	.218**	.262**	.226**	.294**	.167**	.302**	.348**	.306**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
Toplam Davranış Sorun	r	.291**	.280**	.330**	.309**	.287**	.359**	.255**	.327**	.170**	.424**	.425**	.409**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.001	.000	.000	.000

p<.01**

p<.05*

N= 389

3.3. Ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin anneler ile babaların algıları arasındaki ilişkiye yönelik bulgular Tablo 24’te verilmiştir.

Tablo 24’te verilen ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin anneler ile babaların algıları arasındaki ilişki incelendiğinde:

1-Annelerin çekingenlik puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.541$, $p<0.01$), somatik şikâyetler ($r=.407$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.453$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.418$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.425$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.396$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.400$, $p<0.01$), agresyon ($r=.426$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.301$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.492$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.436$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.479$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

2-Annelerin somatik şikâyetler puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.438$, $p<0.01$), somatik şikâyetler ($r=.494$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.432$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.440$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.393$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.420$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.436$, $p<0.01$), agresyon ($r=.433$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.328$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.496$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.453$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.488$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

3-Annelerin anksiyete-depresyon puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.490$, $p<0.01$), somatik şikâyetler ($r=.479$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.615$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.471$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.471$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.469$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.468$, $p<0.01$), agresyon ($r=.517$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.343$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.580$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.524$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.565$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

4-Annelerin sosyal sorunlar puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.423$, $p<0.01$), somatik şikâyetler ($r=.432$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.491$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.541$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.455$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.449$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.490$, $p<0.01$), agresyon ($r=.453$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.300$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.490$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.486$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.512$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

5-Annelerin düşünce sorunları puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.322$, $p<0.01$), somatik şikâyetler ($r=.289$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.331$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.319$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.445$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.297$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.316$, $p<0.01$), agresyon ($r=.317$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.273$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.337$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.332$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.365$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

6-Annelerin dikkat sorunları puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.422$, $p<0.01$), somatik şikâyetler ($r=.376$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.421$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.470$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.453$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.559$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.386$, $p<0.01$), agresyon ($r=.480$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.317$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.437$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.469$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.495$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

7-Annelerin yıkıcı davranışlar puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.377$, $p<0.01$), somatik şikâyetler ($r=.418$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.450$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.413$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.423$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.354$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.587$, $p<0.01$), agresyon ($r=.457$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.387$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.456$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış

davranışlar ($r=.526$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.493$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

8-Annelerin agresyon puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.335$, $p<0.01$), somatik şikâyetler ($r=.325$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.384$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.355$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.334$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.391$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.380$, $p<0.01$), agresyon ($r=.509$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.289$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.380$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.487$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.437$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

9-Annelerin cinsel problemler puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.331$, $p<0.01$), somatik şikâyetler ($r=.366$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.307$, $p<0.05$), düşünce problemleri ($r=.335$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.372$, $p<0.05$), yıkıcı davranışlar ($r=.447$, $p<0.01$), agresyon ($r=.366$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.435$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.362$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.412$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.394$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; sosyal problemler puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

10-Annelerin içselleştirilmiş davranışlar puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.548$, $p<0.01$), somatik şikâyetler ($r=.526$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.578$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.505$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.488$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.490$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.497$, $p<0.01$), agresyon ($r=.525$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.369$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.598$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.539$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.584$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

11-Annelerin dışsallaştırılmış davranışlar puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.379$, $p<0.01$), somatik şikâyetler ($r=.385$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.441$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.406$, $p<0.01$), düşünce

problemleri ($r=.393$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.414$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.483$, $p<0.01$), agresyon ($r=.541$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.348$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.439$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.545$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.495$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

12-Ergenlerin toplam davranış sorunları puan ortalamaları ile babaların çekingenlik ($r=.516$, $p<0.01$), somatik şikâyetler ($r=.501$, $p<0.01$), anksiyete-depresyon ($r=.558$, $p<0.01$), sosyal problemler ($r=.525$, $p<0.01$), düşünce problemleri ($r=.513$, $p<0.01$), dikkat problemleri ($r=.518$, $p<0.01$), yıkıcı davranışlar ($r=.541$, $p<0.01$), agresyon ($r=.578$, $p<0.01$), cinsel sorunlar ($r=.402$, $p<0.01$), içselleştirilmiş davranışlar ($r=.571$, $p<0.01$), dışsallaştırılmış davranışlar ($r=.592$, $p<0.01$) ve toplam davranış sorunları puan ortalamaları ($r=.599$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Diğer bir deyişle; ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin annelerin ve babaların algıları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Annelerin ergenlerde algıladıkları çekingenlik, somatik şikâyetler, anksiyete-depresyon, sosyal problemler, düşünce problemleri, dikkat problemleri, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel sorunlar, içselleştirilmiş davranışlar, dışsallaştırılmış davranışlar ve toplam davranış sorunlarına yükseldikçe, babaların algıladıkları çekingenlik, somatik şikâyetler, anksiyete-depresyon, sosyal problemler, düşünce problemleri, dikkat problemleri, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel sorunlar, içselleştirilmiş davranışlar, dışsallaştırılmış davranışlar ve toplam davranış sorunları da yükselmektedir.

Tablo 24
Ergenlerin Davranış Sorunlarına İlişkin Annelerin İle Baba Algıları Arasındaki İlişki

Anne Davranış sorunları	Baba davranış sorunları	Anne Davranış sorunları											
		Çekingenlik	Somatik şikayetler	Anksiyete-depresyon	Sosyal problemler	Düşünce problemleri	Dikkat problemleri	Yıkıcı davranışlar	Agresyon	Cinsel problemler	İçselleştirilmiş problemler	Dışsallaştırılmış problemler	Toplam Davranış Problemleri
Çekingenlik	r	.541**	.407**	.453**	.418**	.425**	.396**	.400**	.426**	.301**	.492**	.436**	.479**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.003	.000	.007	.000	.000	.000
Somatik-Şikayetler	r	.438**	.494**	.432**	.440**	.393**	.420**	.436**	.433**	.328**	.496**	.453**	.488**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.001	.000	.000	.000
Anksiyete-Depresyon	r	.490**	.479**	.615**	.471**	.471**	.469**	.468**	.517**	.343**	.580**	.524**	.565**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.004	.000	.000	.000
Sosyal Sorunlar	r	.423**	.432**	.491**	.541**	.455**	.449**	.490**	.453**	.300**	.490**	.486**	.512**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.001	.000	.000	.000
Düşünce Sorunları	r	.322*	.289**	.331**	.319**	.445**	.297**	.316**	.317**	.273**	.337**	.332**	.363**
	Sig.	.019	.000	.000	.000	.000	.000	.001	.095	.000	.001	.000	.000
Dikkat Sorunları	r	.422**	.376**	.421**	.470**	.453**	.559**	.386**	.480**	.317**	.438**	.469**	.495**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
Yıkıcı Davranışlar	r	.377**	.418**	.450**	.413**	.423**	.354**	.587**	.457**	.387**	.456**	.526**	.493**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.001	.000	.000	.000
Agresyon	r	.335**	.325**	.384**	.355**	.334**	.391**	.380**	.509**	.289**	.380**	.487**	.437**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.001	.000	.000	.000
Cinsel Problemler	r	.331**	.366**	.307**	.322	.335**	.372**	.447**	.366**	.435**	.362**	.412**	.394**
	Sig.	.000	.000	.000	.072	.014	.014	.003	.005	.003	.002	.002	.001
İçselleştirilmiş Davranış Sorun	r	.548**	.526**	.578**	.505**	.488**	.490**	.497**	.525**	.369**	.598**	.539**	.584**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
Dışsallaştırılmış Davranış Sorun	r	.379**	.385**	.441**	.406**	.393**	.414**	.483**	.541**	.348**	.439**	.545**	.495**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
Toplam Davranış Sorunlar	r	.516**	.501**	.558**	.525**	.513**	.518**	.541**	.578**	.402**	.571**	.592**	.599**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000

p<.01**

p<.05*

4. Araştırmanın onikinci alt problemi “Ergenlerin davranış sorunları ile aile işlevleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu alt probleme ilişkin bulgular aşağıda Tablo 25, Tablo 26 ve Tablo 27’de verilmiştir.

4.1. Ergenlerin davranış sorunları ile aile işlevleri arasındaki ilişkiye yönelik bulgular Tablo 25’de verilmiştir.

Tablo 25’de görüldüğü gibi, ergenlerin davranış sorunları ile aile işlevleri arasındaki ilişki incelendiğinde;

1-Çekingenlik puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.162, p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r=-.205, p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.111, p<0.05$), ilgi gösterme ($r=-.184, p<0.01$) ve davranış kontrolü puan ortalamaları ($r=-.136, p<0.01$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

2-Somatik şikayetler puan ortalamaları ile iletişim ($r=-.221, p<0.01$) roller ($r=-.180, p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.127, p<0.05$), ilgi gösterme ($r=-.158, p<0.01$) ve davranış kontrolü puan ortalamaları ($r=-.159, p<0.01$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

3-Anksiyete-depresyon puan ortalamaları ile problem çözme ($r=.175, p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim ($r=-.192, p<0.01$), roller ($r=-.231, p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.172, p<0.01$) ve ilgi gösterme ($r=-.279, p<0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; davranış kontrolü puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

4-Sosyal sorunlar puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.119$, $p<0.05$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken; iletişim ($r=-.174$, $p<0.01$), roller ($r=-.290$, $p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.226$, $p<0.01$) ve ilgi gösterme ($r=-.305$, $p<0.01$), davranış kontrolü ($r=-.197$, $p<0.01$) ve genel fonksiyonlar ($r=-.102$, $p<0.05$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

5-Düşünce sorunları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.175$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim ($r=-.105$, $p<0.01$) roller ($r=-.181$, $p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.102$, $p<0.05$), ilgi gösterme ($r=-.178$, $p<0.01$) ve davranış kontrolü ($r=-.158$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

6- Dikkat sorunları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.182$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim ($r=-.161$, $p<0.01$), roller ($r=-.330$, $p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.142$, $p<0.01$), ilgi gösterme ($r=-.331$, $p<0.01$), davranış kontrolü ($r=-.247$, $p<0.01$) ve genel fonksiyonlar ($r=-.104$, $p<0.05$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

7- Yıkıcı davranışlar ile roller ($r=-.227$, $p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.211$, $p<0.01$), ilgi gösterme ($r=-.328$, $p<0.01$), davranış kontrolü ($r=-.273$, $p<0.01$) ve genel fonksiyonlar ($r=-.122$, $p<0.05$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; problem çözme ve iletişim puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

8-Agresyon ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.104$, $p<0.05$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim ($r=-.213$, $p<0.01$) roller ($r=-.247$, $p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.158$, $p<0.05$), ilgi gösterme ($r=-.249$, $p<0.01$) ve davranış kontrolü ($r=-.171$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde

anlamli bir ilişki saptanmiş; genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamli bir ilişki saptanamamıştır.

9- Cinsel sorunlar puan ortalamaları ile roller ($r=-.158$, $p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.134$, $p<0.05$) ve ilgi gösterme ($r=-.249$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamli bir ilişki olduğu saptanmiş; diğer işlevler arasında anlamli bir ilişki saptanamamıştır.

10-İçselleştirilmiş davranış sorunları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.135$, $p<0.05$) arasında pozitif yönde anlamli bir ilişki olduğu saptanmiş; iletişim ($r=-.225$, $p<0.01$), roller ($r=-.265$, $p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.185$, $p<0.05$), ilgi gösterme ($r=-.266$, $p<0.01$) ve davranış kontrolü ($r=-.225$, $p<0.01$) arasında negatif yönde anlamli bir ilişki saptanmiş; genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamli bir ilişki saptanamamıştır.

11-Dışsallaştırılmış davranış sorunları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.105$, $p<0.05$) arasında pozitif yönde anlamli bir ilişki olduğu saptanmiş; iletişim ($r=-.253$, $p<0.01$), roller ($r=-.294$, $p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.204$, $p<0.05$), ilgi gösterme ($r=-.310$, $p<0.01$), davranış kontrolü ($r=-.231$, $p<0.01$) ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları ($r=-.116$, $p<0.01$) arasında negatif yönde anlamli bir ilişki bulunmuştur.

12-Toplam davranış sorunları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.105$, $p<0.05$) arasında pozitif yönde anlamli bir ilişki olduğu saptanmiş; iletişim ($r=-.256$, $p<0.01$), roller ($r=-.336$, $p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.225$, $p<0.05$), ilgi gösterme ($r=-.348$, $p<0.01$), davranış kontrolü ($r=-.267$, $p<0.01$) ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları ($r=-.119$, $p<0.05$) arasında negatif yönde anlamli bir ilişki saptanmiştır.

Diğer bir anlatımla, ergenlerin davranış sorunları ile aile işlevleri arasındaki ilişki incelendiğinde; ergenlerin algıladıkları çekingenlik, somatik-şikayetler, anksiyete-depresyon, sosyal sorunlar, düşünce sorunları, dikkat sorunları, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel problemler, içselleştirilmiş sorunlar, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunları ile aile işlevlerinden problem çözme işlevi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu; iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, ilgi gösterme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar işlevleri arasında ters yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Tablo 25
Ergenlerin Davranış Sorunları İle Aile İşlevleri Arasındaki İlişki

Davranış Sorunları	Aile İşlevleri	Problem Çözme	İletişim	Roller	Duygusal Tepki Verebilme	Gereken İlgiyi Gösterebil	Davranış Kontrolü	Genel Fonksiyonla
Çekingenlik	r Sig.	.162** .001	.016 .746	-.205** .000	-.111* .027	-.184** .000	-.136** .007	-.033 .505
Somatik Şikayetler	r Sig.	.044 .382	-.221** .000	-.180** .000	-.127* .012	-.158** .002	-.159** .001	-.055 .274
Anksiyete-Depresyon	r Sig.	.175** .000	-.192** .000	-.231** .000	-.172** .001	-.279** .000	-.208 .000	-.101* .042
Sosyal Sorunlar	r Sig.	.119* .017	-.174** .001	-.290** .000	-.226** .000	-.305** .000	-.197** .000	-.102* .041
Düşünce Sorunları	r Sig.	.175** .000	-.105* .001	-.181** .000	-.102* .041	-.178** .000	-.158** .002	.012 .808
Dikkat Sorunları	r Sig.	.182** .000	-.161** .000	-.330** .000	-.142** .004	-.331** .000	-.247** .000	-.104* .038
Yıkıcı Davranışlar	r Sig.	.083 .096	-.233 .000	-.277** .000	-.211** .000	-.328** .000	-.273** .000	-.122* .014
Agresyon	r Sig.	.104* .039	-.213** .000	-.247** .000	-.158** .002	-.249** .000	-.171** .001	-.097 .054
Cinsel sorunlar	r Sig.	.057 .256	-.054 .284	-.158** .002	-.134** .008	-.147** .003	-.093 .062	-.064 .205
İçselleştirilmiş Sorunlar	r Sig.	.135** .007	-.225** .000	-.265** .000	-.185** .000	-.266** .000	-.225** .000	-.084 .094
Dışsallaştırılmış Sorunları	r Sig.	.105** .007	-.253** .000	-.294** .000	-.204** .000	-.310** .000	-.231** .000	.16* .000
Toplam Davranış Sorunları	r Sig.	.105* .037	-.256** .000	-.336** .000	-.225** .000	-.348** .000	-.267** .000	.02* .000

p<.01**

p<.05*

N=389

4.2. Annelerin ergenlerin davranış sorunları algısı ile aile işlevleri arasındaki ilişkiye yönelik bulgular Tablo 26'da verilmiştir.

Tablo 26'da verilen, annelerin ergenlerin davranış sorunları algısı ile aile işlevleri arasındaki ilişki incelendiğinde;

1-Çekingenlik puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.113$, $p<0.05$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmış; iletişim ($r=-.123$, $p<0.05$), roller ($r=-.227$, $p<0.01$), gereken ilgiyi gösterme ($r=-.174$, $p<0.01$) ve davranış kontrolü ($r=-.168$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmış; duygusal tepki verebilme ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

2-Somatik şikayetler puan ortalamaları ile problem çözme ($r=.157$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmış; iletişim ($r=-.121$, $p<0.05$) roller ($r=-.215$, $p<0.01$), gereken ilgiyi gösterme ($r=-.168$, $p<0.01$) ve davranış kontrolü ($r=-.123$, $p<0.05$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmış; duygusal tepki verebilme ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

3-Anksiyete-depresyon puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.099$, $p<0.05$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmış; roller ($r=-.219$, $p<0.01$), gereken ilgiyi gösterebilme ($r=-.169$, $p<0.01$) ve davranış kontrolü ($r=-.128$, $p<0.05$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim, duygusal tepki verebilme ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

4-Sosyal sorunlar puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.155$, $p<0.05$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim ($r=-.109$, $p<0.05$), roller ($r=-.224$, $p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.102$, $p<0.05$)

ve gereken ilgiyi gösterebilme ($r=-.192$, $p<0.01$), davranış kontrolü ($r=-.228$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

5-Düşünce sorunları puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.101$, $p<0.05$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r=-.120$, $p<0.01$), gereken ilgiyi gösterebilme ($r=-.144$, $p<0.01$) ve davranış kontrolü ($r=-.182$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim, duygusal tepki verebilme ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

6-Dikkat sorunları puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.173$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim ($r=-.099$, $p<0.05$), roller ($r=-.194$, $p<0.01$), gereken ilgiyi gösterebilme ($r=-.168$, $p<0.01$), davranış kontrolü ($r=-.158$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; genel fonksiyonlar ve duygusal tepki verebilme puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

7-Yıkıcı davranışlar puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.169$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r=-.224$, $p<0.01$), gereken ilgiyi gösterebilme ($r=-.328$, $p<0.01$), davranış kontrolü ($r=-.224$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; genel fonksiyonlar, duygusal tepki verebilme ve iletişim puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

8-Agresyon puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.104$, $p<0.05$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r=-.210$, $p<0.01$), gereken ilgiyi gösterebilme ($r=-.126$, $p<0.05$) ve davranış kontrolü ($r=-.150$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim,

duygusal tepki verebilme ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

9- Cinsel sorunlar puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.179$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r=-.174$, $p<0.01$), gereken ilgiyi gösterebilme ($r=-.174$, $p<0.01$) ve davranış kontrolü puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim, duygusal tepki verebilme ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

10- İçselleştirilmiş davranış sorunları i puan ortalamaları le problem çözme işlevi ($r=.135$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim ($r=-.119$, $p<0.05$), roller ($r=-.250$, $p<0.01$), ilgi gösterme ($r=-.190$, $p<0.01$) ve davranış kontrolü ($r=-.154$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; duygusal tepki verebilme ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

11-Dışsallaştırılmış davranış sorunları puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.152$, $p<0.05$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r=-.238$, $p<0.01$), gereken ilgiyi gösterebilme ($r=-.147$, $p<0.01$), davranış kontrolü ($r=-.187$, $p<0.01$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim, duygusal tepki verebilme ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

12-Toplam davranış sorunları puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.167$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r=-.061$, $p<0.01$), gereken ilgiyi gösterebilme ($r=-.192$, $p<0.01$), davranış kontrolü ($r=-.198$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim, duygusal tepki verebilme ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

Diğer bir anlatımla, annelerin ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile aile işlevleri arasındaki ilişki incelendiğinde; annelerin ergenlerde algıladıkları çekingenlik, somatik-şikayetler, anksiyete-depresyon, sosyal sorunlar, düşünce sorunları dikkat sorunları, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel problemler, içselleştirilmiş sorunlar, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunları ile aile işlevlerinden problem çözme arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller, ilgi gösterebilme ve davranış kontrolü işlevleri arasında ters yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Tablo 26
Annelerin Ergenlerin Davranış Sorunları İle Aile İşlevleri Arasındaki İlişki

Aile İşlevleri		Davranış Sorunları						
		Problem çözme	İletişim	Roller	Duygusal tepki verebilme	İlgi gösterme	Davranış Kontrolü	Genel Fonksiyonlar
Çekingelik	r	.113*	-.123*	-.227**	-.081	-.174**	-.168**	-.035
	Sig.	.023	.014	.000	.107	.000	.001	.484
Somatik Şikâyetler	r	.157**	-.121*	-.215**	-.090	-.168**	-.123*	.005
	Sig.	.002	.014	.000	.072	.001	.014	.921
Anksiyete-Depresyon	r	.099*	-.080	-.219**	-.071	-.169**	-.128*	-.035
	Sig.	.049	.112	.000	.156	.001	.011	.485
Sosyal Sorunlar	r	.155**	-.109*	-.224**	-.102*	-.192**	-.228**	.003
	Sig.	.002	.029	.000	.041	.000	.000	.948
Düşünce Sorunları	r	.101*	-.057	-.120**	-.054	-.144**	-.182**	-.047
	Sig.	.044	.253	.017	.283	.004	.000	.351
Dikkat Sorunları	r	.173**	-.099*	-.194**	-.065	-.168**	-.158**	.029
	Sig.	.001	.048	.000	.193	.001	.002	.567
Yıkıcı Davranışlar	r	.169**	-.030	-.224**	-.078	-.158**	-.224**	-.039
	Sig.	.001	.550	.000	.119	.001	.000	.433
Agresyon	r	.129*	-.060	-.210**	-.067	-.126*	-.150**	.033
	Sig.	.011	.231	.000	.182	.012	.003	.509
Cinsel sorunlar	r	.179**	-.031	-.174**	-.047	-.174**	-.156**	.014
	Sig.	.000	.537	.000	.351	.000	.002	.783
İçselleştirilmiş Davranış Sorunları	r	.135**	-.119*	-.250**	-.092	-.190**	-.154**	-.024
	Sig.	.007	.018	.000	.067	.000	.002	.637
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	r	.152**	-.055	-.238**	-.077	-.147**	-.187**	.013
	Sig.	.003	.276	.000	.131	.004	.000	.803
Toplam davranış Sorunları	r	.167**	-.096	-.061**	-.090	-.192**	-.198**	-.011
	Sig.	.001	.059	.000	.079	.000	.000	.835

p<.01**

p<.05*

4.3. Babaların ergenlerin davranış sorunları algıları ile aile işlevleri arasındaki ilişkiye ait bulgular Tablo 27’de verilmiştir.

Tablo 27’de verilen babaların ergenlerin davranış sorunları algıları ile aile işlevleri arasındaki ilişki incelendiğinde;

1-Çekingenlik puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.188$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r=-.189$, $p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.102$, $p<0.01$), gereken ilgiyi gösterme ($r=-.186$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

2-Somatik şikayetler puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.193$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r=-.172$, $p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.118$, $p<0.05$), gereken ilgiyi gösterme ($r=-.149$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

3 -Anksiyete-depresyon puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.193$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r=-.216$, $p<0.01$) ve gereken ilgiyi gösterebilme ($r=-.151$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; davranış kontrolü, iletişim, duygusal tepki verebilme ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

4-Sosyal sorunlar puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.243$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r=-.196$, $p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.137$, $p<0.01$), gereken ilgiyi gösterebilme ($r=-$

.185, $p < 0.01$) ve davranış kontrolü ($r = -.100$, $p < 0.05$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

5-Düşünce sorunları puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r = .245$, $p < 0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r = -.205$, $p < 0.01$), duygusal tepki verebilme ($r = -.102$, $p < 0.05$), gereken ilgiyi gösterebilme ($r = -.192$, $p < 0.01$) ve davranış kontrolü ($r = -.111$, $p < 0.05$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

6-Dikkat sorunları ile problem çözme puan ortalamaları ($r = .265$, $p < 0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r = -.199$, $p < 0.01$), duygusal tepki verebilme ($r = -.137$, $p < 0.01$), gereken ilgiyi gösterebilme ($r = -.225$, $p < 0.01$) ve davranış kontrolü ($r = -.140$, $p < 0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

7-Yıkıcı davranışlar puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r = .313$, $p < 0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r = -.206$, $p < 0.01$), duygusal tepki verebilme ($r = -.160$, $p < 0.01$), gereken ilgiyi gösterebilme ($r = -.184$, $p < 0.01$) ve davranış kontrolü ($r = -.115$, $p < 0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

8- Agresyon puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r = .266$, $p < 0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r = -.254$, $p < 0.01$), duygusal tepki verebilme ($r = -.144$, $p < 0.01$), gereken ilgiyi gösterebilme ($r = -.193$, $p < 0.01$) ve davranış kontrolü ($r = -.114$, $p < 0.05$) puan ortalamaları arasında negatif

yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

9-Cinsel sorunlar puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.293$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r=-.191$, $p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.153$, $p<0.01$), gereken ilgiyi gösterebilme ($r=-.166$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

10-İçselleştirilmiş davranış sorunları puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.220$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r=-.207$, $p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.110$, $p<0.01$) ve gereken ilgiyi gösterebilme ($r=-.170$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

11-Dışsallaştırılmış davranış sorunları puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.298$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r=-.207$, $p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.156$, $p<0.01$), gereken ilgiyi gösterebilme ($r=-.198$, $p<0.01$) ve davranış kontrolü ($r=-.120$, $p<0.05$) puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

12-Toplam davranış sorunları puan ortalamaları ile problem çözme puan ortalamaları ($r=.282$, $p<0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; roller ($r=-.234$, $p<0.01$), duygusal tepki verebilme ($r=-.138$, $p<0.01$), gereken ilgiyi gösterebilme ($r=-.198$, $p<0.01$) ve davranış kontrolü ($r=-.115$, $p<0.05$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim ve genel fonksiyonlar puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

Diğer bir anlatımla, babaların ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile aile işlevleri arasındaki ilişki incelendiğinde; babaların ergenlerde algıladıkları çekingenlik, somatik-şikayetler, anksiyete-depresyon, sosyal sorunlar, düşünce sorunları dikkat sorunları, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel problemler, içselleştirilmiş sorunlar, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunları ile aile işlevlerinden problem çözme arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; iletişim, roller, gereken ilgiyi gösterebilme ve davranış kontrolü işlevleri arasında ters yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Tablo 27

Babaların Davranış Sorunları İle Aile İşlevlerine İlişkin Algıları Arasındaki İlişki

Davranış Sorunları	Aile İşlevleri		Problem çözme	İletişim	Roller	Duygusal tepki verebilme	Gereken ilgiyi gösterebilme	Davranış Kontrolü	Genel fonksiyonlar
	r	Sig.							
Çekingenlik	.188**	.000	-.063	.212	-.189**	-.102*	-.186**	-.074	-.023
Somatik Şikâyetler	.224**	.000	-.063	.466	-.172**	-.118*	-.149**	-.088	.040
Anksiyete-Depresyon	.193**	.000	.028	.574	-.216**	-.086	-.151**	-.067	.029
Sosyal Sorunlar	.243**	.000	-.020	.694	-.196**	-.137**	-.185**	-.100*	-.052
Düşünce Sorunları	.245**	.000	-.093	.062	-.205**	-.102*	-.192**	-.111*	-.014
Dikkat Sorunları	.265**	.000	.005	.917	-.199**	-.137**	-.225**	-.140**	-.013
Yıkıcı Davranışlar	.313**	.000	-.030	.551	-.206**	-.160**	-.184**	-.115*	-.046
Agresyon	.266**	.000	-.004	.944	-.254**	-.144**	-.193**	-.114*	-.017
Cinsel sorunlar	.293**	.000	-.070	.164	-.191**	-.153**	-.166**	-.126	-.049
İçselleştirilmiş Davranış Sorunlar	.220**	.000	-.017	.732	-.207**	-.110*	-.170**	-.083	.023
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunlar	.298**	.000	-.017	.732	-.207**	.156**	-.198**	-.120*	-.028
Toplam Davranış Sorunları	.282**	.000	-.019	.709	-.234**	-.138**	-.198**	-.115*	-.007

p<.01**

p<.05*

5. Araştırmanın onüçüncü alt problemi “Ergenlerin davranış sorunları ile anne-babaların kişilik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır ?“ şeklinde ifade edilmiştir.

Bu alt probleme ilişkin bulgular aşağıda Tablo 28 ve Tablo 29 da verilmiştir.

5.1. Annelerin ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları ile anne kişilik özellikleri arasındaki ilişkiye ait bulgular Tablo 28’de sunulmuştur.

Tablo 28’de verilen annelerin ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları ile anne kişilik özellikleri arasındaki ilişki incelendiğinde:

1-Çekingenlik puan ortalamaları ile anne psikotizm ($r=.152$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.196$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; dışadönüklük ve yalan puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

2- Somatik şikâyetler puan ortalamaları ile anne psikotizm ($r=.255$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.195$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ($r=-.142$, $p<0.01$) puan ortalamaları ile ters yönde bir ilişki saptanmış; dışadönüklük puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

3-Anksiyete-depresyon puan ortalamaları ile anne psikotizm ($r=.135$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; nörotizm, yalan ve dışadönüklük puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

4-Sosyal sorunlar puan ortalamaları ile anne psikotizm ($r=.216$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.173$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki

saptanmış; yalan ($r=-.136$, $p<0.01$) ile ters yönde bir ilişki saptanmış; dışadönüklük puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

5-Düşünce sorunları puan ortalamaları ile anne psikotizm ($r=.131$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.136$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ve dışadönüklük puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

6-Dikkat sorunları puan ortalamaları ile anne psikotizm ($r=.113$, $p<0.05$) ve nörotizm ($r=.176$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ($r=-.144$, $p<0.01$) puan ortalamaları ile ters yönde bir ilişki saptanmış; dışadönüklük puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

7-Yıkıcı davranışlar puan ortalamaları ile anne psikotizm ($r=.285$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.131$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ($r=-.181$, $p<0.01$) puan ortalamaları ile ters yönde bir ilişki saptanmış; dışadönüklük puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

8-Agresyon puan ortalamaları ile anne psikotizm ($r=.141$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.209$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ($r=-.138$, $p<0.01$) puan ortalamaları ile ters yönde bir ilişki saptanmış; dışadönüklük puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

9-Cinsel sorunlar puan ortalamaları ile anne yalan ($r=-.193$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında ters yönde bir ilişki saptanmış; psikotizm, nörotizm ve dışadönüklük puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

10-İçselleştirilmiş davranış sorunları puan ortalamaları ile anne psikotizm ($r=.191$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.264$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ve dışadönüklük puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

11-Dışsallaştırılmış davranış sorunları puan ortalamaları ile anne psikotizm ($r=.201$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; nörotizm ($r=-.199$, $p<0.01$) puan ortalamaları ile ters yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; dışadönüklük ve yalan puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

12-Toplam davranış sorunları puan ortalamaları ile anne psikotizm ($r=.223$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.229$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ($r=-.164$, $p<0.01$) puan ortalamaları ile ters yönde bir ilişki saptanmış; dışadönüklük puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

Diğer bir deyişle; annelerin ergenlerde algıladıkları çekingenlik, somatik-şikayetler, anksiyete-depresyon, sosyal sorunlar, düşünce sorunları, dikkat sorunları, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel problemler, içselleştirilmiş sorunlar, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunlarına yönelik algıları ile anne kişilik özelliklerinden psikotizm, nörotizm ve yalan boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre, annelerin psikotizm ve nörotizm düzeyi arttıkça ergenlerde algıladıkları çekingenlik, somatik-şikayetler, anksiyete-depresyon, sosyal sorunlar, düşünce sorunları dikkat sorunları, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel sorunlar, içselleştirilmiş sorunlar, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunlarına ilişkin algılarının da arttığı; annelerde yalan düzeyi arttıkça ergenlerde algıladıkları davranış sorunlarının azaldığı; dışadönüklük boyutu ile ergenlerde algıladıkları davranış sorunları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır.

Tablo 28
Annelerin Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Kişilik
Özellikleri Arasındaki İlişki

Davranış Sorunları	Kişilik Özellikleri	Psikotizm	Dışadönüklük	Nörotizm	Yalan
Çekingenlik	r	.152**	-.075	.196**	-.081
	Sig.	.002	.133	.000	.106
Somatik Şikayetler	r	.225**	-.053	.195**	-.142**
	Sig.	.000	.294	.000	.005
Anksiyete-Depres	r	.135**	-.027	.288	-.092
	Sig.	.007	.592	.000	.069
Sosyal Sorunlar	r	.216**	-.004	.173**	-.136**
	Sig.	.000	.930	.001	.007
Düşünce Sorunları	r	.131**	-.057	.136**	-.089
	Sig.	.009	.252	.007	.077
Dikkat Sorunları	r	.113*	-.031	.176**	-.144**
	Sig.	.024	.532	.000	.004
Yıkıcı Davranışlar	r	.285**	-.008	.131**	-.181**
	Sig.	.000	.871	.009	.000
Agresyon	r	.141**	.029	.209**	-.138**
	Sig.	.005	.567	.000	.006
Cinsel sorunlar	r	.265	-.056	.051	-.193**
	Sig.	.000	.264	.307	.000
İçselleştirilmiş Sorunlar	r	.191**	-.052	.264**	-.123
	Sig.	.000	.303	.000	.015
Dışsallaştırılmış sorunlar	r	.201**	.022	-.199**	-.169**
	Sig.	.000	.666	.000	.001
Toplam davranış sorunları	r	.223**	-.027	.229**	-.164**
	Sig.	.000	.599	.000	.001

p<.01**

p<.05*

5.2. Babaların ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları ile kendi kişilik özellikleri arasındaki ilişkiye ait bulgular Tablo 29'da verilmiştir.

Tablo 29'da verilen babaların ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları ile kendi kişilik özellikleri arasındaki ilişki incelendiğinde;

1-Çekingenlik puan ortalamaları ile baba psikotizm ($r=.219$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.273$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ($r=-.228$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında ters yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; dışadönüklük puan ortalamaları ile anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

2-Somatik şikayetler puan ortalamaları ile baba psikotizm ($r=.237$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.219$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ($r=-.263$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında ters yönde bir ilişki saptanmış; dışadönüklük ile anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

3-Anksiyete-depresyon puan ortalamaları ile baba psikotizm ($r=.189$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.227$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ($r=-.243$, $p<0.01$) arasında ters yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; dışadönüklük puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

4-Sosyal sorunlar puan ortalamaları ile baba psikotizm ($r=.257$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.237$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ($r=-.283$, $p<0.01$) arasında ters yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; dışadönüklük puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

5-Düşünce sorunları puan ortalamaları ile baba psikotizm ($r=.285$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.231$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki

saptanmış; yalan ($r=-.261$, $p<0.01$) arasında ters yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; dışadönüklük puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

6-Dikkat sorunları puan ortalamaları ile baba psikotizm ($r=.214$, $p<0.05$) ve nörotizm ($r=.226$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ($r=-.254$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında ters yönde bir ilişki saptanmış; dışadönüklük puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

7-Yıkıcı davranışlar puan ortalamaları ile baba psikotizm ($r=.387$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.229$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ($r=-.341$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında ters yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; dışadönüklük puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

8-Agresyon puan ortalamaları ile baba psikotizm ($r=.268$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.289$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ($r=-.269$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında ters yönde bir ilişki saptanmış; dışadönüklük arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

9-Cinsel sorunlar puan ortalamaları ile baba psikotizm ($r=.343$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.178$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ve dışadönüklük puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

10-İçselleştirilmiş davranış sorunları puan ortalamaları ile baba psikotizm ($r=.230$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.271$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ($r=-.267$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında ters yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; dışadönüklük arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

11-Dışsallaştırılmış davranış sorunları puan ortalamaları ile baba psikotizm ($r=.332$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.290$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ($r=-.308$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında ters yönde bir ilişki saptanmış; dışadönüklük arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

12-Toplam davranış sorunları puan ortalamaları ile baba psikotizm ($r=.305$, $p<0.01$) ve nörotizm ($r=.300$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; yalan ($r=-.306$, $p<0.01$) puan ortalamaları arasında ters yönde anlamlı bir ilişki saptanmış; dışadönüklük puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

Diğer bir deyişle; babaların ergenlerde algıladıkları çekingenlik, somatik-şikayetler, anksiyete-depresyon, sosyal sorunlar, düşünce sorunları dikkat sorunları, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel problemler, içselleştirilmiş sorunlar, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunları ile baba kişilik özelliklerinden psikotizm, nörotizm ve yalan boyutu arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre, babaların psikotizm ve nörotizm düzeyi arttıkça ergenlerde algıladıkları çekingenlik, somatik-şikayetler, anksiyete-depresyon, sosyal sorunlar, düşünce sorunları, dikkat sorunları, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel sorunlar, içselleştirilmiş sorunlar, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunlarına ilişkin algılarının da arttığı; yalan düzeyi arttıkça ergenlerde algıladıkları davranış sorunlarının azaldığı; dışadönüklük ile davranış sorunlarına ilişkin algıları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır.

Tablo 29
Babaların Ergenlerin Davranış Sorunlarına Yönelik Algıları İle Kişilik
Özellikleri Arasındaki İlişki

Özellikleri Davranış Sorunları	Kişilik				
		Psikotizm	Nörotizm	Dışadönüklük	Yalan
Çekingenlik	r	.219**	.273**	-.044	-.228**
	Sig.	.000	.000	.386	.000
Somatik Şikayetler	r	.237**	.219**	-.043	-.263**
	Sig.	.000	.000	.393	.000
Anksiyete-Depres	r	.189**	.227**	-.038	-.243**
	Sig.	.000	.000	.448	.000
Sosyal Sorunlar	r	.257**	.237**	.009	-.283**
	Sig.	.000	.000	.851	.000
Düşünce Sorunları	r	.285**	.231**	.003	-.261**
	Sig.	.000	.000	.960	.000
Dikkat Sorunları	r	.214**	.226**	-.094	-.254**
	Sig.	.000	.000	.061	.000
Yıkıcı Davranışlar	r	.387**	.229**	-.011	-.341**
	Sig.	.000	.000	.822	.000
Agresyon	r	.268**	.289**	-.024	-.269**
	Sig.	.000	.000	.634	.000
Cinsel sorunlar	r	.343**	.178**	.001	-.349
	Sig.	.000	.000	.990	.000
İçselleştirilmiş Davranış Sorunları	r	.230**	.271**	-.046	-.267**
	Sig.	.000	.000	.362	.000
Dışsallaştırılmış Davranış Sorunları	r	.332**	.290**	-.018	-.308**
	Sig.	.000	.000	.725	.000
Toplam Davranış Sorunları	r	.305**	.300**	-.032	-.306**
	Sig.	.000	.000	.531	.000

p<.01**

p<.05*

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada 12-15 yaş arası ilköğretim ikinci kademesine devam eden ergenlerin davranış sorunları ile aile işlevleri ve ebeveyn kişilik özellikleri arasındaki ilişkisi ergen ve anne-baba algıları açısından incelenmiştir. Araştırma kapsamında davranış sorunlarının sosyo-ekonomik değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığı da değerlendirilmiştir.

Bu bölümde ilk olarak davranış sorunları ve sosyo-demografik değişkenler ile ilgili bulgular literatür kapsamında değerlendirilmiş; daha sonra ergen ve ebeveynlerinin davranış sorunlarına ilişkin algıları, davranış sorunları ile aile işlevleri, anne ve baba kişilik özellikleri arasındaki ilişkiye yönelik bulgular yorumlanmıştır

1-Davranış Sorunları ile Sosyo-Demografik Özelliklerin Etkileşimi

Bu araştırmada, ergenlerin davranış sorunları ile cinsiyet, yaş, sınıf düzeyleri, anne ve babanın yaşı, eğitim düzeyleri, çalışma durumları ve aile gelir düzeyine ilişkin bulgular ergen ve anne, babasının algılarına göre değerlendirilmiştir.

1.1. Davranış Sorunlarının Cinsiyet Açısından İncelenmesi

Ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları cinsiyet açısından incelendiğinde; kızlarla erkekler arasında anksiyete-depresyon, sosyal sorunlar, yıkıcı davranışlar ve dışsallaştırılmış sorunlarda anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Buna göre;

kızlar erkeklerden daha yoğun anksiyete-depresyon yaşarken; erkekler kızlardan daha yoğun olarak sosyal sorunlar, yıkıcı davranışlar ve dışsallaştırılmış sorunlar yaşamaktadır.

Anne ve babaların ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları cinsiyet açısından incelendiğinde; kızlarla erkekler arasında anksiyete-depresyon, içselleştirilmiş sorunlar ve düşünce sorunlarında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Anne ve babalara göre, kızlar daha çok çekingenlik, anksiyete-depresyon ve içselleştirilmiş sorunlar yaşamakta; bunlara ek olarak babalara göre kızlar daha çok düşünce sorunları yaşamaktadır.

Bu sonuç; erkeklerin daha yoğun dışsallaştırılmış davranış sorunları yaşadığı ve kızların daha çok içselleştirilmiş sorunlar yaşadığını ortaya koyan araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir (Achenbach ve Edelbrock, 1978; Anderson, Williams, Mcgee ve Silva, 1989; Crovter ve ark., 1981; Grieger ve Richards, 1976; Kohn ve Romsan, 1973; Pianta ve Caldwell, 1990; Rutter ve Garmezzy, 1983; Velhust, Berden ve Sanders-Woudstra, 1985; Akt: Albayrak-Kaymak, 1994).

Ayrıca Offer ve Schonert-Reichwl (1992), erkeklerin daha çok davranış problemi geliştirdiğini, kontrol dışı davranma, alkol ve madde kullanımı gibi sorunları daha sıklıkla yaşadığını, buna karşın kızların daha çok duygusal problemler geliştirdiğini; mutsuzluk, anksiyete, depresyon ve intihar düşüncesi gibi sorunları daha sıklıkla yaşadıklarını belirtmişler; Kaiser ve arkadaşları (2000) da, erkeklerin daha agresif olduklarını ve antisosyal davranışların ve agresyonun kızlardan üç kat daha fazla görüldüğünü belirtmişlerdir (Akt: Stormont, 2002). Bunun yanı sıra, lise öğrencileri erkeklerin kızlardan daha fazla dışsallaştırılmış davranış sorunları yaşadıklarını ifade etmişlerdir (Çekici, 2003).

Diğer araştırmalarda da erkeklerin kızlardan daha sıklıkla hiperaktivite ve davranım bozukluğu yaşadığı ve (Rutter ve ark, 1970; Offord ve ark, 1989; Klein ve

Mannuzza, 1991; Luk ve ark, 1991), bu oranın 9:1 olduğu belirtilmektedir (Offord, ve ark, 1989). Erkeklerin daha çok konuşma problemleri, dikkat dağınıklığı, kavgacılık, yerinde duramama, tikler, zarar vericilik ve öfke patlamaları yaşadığı (Rutter ve ark, 1970; Luk ve ark,1991); Reitsma-Street ve arkadaşlarına göre (1985) daha çok okuldan kaçma ve okulu asma gibi davranış sorunları yaşadıkları belirtilmektedir (Akt: Gaoni ve ark., 1998). Ayrıca saldırganlık ve yıkıcı davranışlar (dışsallaştırılmış davranışlar) erkeklerde daha sıklıkla görülürken; kızlarda anksiyete ve depresyonun daha sıklıkla görüldüğü belirtilmektedir (Horwitz ve ark., 1992).

Keenan ve Shaw (1997) cinsiyet farklılıkları için iki olası açıklamayı yapmaktadır. Birincisi, ebeveynlerin farklı sosyal uygulamalarının etkisiyle açıklanmaktadır. Buna göre; aileler erkek çocuklar için daha çok fiziksel cezalandırma kullanırken kızlara daha çok ikna edici yaklaşım kullanmayı tercih etmektedirler. İkinci açıklamaya göre, erken çocukluk döneminde kızların agresyon üzerinde etkili olacak temel becerilerinin gelişiminin daha hızlı, dil gelişimi, konuşma ve algılama becerilerinin daha iyi olması nedeniyle aileler kızlarını daha kolay kontrol edebilmektedir. Buna bağlı olarak, aile çocuk ilişkisi daha olumlu yaşanabilmekte ve davranış problemleri daha az görülmektedir.

Davranış problemlerinin yaş ve cinsiyete göre farklılaşmasının okul çağında daha çarpıcı bir şekilde gözleendiğı (Kazdin, 1987), bu farklılaşmanın özellikle erkeklerin agresif davranışlarında belirgin bir şekilde ortaya çıktığı belirtilmektedir. Ayrıca dışsallaştırılmış davranışların cinsiyete göre farklılaşmasının en güçlü nedenlerinden birinin erkeklerdeki testesteron hormonunun etkisinin olduğu belirtilmektedir (Hill, 2002).

Erol ve arkadaşlarına göre (1998), toplam problem'de ergenler arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Oysa anne baba ve öğretmenlerin erkekleri kızlara oranla daha sorunlu olarak algıladıkları bildirilmiştir. Sorunların türüne bakıldığında; kızların kendilerini daha sorunlu olarak algıladıkları ve kızların içe yönelim,

erkeklerin ise suça yönelik davranışlarda ve dışa yönelim sorunlarında daha yüksek puanlar aldıkları belirtilmektedir. Yaşa bağlı değişimler incelendiğinde ergenlerin yaşı ilerledikçe toplam sorunlarda artma olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu çalışmada ergenlerin anne baba ve öğretmenlerine göre daha az problem bildirdikleri belirlenmiştir.

Bu araştırmada elde edilen sonuçlara göre, ergenlerin davranış sorunlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmış; ancak bu bulgunun bazı araştırma sonuçları ile paralellik göstermediği belirlenmiştir. Örneğin, Erol ve arkadaşları (1998) tarafından yapılan araştırmada, toplam problem'de ergenlerde kız ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır

Tüm bu araştırma sonuçları incelendiğinde, sorun davranışların sadece cinsiyetle ilişkilendirilmesinin doğru ve yeterli olmayacağı; ergenlerin anti-sosyal davranışlar veya suça yönelik davranışlar göstermelerinde, ailesel etkiler, bir gruba ait olma, akran grupları tarafından kabul görme gibi etkilerinde söz konusu olduğu görülmektedir. Kandel (1996) ergenlerin anti-sosyal veya suça yönelik davranışlar göstermelerinde arkadaş ilişkilerinin aileye göre daha fazla etkili olduğunu belirtmektedir. Lewinson ve arkadaşları (1995), ergenlerde suça yönelik davranışlar ve ergenlerin benlik saygısının düşük olması ile ergenlik depresyonu, ergenlerde madde ve alkol kullanımı arasında bir ilişki olduğunu belirtmiştir (Akt: Balat ve Akman, 2007). Bununla beraber suç davranışlarının ergenlikte özellikle erkekler arasında yaygın olmasına rağmen, kızlarda da son yıllarda artış olduğu vurgulanmaktadır (Ketterlinus, 1994; Akt: Lerner ve diğer, 1998).

1.2.Ergenlerinin Davranış Sorunlarının Yaş Açısından İncelenmesi

Bu çalışmada, ergenlerin davranış sorunları yaşları açısından incelendiğinde, 13 yaşındaki ergenlerin daha çok çekingenlik; 14 yaşındaki ergenlerin daha çok dikkat problemleri ve agresyon; 15 yaşındaki ergenlerin de daha çok anksiyete–

depresyon yaşadıkları saptanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları yaş düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık olduğu; anne ve babaların ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algılarında ergenlerin yaş düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır

Davranış sorunlarının yaşa göre farklılaşmasının nedenleri incelendiğinde; yaklaşık 11–14 yaşlarını kapsayan ilk ergenlik döneminde, kendi bedenlerinde hızlı fiziksel ve hormonal değişiklikler yaşayan ergenlerde duygusal patlamalarla ortaya çıkan huysuzluk davranışları ile kaygı, suçluluk, utanç, depresyon, öfke gibi sağlıklı olmayan olumsuz duygular oluşabildiği belirtilmektedir (Vernon, 1999; Akt: Aktepe ve ark. 2006).

Ergen 12–13 yaşlarına rastlayan erinlik döneminde evin etkinliklerine karışmak istemez ve bir süre yalnızlık ister. Cinsel organlarındaki büyüme ve bu büyümenin yarattığı duygular ergenin ilgisini bu bölgeye çeker. Mastürbasyon erkeklerde 13–14, kızlarda 10–12 yaşlarında üst noktadadır. Ayrıca aşırı çekingenlik ve sık sık hayal kurmalara da bu dönemde rastlanır. Kızlar bu dönemi erkeklerden daha zor geçirirler. Bunun nedeninin ise bu evreye döneme erkeklerden daha önce girmeleri ve toplumsal kısıtlamalara erkeklerden daha fazla boyun eğmeleri nedeniyle olduğu belirtilmektedir (Onur, 1987).

Onur'un (1987) belirttiğine göre, ergenler yaşla birlikte ailesi ve yakın çevresiyle farklı düzeylerde sorunlar yaşamaya başlar. Örneğin, 13 yaşına doğru günlük görevler konusunda anne baba ve ergen arasında sayısız tartışmalar ortaya çıkar. Ergen bunları yapmayı kabul eder; fakat toplumsal kurallar ona anlamsız görünür. Başka bir yakınma konusu da ergene çocuk muamelesi yapılmasıdır; ergen ise anne babanın sevgi gösterilerine tahammül edemez. 15 yaşına doğru dışarıya yalnız çıkmalar bir başka çatışma konusu olur: genç erkekler ana babalarının onların üzerinde egemenlik kurma isteği olarak hissettikleri ilgi ve kaygılarına sinirlenirler.

Araştırmacılar, ergenlik döneminde yüksek bir duygusallık görüldüğü noktasında birleşmektedir. Bu evrede duyguların şiddet kazandığı görülür. Yaşanılan küçük bir olumsuzluk ergenlik dönemine girmekte olan çocuğun yakın çevresindeki ilişkilerini doğrudan etkiler. Duyguların şiddetlenmesi sonucu, gerginliğin doğurduğu bazı davranış bozuklukları görülebilir (Yavuzer, 1996).

Dizman ve Gürsoy'un (2005) yaptığı bir araştırmada; 12 yaş grubunda bulunan ve anne yoksunu olan çocukların en yüksek saldırganlık puan ortalamasına sahip olduğu dikkati çekmektedir. Bu durumun ergenlik dönemine girmekte olan çocuğun bir yandan ailesinin denetiminde olmasının, diğer yandan ailesine olan içsel bağımlılığından kurtulmaya çalışmasının, bunun yanı sıra duygusal açıdan anne yoksunluğunu yaşamasının gencin dışarıda arkadaşlarına, çevresine saldırgan davranışlar sergilemesine neden olabileceği ifade edilmektedir.

Davranış sorunları ile yaş arasında anlamlı ilişki bulunan araştırmalarda; yaşla birlikte davranış sorunlarında artış olduğu görülmüştür (Conners ve ark. 1997). Erol ve arkadaşları da (1998), ergenlerde toplam problem ve toplam problem'i oluşturan sosyal içe dönüklük, somatik problemler, anksiyete-depresyon, dikkat sorunları, suça yönelik davranışlar ve saldırgan davranışlarda yaş ilerledikçe artma olduğunu bildirmişlerdir.

Diğer taraftan, davranış sorunları ne kadar erken yaşta görülmeye başlarsa ergenlik, genç yetişkinlik ve yetişkinlik dönemlerinde bireyin fiziksel ve psikososyal sağlığında o derece etkilendiği belirtilmektedir (Bennett, Lipman, Beown, Racine, Boyle Ve Offord, 1999; Akt: Siyez, 2006).

Adalet Bakanlığı istatistiklerine (2001) göre, 11-14 yaş grubu çocuklarda suç işleme oranı %19.5 iken; 15-17 yaş grubu gençlerde % 54.4 ve 18 yaş grubu gençlerde % 18.5 olduğu görülmektedir. Cohen, ve ark. (1990)'a göre, 12 yaşına

kadar olan kızlarda daha yoğun anksiyete yaşanırken; anksiyete ile yıkıcı davranışlar arasında da bağlantı bulunmuştur.

Bununla beraber, kızlarla erkekler arasında depresyon düzeyinde çocukluk döneminde anlamlı bir farklılık saptanamazken; 14 yaşında depresyon düzeyi kızlarda en üst düzeye çıkmaktadır. Diğer taraftan, davranış bozukluğunun, çocuklukta erkeklerde yaygın olmasına rağmen 16 yaş kızlarda en yüksek düzeye ulaştığı belirtilmektedir (Zahn ve ark., 1991).

Türkiye’de tüm intihar girişimlerinin %30-35’i 14-15 yaş grubu arasında görüldüğü; en fazla 15-16 yaş (%46,6) grubunda olduğu ve bunu 11-14 yaş grubunun %41,4 oranında takip ettiği belirlenmiştir. Vakaların büyük çoğunluğunun (%89.7) 15-16 yaş grubunda görüldüğü ve kızların daha fazla girişimde bulunduğu; vakaların %87.9’unun ise kentte yaşayan ve akademik başarısı düşük, alt-orta sosyo-ekonomik düzeye sahip ailelerden gelen ergenlerin olduğu görülmüştür (Aktepe ve ark. 2006).

1.3. Ergenlerin Davranış Sorunlarının Sınıf Düzeyi Açısından İncelenmesi

Bu çalışmada, ergenlerinin davranış sorunlarının sınıf düzeyleri açısından anlamlı düzeyde farklılaştığı; 8. sınıf öğrencilerinin daha yoğun anksiyete-depresyon ve agresyon sorunları yaşadığı; 7. sınıf öğrencilerinin de daha çok sosyal sorunlar, dikkat sorunları, cinsel sorunlar ve dışsallaştırılmış sorunlaryaşadıkları saptanmıştır.

Ayrıca, annelerin ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları sınıf düzeyleri açısından incelendiğinde; annelerin 7. sınıf öğrencileri ile ilgili olarak daha fazla somatik şikâyetler, anksiyete-depresyon, sosyal problemler, dikkat problemleri, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel problemler ve dışsallaştırılmış problemler belirttikleri saptanmış; bunun yanısıra, babaların ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algılarının ise ergenlerin sınıf düzeyleri açısından farklılaşmadığı saptanmıştır.

İlköğretim ikinci kademesine devam eden ergenlerin 6. sınıftan itibaren ön-ergenlik dönemini yaşadıkları, bazı öğrencilerin bu döneme daha erken girdiği ve bazılarında girmek üzere olduğu düşünüldüğünde, 7. ve 8. sınıfa devam eden ergenlerin 6. sınıfa devam eden ergenlere göre daha çok davranış sorunu yaşadıkları, benzer şekilde annelerinde 7. sınıfa devam eden ergenlerde daha çok sorun algıladıkları belirlenmiştir.

Buluğ dönemi, kızlarda ortalama 11 – 13, erkeklerde 13 – 15 yaşları arasında fizyolojik değişikliklerin en yoğun olduğu dönemdir. Kızlar erkeklere göre ortalama iki yıl kadar önce bu döneme girerler. Boy hızlı bir biçimde uzar. Cinsiyet özellikleri belirginleşir. Üreme organlarının yapısında değişme ve olgunlaşma gerçekleşir. Kızlarda ilk adet görme, erkeklerde ilk boşalma toplum tarafından büyümenin dönüm noktası olarak algılanır. Gelişmeyi ek cinsiyet özelliklerinin oluşumu takip eder. Tüyenme, seste kalınlaşma, kadınsı ve erkeksi beden görünümüne ulaşma. Bu fizyolojik değişiklikler sırasında ergenin ilgisi kendi bedenine yönelmiş durumdadır. Bedenine ve o güne kadar taşıdığı kişisel rollere karşı yabancılaşma hisseder. Bu süreçte sebepsiz öfke patlamaları, durup dururken ağlamalar, sinirlilik halleri sık görülen durumlardır (Onur, 1987).

Sayıllı ve ark. (2002) tarafından yapılan araştırmada, erken ergenlik dönemindeki duygusal gereksinimler, aileyle çatışma alanları ve benlik kavramı incelenmiş; arkadaşları ile dışarı çıkma, karşı cinsle arkadaşlık etme, odasının toplanması ve düzenlenmesi gibi konularda 7. ve 8. sınıfa devam eden ergenlerin 6. sınıfa devam eden ergenlere göre daha fazla ailesiyle çatışma yaşadıkları; anne babaya karşı tavır ve davranışlar ile ilgili çatışmaların ise 6. sınıftan itibaren giderek arttığı belirlenmiştir.

1.4.Ergenlerin Davranış Sorunlarının Anne Ve Baba Eğitim Düzeyi Açısından İncelenmesi

Araştırmada, ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları anne eğitim düzeyi açısından incelendiğinde; annesi ilköğretim mezunu olan ergenlerin çekingenlik,

anksiyete-depresyon ve içselleştirilmiş problemlere ilişkin ortalamalarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir.

Anne ve babaların, ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları eğitim düzeyleri açısından incelendiğinde ise; ilkokul mezunu anneler ergenlerde daha çok somatik şikayetler, sosyal sorunlar ve düşünce sorunları, içselleştirilmiş problemler ve toplam davranış sorunları bildirirken; ilkokul mezunu babalar daha çok somatik şikayetler, sosyal problemler, agresyon, içselleştirilmiş sorunlar ile dışsallaştırılmış davranış sorunları bildirmiş; ortaokul mezunu babalarda daha çok çekingenlik, anksiyete-depresyon ve içselleştirilmiş sorunlar ile toplam davranış sorunları belirtmişlerdir.

Anne babanın eğitim düzeyi ergenle kurulan iletişimin düzeyini ve paylaşımın kalitesini etkileyebilir. Yavuzer'e göre (1996) anne baba için eğitilmiş olmak hiç değilse kendi davranışlarını eleştirme ve denetleme olanağı vermektedir. Suçlu çocukların ailelerinin sorunlarından birinin de eğitimsizlik olduğunu belirtirken; Fray ve Mark (1987) eğitim seviyesi düşük anne ve babaların çocuklarıyla sağlıklı ilişki kuramadıkları, dolayısıyla saldırgan bireyler yetiştirdiklerini vurgulamaktadır.

Stormont (1998) dışsallaştırılmış davranış problemleri ile ilgili aile özellikleri arasında evlilik çatışmalarını, annenin depresyonunu, eğitim düzeyinin düşük olmasını ve ailesel streslerin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca DeHaan'ın (1997), kentte yaşayan yoksul öğrenciler üzerinde aile faktörü ile bireysel özellikler arasındaki ilişkinin ruhsal durumlara etkisini incelediği araştırmasında; yoksulluğun hem aile ve hem de bireysel gelişimde önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir. Rowe ve arkadaşlarının (2001) yaptıkları çalışmada, aynı ailenin üyelerince paylaşılan olumsuz çevre koşullarının annelerin eğitim seviyelerinin düşük olduğu ailelerde daha çok etkili olduğu görülmüştür.

Madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin klinik ve sosyo-demografik özellikleri incelendiğinde, anne babası 0-5 yıl arasında eğitimi olan ergenlerin, 6 ve üstü eğitim yılı olan ergenlere göre sokak yaşantısı açısından daha fazla risk altında olduğu saptanmıştır (Yüncü ve ark. 2007).

Uluğtekin (1976) tarafından anne-baba davranışları ile çocuğun saldırganlık ve bağımlılık eğilimi arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmada, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi yükseldikçe anne-babaların çocuklarına karşı daha fazla kontrol edici davrandıkları, çocuklarıyla daha sağlıklı ilişki kurdukları dolayısıyla çocukların daha uyumlu kişilik özelliği geliştirdiği ortaya konulmuştur (Akt: Dizman ve Gürsoy, 2005).

Hatunoğlu (1994) ailenin sosyo-ekonomik durumu ile bireylerin saldırganlık düzeyleri arasında bir ilişkinin bulunup bulunmadığını araştırdığı çalışması sonucunda, iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğunu, alt ve orta sosyo-ekonomik düzeyde yetişen bireylerin, üst sosyo-ekonomik düzeyde yetişen bireylere oranla daha fazla saldırganlık eğilimleri gösterdiklerini saptamıştır.

Kızıltan (1984) çocukların ailelerinin niteliklerini, sosyo-ekonomik düzeylerini ve davranış özelliklerini incelemiş ve alt sosyo-ekonomik düzeydeki çocuklarda ekonomik yetersizlikler, eğitim, eğlence, iş vb. konularındaki olanaksızlıklar nedeniyle uyum bozukluklar gösterdikleri saptanmıştır.

Babanın öğrenim seviyesinin düşük olması nedeniyle çocuğun gelişiminde ve eğitiminde yeterince bilgi sahip olmaması çocuğu olumsuz yönde etkilemektedir. Babanın evde çocuklarla olumlu ilişkisi çocuğun sağlıklı bir kişilik geliştirmesi ve çocukluk çağına ait yaşam deneyimlerini kazanabilmesi için zorunludur. Babaya benzemek, baba gibi bir insan olmak arzusu üst benliğin oluşumunda büyük rol oynamaktadır. Üst benlik çocukların sosyal ve ahlak gelişimleri bakımından, bir değer sistemi haline gelmelerine yardım etmektedir. Sonuçta babası ile ilişkisi sağlıklı olmayan çocukta uyum bozukluğu ve davranış problemlerine rastlanabildiği belirtilmektedir (Başar, 1996).

Eğitim düzeyi yüksek bir babanın çocuğuna daha farklı yaklaşacağı, geleneksel tutumlardan uzaklaşıp çocuğuna daha yakın olmaya çalışacağı belirtilmektedir. Bu yaklaşımın çocuğun babasıyla pek çok şey paylaşmasına neden olacağı ve eğitimin saldırganlık duygularının engellenmesine ve daha dikkatli davranmalarına yardımcı olacağı vurgulanmaktadır (Babaroğlu, 1995). Güneysu

(1986)'un yaptığı çalışma sonucuna göre, babaların eğitim düzeyi yükseldikçe çocuğa karşı sevgi gösterme artmakta, cezalandırma ise azalmakta dolayısıyla çocuklar sağlıklı davranışlar geliştirmektedirler.

Bireyi saldırganlığa iten diğer bir neden ise çevredir. Bireyin içinde yaşadığı çevre, onun duygusal ve davranışsal gelişimine etki etmekte, özellikle sosyo-ekonomik çevre çocukta davranış sorunu oluşturan saldırganlık eğilimleri göstermesine katkıda bulunmaktadır. Saldırgan davranışları ve şiddet eylemlerini içeren örneklerin ekonomik, eğitim ve kültür düzeyleri düşük olan toplum kesimlerinde bulunan erkekler arasında daha çok bulunduğu birçok araştırmada gözlenmiştir. Bunun sebebi eğitimsiz ve yoksul kesimin olumsuz örneklerden daha kolay etkilenip, saldırganlığı benimsemesidir (Köknel, 1996).

Anne ve babanın eğitim düzeyi yükseldikçe çocuklarıyla kuracağı iletişimin, onların eğitiminde kullanacağı tutum ve yaklaşımların çocukların gelişimini önemli derecede etkileyeceği düşünülmektedir. Çocukların eğitiminde kullanılacak doğru tutum ve yaklaşımların onların ruh sağlığını doğrudan etkileyeceği, bunun da ancak anne ve babanın eğitim düzeyinin yüksek olmasıyla mümkün olabileceği varsayılmaktadır. Ancak eğitimin göreceli bir kavram olması, ülkemizde eğitim sürecindeki sorunlar ve eğitim kalitesinin düşüklüğü, bireylerin kişisel çabalarıyla kendilerini yetiştirebilmeleri gibi faktörlerde göz önüne alınarak elde edilen bulgular bu doğrultuda değerlendirilmelidir.

1.6.Ergenlerinin Davranış Sorunlarının Anne Ve Baba Yaş Grubu Açısından İncelenmesi

Ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları ile anne yaş grubu arasındaki ilişki incelendiğinde; annesi 30-34 yaş grubundaki ergenlerin çekingenlik puan ortalamalarının diğer gruplara göre daha yüksek olduğu; annesi 35-44 yaş grubundaki ergenlerin anksiyete- depresyon ve düşünce sorunları puan ortalamalarının diğer gruplara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Annelerin ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları yaş grubu açısından incelendiğinde; 45 yaş ve üstünde olan anneler ergenlerde daha çok somatik şikâyetler ve dışsallaştırılmış problemler bildirirken; 30–34 yaş grubunda bulunan anneler ergenlerde daha çok anksiyete-depresyon, sosyal problemler, düşünce problemleri, içselleştirilmiş problemler ve toplam davranış sorunları bildirmiştir.

Ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları baba yaş grubu açısından incelendiğinde; babası 45 yaş ve üstünde olan ergenler daha çok anksiyete depresyon ve dışsallaştırılmış problemler yaşarken; babası 30–34 yaş grubunda bulunan ergenler daha çok çekingenlik yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Babaların ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları yaş grubu açısından incelendiğinde; 45 yaş ve üstündeki babaların ergenlerde daha çok somatik şikâyetler ve içselleştirilmiş problemler ve toplam davranış sorunları yaşadıkları belirlenmiştir.

1.7. Ergenlerinin Davranış Sorunlarının Anne Ve Baba Çalışma Durumu Açısından İncelenmesi

Ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algılarında anne çalışma durumu açısından anlamlı bir farklılaşmanın olmamasına rağmen; annelerin ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algılarının kendi çalışma durumları açısından farklılaştığı görülmüştür. Buna göre, ev hanımı olan anneler ergenlerde daha çok çekingenlik, somatik şikâyetler, dikkat problemleri, içselleştirilmiş problemler ve dışsallaştırılmış sorunları bildirmişlerdir.

Çocukların psikolojik gelişiminde annenin çalışıp çalışmamasından çok, anne ile çocuk arasında kurulan ilişkinin ilgi, şefkat ve güvene dayalı olup olmamasının belirleyici olduğu vurgulanmaktadır (Ekşi, 1999; Yeşilyaprak, 2003). Ayrıca çalışan annelerin eğitim düzeyinin daha yüksek olması ve kendini geliştirme çabasının daha fazla olması nedeniyle çocuklarına karşı daha olumlu tutumlara sahip oldukları belirtilmektedir (Yeşilyaprak, 2003). Annenin çalışma durumunun çocukların sürekli kaygı düzeyleri üzerinde bir farklılık oluşturmadığı yönündeki bir araştırma bulgusu da (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2003) bu görüşleri desteklemektedir. Annesi çalışan

öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin annesi çalışmayanlara göre daha yüksek (Benbasa, 2001); bağımlılık eğilimlerinin (Gürsoy ve ark., 2004), saldırganlık düzeylerinin daha düşük (Gürsoy, 2002) ve akademik başarılarının (Benbasa, 2001) daha yüksek olduğu yönünde araştırma sonuçları bulunmaktadır.

Bütün bu açıklamalar, bu araştırmada elde edilen bulgularla birlikte değerlendirildiğinde; annenin çalışma durumunun temel bir belirleyici olmaktan çok, aile içi etkileşim, aile sorunları, çocuk sayısı, anne baba tutumları gibi diğer pek çok faktörle birlikte çocuğun psikolojik ve sosyal gelişimini etkileyen bir değişken olduğu görülmektedir.

Araştırmada elde edilen diğer bulguya göre, ergenlerinin davranış sorunlarına ilişkin algılarında babanın çalışma durumu açısından anlamlı düzeyde farklılık olduğu belirlenmiştir. Buna göre, babaları işçi olan ergenlerin çekingenlik, somatik şikayetler, dikkat problemleri, içselleştirilmiş problemlere ilişkin puan ortalamalarının babaları memur, serbest çalışan ve emekli olan ergenlere göre daha yüksek olduğu; babası emekli olan ergenlerin anksiyete-depresyon, agresyon, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunları puan ortalamalarının babaları işçi, memur, serbest çalışan ergenlere göre daha daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Benzer şekilde, babaların ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algılarının da çalışma durumları açısından farklılaştığı; işçi olarak çalışan babaların memur, serbest çalışan ve emekli olan babalara göre somatik şikayetler, sosyal problemler, düşünce problemleri, dikkat problemleri, agresyon, içselleştirilmiş problemler, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunları puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

1.8. Ergenlerin Davranış Sorunlarının Aile Gelir Düzeyi Açısından İncelenmesi

Ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları aile gelir düzeyi açısından incelendiğinde; ailesinin aylık geliri 0–400 ytl arasında olan ergenlerin anksiyete-depresyon, sosyal problemler, düşünce problemleri, içselleştirilmiş problemler ve toplam davranış sorunları puan ortalamalarının, ailesinin aylık geliri 401–800 ytl, 801–

1200 ytl arasında ve 1200 ytl ve üstünde olan ergenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırmalar ailelerin sosyo-ekonomik düzeyleri ile çocukların davranış sorunları arasında ilişki olduğunu; düşük sosyo-ekonomik statüdeki çocukların ve ergenlerin orta ve yüksek sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarından daha sıklıkla davranış problemleri ve yıkıcı davranışlar gösterdiklerini belirtmektedirler (Brown, 1984; Elster ve ark.,1987; Frick ve ark., 1989; Hamdan-Allen ve ark. 1989; Rae-Grant ve ark. 1989; Willims ve ark. 1990). Bazı araştırmalar çok az bağlantı olduğunu belirtirken (Rutter ve ark., 1970; Gowera ve ark, 1993). Elster ve ark. (1990) ergenlerde davranış problemlerinin yaygınlığının ailelerin sosyo-ekonomik statülerinden ziyade çocuğun içinde yaşadığı toplumsal yapı, şehir yada kırsal kesim, ile daha çok ilişkili olduğunu belirtmektedirler (Akt:Gaoni ve ark, 1998).

Anti-sosyal davranışlarla ilgili risk faktörleri birlikte değerlendirildiğinde ailenin sosyo-ekonomik durumunun en önemli risk faktörleri arasında yer aldığı belirtilmektedir (Steinberg, 1993). Ayrıca, çocukların ruh sağlığı ve ailelerin fakirlik düzeyi arasında bağlantı olduğu; duygusal ve davranışsal problemlerin ailelerin ekonomik düzeylerine göre farklılaştığı belirtilmektedir (Gyamfi, 2004).

Bingül (1995) tarafından yapılan bir çalışmada da benzer bulgular elde edilmiş ve gelir düzeyinin düşük olduğu ailelerin çocuklarının daha çok ruhsal belirti gösterdikleri; aile içinde huzurlu olan çocukların daha az ruhsal belirti gösterdiği belirlenmiş; anne-baba geçimsizliği, anne-baba kötü alışkanlıkları ve evde şiddet olan ailelerin çocuklarında ruhsal belirtilerin daha fazla olduğu görülmüştür.

Balat ve Akman'ın (2007) yaptığı çalışmada, sosyal içe dönüklük ve suça yönelik davranışlarda sosyo-ekonomik düzeyler arası farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. Orta ve alt sosyo-ekonomik düzeyde olduğunu ifade eden öğrencilerin sosyal içe dönüklükte, üst sosyo-ekonomik düzey öğrencilerinden daha yüksek puan almışlardır. Ergenlerde sosyoekonomik yönden dezavantajlı durumda olma ve sosyo çevresel nedenler içe yönelime neden olabilmektedir; ekonomik zorlukların ergenin gelişimini olumsuz yönde etkilediğini gösteren araştırmalar da vardır (Duncan ve ark. 1994, Bolger ve ark. 1995) (Akt: Balat ve Akman, 2007). Ailesi ekonomik olarak

yetersiz durumda olan ergenlerin yaşamlarında daha çok olumsuz olayla karşılaştıklarını ifade ettikleri belirtilmektedir (Gad ve ark., 1980).

Ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin ergenlerin davranış sorunları için risk faktörleri arasında yer aldığı belirtilirken; düşük sosyo-ekonomik düzey ile ergenlerde davranış sorunları arasındaki ilişki birçok araştırmada vurgulanmaktadır. Ancak suça yönelik davranışlarda, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin orta ve alt sosyoekonomik düzeydeki öğrencilere göre istatistiksel olarak daha yüksek puan aldıkları, buna göre üst sosyoekonomik düzeyde olduklarını ifade eden öğrencilerin daha fazla suç içeren davranışlara yöneldikleri belirtilmektedir. Larzelere ve Patterson (1990), sosyoekonomik düzey ile suç işleme arasında ilişki olduğunu belirtmektedirler.

Ayrıca çoğu çalışmada çevresel durumlar, stres düzeyleri, sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı olmak ve özellikle sosyal çevre ile ilgili deneyimlerin çocukluk ve ergenlik dönemi boyunca uyumu etkileyen en önemli nedenler olduğu belirtilmektedir (Jones, 1997).

Cohen ve arkadaşları (1990) yaşanan çevrenin çocuk üzerindeki etkisini değerlendirmiş ve çevrede suç işleme faktörünün dışsallaştırılmış problem davranışlarda önemli bir etkisinin olduğunu; sosyal izolasyon ve sosyo-ekonomik düzeyin düşük olmasının ise içselleştirilmiş problem davranışlarda önemli bir etmen olduğunu belirtmişlerdir.

Ailenin sosyo-ekonomik koşulları aile bireylerinin ruh sağlığını etkilediği gibi, ebeveynlerin çocuklarına karşı geliştirdikleri tutumları da etkilemektedir. Alt ve üst sosyo-ekonomik durumdaki ana-babaların çocuklarına karşı değerler açısından da farklı bir tutum içinde oldukları belirtilmektedir. Sosyo-ekonomik yönden üst düzeyde yer alan ana-babalar alt düzeyde olan ana babalara göre, otoriteye daha az değer vermekte; eşitliği, bağımsızlığı, merakı, yaratıcılığı, başarıyı ve sorun çözücü olmayı daha önemli göstermektedir. Sosyo-ekonomik yönden orta düzeydeki ailelerde çocuk yetiştirme yöntemlerinin, denetim, çocuğun erken yaşta sorumluluk üstlenmesi temeline dayandığı görülmüştür. Başka bir araştırmada, orta sosyo-ekonomik düzeydeki anneler alt düzeydekilere göre, çocuğun kendilerine karşı gösterdiği

saldırıcılığa daha hoşgörülü davranmakta ve çocuklarının uyumlu olmasına daha çok değer vermektedir (Dönmezer, 2003).

2. Ergenlerin Davranış Sorunlarının Ergen ve Ebeveyn Algıları Açısından İncelenmesi

Araştırmada, ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile anne-baba algıları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre, anne-babaların ergenlerde algıladıkları davranış sorunları arttıkça ergenlerin kendilerinde algıladıkları davranış sorunlarında da artış olduğu saptanmıştır. Diğer bir deyişle; anne-babaların ergenlerde algıladıkları çekingenlik, somatik şikayetler, anksiyete-depresyon, sosyal problemler, düşünce problemleri, dikkat problemleri, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel sorunlar, içselleştirilmiş davranışlar, dışsallaştırılmış davranışlar ve toplam davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamaları yükseldikçe, ergenlerin çekingenlik, somatik şikayetler, anksiyete-depresyon, sosyal problemler, düşünce problemleri, dikkat problemleri, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel sorunlar, içselleştirilmiş davranışlar, dışsallaştırılmış davranışlar ve toplam davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamalarının yükseldiği saptanmıştır.

Bunun yanı sıra, anne ve babaların ergenlerde algıladıkları davranış sorunları puan ortalamaları arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Diğer bir deyişle, annelerle babaların ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları arasında aynı yönde artış olduğu saptanmıştır.

Ergenlerin ebeveynlerinin kendisi hakkındaki algı ve görüşlerinden etkilendiği; bunun benlik gelişimleri açısından çok önemli olduğu belirtilmektedir. Ergenler başkalarının, özellikle değer verdiği insanların gözünde nasıl birisi olarak görüldüğüne önem verir. Onların kendisi hakkındaki yargılarının, kendisinin kendisi hakkındaki yargıları ile uyuşmasını bekler (Kulaksızoğlu, 1998).

Çocuğun benlik kavramı, kendi için önem taşıyan büyüklerin ona gösterdikleri tutumların bir yansıması olduğundan ana-babadan gelen itici tutumlar çocuğun kendini değersiz bulmasıyla sonuçlanır. Böyle bir ortamda yetişen çocuğun kendisine ilişkin

olumlu duygular geliştirebilmesi olanaksızlaşır. Kendisinden istenilen davranışları gösterdiğinde ödüllendirilmeyen ya da desteklenmeyen çocuk, onaylanan ve onaylanmayan davranışlarının ayırımını yapmada giderek güçlük çeker. Sonunda umudunu yitiren çocuk, ana-babasının onayını sağlama çabalarından vazgeçer ve ana-baba da çocuğun gelişimine rehber olabilecek gerekli denetimi yitirir (Geçtan, 1989).

Kurdek (2003), anne ve babaların çocuklarının davranış problemlerini algılamaları arasında oldukça yüksek bağlantı olduğunu belirtmektedir. Ebeveynlerin çocuklarının davranış problemlerini algılamalarını etkileyen faktörleri; genel ebeveyn çocuk ilişkisinin kalitesi ve ebeveyn çocuk ilişkisi modelleri ile bağlantılı olarak, kişilik özellikleri, evlilik kalitesi, sosyal destek gibi değişkenleri belirlemektedir.

Ergenlerin anne ve babalarına ilişkin algıları ile duygusal ve davranışsal belirti düzeyleri arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada, erkeklerde anne algısı ile daha çok dışsallaştırılmış davranış sorunları arasında bağlantı bulunurken; kızlarda daha yüksek depresyon düzeyi, anksiyete ve düşük anne kontrolü ile içselleştirilmiş davranış problemleri arasında daha güçlü bağlantı bulunmuştur. Hem kızlarda hem de erkeklerde aile içi çatışma ve anne-baba-çocuk ilişkisi ile duygusal ve davranışsal problemler arasında yüksek düzeyde ilişki bulunmuştur (Bosco ve ark, 2003).

Kendileri ya da çocukları hakkında olumsuz düşünme biçimleri olan ve olumlu etkileşimleri sürdürmede sürekli zorlanan depresyonda olan anne modeline maruz kalan çocuklar olumsuz bir benlik kavramı geliştirmekte ve olayları kontrol etmede kendi işlevselliğine ilişkin algısı dar olmaktadır (Garber ve Little, 1999; Goodman ve Gotlib, 1999). Bir gelişimsel ödev olan benlik kontrolünün edinimi, dürtü kontrolünü sağlamayı, memnuniyeti erteleyebilmeyi, ayartılmaya karşı direnebilmeyi, istekleri azaltabilmeyi ve motor davranışların kontrolünü kazanmayı içerir (Goodman ve ark., 1993). Uyum sağlayabilen bir benlik kontrolü geliştirememek, içe-yönelim yada dışa-yönelim belirtileriyle kendini gösteren davranış sorunlarına neden olur (Solantaus-Simula ve ark., 2002).

Ergenlik dönemi, fiziksel gelişimin yanında, bağımsızlaşma çabaları ve aileden uzaklaşma gibi değişimlerinde yaşandığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Gençlerin sağlıklı bir ruhsal yapıya sahip olmalarında ve iyilik hallerinin

korunmasında, aile yapıları, anne-baba tutumları, aileden ve çevreden alınan sosyal destek başta olmak üzere pek çok faktör etkili olabilmektedir.

Ergenlik döneminde anne baba kontrolüne karşı gelişen tepkiye koşut olarak, otorite desteğine olan gereksinim, duygusal gerginliğe neden olur. Ergen, isyankâr tavır alışının yanında, anne ve babasının desteğine gereksinime duyar. Bu çift kutupluluk, ergenin iç çatışmasını arttıran bir nedendir. Bu dönem aynı zamanda ergen ve yetişkin değerlerinin farklılaştığı bir dönemdir, anne baba ergenin kendisini özdeşleştirebileceği en önemli modelleri oluştururlar (Yavuzer, 1996).

3. Ergenlerin Davranış Sorunları İle Aile İşlevleri Arasındaki İlişki

Araştırmada, ergenlerin davranış sorunları ile aile işlevleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu; ergenlerin çekingenlik, somatik-şikâyetler, anksiyete-depresyon, sosyal sorunlar, düşünce sorunları, dikkat sorunları, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel problemler, içselleştirilmiş sorunlar, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunları ile problem çözme işlevi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmış; iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, ilgi gösterme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar arasında ters yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre ergenlerin davranış sorunları arttıkça problem çözme işlevine ilişkin algılamasının aynı yönde sağlıksız olarak arttığı; bunun yanında, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, ilgi gösterme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlara ilişkin algılarının da daha sağlıksız olduğu görülmüştür.

Annelerin ve babaların ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile aile işlevleri arasında da anlamlı bir ilişki olduğu: ebeveynlerin ergenlerin; çekingenlik, somatik-şikâyetler, anksiyete-depresyon, sosyal sorunlar, düşünce sorunları, dikkat sorunları, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel problemler, içselleştirilmiş sorunlar, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunlarına ilişkin algıları ile problem çözme işlevi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki varken; roller, ilgi gösterme ve davranış kontrolü arasında ters yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre aile işlevleri sağlıksızlaştıkça anne ve babaların ergenlerde algıladıkları davranış

sorunlarının arttığı görülmüştür. Diğer bir deyişle, aile işlevleri sağlıksızlaştıkça ebeveynler ergenlerde daha çok davranış sorunları algılamaktadır.

Arastırmada elde edilen bulgulara göre:

1-Ergenlerin ve anne-babanın “problem çözme” işlevine yönelik algıları sağlıksızlaştıkça ergenlerde daha çok davranış sorunları algıladıkları görülmüştür. Bu durum, davranış sorunları yaşayan ergenlerin ailelerinin maddi ve manevi problemlerini çözmeye yetersizliğini göstermektedir. "Problem çözme", ailenin bütünlüğünü tehdit eden sorunları ailenin işlevselliğini sürdürecektir düzeyde çözebilme yeteneğine işaret etmektedir. Ergenlerle ilgili yapılan çalışmalarda, ergenin sağlıklı bir kişilik kazanabilmesi ve gelişimsel görevlerini başarılı bir biçimde yerine getirebilmesi için sağlıklı ve işlevlerini yerine getirebilen fonksiyonel ailelerin önemi üzerinde durulmaktadır. Bu ailelerin, sorunlarını çözebilen, birbirlerine duygusal olarak bağlı, aile içi rollerini etkili biçimde yerine getirebilen, dolaysız ve açık bir iletişim biçimini benimsemiş oldukları belirtilmektedir (Bulut, 1990).

Alexander (1973) problem çözme işlevinde başarısız olan aileler, üyelerinin birbirlerinin davranışları üzerinde kontrol kurması, üstünlük sağlaması ve egemen olma isteği; aile üyelerinin birbirlerinin sorunlarına karşı ilgisiz davranması, savunucu iletişim biçimlerini kullanmasını göstermektedir (Akt: Bulut, 1990).

Ergenlerin yetersiz düzeyde problem çözme becerilerine sahip olmasının, saldırgan ve şiddete yönelik davranış için yordayıcı bir değişken olduğu belirtilmektedir (Flannery, 2000; Karabıyık, 2003). Sosyal Öğrenme Kuramına göre ergenler, arkadaş ilişkilerinde ve günlük hayatlarında karşılaştıkları problemlere karşı bir takım baş etme becerileri geliştirmektedirler (Atkinson ve Atkinson, 1995). Ergenler bu becerileri ailelerinden model olarak ve problem karşısında göstermiş oldukları davranışların aileleri tarafından pekiştirilmesi yoluyla öğrenmektedirler (Page ve Page, 2003; Reid, Patterson ve Snyder, 2002; akt: Avcı, 2006).

Aile içinde problemlerini çocuğa kötü davranarak, düşmanca tutum ve fiziksel şiddet sergileyerek ve aile içinde şiddet uygulayarak çözen ailelerin yetiştirdiği çocuklarda benzer şekilde sosyal ilişkilerinde bu davranışların görüldüğü

belirtilmektedir. Bu tip ailelerde yetişen çocuklar; şiddeti, bir problem çözme mekanizması olarak ebeveynlerinden ya da diğer aile üyelerinden model olarak almaktadırlar (Page ve Page, 2003). Donna, Sheila, Xiaoming ve Weihua (1999) çalışmalarında aile içi şiddete tanık olan ve kurban olan ergenlerin problem çözme becerilerini geliştiremediklerini ve çevreleriyle uyum problemleri yaşadıklarını bildirmişlerdir. Bu modelden hareketle ergenler aile içinde problem çözmeye yetersizlik nedeniyle ve aile içinde öğrenmiş olduğu sağlıklı baş etme becerilerini, benzer şekilde aile dışındaki sosyal çevrelerde karşılaştığı problemlerle baş etmede de uygulayabilmektedir (Akt: Avcı, 2006).

2- Ergenlerin ve anne-babanın “aile içi iletişim” işlevine yönelik algıları sağlıklılaştıkça ergenlerde daha çok davranış sorunları algıladıkları görülmüştür. "İletişim", aile bireyleri arasında bilginin değişimi olarak tanımlanmaktadır. Mesajın içeriği ve kimin amaçlandığı ile ilgili olarak sözel iletişimin açık ve doğrudan olup olmadığına odaklanır. Sağlıklı ailelerin en önemli özelliğinin ise, iletişim işlevinin bozuk, üyeler arası ilişkilerin kopuk ve kurallara bağlı olmamasıdır (Bulut, 1990).

Aile içi iletişim açık ve dolaysız değilse diğer işlevlerinde beklenen düzeyde yerine getirilmesi olanaksızdır. Yapılan araştırmalarda, uyumlu aileleri olan ergenlerde davranış problemi daha düşük düzeyde bulunurken; stresli ve sıklıkla tartışmalı ailelerde yaşayan ergenlerin daha fazla davranış problemleri yaşadığı belirtilmektedir (Wang ve ark. 1989).

Aile içi iletişimdeki yetersizlikler ailenin tüm işlevlerini yerine getirmesini engeller. Aile üyelerinin birbirine sıcak, duygusal tepki verebilmesi, gereken ilgiyi içtenlikle gösterebilmesi, ortaya çıkan sorunların aile bütünlüğüne zarar vermeden aile içinde çözümlenmesi ancak olumlu bir iletişim ağının kurulmasıyla mümkündür (Bulut, 1993).

Çocuklar aile içinde anne-babalarından tek yönlü olarak etkilenmezler. Çocuk ve ergenler anne-babaları tarafından sosyalleştirilirken, anne-babalar da onlardan etkilenir. Bu karşılıklı etkileşim çocuk ile anne-babanın etkileşimi devam ettikçe yaşanır. Ailede anne-babalık rolleri, evliliğe ait tutumlar ve ergenin tavırları, aile içi etkileşim yolu ile biçimlenirler.

Aile içi açık iletişim, ergenin olumlu kimlik geliştirmesine, baş etme ve sosyal becerilerinde yeterlilik geliştirmesine fırsat vermektedir. Özellikle ebeveyn-ergen arasındaki iletişimin olumlu, destekleyici bir yapıya sahip olmasının, gencin kendi ayakları üzerinde durup bağımsız bir kişilik geliştirmesinde önemli olduğu belirtilmektedir (Sümer ve Güngör, 1999).

Araştırma sonuçları, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin, aile içinde duygu ve düşüncelerini birbirlerine karşı sağlıklı bir şekilde ifade edemediklerini ortaya koymaktadır (Dahlenberg, 1998). Bahçıvan ve Gençöz (2005) ergenlerin aile içi iletişim kurmada yaşamış oldukları problemlerin ergenin göstermiş olduğu yıkıcı davranışlar üzerinde açıklayıcı olduğunu bulmuşlardır. Kahraman (2000) ailelerinde şiddet olan ergenlerin aile içinde babalarıyla iletişim kurmada ve problem çözmede sorunlar yaşadıklarını ortaya koymuştur.

3-Ergenlerin ve anne-babanın “aile içi roller” işlevine yönelik algıları sağlıksızlaştıkça ergenlerde daha çok davranış sorunları algıladıkları görülmüştür.. "Roller", ailenin farklı aile görevlerini ele alışlarını ve bu görevlerin nasıl dağıldığı ve yerine getirildiğiyle ilgili davranış modelleri oluşturma ve sürdürme becerilerine ilişkindir. İşlevsel olmayan aile yeni durumlara bağlı olarak rollerde ortaya çıkan değişimler konusunda yeterli esnekliğe sahip değildir. Kişilerarası ilişki sorunlarının, bağımlılığın, incinebilirliğin, rol ve güç çatışmalarının yoğun yaşandığı bir ortam olan "işlevsel olmayan ailenin” kendisi bir stres etkeni olarak ruhsal belirtilerin sürmesine ve pekişmesine neden olmaktadır (Walsh, 1982).

Sayı1’da (1989), evlilik kurumunda belirlenmiş roller içinde görevlerin dağılımından ve ailede dengeli bir iş bölümünden söz etmektedir. Ayrıca aile içi ilişkilerde otorite boşluğu göstermeyen demokratik bir düzenin varlığından, iletişimin, ortak karar alabilmenin ve problem çözümünün aile dengesinin sürdürülmesinde ne kadar önemli olduğunu da vurgulamıştır.

Aile içinde roller açık, belirgin ve birbirini tamamlar niteliktedir. Bu tip ailelerde roller mümkün olduğunca değiştirilebilir ve esnek yapıdadır. Aile üyelerinden birisi geçici olarak rolünü yerine getiremezse diğer aile üyeleri bu rolü üstlenir. Aile üyeleri, rol değişimlerini sorunsuzca gerçekleştirirler ve diğer üyenin rolünün alınmasında ve devam etmesinde uyum sorunları yaşamazlar. Sağlıklı ailelerde roller, aile üyelerinin yaşına cinsiyetine ve kültürel değerlere uygundur.

Bütün aile üyeleri cinsel kimliklerini kabul ederler ve cinsiyetlerin birbirini tamamladığını bilirler. Bu ailelerde cinsiyet rolleri birbirinden farklıdır ancak cinsiyetler arasında bir üstünlük yoktur. Rol dağılımlarının yukarıdaki özelliklere uygun bir şekilde dağıldığı ailelerde eşler, kendilerini güvende hisseder, özerkliklerini korurlar, desteklenir ve kabul edilirler. Aile üyeleri problemlerini açıkça tartışabilirler ve problemlerini çözmek için çaba harcarlar. Bu ailelerde ebeveynler çocuk yetiştirme, disiplin ve otorite konusunda birlikte hareket ederler. Çocukların ihtiyaçlarını karşılarlar, bilişsel, zihinsel, duygusal ve sosyal olarak gelişmelerini sağlarlar. Özellikle çocuklarının farklı kişilik geliştirmelerine, olumlu benlik algısı ve benlik saygısı geliştirmelerine yardım ederler (Bulut, 1990).

4- Ergenlerin ve anne-babanın “duygusal tepki verebilme” işlevine yönelik algıları sağlıksızlaştıkça ergenlerde daha çok davranış sorunları algıladıkları görülmüştür. "Duygusal Tepki Verebilme", aile bireylerinin duygularını açıkça ifade edip edemediğini değerlendirir. Bulut'a (1990) göre, duygusal tepki verebilme işlevini yerine getirebilen bir ailede, aile üyeleri mutluluk, neşe gibi ferahlık ifade eden duyguların yanında üzüntü, korku gibi duygularını da sözle ya da davranışlarıyla ifade edebilir.

Salovey ve arkadaşlarına (1999) göre çocuklar duygularla ve deneyimlerle ilgili bilgiyi nasıl işleyip düzenleyeceklerini rol modellerinden öğrenirler. Hooven ve arkadaşlarının (1995) belirttiklerine göre ise, kendi hüznelerinin farkında ve çocuklarına kızgınlıkla baş edebilmeleri hususunda rehberlik etme eğiliminde olan ebeveynlerin, çocuklarının duygularını düzenleme yetenekleri üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir.

Bahçivan ve Gençöz (2005) ailede duygusal tepki verme işlevinde problemler yaşanmasının ergende görülen problem davranışlar üzerinde açıklayıcı olduğunu belirtmişlerdir. Denham ve arkadaşları (2000) çalışmalarında ebeveynlerin duygularını ifade etme tarzı ile çocukların duygularını ifade etme tarzı arasında model almaya dayanan bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Masalcı (2000) babanın kızdığı andaki davranış tarzı ile çocuğun saldırgan davranış arasında ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Aile içi iletişimin ve duygusal tepki verebilme işlevinin yetersiz olmasının

ergenin öfke duygusu ile baş etmesini sağlayacak empati kurma becerisinin gelişimini olumsuz yönde etkilediğini vurgulamışlardır. Bu bağlamda, Kahraman (2000) ergenlerin, babalarından şiddet görmesinden dolayı babalarıyla iletişim kurmada ve problem çözmede problemler yaşadıkları onlara karşı daha fazla düşmanlık duyguları (kızgınlık ve öfke) hissettiklerini belirlemiştir. Sonuçlar, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin, aile içinde mutluluk, üzüntü, kızgınlık, kırgınlık gibi duyguları ifade etmede sorunlar yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bireylerin öfke ve benzer duygularını ifade etmede güçlük yaşamalarının bu duyguların içe atılmasına ve depresyon gibi duygulanım bozukluklarının ortaya çıkmasına neden olduğu bilinmektedir (Bahçıvan ve Gençöz, 2005).

Avcı (2006) tarafından yapılan araştırmada, 14–18 yaşları arasında şiddet davranışı gösteren ergenlerin öfke düzeyleri açısından incelendiğinde, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerine göre “sürekli öfke”, “içe-yönelik öfke” ve “dışa yönelik öfke” düzeylerinin anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin öfkelerini daha iyi kontrol ettikleri görülmüştür. Ayrıca şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile üyelerinin daha fazla psikolojik probleme sahip oldukları, alkol kullandıkları ve suç işleme davranışında buldukları saptanmıştır.

5- Ergenlerin ve anne-babanın “gereken ilgiyi gösterebilme” işlevine yönelik algıları sağlıksızlaştıkça ergenlerde daha çok davranış sorunları algıladıkları görülmüştür. "Gereken ilgiyi gösterme", aile bireylerinin birbirlerinin etkinliklerine ve onları ilgilendiren şeylere karışma boyutu ile ilgilidir. Çocukların gelişim süreçlerinde ailelerinin karşılamakla yükümlü oldukları temel fiziksel ve psikolojik ihtiyaçları aile sorumluluğu olarak ifade edilmektedir. Bu yüzden çocuğun davranışı onun evindeki yaşamının kalitesini; aile desteğinin derecesine bağlı olarak başarılı bir uyum sürecini ve aile üyeleri arasındaki güven ve ilgiyi yansıtır (Crow ve Crow, 1956). Çocuklar ve ergenler ailelerinden ihtiyaç duydukları anlayış ve desteği aldıkları takdirde, sosyal dezavantajlarını, ailesel disfonksiyonu, ebeveyn psikopatolojisi ve düşük ekonomik düzeye bağlı riskleri daha kolay atlatabilmektedirler (Akt: Werner, 1985).

Kiesner et al. (2001; Patterson, (1982, 2002); Patterson et al., 1(992), ebeveynlerden elde edilen verilere göre, sağlıksız aile uygulamaları çocukların dışsallaştırılmış davranış problemlerini arttırmaktadır (Akt: Prinzie, 2004).

Doğan (2001) aile içi ilişkilerde ilgisizlik, ihmal ve reddedilme yaşantıları olan çocukların antisosyal ve saldırgan davranışlar için büyük bir risk oluşturduğunu belirtmişlerdir. Gorman-Smith, Tolan, Zelli ve Huesman (1996) ebeveyn- çocuk arasında şefkat ilişkisiyle gelişen bağlılık güdüsünün olmamasından dolayı bu tip yaşantıların çocukta veya ergende saldırganca veya düşmanca duygulara doğrudan yol açtığını belirtmektedirler. Ebeveynlerin çocuklarına karşı ihmalkar ve ilgisiz davranması, çocuğun psikolojik durumu üzerinde yıkıcı etkilere sahip olabilmektedir. Bu tip aile ortamlarında yetişen çocuklar, ebeveynlerinden şefkat alamadığı için acı çekmekte ve kendilerini güvende hissetmemektedirler (Garbarino, 1999). Aile içinde ihmal edilen çocukların, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalan çocuklardan daha çok şiddet davranışı sergilediğini ileri süren çalışmalar da bulunmaktadır (Widom, 1989, Akt: Dahlenberg, 1998).

Bandura ve Walter (1957) ergende gelişen şiddet davranışının, ebeveyn-çocuk arasındaki bağlılık ilişkisinin gelişimindeki bozulmadan kaynaklandığını belirtmişlerdir (Akt: Rolf, 1996).

6- Ergenlerin ve anne-babanın “davranış kontrolü” işlevine yönelik algıları sağlıksızlaştıkça ergenlerde daha çok davranış sorunları algıladıkları görülmüştür. "Davranış Kontrolü", bir ailenin bireylerinin davranış standartlarını belirleme ve sürdürme yollarını değerlendirir. Davranış kontrolü, ailenin üyelerinin davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu alt ölçekte kontrolün esnek, katı, serbest ve düzensiz oluşu ile psikolojik ve sosyal tehlike karşısında aile üyelerinin davranışları değerlendirilmektedir. Anne ve babaların uyguladıkları disiplin yöntemleri ve sonuçları, çocukların davranışlarına yansımaktadır (Navaro, 2001).

Davranış kontrolü işlevi sağlıksız olan ailelerde; aşırı gevşek disiplin uygulanarak, evde çocukların egemenliğinin kabul edilmesi; bu çocukların anne ve babalarına hükmedip, onlara çok az saygı göstermelerine ve zamanla anne baba ile

yetinmeyip ev dışında egemen olmanın yollarını aramalarına yol açabilmektedir. Bu çocukların ev ve ev dışında çok düşük bir sosyal uyum göstermelerinin nedeni; anne baba tarafından dürtülerini rahatça dışa dökmelerine izin verilmesinin denetimsiz davranışların oluşmasına yol açmış olmasıdır. Aşırı sert ve otoriter disiplin yöntemi, yani ailede davranış kontrolü işlevinin katı oluşu, kurallara uyamaya çocukların yetişmesine neden olmaktadır. Çocukların bu olumsuz davranışları da, anne baba çocuk ilişkisinin daha da bozulmasına yol açmaktadır. Bu karşılıklı etkileşim de çocukların uyum problemlerinin daha da artmasına ve süreklilik kazanmasına neden olabilmektedir (Yavuzer, 1997).

Balcı ve Yılmaz (2000) uyguladıkları iletişim becerileri eğitiminin annenin davranış kontrolü alt ölçeğinde etkili olmadığını saptamışlardır. Tezcan'a (1997) göre, Türkiye'deki aile ilişkilerinde genel olarak sert ve baskılı bir kişiliğe sahip bir baba ile görünürde şefkatli ve koruyucu olan ancak gerçekte çocuklarıyla ortak bağımlı bir yaşam süren anne modeli egemen özelliklerdir. İşmen'e (1999) göre, bu yapıda anne genellikle çocukların yanındadır onları besler, büyütür, dertleşir adeta babalarıyla aralarında köprü kuran kişidir. Ancak söz konusu olan kontrol ve kural koyma olduğunda bu görev bir şekilde babanınmış gibi algılanır ve devreye girmesi istenir. Babanın yapması gereken kendisine atfedilen gücün farkında olarak tepkisini ortaya koymaktır.

Otoriter anne babaların çocuklardan sürekli itaat beklentisi içinde oldukları belirtilmektedir. Ayrıca sıkı bir denetimle ancak çocuğa karşı duyarlılığın düşük olduğu ve çocuk istenilen şekilde davrandığı sürece sevgi gösterdikleri belirtilmektedir. Çocukla sözel iletişimde bulunulmadığı; çocuğun görüş ve düşüncelerini açıklamasına izin verilmediği vurgulanmaktadır. Çocukla ilgili tüm kararların anne baba tarafından alındığı ve çocuğun kararlara uyması için cezalandırma yöntemi kullanıldığı görülmektedir (Özguven, 2001).

Baskıcı yaklaşımda da çocuğun terk edilme, sevgisiz kalma korkusuyla, kendini suçlu hissetmesine, sevilmediğini düşünmesine, yetersizlik duyguları yaşayıp benlik saygısını yitirmesine, sert tepki ile yanıt vermesine, karşı çıkmasına veya aşırı itaat etmesine neden olmaktadır (Navaro, 2001). Saldırgan tavırlar sergileyen anne babalar çocuklarının bu tür saldırgan davranışlarda bulunma olasılığını arttırmaktadır.

Bedensel cezanın uygulandığı çocuk, kendini döven ve eleştiren ebeveynine karşı saldırganlık tepkisinde bulunmayıp, saldırganlığını misilleme tehlikesinin daha az olduğu okul ve arkadaş ortamına taşımaktadır (Benedek ve Brown, 1997). Aşırı kontrol eden ve çocuklarına kendi değerlerinin standartları konusunda baskı uygulayan ebeveynlerin, pasif, sosyal yönü zayıf, engellenmiş ve rekabetçi çocuklar yetiştirdikleri belirtilmektedir.

Anne babanın dengesiz ve kararsız tutumu, ana-baba arasındaki görüş ayrılığından ileri gelebileceği gibi, anne ya da babanın kendi içinde gösterdiği değişken tutumdan da ileri gelebilir. Örneğin, ana-babadan biri hoşgörülü ve demokrat bir tutumu izlerken diğeri baskıcı bir tutumu izleyebilir. Dolayısıyla, çocuğun belli bir davranışı ana-babadan biri tarafından cezalandırırken, diğeri tarafından normal karşılanabilir, hatta ödüllendirilebilir. Ayrıca kendi içinde çelişkili bir tutum izleyen anne ya da baba çocuğun herhangi bir davranışı karşısında bir gün özendirici, ödüllendirici, bir tutum takınırken, başka bir gün çok kızabilir ve cezalandırabilir. Kısaca ana-babanın tutarlı ve dengeli bir tutum içinde olmadıkları görülür. Ergenleri çok sıkı bir denetim altında tutmak, her durumda onları sınırlandırmak, ruhsal yönden olgunlaşmalarını engeller. Denetimi tüm olarak kaldırmak ise, onları dizginleyemeyecekleri iç tepileri ile baş başa bırakır. Otoriter bir tutum içinde yetişen çocuklar ve gençler ya içe kapanık, çekingen, korkak, sosyal ilişkileri zayıf, özgüveni eksik, bağımlı ya da saldırgan ve son derece uyumsuz bir kişilik geliştirebilirler (Dönmezer, 2003).

İzin verici ailelerin çocukları toplum kurallarını öğrenmekte güçlük çekerler ve bu durum, ilişkilerine yansyarak, ilişkide buldukları insanların rahatsız olmalarına neden olur. Vurucu, kırııcı ve saldırgan davranışlar sergilerler. Bu davranışlar, aile içinde de çeşitli sorunlar yaratabilir. Örneğin, çocukların bitmeyen istekleri ve olumsuz davranışlar içine girmeleri, ana-babanın dayanma gücünü aşabilir ve bu da, onların çok sert yaptırımlara başvurmalarına neden olabilir (Ekşi, 1990)

Negatif ebeveynliğin (tutarsız disiplin, katı disiplin, düşük denetim, düşük içtenlik) çocuk dışsallaştırma davranış problemleri ile pozitif yönden ilgili olduğu; (Bates ve ark. ,1991; Laub ve Sampson, 1995), ön ergenlikte cezalandırıcı disiplin ile genç suçluluğu arasında ilişki olduğu; saldırgan davranış gösteren 7-15 yaş grubundaki

çocukların %83'ünün babasının otoriter olduğu; %54'ünün dayakla cezalandırıldıkları, saldırgan ve anti-sosyal davranış gösteren ergenlerin, kendileri gibi suçlu davranışları olan kardeş ve babaları olduğu; ayrıca kısıtlayıcı ana baba tutumlarının ergenlerde saldırganlığa yol açtığı belirtilmektedir (Hetherington ve ark, 1989).

Ayrıca, saldırgan ve suçlu çocukların ailelerinin çocukların davranışlarını yeterince gözlemlemediği ve denetlemediği; anne babanın çocuğun nerede ve ne yaptığından habersiz olduğu, bazı çocuklarında kendilerinden neler beklendiğini açıkça bilmediklerini, ailede belli kuralların işlemediği belirtilmektedir. Bu durumun çocuklarda benlik saygısını azalttığı, umutsuzluk ve içe kapanıklığa neden olabileceğini göstermektedir (Ekşi, 1990).

Aile içinde sağlıklı davranış kurallarının oluşturulmamış olması ya ilgisiz ya da çok katı ana-baba tutumları ile kendini gösterdiği belirtilmektedir. Aile içinde davranış kontrolü işlevinde yetersizlik yaşanmasının ergenlerin saldırgan davranışlarını yordayıcı bir faktör olduğunu bildirmişlerdir (Bahçivan ve Gençöz, 2005).

Gorman-Smith ve ark, (1996) şiddet davranışı gösteren ergenlerin ebeveynlerinin aile içi disiplin uygulamalarında yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Aile içinde uygulanan disiplin anlayışının ergenin suç işleme davranışı üzerinde açıklayıcı olduğunu saptamışlardır.

7- Ergenlerin ve anne-babanın “genel işlevlere” yönelik algıları sağlıksızlaştıkça ergenlerde daha çok davranış sorunları algıladıkları görülmüştür. "Genel İşlevler", ailenin önceki tüm alanlardaki genel işlevselliğini değerlendirir. Her bir ölçek puanındaki artma işlevsellikte daha çok bozulmayı gösterir.

Çocuğun davranış sorunlarının; çocuk ile çevresi arasında sürüp giden olumsuz sosyal etkileşimlerin hem sonucu hem de devamını sağlayan bir etken olduğu belirtilmektedir (Profeta, 2002).

İşlevsel olmayan bir aile sorun ve çatışmaları tolere edememekte, üyelerinin yardım isteklerini reddetmekte, bunun sonucunda aile içinde var olan sorunlar farklı biçimde sürmektedir. Aile, hastalığın olumsuz etkilerini tamponlama potansiyeline

sahip olabileceği gibi (Goldstein 1987, Lefley 1996, Strachan 1986, Tessler ve ark. 1987) hastalık sürecini olumsuzluğa götürecek etkiler de gösterebilir (Wood ve ark. 2000; Akt: Ünal ve ark, 2004).

Anne babaların tutum ve davranışları hem ailedeki işlevlerin bir göstergesi, hem de çocukların uyumlu-uyumsuz, etken–edilgen, bağımlı–özerk, içedönük-dışadönük, olmaları gibi kişilik gelişimlerini de büyük ölçüde etkilemektedir (Özgüven, 2001). Sağlıklı anne baba çocuk ilişkileri, sağlıklı kişiliklerin gelişiminde önemini vurgulayan çok sayıda araştırmada bulunmaktadır. Çocuğun aile üyeleri ile olan ilişkileri; diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşama karşı aldığı tavırların, benimsediği tutum ve davranışların temelini oluşturmaktadır. Huzursuz aile ortamları çocuğu olumsuz bir şekilde etkileyerek uyum ve davranış sorunlarına yol açmaktadır (Yavuzer, 2003).

Bulut'a (1993) göre ruh hastası üyesi bulunan aileler kendi aile işlevlerini, her konuda, ruh hastası üyesi bulunmayan ailelerden daha bozuk ve sağlıksız olarak algılamaktadır. Aile sisteminin özellikleri (yetki paylaşımı, rol dağılımı, sınırları), üyelerinin ilişkilerinde gözlenen esneklik-katılık, yakınlık-uzaklık, düzenli-düzensiz iletişim-iletişimsizlik gibi faktörler aile yaşamının vazgeçilmez görevleri olan temel ihtiyaçlar ile gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanması ve sorun çözme biçimlerini kesinlikle etkisi altına almakta, hastalıkla baş etme kapasitelerini yıpratmakta ve aile işlevlerini de olumsuz yönde etkilemektedir (Duyan, 1996).

Ailesel düzensizlik ve tutarsızlık çocuk ve ergenlerin davranışsal uyumunu bozmakta ve gelişimlerini olumsuz şekilde etkilemektedir (Werner, 1985; Rey ve Plapp, 1989). Ayrıca Rae-Grant ve ark. (1989) ergen ve çocuklarda düşük aile işlevinin davranış bozuklukları için en önemli faktör iken; Boyle ve Offord (1990) aile uyuşmazlığının (düşmanlık, sorumsuzluk ve zayıf iletişim gibi faktörleri içerir) davranış problemlerinin gelişiminde en yüksek riski oluşturduğunu belirtmektedirler.

Özügürlü (1995), ebeveynler arası çatışmanın çocukların uyumunu olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Harmanlı'nın (2005) yaptığı araştırmada, anne baba tutumları ile ailede problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu; anlayışlı ve yardımcı ebeveyn tutumlarında aile işlevleri

daha sağlıklı bulunurken; ebeveynlerinin anlayışlı ve yardımcı olduğu çocukların uyum düzeyleri de daha yüksek bulunmuştur.

Aile içi ilişkilerin nasıl algılandığı ile çocukların saldırgan davranışlar göstermesi arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Araştırma bulgularına baktığımızda da, aile ilişkilerinin çocuklar tarafından sağlıklı olarak algılanmasına bağlı olarak çocukların evden kaçtıkları ve evden kaçan çocukların da daha saldırgan davranışlara eğilimli oldukları görülmektedir (Erdoğan, 2005). De Rosier ve ark. (1994) ise çocukta görülen saldırgan davranışların sosyal ve psikolojik temelleri olduğunu belirtmekte, ortaya konulan saldırgan davranışların ailenin etkisi sonucu oluştuğunu vurgulamaktadır. Hatunoğlu (1994), ana-baba tutumları (demokratik, otorite ve ilgisiz) ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışması sonucunda ana-baba tutumları ile saldırganlık arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu göstermiştir.

Avcı (2006) tarafından yapılan araştırmada, 14–18 yaşları arasında şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleriyle, bu tip olaylara karışmamış ergenlerin ailelerinden oluşturulan çalışmada, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin problem çözme, iletişim, duygusal tepki verebilme, ailedeki roller, davranış kontrolü, gereken ilgiyi gösterebilme ve genel aile işlevlerinde karşılaştırma grubunda yer alan ailelere göre önemli oranda yetersizlik yaşadıkları belirlenmiştir.

Biyo-psikososyal modele göre aile ilişkilerinde işleyen kalıplar aile üyelerinin ruhsal süreçlerini etkilerken, bireyin biyopsikososyal süreçleri de ailenin işleyiş tarzını etkilemektedir (Wood 1993). Bireye ait sorunlu süreçler aileyi harekete geçirdiğinde, sağlıklı işlev gören bir aile, bu yeni duruma uygun rol ve kural değişikliklerini sağlayarak sorunla başa çıkabilmektedir (Olson ve ark. 1983, Beavers 1982, Epstein ve ark. 1993). Aile bireylerinin yakınlığı ve birbirlerine olan bağlılığı, soruna odaklı başa çıkma yollarını kullanmaları, birbirleriyle doğrudan iletişim kurmaları, ailede düzenin, karar verme süreçlerinin açık ve net olması hastalık süreçlerine ve sonuçlarına karşı koruyucu bir işlev görmektedir (Fisher ve Weihs, 2000).

5. Ergenlerin Davranış Sorunları İle Anne -babaların Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki

Anne ve babaların ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki incelendiğinde, anne-babanın psikotizm ve nörotizm düzeyi arttıkça ergenlerde algıladıkları çekingenlik, somatik-şikayetler, anksiyete-depresyon, sosyal sorunlar, düşünce sorunları, dikkat sorunları, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel sorunlar, içselleştirilmiş sorunlar, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunlarının arttığı; yalan düzeyi arttıkça ergenlerde algıladıkları davranış sorunlarının azaldığı; dışadönüklük boyutunda ise anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Elde edilen bulgular diğer araştırmalarda elde edilen bulgularla da benzerlik göstermektedir. Prinzie ve arkadaşları (2004) tarafından yapılan bir araştırmada, dışsallaştırılmış davranış problemleri ile ebeveyn ve çocuğun kişilik özellikleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca kişilik özelliklerinden nörotizm, dışadönüklük, sorumluluk ve uzlaşılabilirlik ile çocukların gelişimi ve ebeveynlerin davranışları arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada, annelerin negatif duygulanımları ve uzlaşmazlığının çocuklarında daha çok olumsuz etkiye sahip olduğu; bu annelerin çocuklarında daha çok öfke ve saldırganlığa yol açtığı belirlenmiştir. Ayrıca bu anneler çocukları ile ilgili daha az içselleştirilmiş kurallar, daha çok davranış problemleri, daha az güvenli bağlanma ve daha çok güç kullanımı belirtmişlerdir.

Watson ve ark, 1994, Kochanska ve ark, (1997), Nigg ve Hinshaw (1998), ADHD'li erkek çocukları ve normal örnekleme karşılaştırarak yaptıkları çalışmada da ADHD ve antisosyal davranış bozukluğu olan erkek çocukların babalarının daha az uzlaşılabilirlik, daha yüksek nörotizm ve daha yüksek anksiyete bozukluğu gösterdiği görülmüştür.

Ebeveynin psikopatolojisi, çocuğa daha az ilgi, aşırı korumacılık olarak yansımaktadır, örneğin alkolizm, nevrotik depresyon, anksiyete, sosyal fobi, uyuşturucu bağımlılığı, şizofreni ve ailesel ihmalin daha fazla olduğunu göstermektedir. Çocukların ve ergenlerin davranış problemleri ile suçlu ebeveyne

sahip olma arasındaki ilişki olduğu belirtilmektedir (Rutter, 1985 & Robins, 1991). Suçlu ebeveyn, çocuk için antisosyal davranışları ve şiddet için model oluşturmakta; çocuklar evde problemlerin çözümünde şiddet ve öfkenin kullanılmasını kabul edilebilir ve uygulanabilir olarak görmektedirler (Rutter, 1985).

Ergenlerde babaların alkol kullanımı ve suç işleme davranışları daha zarar verici bulunurken; anneler için depresyon ve nevrozun daha zarar verici olduğu belirlenmiştir. Bazı araştırmalarda da davranış problemlerinin annede depresyon, anksiyete, düşmanlık ve psikopatoloji ile bağlantılı olduğu belirtilmiştir (Last; 1987); Williams ve ark., 1990; Barkley ve ark., 1992; Gowers ve ark., 1993; Shaw, 1974; Akt: Gaon, ve ark., 1998).

Anne ve babaların davranış sorunları ile ilgili algıları arasındaki bağlantı özellikle nevrozizm boyutunda anlamlı bulunmuştur. Nevrotizm; negatif duygulanım, impuls kontrolünde güçlük, stresle başa çıkmada yetersizlik ve çocukların davranışlarını problem olarak algılama eğilimi gibi davranışlarla bağlantılıdır (Costa & McCrae, 1992).

Çocuğu suça iten nedenlerden biri aile üyelerinden birinin özellikle de babanın suç işleme durumudur. Suç işleyen babanın, çocuk tarafından taklit edildiği ve bu sebeple çocuklarda saldırgan ve anti-sosyal davranışların ortaya çıktığı genel bir kabuldür (Wolfgang 1967, McCord 1991, Akt: Uluğtekin 1991).

Marchand ve ark. (2004) göre, ebeveynlerde depressif semptomlar yükseldikçe çocuklarda içselleştirilmiş davranışların arttığı; ebeveyn çocuk ilişkisindeki sevgi bağının bozulduğu ve çocukların davranışsal uyumunu negatif yönde etkilediği belirlenmiştir.

Nigg ve Hinshaw (1998) ADHD'li erkek çocukları ve normal örneklerle karşılaştırarak yaptıkları çalışmada; antisosyal davranış bozukluğu olan erkek çocukların annelerinde daha az sorumluluk, daha yüksek nevrozizm ve depresyon olduğu görülmüştü. Anne nevrozizmi ile çocuklarda suçluluğun bağlantılı olduğu; özellikle dışsallaştırılmış davranışlarda bu bağlantının daha güçlü olduğu belirtilmektedir (Bates ve ark., 1991).

Costa ve McCrae (1992) nevrotizm düzeyi yüksek kişiler negatif duygulanma eğilimli (Örneğin; korku, mutsuzluk, öfke, suçluluk gibi), impuls kontrolü zayıf ve stresle başa çıkma becerisi düşüktür. Bu kişiler çocukların aktivite düzeyleri ve disiplin ihtiyacına karşı stresli olabilir ve onların davranışlarını problem olarak algılayabilir.

Ruhsal olarak sağlıklı bir babayla birlikte yaşamak annesi depresyonda olan bir çocuk için ne kadar önemli bir koruyucu faktör ise babanın ruhsal olarak sağlıklı olmaması da o derece önemli bir risk faktördür. Annelerinin depresyonda olmasının yanında babaları da depresyonda olan ergenlerin duygusal ve davranışsal sorunlarının daha fazla olduğu belirtilmektedir (Goodman ve Gotlib, 1999).

Ailesel depresyonun çocukların uyumsuz davranışları ile ilişkisi üzerine yapılan araştırmalarda, uyumlu bir aile çocuk ilişkisi ile içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış çocuk ve ergen psikopatolojisi arasındaki ilişki incelenmiş ve sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı ergenin içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış sorunları için önemli etkileri olduğu belirlenmiştir (Kane ve Garber, 2004). Anneleri depresyonda olan ve babalarında da depresyon ya da başka bir psikiyatrik bozukluk olan (özellikle alkol bağımlılığı ve psikotik bozukluk) çocukların anneleri depresyonda olan çocuklara göre daha fazla psikolojik rahatsızlık sergilemektedirler (Gökçe, 2007).

Belsky ve Barends (2002) aile kişilik özellikleri ile aile ve çocuk gelişimsel sonuçları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların çoğu aile psikopatolojisi ile sınırlandırılmıştır. Tüm diğer disfonksiyonlar arasında en çok depresyon üzerinde durulmuştur (Downey Coyne, 1990). Kişilik özelliklerinin değerlendirilmesinde stres ile zayıf başa çıkma, endişe, anksiyeteye yatkınlık olarak ifade edilen nevrotizm boyutuna odaklanıldığı görülmektedir (Akt: Prinzie ve ark., 2004).

Belsky ve ark, (1995), NEO Kişilik Envanterini (McCrae ve Costa, 1985) kullanarak ebeveyn özellikleri ile dışadönüklük, nörotizm ve uzlaşılabilirlik arasındaki ilişkiyi araştırmış ve anne ve babalar için nörotizmin daha az duyarlı, etkili ve uyarıcı ebeveynlik ile tutarlı olduğunu, dışadönüklük ve uzlaşılabilirliğin daha uyumlu ebeveynlikle bağlantılı olduğunu ortaya koymuşlardır. Losoya ve ark, (1997) ebeveynlerin yüksek dışadönüklük, uzlaşılabilirlik ve deneyime açıklık puanları ile

bağımsızlığı cesaretlendirme, pozitif sevgi gösterme gibi destekleyici aile tutumları arasındaki bağlantıya dikkat çekmektedirler. Watson ve diğer (1994), Kochanska ve ark., (1997) nörotizm, dışadönüklük, sorumluluk ve uzlaşılabilirliğin ebeveyn ve çocukların gelişimleri üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmada annelerin negatif duygulanımları ve düşmanlıkları yükseldikçe daha çok negatif duygular yaşadıkları ve onların çocuklarının daha öfkeli ve hırçın oldukları belirtilmektedir. Bu anneler çocuklarında daha az içselleştirilmiş kurallar, daha çok davranış problemleri ve daha az güvenli bağlanmanın yanı sıra daha az eğitici ve daha çok güç kullanan ebeveyn oldukları belirlenmiştir.

Ebeveyn kişilik özellikleri ile ebeveynlik arasındaki ilişki araştırıldığında (Belsky, Crnic, ve Woodworth (1995) dışadönüklük, nörotizm, yumuşak başlılık ve ebeveyn davranışları arasındaki ilişki bulunmuş, anne ve babalar için nörotizm daha az ebeveynlik duyarlılığı, daha az sevgi ve daha az ebeveyn uyarılmışlığı ile bağlantılı bulunmuştur, Dışadönüklük ve yumuşak başlılık daha çok uyumlu ebeveynlik ile bağlantılı bulunmuştur. Losoya, ve ark., (1997), dışadönüklük, yumuşak başlılık ve deneyime açıklık düzeyleri yükseldikçe bağımsızlığı cesaretlendirme ve sevgi gösterme gibi olumlu destekleyici ebeveynlik özellikleri yükselmiştir. Krueger ve ark., (1996) dışsallaştırılmış davranış ile yumuşak başlılık ve vicdanlı olma negatif bağlantılı iken içselleştirilmiş problemler ile dışadönüklük ve duygusal dengelilik ile ters orantılı bulunmuştur (Akt: Prinzie ve ark., 2004).

Ebeveynlerin yüksek düzeyde öfkeli olmasının zorlayıcı ve istismar edici ebeveyn uygulamalarını beraberinde getirdiği belirtilmektedir (McKay, Flanning, Paleg ve Landis, 1996). Bu tip ortamlar, çocukların davranışlarında ve duygulanımında problemler yaşamasına neden olabilir. Çocuğun ailede öfke, korku ve üzüntü duyguları yaşamasına yol açan bu ebeveyn uygulamaları, aile dışında karşılaştığı benzer çatışmalı ortamlarda davranış problemleri yaşamalarına neden olabilmektedir (Grych, Seid ve Fineham, 1992; Rice, 1997). Bu açıklamalar Sosyal Öğrenme Kuramı'nın çocuklarda şiddet davranışının gelişmesinde anne-babasını model almasının etkili olduğu yönündeki görüşüyle desteklenmektedir. Çocuklarına sıklıkla öfke tepkileri gösteren anne-babaların bu tepki biçimleri çocuklar tarafından model alınarak sosyal ilişkilerine yansıtılabilmektedir (Bandura, 1965 Akt: Amodei ve Scott, 2002).

Aile üyelerinin psikolojik probleme sahip olması, alkol kullanımı ve suç işleme davranışları açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan aileler incelenmiş ve şiddet davranışı gösteren ergenlerin psikolojik probleme sahip aile bireyleri oranı (%46.3), şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin aile bireyelerine (%5.6) göre daha fazla olduğu görülmüştür. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinde psikolojik problemi olan aile üyelerinin daha fazla olduğu bulunmuştur (Miller, Martin ve Schames, 2003; Reid, Peterson ve Snyder, 2002; Richman ve Fraser 2001; Webster- Stratton 1988; Akt: Moeller, 2001).

Webster-Stratton (1988) ebeveynde görülen depresyon ile çocukta görülen dışsallaştırma problemleri arasında bir bağ olduğunu belirtmiş; Reid, Peterson ve Snyder (2002) depresyonda olan annenin ebeveyn uygulamalarında problem yaşadığını ve çocuğun ihtiyaçlarına karşı duyarsız kalabildiğini, çocukla problem çözme için işbirliği yapmada güçlükler yaşadığını ve düşmanca disiplin uygulamalarını kullandığını ve çocukların saldırgan davranış sergilemesinde önemli bir yeri olduğunu belirtmektedirler. Miller ve arkadaşları (2003) ve Richman ve Fraser (2001) ebeveynlerin yaşamış olduğu ruhsal rahatsızlıkların çocuğun şiddet davranışını sergilemesinde önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadırlar (Akt: Avcı, 2006).

Anne-babaların yarattığı nevrotik ortamın özellikleri, çocuğun kendi güvenliğini sağlamak için, boyun eğme, saldırganlık yada içe kapanma yollarında hangisini seçeceğini belirler. Aşırı korunan çocuklar sevgiyi, ancak ana babalarına koşulsuz bir bağlılık gösterdiklerinde bulabilirler. İstenmeyen çocukların karşıtı, bu çocukları ana-baba sevgisini ve onayını elde etme konusunda umutsuz değildirler. Ne yazık ki, karşılığını kendi kişilik haklarından vazgeçerek öderler. Yetişkinlik döneminde bu kişiler, sevilme, korunma ve kayırılma ve gereksinimlerini karşılayabilmek amacıyla insanlarla her türlü sürtüşme ve çatışmada kaçınarak, onları hoş tutmaya çabalarlar. Böylece, saldırgan dürtülerini baskıya alan bağımlı kişilik yapısının temelleri atılmış olur. Burada bir kez daha belirtmek gerekir ki, anksiyeteden kaynaklanan koşulsuz ve sürekli boyun eğen tutumu, çocuğun gelişimi için gerekli olan, ancak çocuk büyüdükçe giderek azalan doğal bağımlılığından farklıdır. Maslow'un deyişiyle "eğer özü sürdürebilmek için tek yol diğer insanları yitirmek olursa, çocuk kendi özünden vazgeçmeyi seçer" (Geçtan, 1989).

Anne babanın duygusal sorunları olması, evlilik ilişkilerinde başarılı olmamaları, ergenin aile içinde sürekli kavga ve çekişmeye tanık olması gibi kötü ev koşulları ergeni bir karmaşaya, iç çatışmaya, suç işlemeye itebilir (Yavuzer, 1996).

Nevrotik anksiyetenin merkezi olan yoğun çaresizlik duyguları insanı, düşman bulduğu dünyaya karşı kendini korumak amacıyla saldırgan davranışlar geliştirmeye yöneltebilir. Böyle bir kişinin davranışlarına, diğer insanlarla sürtüşme ve yarışma eğilimleri egemendir. Yumuşak duygular baskı altına alınır; sert, kararlı ve gerçekçi tutumlar geliştirilir. Diğer insanları denetim ve egemenlik altına alma, onları kendi çıkarları için sömürme yada geride bırakarak küçük düşürme, yaşamın başlıca amacı olur (Geçtan, 1989).

İnsanlara doğru, insanlara karşı yada onlardan kopuk tutumlardan yalnız biri insanın temel yaşam biçimi olarak benimsenirse, ortaya yapay bir kişilik çıkar ve insan benliğine yabancılaşır. Gerçek benlik ile ülküleştirilmiş benlik arasındaki kopukluk arttıkça anksiyete de büyüdüğünden, benimsenmiş olan nevroitik tutum daha da pekişir. Bu durum yabancılaşmayı, dolayısıyla anksiyeteyi yeniden artırdığından çözümü olmayan bir kısır döngü yaşam boyu sürmek üzere kişiliğe yerleşmiş olur (Geçtan, 1989).

Sosyal olma hayatın ilk yıllarından itibaren öğrenilebilen bir özellik olmakla birlikte, dışadönük kişilikte olanların sosyal bakımdan daha uyumlu olduğu ifade edilirken; kişilik özellikleri ile sosyal uyum arasındaki ilişki bir araştırmada ortaya konmuştur (Geçtan, 1989).

5.7. Sonuç

Ergenlerin davranış sorunları hem ergen hem de ebeveyn algıları açısından incelendiğinde; davranış sorunlarının ergenlerin ve ebeveynlerinin sosyo-demografik özelliklerine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre; ergenler kızların daha fazla anksiyete-depresyon; erkeklerinde sosyal sorunlar, yıkıcı davranışlar ve dışsallaştırılmış sorunlar yaşadığını belirtirken; ebeveynleri, kızların daha fazla

çekingenlik, anksiyete-depresyon ve içselleştirilmiş sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Ebeveynlerin ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları ergenlerin yaşları açısından anlamlı bir farklılık göstermezken; ergenlere göre 13 yaşındakiler daha çok çekingenlik yaşarken; 14 yaşındakiler daha çok dikkat problemleri ve agresyon; 15 yaşındakilerde daha çok anksiyete-depresyon yaşamaktadırlar.

Ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları sınıf düzeyi açısından anlamlı bir farklılık gösterirken; ergenlere göre 8. sınıftakiler daha fazla anksiyete-depresyon ve agresyon sorunları yaşarken; 7. sınıf öğrencileri sosyal problemler, dikkat problemleri, cinsel problemler ve dışsallaştırılmış davranış sorunları yaşamaktadırlar.

Annelere göre 7. sınıf öğrencileri daha fazla somatik şikâyetler, anksiyete-depresyon, sosyal problemler, dikkat problemleri, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel problemler ve dışsallaştırılmış problemler yaşarken; babalara göre herhangi bir farklılaşmanın olmadığı belirlenmiştir.

Ergenlerin davranış sorunları anne baba eğitim düzeyi açısından değerlendirildiğinde; annesi ilkokul mezunu ergenler daha fazla çekingenlik, anksiyete-depresyon ve içselleştirilmiş problemler yaşarken, benzer şekilde ilkokul mezunu annelerde ergenlerde daha fazla somatik şikâyetler, sosyal sorunlar, düşünce sorunları, içselleştirilmiş problemler ve toplam davranış sorunları belirtmişlerdir.

Babası ortaokul mezunu ergenler daha çok çekingenlik, anksiyete-depresyon ve içselleştirilmiş sorunlar ile toplam davranış sorunları yaşarken; ilkokul mezunu babalarda ergenlerde daha fazla somatik şikâyetler, sosyal problemler, agresyon, içselleştirilmiş sorunlar ile dışsallaştırılmış davranış sorunları belirtmişlerdir.

Ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları ile anne yaş grubu arasındaki ilişki incelendiğinde; annesi 30–34 yaş aralığında olan ergenler daha çok çekingenlik yaşarken; annesi 35–44 yaş aralığındaki ergenlerin anksiyete-depresyon ve düşünce problemleri daha yüksek bulunmuştur.

Annelerin ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları yaş grubu açısından incelendiğinde; 45 yaş ve üstünde olan anneler ergenlerle ilgili olarak daha fazla somatik şikâyetler ve dışsallaştırılmış problemler bildirirken; 30-34 yaş aralığında bulunan anneler ergenlerde daha fazla anksiyete-depresyon, sosyal problemler, düşünce problemleri, içselleştirilmiş problemler ve toplam davranış sorunları belirtmişlerdir.

Ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları baba yaş grubu açısından incelendiğinde; babası 45 yaş ve üstünde bulunan ergenlerin anksiyete-depresyon ve dışsallaştırılmış problemlere ilişkin puan ortalamaları daha yüksek iken; babası 30-34 yaş aralığında bulunan ergenlerin çekingenlik puan ortalamaları daha yüksektir.

Babaların ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları yaş grubu açısından incelendiğinde ise; 45 yaş ve üstündeki babaların ergenlerde daha çok somatik şikâyetler, içselleştirilmiş problemler ve toplam davranış sorunları belirtmişlerdir.

Ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları anne çalışma durumu açısından anlamlı bir farklılık göstermezken; annelere göre farklılaşmanın anlamlı düzeyde olduğu, ev hanımı annelerin ergenlerde daha fazla çekingenlik, somatik şikâyetler, dikkat problemleri, içselleştirilmiş sorunlar ve dışsallaştırılmış sorunlar belirtmişlerdir.

Ergenlerinin davranış sorunları baba çalışma durumu açısından incelendiğinde; babaları işçi olan ergenlerin çekingenlik, somatik şikâyetler, dikkat problemleri, içselleştirilmiş problemlere ilişkin puan ortalamaları daha yüksek iken; babası emekli olan ergenlerin anksiyete-depresyon, agresyon, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamaları daha yüksektir.

Babaların ergenlerin davranış sorunlarına yönelik algıları çalışma durumları açısından incelendiğinde ise; işçi olarak çalışan babaların ergenlerde daha fazla somatik şikâyetler, sosyal problemler, düşünce problemleri, dikkat problemleri, agresyon, içselleştirilmiş problemler, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunları belirtmişlerdir.

Ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları aile gelir düzeyi açısından incelendiğinde; ailesinin gelir düzeyi 0–400 ytl arasında olan ergenlerin anksiyete-depresyon, sosyal problemler, düşünce problemleri, içselleştirilmiş problemler ve toplam davranış sorunlarına ilişkin puan ortalamaları daha yüksek bulunmuştur. Ebeveynlerine göre ise anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Araştırmada, ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile anne ve babalarının algıları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre, anne-babalarının ergenlerde algıladıkları çekingenlik, somatik şikâyetler, anksiyete-depresyon, sosyal problemler, düşünce problemleri, dikkat problemleri, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel sorunlar, içselleştirilmiş davranışlar, dışsallaştırılmış davranışlar ve toplam davranış sorunlarına arttıkça, ergenlerinde kendilerinde algıladıkları davranış sorunları artmaktadır.

Araştırmada, ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin anne ve babalarının algıları arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre, babaların çekingenlik, somatik şikâyetler, anksiyete-depresyon, sosyal problemler, düşünce problemleri, dikkat problemleri, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel sorunlar, içselleştirilmiş davranışlar, dışsallaştırılmış davranışlar ve toplam davranış sorunlarına ilişkin algıları arttıkça, annelerin de artmaktadır.

Ergenlerin ve ebeveynlerinin ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile aile işlevleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Buna göre, aile işlevlerinden problem çözme işlevi bozuldukça; ergenlerin ve ebeveynlerinin ergenlerde algıladıkları çekingenlik, somatik-şikâyetler, anksiyete-depresyon, sosyal sorunlar, düşünce sorunları dikkat sorunları, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel problemler, içselleştirilmiş sorunlar, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunlarının aynı yönde arttığı; iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, ilgi gösterme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar işlevleri bozuldukça ergenlerin ve ebeveynlerinin ergenlerde algıladıkları davranış sorunlarının ters yönde arttığı görülmüştür.

Anne ve babaların ergenlerin davranış sorunlarına ilişkin algıları ile kişilik özellikleri arasında anlamlı bir olduğu; annelerin psikotizm ve nörotizm düzeyi

arttıkça ergenlerde çekingenlik, somatik-şikâyetler, anksiyete-depresyon, sosyal sorunlar, düşünce sorunları, dikkat sorunları, yıkıcı davranışlar, agresyon, cinsel problemler, içselleştirilmiş sorunlar, dışsallaştırılmış sorunlar ve toplam davranış sorunlarına ilişkin algılarının da arttığı; yalan düzeyi arttıkça davranış sorunlarına ilişkin algılarının azaldığı; dışadönüklük boyutunda ise ile anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

5.8. Öneriler

12–18 yaş arası ergen hem bedenindeki hızlı değişime hem de ailesi ve sosyal çevrenin değişen beklentilerine uyum sağlamak zorundadır. Bedenindeki biyolojik değişimler ve cinsel duyguların belirmesi, genital ve daha erken dönemde yaşanan çatışmaların yeniden ortaya çıkmasına neden olur. Bunlar önceden yaşananların tekrarı olup çözümlenmemiş sorunların çözümlenebilmesi için ergenlik dönemi gence ikinci bir olanak sağlar (Akboy, 2005). Dolayısıyla, ergenlerin geçmekte oldukları bu süreçte, aile, arkadaşlar ve öğretmenlerinin sosyal desteğine ve yardımına gereksinimleri vardır. Bu nedenle ergenler, anne babaları ve eğitimciler ergenlik dönemi, dönemin sorunları, ergenlerin sosyal ve duygusal gereksinimleri konusunda bilgilendirilmelidir.

Ülkemizde, ergenlerin sağlıklı bireyler olarak yetişebilmelerini sağlamak amacıyla, erken tanı ve teşhis yöntemlerinden yararlanılması ve tüm bu çalışmalarının okullarda profesyonel düzeyde ilköğretimden itibaren uygulanmaya başlanmasının etkili olacağı düşünülmektedir.

Okullarda psikolojik danışma ve rehberlik programlarının içerikleri ergenlerin ruh sağlığına yönelik programları kapsayacak şekilde genişletilmeli ve davranış sorunları yaşayan çocuklara psikolojik danışmanlık hizmeti verebilecek bölümler oluşturulmalıdır. Ayrıca ergenlerin sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri ve boş zamanlarını değerlendirebilecekleri spor, güzel sanatlar, doğa ve çevre, müzik gibi birçok alanda devlete bağlı ve sivil toplum örgütlerince açılan ücretsiz kurs, kulübe üyelik gibi düzenlemeler yapılmalıdır.

Tüm bu veriler ışığında ergenlere yaşadıkları problemleri çözebilecekleri gerekli becerilerin öğretilmesinin, gelecekte çeşitli psikiyatrik bozukluklardan suçlu davranışlara kadar uzanan geniş bir dağılımdaki olumsuz sonuçların ortadan kaldırılması ya da en aza indirilmesi boyutlarında etkisi olacağı düşünülmektedir. Ergenlere uygulanacak sorun çözme becerileri, bilişsel yapısının yeniden yapılandırılmasına, öfke kontrolü eğitimi, sosyal beceri eğitimi gibi eğitim programları ile yaşam içerisinde ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçların azaltılabileceği düşünülmektedir. Söz konusu eğitim programlarına ailelerin ve eğitimcilerin de katılımının sağlanması hem programların etkililiği hem de kalıcılığı açısından önemli görülmektedir.

Ayrıca araştırma kapsamında ele alınan ebeveyn kişilik özelliklerinin ve aile işlevlerindeki sağlıksızlığın ergenlerin davranış sorunlarındaki katkısının neden sonuç ilişkisi içerisinde boylamsal olarak incelenebileceği yeni araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adalet Bakanlığı İstatistikleri, (2001).[http:// www.adalet.gov.tr/istatiste.html](http://www.adalet.gov.tr/istatiste.html).
- Akan, A. G. (2001). 7-12 Yaş Çocuklarında Görülen Uyum Ve Davranış Bozuklukları İle Benlik Saygısı İlişkisi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*.
- Akboy, R. (2005). *Eğitim Psikolojisi Ve Çoklu Zeka*. Dinazor Kitabevi. İzmir.
- Akçakın, M. (1983). Çocuklar ve ana babalarının psikiyatrik belirtiler yönünden incelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Ana Bilim Dalı.
- Aktepe, E., Kandil, S., Göker, Z., Sarp, K., Topbaş, M., Özkorunak, E. (2006). İntihar Girişiminde Bulunan Çocuk Ve Ergenlerde Sosyodemografik Ve Psikiyatrik Özelliklerin Değerlendirilmesi. *Taf Preventive Medicine Bulletin*, 5 (6).
- Albayrak-Kaymak, D. (1994). Kişilerarası Davranış Biçimlerine Dualist bir Bakış: İçselleştirme ve Dışsallaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9 (32), 35-46.
- Algozzine, R. (1991). Childhood Behavior Disorders: *Applied Research And Educational Practice. Maryland*: Apsen Systems Cooperation.
- Alisinanoğlu, F. ve Ulutaş, İ. (2003). Çocukların Kaygı Düzeyleri İle Annelerinin Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 28 (128), 65-71.
- Amodei, N. ve Scott, A. A. (2002). "Psychologists' contribution to the prevention of youth violence", *The Social Science Journal*, 39, 511-526.
- Atkinson, L. R., Atkinson, C. R., Hilgard. R. E. (1995). Psikolojiye Giriş II. Sosyal Yayınları. Çevirenler: Atakay ve arkadaşları.

- Avcı, R. (2006). Şiddet Davranışı Gösteren ve Göstermeyen Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi.
- Aydın, A. (2000). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Bahçıvan-Saydam, R. & Gençöz, T. (2005). Aile ilişkileri, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin gençler tarafından belirtilen davranış problemleri ile olan ilişkisi. "*Türk Psikoloji Dergisi*", 20, p.61-74.
- Balcı, S. & Yılmaz, M. (2000). "Çocukları Anaokuluna Devam Eden Annelere Verilen İletişim Becerileri Eğitiminin Ailenin İşlevlerine Etkisi", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*: 11(14), 17-24.
- Babaroğlu, A. (1995). Ortaokulların Birinci Sınıflarına Devam Eden Çocukların Anne-Babaları Tarafından Uygulanan Disiplin Teknikleri ve Çocukların Bu Tekniklere İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. A.Ü. Ankara.
- Balat, G. & Akman, B. (2007). Lise Öğrencilerinin Psikolojik Durumlarının sosyo-demografik Özelliklerine Göre İncelenmesi. *Çocuk ve gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. Cilt: 13 Sayı:1.
- Basut, E. Erden. G. (2005). Suça Yönelen ve Yönelmeyen Ergenlerin Stres Belirtileri ve Stresle Başa Çıkma Örüntüleri Yönünden İncelenmesi. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*. 12(2):48-55.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, (1998). Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet, Ankara: Yayın No:113.
- Başar, F., (1996). Üvey Ebeveyne Sahip Olan Ve Olmayan 10–11 Yaş Grubundaki Çocukların Saldırganlık Eğilimleri Ve Kendilerini Algılama Biçimlerinin İncelenmesi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi

Bates, J.E., Bayles, K., Bennet, D.s., Ridge, B., & Brown, M. M. (1991). Origins of externalizing behavior problems at eight years of age. In D.J. Pepler, & K. H. Rubin (Eds.), *The Development and Treatment of Childhood Gression* (pp.93-120). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Becvar, J.R. Ve S.D.Becvar, (1982). *Systems Theory and Family Therapy*, University Press of America. Boss, P.G. *Sourcebook of Family Theories and Methods, A Contextual Approach*. New York: Plenum Press.

Benbasa, D. (2001). Çocukların akademik başarılarını değerlendirme tarzları ve bunun kaygı ve öz-kavram ile ilişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Benedek E.P.& Brown, C. F., (1997). *Boşanma ve Çocuğunuz*. Çeviren: Serap Katlan. Ankara: HYB Yayıncılık.

Belsky, J., H. Crnic, K., & Woodworth, S. (1995). Personality and parenting: Exploring the mediating role of transient mood and daily hassles. *Journal of Personality*, 63, 905- 929.

Bauman, L. & Riche, R. (1997). *The Ten Most Troublesome Teen-age Problems and How to Solve Them*. Toronto, ON: Carol Publishing Group.

Beavers, W. (1982). Healthy, midrange and severely dysfunctional families. *Normal Family Processes*, F Walsh (Ed), New York/London, Guilford Press, 45-66.

Bingül, N. (1995). Kız-Erkek Karma Lise Öğrencilerinin Uyum Sorunları Ve Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Boyle, M. H. Ve Offord, D. R. (1990). Primary preventing of conduct disorder: issues ve prospects. *Journal of American Academy of Child And Adolescenct Psychiatry*, 29, 227-233.

- Bosco, G. L., Renk, K., Dinger, T.M., Epstein, M. K., & Phares, V. (2003). The connections among adolescents' perceptions of parents, parental psychological symptoms, and adolescent functioning. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 24 (2), 179-200.
- Bradburn, B. N., (1993). Achievement and Father Dominance in turkey. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67, 464-468.
- Buhler, C., Spiegel, K. P., Thomas., K, Ç. (1987). Ergenlik Dönemine Toplu Bakış. Ergenlik Psikolojisi. (Derleyen: Bekir Onur). Hacettepe Taş Kitapçılık. II. Baskı. Ankara.
- Bulut, I. (1990). Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı, Ankara: Özgüneliş Matbaası .
- Bulut, I. (1993). Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi. Başbakanlık Kadın Ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları. Ankara.
- Baymur. F. (1994). Genel Psikoloji. İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Büküşoğlu, N. & Aysan, F. & Eremiş, S. (2001). Okul Fobisi Olan Çocukların Davranışsal Özellikleri, Annelerinin Ruhsal Belirti Düzeyleri Ve Aile Fonksiyonlarının İncelenmesi. *Ege Tıp Dergisi* 40 (2): 99 - 104.
- Cairns, R., Cairns, B., Neckerman, H., Ferguson, L. & Garipey, J. (1989). Growth and aggression:1. Childhood to early adolescence. *Development Psychology*, 25(2), 320-330.
- Canat, S., (1999). Adolesanlarda Davranış Bozukluğu. Ben Hasta Değilim. (Editör: Aysel Ekşi), Nobel Tıp Kitapevleri. Tayt Ofset.
- Caspi, A. (1998). Personality development across the life course. In W. Damon (Ed.), Handbook of child psychology (5th ed.). N. Eisenberg (Vol. Ed.), *Social, emotional, and personality development* (Vol. 3, pp. 311–388). New York: Wiley.

- Carrell, M, R., D.F. Jennings And J.D. Heavrin. (1997). *Fundamentals Of Organizational Behavior*, Prentice Hall, New Jersey, USA. Cimilli, C. (1998). *Kişilik ve Psikopatoloji Kuramları*. Psikiyatri Temel Kitabı. (Editörler: Cengiz Güleç & Ertuğrul Köroğlu). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Cohen., R., Parmelee. D. X., Irwin.L Weisz. J.R.,Howard,P. Purcell B. Best A.M. (1990). Characteristics Of Children And Adolescent In A Psychiatric Hospital And A Corrections Facility. *Journal Of American Academy Of Child And Adolescent Psychiatry*, 29, 909-913.
- Coleman, M. (1992). *Behavior Disorders Teori and Practice*, Allyn and Bacon,USA
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992). Multiple uses for longitudinal personality data. *European Journal of Personality*, 6, 85–102.
- Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve Davranışı*. Remzi Kitapevi. İstanbul.
- Cüceloğlu, D.(1989). *Çağdaş Yaşam Ve Normal Dışı Davranışlar*. Remzi Kitapevi. İstanbul.
- Center, D. ve Kemp, D. (2003). “Temperament and personality as potential factors in the development and treatment of conduct disorders.” *Education and TreatmentChildren*. c.26:1, ss.75-88.
- Conners CK, Wells KC, Parker-James DA ve ark. (1997). A new self report scale for assessment of adolescent psychopathology: factor, structure, reliability, validity, and diagnostic sensitivity. *J Abnormal Child Psychology* 25:487-498.
- Crijine. A, Achenbach TM, Verhulst FC, (1997).Comparisons of problems reported by parents of children in 12 cultures: total problems, externalizing and internalizing. *Jam Acad Child Adolesc Psychiatry* 36:1269-1277.

- Cummings, E. M. ve Davies, P. T. (1994). Maternal depression and child development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 73-112.
- Çakır, S. (2000). “Kişilik Tiplerinin Takım Performansına Etkisi”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Çekici, F. (2003). İlköğretim 5., 6. Ve 7. Sınıflarda Görülen Duygusal Ve Davranışsal Sorunların Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çuhadaroğlu, Ç. F., Canat. S., Kılıç, E., Şenol, E, Rugancı, N., Öncü, B., ve ark. (2004). Ergen ve Ruhsal Sorunları/Durum Saptama Çalışması. Türkiye Bilimler Akademisi. Ankara.
- Dahlenberg, D.L. (1998). “Youth violence in the united states major trends, risk factors, and prevention approaches”, *American Journal of Preventive Medicine*, 1484, 259-272.
- Denham, S. A., Cavery, S, Schmidt, M., DeMular, E Caal, S., Hamada, H. ve Mason, T. (2000). “Preschool understanding of emotions: Contributions to classroom anger and aggression”. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 43, 7, 901.
- Demirarslan, P, Sarılgan, C, Sayın, I. (1999). Gençlik Polikliniğine başvuran ergenlerde başvuru semptomlarının değerlendirilmesi. *NöroPsikiyatri Arşivi*. 36(4):176-179.
- Demirhan, M. (2002). “Kendini Açma Düzeyleri Farklı Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenler Açısından Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

- Dizman, H.& Gürsoy, F. (2005). İlköğretim Dördüncü Ve Beşinci Sınıfa Devam Eden Anne Yoksunu Olan Ve Olmayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. Ekim. Cilt:13 No:2 s:437-446.
- Domitrovich, E. C. & Bierman, L. K. (2001). Parenting Practises And Child Social adjustment: Multiple Pathways of Influence. *Merrill-Palmer Quarterly*, vol. 47, No. 2.
- Dönmezer, İ. (2003). Ailede İletişim ve Etkileşim. Ege Üniversitesi Basımevi. İzmir.
- Dehaan, R., Hanford, R. (1997). "Promoting Ethical Reasoning; Affect and Behavior Among Higt School Students: An Evaluation of." *Journal of Moral Education*, Vol. 26(1), 5-21.
- De Rosier, M. E., Cillesson, H.N. A., Coie, J.D. and Dodge, K.A., (1994). Group Social Content and Children's Aggressive Behaviour, *Child Development*. 65; 1068-1079.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1999). 2000 Yılı Programı. Ankara,
- Doğan, S. (2001). "Farklı Sosyo-ekonomik Düzeylere Mensup Ergenlik Çağındaki Kız ve Erkeklerin Saldırgan Davranışlarıyla Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmit.
- Doğan. S. & Kelleci, M. & Sabancıoğulları, S. & Aydın D. (2008). Bir İlköğretim Okulunda Öğrenim Gören Çocuklarda Ruhsal Uyum Sorunları. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*: 7 (1).
- Doğan, O, Gülmez, H., Ketenoğlu C. ve ark. (1995). Ruhsal Bozuklukların Epidemiyolojisi. Dilek Matbaası.
- Dönmezer, İ. (2003). Ailede İletişim ve Etkileşim. Sağlıklı İnsan, Sağlıklı Aile. Ege Üniversitesi Basımevi. İzmir.

- Duyan, V. (1996). Sağlıkta Psiko-Sosyal Boyut (Tıbbi Sosyal Hizmet), Ankara:72 TDFO.
- Edmonson, H. & Bullock, L. (1998). Youth with aggressive and violent behaviors: pieces of a puzzle, *Preventing School Failure*, 42(3): 135-141.
- Ekşi, A. (1999). Ben Hasta Değilim. Çocuk Sağlığı Ve hastalıklarının Psikososyal Yönü. Nobel Tıp Kitabevleri.
- Ekşi, A. (1990). Çocuk, Genç, Ana-Babalar. Bilgi Yayınevi. İstanbul.
- Emmons, R. A. (1986). Personal strivings: An approach to personality and subjective well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1058-1068.
- Erden, G. & Kargı E. (2005). "Davranım Bozukluklarında Çevresel Etkenlerin Rolü". *Türk Psikologlar Derneği Dergisi*. c.3.
- Erdoğan, M. Y. (2005). "Suça Yönlendirilen ve Yönlendirilmeyen Çocukların Aile İlişkileri ile Saldırganlık Davranışlarının Karşılaştırılması". *Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi*, Vol. Cilt 12, No. Sayı 3, Şubat.
- Erdoğan, İ. (1996). İşletme Yönetiminde Örgütsel Davranış, İşletme İktisadi Estitüsü, Yayın No: 158, İstanbul.
- Erdoğan, İ. (1997). İşletmelerde Davranış. (2. Baskı). İ. Ü. İşletme Fakültesi Yayını No: 272, Dönence Basım, İstanbul.
- Erikson, Marilyn T. (1992). Behavior Disorders of Children And Adolescents, 2nd. Edi. New Jersey, Prentice Hall Inc.
- Erol, N., Kılıç, C., Ulusoy, M. ve ark. (1997). Türkiye Ruh Sağlığı Profili. 1. Baskı. Ankara. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

- Erol, N., Kılıç, C., Ulusoy, M. ve ark. (1998). Türkiye'nin Ruh Sağlığı Profili Raporu. Ankara, T. C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Erol, N. ve Şimşek, Z. (1998). Türkiye Ruh Sağlığı Profili: Çocuk ve Gençlerde Ruh Sağlığı: Yeterlik Alanları, Davranış Ve Duygusal Sorunların Dağılımı. N. Erol, C. Kılıç, M.
- Estevez, E.& Musitu, G. Herrero, J. (2005). The Influence of Violent Behavior And Victimization At School on psychological Distress: The Rol of Parents and Teachers. *Adolescence*; Spring; 40, 157; pg.183.
- Epstein N., B, Bishop, D., Ryan ve ark. (1993). The McMaster model view of healthy family functioning. Normal Family Processes, F Walsh (Ed), New York/London, The Guilford Press, 138-160.
- Feshbach, N. (1989). Empathy training and prosocial behavior. In J. Groebel & R. Hinde (Eds.), *Aggression and war: Their biological and social bases*. (pp. 101-111). Cambridge, England UK:Cambridge University Press.
- Eysenck, H. J. ve Wilson, G. (1996). Kişiliğinizi Tanıyın, 2. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Fişek, G. (1992). "Türk Ailesinin Dinamik ve Yapısal Özellikleri Üzerine Düşünceler ve Konuya İlişkin Bir Ön Çalışma". Aile Yazıları: Birey Kişilik ve Toplum. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Fritz, G. A., Campo, J. (2002). Management Model For Pediatric Somatization. *Psychosomatics*. 42:467-76.
- Fisher, L, Weihs, K. (2000). Can addressing family relationships improve outcomes in chronic disease? Report of the National Working Group on Family-Based Interventions in Chronic Disease. *J Family Practice*, 49:561-566.

- Fray, S., J. And Mark, H. A., (1987). The assertive aggressive distinction and the cross-cultural perspective. *International Journal For Advancement of Counseling*, 8, 103-111.
- Gad, M., Treadwell, MG., Johnson, JH. (1980). Correlates of adolescent life stress as related to race, SES, and levels of perceived social support. *J Clin Child Psychol* 9:13-16.
- Gaoni, L. & Black, C. Q. ve Baldwin, S. (1998). Defining Adolescet Behavior Disorder: an Overview. *Journal of Adolescence*. 21, 1-13.
- Garber, J. ve Little, S. (1999). Predictors of competence among offspring of depressed mothers. *Journal of Adolescent Research*, 14 (1), 44-71.
- Garbarino, J. (1999). *Lost boys: Why our sons turn violent and how we can save them*, Anchor books, New York.
- Garnefski, N. Kraaji, V. Etten, M. (2005). Specificity of relations between adolescentst cognitive emitiom regulation strategies and İnternalizing and Externalizing psychopathology. *Journal of Adolescence*. 28:619-631.
- Garmezy, N. (1983). "Stressors in childhood". In Garmezy, N. And Rutter, M. (Eds.), *Stress, Coping and Development in Children*. New York:McGraw-Hill.
- Geçtan, E. (1989). *Çağdaş Yaşam Ve Normal Dışı Davranışlar*. Remzi Kitapevi. İstanbul.
- Gonzalez, J., Ron N, Gutkin T., Saunders, A., Galloway, A., Shwery, C. (2004). "Rational emotive therapy with children and adolescents: A meta-analysis". *Journal of Emotional & Behavioral Disorders*. c.12, s.4, ss.222-235.

- Goodman, S. H., Brogan, D., Lynch, M. E. ve Fielding, B. (1993). Social and emotional competence in children of depressed mothers. *Child Development*, 64, (516-531).
- Goodman, S. & Gotlib, I. (1999). Risk for psychopathology in the children of depressed mothers: A developmental model for understanding mechanisms of transmission. *Psychological Review*, 106, 458-490.
- Goldberg, L. R. (1990). An alternative ‘description of personality’: The Big-Five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1216–1229.
- Gorman-Smith, D., Tolan, P., Zelli, A. ve Huesman R. L. (1996). “The relation of family functioning violence among inner-city minority youths”. *Journal of Family Psychology*. 10, 2, 115-129.
- Gökçe, F. S. (2007). Depresyon Tanısı Alan Annelerin Çocukları Ve Ailelerine Yonelik “Aileyi Güçlendirici Destek Programı”. Yayınlanamamış Yüksek Lisans Tezi. A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Uygulamalı Psikoloji A. D.
- Gürsoy, F. (2002). Annesi Çalışan Ve Çalışmayan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1 (6-7), 7-15.
- Gürsoy, F., Aral, N., Bütün, A. ve Aydoğan, Y. (2004). Annesi Çalışan Ve Çalışmayan Çocukların Bağımlılık Eğilimlerinin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 26, 62-71.
- Güler, H. (1996). *Adolesan İntihar Girişimlerinin İncelenmesi İle İlgili Bir Araştırma*. (Unpublished Master Thesis). İstanbul: İst. Üni. Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı.

- Gülmez, H. (1991). İlkokul Öğrencilerinde Ruhsal Uyumunun Değerlendirilmesi. Uzmanlık tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı. Sivas.
- Güneysu, S. (1986). Üniversite Gençlerinin Kendini-Kabul Düzeyine Ana-Baba Etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Güven, S. (1999). Toplumbilim, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Gyamfi, P. (2004). Children with serious emotional disturbance: the impact of poverty and receipt of public assistance on behavior, functioning, and services use. *Children and youth services review*. Volume 26, Issue 12, december, p: 1129-1139.
- Harmanlı, Z. (2005). Evlilikte Yaşanan Uyum ve Çatışma ile Aile İşlevleri ve 5-6 yaş Grubu Çocukların Davranış Problemleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü. .
- Harray, K. and Donahue, E. (1994). Who Do You Think You Are?, Harper Collins Publishers, New York.
- Hatunoğlu, A. (1994). Ana-Baba Tutumları İle Saldırganlık Arasındaki İlişki. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi. Erzurum.
- Hetherington, E. M. & Parke, R.D. (1986). Child Psychology: A contemporary viewpoint. NewYork: McGraw Hill Boom Company.
- Hetherington, E.M., Stanley- Hagan, M. & Anderson, E.R. (1989). Marital Transitional: A Child's Perspective. *American Psychologist*, 44: 303-312.
- Hill, J. (2002). Biological, psychological and social Processes in the conduct disorders. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 43, 133-164.

- Hortwitz, S. M., & Leaf, P.j., & Leventhal, J. M., & Forsyth, B. ve Speechley, K. N. (1992). İdentification and management of psychology and developmental problems in commuñty-based, primary care pediatric practices. *Pediatrics*, 89, 480-485.
- Hooven, C, Gottman, J.M, Katz, L.F. (1995). "Parental Meta-Emotion Structure Predicts Family And Child Outcomes". *Cognition and Emotion*. 9, 229-264.
- İftar, G. K. & İftar, E. T. & Erbaş, D.(2004). İşlevsel Değerlendirme, Davranış Sorunlarıyla Başa Çıkma Ve Uygun Davranışları Kazandırma Süreci. Kök Yayınları. 1. Basım. Ankara.
- İşmen, E. (1999). "Aile İçi Çocuk İstismarı" Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jones, G.D. (1997). The role of drugs and alcohol in urban minority adolescent suicide attempst. *Death Study*. 21:189- 202.
- Karadal, H. (1999). Yönetici Yaşam Biçimleri İle Yöneticinin Etkinliği Ve İş Tatmini Arasındaki İlişki: Bazı Sektörlerde Bir Araştırma, Ç. Ü. Matbaa Yayıncılık, Adana.
- Kahraman, H. (2000). "Aile Yaşamlarında Şiddet Olan Ergenlerin Ana-Babalarıyla Olan İlişkilerini ve Kendilerini Değerlendirmeleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kane, P. Garber, J. (2004). The relations among depression in fathers, children's psychopathology, and father-child conflict: a meta-analysis. *Clinic Psych Rev*. July; 24(3): 339-60.

- Kaplan, B.J. & Sadock, A. (2005). Comprehensive Textbook of Psychiatry
Benjamin J, Adolescent Substance Abuse Deborah R. Simkin. 3470–
3490.
- Kazdin, A. E. (1987). Conduct Disorders in Childhood and Adolescence. Newbury
Park, CA: Sage.
- Keenan, K., & Shaw, D. S. (1997). Developmental Influences on young girls'
behavioral and emotionnal problems. *Psychological Bulletin*, 121, 95-
113.
- Keitner, Gl., Miller, Iw., Fruzetti Ae., Epstein Nb., Bishop Ds., Norman, W.H,
(1987). Family Functioning And Suicidal Behavior İn Psychiatric
Inpatients With Majör Depression Psychiatry. 50: 242-255.
- Kılıççı, Y. (2000). Kişilik Gelişimini Kolaylaştırma. İlköğretimde Rehberlik.
Nobel Yayın Ve Dağıtım. 2. Baskı. Ankara.
- Kızıltan, G. (1984). Üniversite Öğrencilerinin Kişisel Sosyal Uyum Düzeylerini
Ekileyen Etmenler. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe
Üniversitesi, Ankara.
- Kochanska, G., Clark, L. A. & Goldman, M. S. (1997). Implications Of Mothers'
Personality For Their Parenting And Their Young Children's
Developments Outcomes. *Journal of Personality*, 65, 387-420.
- Kokknos, C. M. & Panayiotuo, G. & Davazoğlou, A. M. (2005). Correlates Of
Teacher Appraisals Of Student Behaviors. *Psychojogy in the school*,
vol. 42 (1).
- Koptagel, İ.G. (1991). Değişen Toplumda ve Türkiye'de Aile. Yaprak Yayınları;
İstanbul.

- Koptagel, G. (1982). Tıpsal Psikoloji, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Köknel, Ö. (1995). Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Köknel, Ö. (1996). Bireysel ve Toplumsal Şiddet. Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul,
- Kulaksızoğlu, A. (1998). Ergenlik Psikolojisi. Remzi Kitabevi.1. Basım. İstanbul.
- Kurdek, L.A. (2003). Correlates of parents' perceptions of behavioral problems in their young children. *Applied Developmental Psychology*. 24 : 457-473.
- Larzelere, R, Patterson, G.R. (1990). Parental management: mediator of the effect of socioeconomic status on early delinquency. *Criminology*. 28: 301-323.
- Laub, J. H., & Sampson, R. J. (1995). The long-term effect of punitive discipline. In J. McCord (Ed.), *Coercion and punishment in long-term perspectives* (pp. 247–258). New York: Cambridge University Press.
- Losoya, S. H., Callor, S., Rowe, D. C., & Goldsmith, H. H. (1997). Origins of familial similarity in parenting: A study of twins and adoptive siblings. *Developmental Psychology*. 33, 1012-1023.
- Lerner, R. M., & Galambos, N. L. (1998). Adolescent development: Challenges and opportunities for research, programs, and policies. *Annual Review of Psychology*, 49,413–425
- Luthans, F. (1992). *Organizational Behavior*, Mcgraw Hill Co., New York.
- Masalıcı, A. D. (2000). “Aile İçi Etkileşimlerle Çocuğun Saldırganlık Düzeyi ve Uygu Davranışının Karşılaştırılması”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- McCrae, R. R., & Costa, P. T., Jr. (1985). Comparison of EPI and Psychoticism scales with measures of the Five-Factor Model of personality. *Personality and Individual Differences*, 6, 587-597.
- Marchand, J. F. & Schedler, S. & Wagstaff, D. (2004). The Rol of Attachment orientations, depressive symptoms, and conflict behavior in children's externalizing and internalizing behavior problems. Department of human development and familiy studies.
- McCauley-Ohannessian C., Hessebrock, V. M., Kramer, J. Kuperman, S., Bucholz, K. K., Schuckit, M. A. ve Nurnberger, J. I. (2005). The relationship between parental psychopathology and adolescent psychopathology: an examination of gender paterns. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 13 (2), 67-76.
- Mounts, N. S. (2001). Young adolescents' perceptions of parental management of peer relationships. *Journal of Early Adolescence*, 21, 92-122.
- Moeller, T. G. (2001). Youth Aggression and Violence: A Psychological Approach, Lawrence Erlbaum Associates, USA.
- Navaro, L. (2001). Beni Duyuyor musun?. İstanbul: Yapa Yayınları
- Nigg, J. T. & Hinshaw, S. P. (1998). Parental personality and psychopathology associated with antisocial behaviors in childhood attention-deficit hyperactivity disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39, 145-159.
- Offord, D. R. ve ark (1987) "Ontario Child Health Study II Six-month Prevalence of Disorder and Rates of Service Utilization" *Arch Gen Psychiatry*, 44 832-836.

- Olmans, T.F. & Emery, R. E. (1995). *Abnormal Psychology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Olson, D.H., McCubbin, H.I., Barnes, H (1983). *Families: what makes them work*, Beverly Hills, Sage.
- Onur, B. (1987). *Ergenlik Psikolojisi*. Hacettepe Taş Yayıncılık Ltd. Şti. Ankara.
- Öner, N. (1997). *Türkiye’de Kullanılan Psikolojik Testler*. Boğaziçi Üniversitesi. Yayınları. İstanbul.
- Özarslan, G. (2002). “Çalışan Kişiliği İle İş Tatmini Ve Performans Etkinliği Üzerine Bir Sağlık Kurumunda Araştırma”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Özbay, H, Göka E, Aktaş AM ve ark. (1991) Ergenlerde Sigara, Alkol Ve Madde Kullanımının Benlik İmajı, Depresyon Ve Anksiyete Ölçümleri İle İlişkisi. *Düşünen Adam*. 4: 53-58.
- Özdoğan, B. (1997). *Çocuk ve oyun*. 2. Basım, Ankara: Anı Yayıncılık. 28-37,
- Özguven, İ. E. (2001). *Çağdaş Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Ankara, Pdrem Yayınları, (3. baskı, Bölüm 5).
- Öztürk, İ. (1990). Anne Baba Tutumlarının Üniversite Öğrencilerinin Bağımsızlık, Duyguları Anlama, Yakınlık, Başatlık, Kendini Suçlama ve Saldırganlık Düzeylerine Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara. Hacettepe Üniversitesi.
- Özüğurlu, K. (1995). *Evlilik Raporu*. 3. Basım. Altın Kitaplar Yayınevi. İstanbul. SS. 9-14.
- Patterson, J.M., McCubbin, H.I. (1987). Adolescent Coping Style and Behaviors - Conceptualization and Measurement. *Journal of Adolescence*, 10 (2): 163-186.

- Prinzle, P., Onghena, P., Hellinckx, W., Grietens, H., Ghesoquiere, P. and Colphin, H. (2004). Parents and Child Personality Characteristics as Predictors of Negatif Discipline and Externalizing Problem Behavior in Children. *European Journal of Personality* , 18, 73-102.
- Profeta, Y. (2002). Çocuğun Davranış Problemleri İle Ebeveyn Çatışmasını Algılayışı Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Rae-Grant, N., Thomas, H., Offord, D. R. And Boyle, M. H. (1989). Risk, Protective Factors, and the prevalence of behavioral and emotional disorders in children and adolescents. *Journal of the American Academy Child Adolescent Psychiatry*, 28, 262-268.
- Renk, K., & Creasey, G. L. (2003). The relationship of gender, gender identity, and coping strategies in late adolescents. *Journal of Adolescence*, 26 (2), 159-168.
- Rey, J. M. ve Plapp, J. M. (1989). Quality of perceived parenting in oppositional and conduct disordered adolescents. *Journal of the American Academy Child Adolescent Psychiatry*.
- Rutter, M. (1985). Family and school influences on behavioral development. *Journal of Child and Adolescent Psychology*, 26, 349-368.
- Robins, L. N. (1991). Conduct disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 32(1), 193-212.
- Rowe, JB, Owen AM, Johnsrude IS ve ark. (2001). Imaging the mental components of a planning task. *Neuropsychologia*, 39: 315-327.

- Rolf, E. M. (1996). *Theories of Adolescence (Sixth Edition)*, New York: McGraw-Hill Companies.
- Salovey, P., Bedell, B., Detweiler, J., Mayer, J. (1999). "Coping Intelligently: Emotional Intelligence and the Coping Process", In C. R.
- Sayı, I. (1989). Ruh Sağlığı ve Aile. Türkiye'de Aileye Yönelik Sosyal Refah Hizmetleri Konulu Panel Konuşması.
- Sayı, M., Uçanok, Z. Ve Güre, A. (2002). Erken Ergenlik Döneminde Duygusal Gereksinimler, Aileyle Çatışma Alanları Ve Benlik Kavramı: Betimsel Bir İnceleme. *Çocuk Ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 9 (3), 155-166.
- Seligman, L. (1999). "Conduct disorder in children and Adölesan" . **Journal of Mental Health Counseling**. c.21, s.3, ss.229.
- Shek, D.T.L. (Ed.). (2002). Research on social work practice in Chinese communities. *Research on Social Work Practice*. 12, 485-581.
- Siyez, D. (2006). 15–17 Yas Arası Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Koruyucu Ve Risk Faktörleri Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Schiff, M.& BarGil, B. (2004). Children With Bahavior Problems: İmproving Elementary School Teachers' Skills To Keep These Children İn Class. *Children and Youth Sevices Review*. Vol: 26, İssue 2, Şubat. Pp:207-234.
- Somer, O. (1998). "Beş Faktör Modeli". *Türk Psikoloji Yazıları*. Cilt:1, S:2.
- Solantaus-Simula, T., Punamaki, R-L. ve Beardslee, W.R. (2002). Children's responses to low parental mood I: Balancing between active empathy, overinvolvement, indifference and avoidance. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. 41(3), 278-286.

- Shore, K. (2003), Elementary Teacher's Discipline Problem Solver. Practical A-Z Guide for Managing Classroom Behavior Problems. JOSSEY-BASS, A Wiley Imprint.
- Steinberg, L. (1993). Adolescence, (3. Baskı), New York: Mc Graw-Hill, Inc.
- Stormount, M. (1998). Family factors associated with externalizing disorders in preschoolers. *Journal of Early Intervention*, 21, 323-251.
- Sutton, S. E., Cowen, E. L. ve Crean H. F. (1999). "Pathways to aggression in young, highly stressed urban child", *Child Study Journal*, 29,1, 49-67.
- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). "Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik Değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, 14, 44, 35-38.
- Taneli, S. (1987). "Aile Tedavisinde Sorunlar." Grup Psikoterapileri Kogre ve Sempozyum Bildirileri. Ankara: Grup Psikoterapileri Derneği Yayını, No: 2.
- Tezcan, M. (1997) Türk Kişiliği ve Kültür-Kişilik İlişkileri. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.
- Turan, N. (1988). Fonksiyonel Aile. Basılmamış Dergi Notları. Ankara: H. Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu,
- Turan, N. (1992). Sosyal Kişisel Çalışma: Birey ve aile için Sosyal Hizmet, Ankara: MN
- Uluğtekin, S. (1991). Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma. Bizim Büro, Ankara.
- Ulusoy, M. D. & Demir, R. & Özcan, N. & Baran, A. G. (2005). Ebeveynin Çocuk Yetiştirme Biçimi Ve Ergen Problemler: Ankara İli Örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. Cilt 3/3.

- Ünal, S., Kaya, B., Çekem, B., Özışık, H. I., Çakıl, G., Kaya M., (2004). Şizofreni ve Epilepsi Hastalarında Aile İşlevlerinin Karşılaştırılması. 15 (4): 291-299.
- Ünal, H. (2006). Davranım Bozukluğu Tanısı Alan İlköğretim Öğrencilerine Okullarda Sunulan Danışmanlık Hizmetlerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünlüoğlu, G. (1987). Ergenliğin Psikopatolojisi. Ergenlik Psikolojisi. Hacettepe Taş Kitapçılık. II. Baskı. Derleyen: Bekir Onur. Ankara.
- Vernon, A. (1999). Counseling Children And Adolescents (2nd Ed.), Denver: Love Publishing Company.
- Yavuzer, H. (1996). Çocuk Ve Suç. Remzi Kitabevi. 8. Basım. İstanbul.
- Yavuzer, H. (1997). Çocuk Psikolojisi. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yavuzer, H. (2003). Okul Çağı Çocuğu. (Birinci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeşilyaprak, B. (2003). *Çalışan Anne Ve Çocuk*. İstanbul : Morpa Kültür Yayınları.
- Yıldırım (Tekelioğlu), F. (1992). “ Yetiştirme Yurdunda Yaşayan 13-17 Yaş Grubu Okuyan Gençler ile Aileleri Yanında Yaşayan ve Okuyan Aynı Yaş Grubu Gençlerin Ergenlik Problemlerinin İncelenmesi”
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. , İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yıldız, S. (2001); “Kişilik Ve Meslek Seçimi Arasındaki İlişki Ve Bir Uygulama”,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Yılmaz, T. (2002). Ergenlerde Risk Alma Davranışının İncelenmesi. I. Ulusal Çocuk Ve Suç: Nedenler Ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu Bildirileri. Ankara.

- Yörükoğlu, A. (1993), Çocuk Ruh Sağlığı, Özgür Yayın Dağıtım Ltd. Şti, Acar Matbaacılık, İstanbul, s.32-34.
- Yüncü, Z., Özbaran, B., Altıntoprak, E., Yıldız, U., Aydın.C., Çoşkunol, H. (2007). Sokak Yaşantısı Olan-Olmayan Madde Kullanım Bozukluğu Olan Ergenlerin Klinik Ve Sosyo-demografik Özellikleri. *Psychiatry in Türkiye*. Volume 9 - Number 1.
- Zahn, T.P., M.J. Kruesi, And J.L. Rapoport. (1991). Reaction Time Indices Of Attention Deficits İn Boys With Disruptive Behavior Disorders. *J. Abnorm. Child Psychol.* 19: 233-252.
- Zel, U. (2001). Kişilik ve Liderlik. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Walker, H., Stiller, B., Severson, H. H., Feil, E. G., & Golly, A. (1998). First step to success: Intervening at the point of school entry to prevent antisocial behavior patterns. *Psychology in the Schools*, 35, 259-269.
- Walsh, F., (1982). Normal Family Process (Ed). New York: Guilford Press.
- Wang, Y., Shen, Y., Gu, B., Jia, M. and Zhang, A. L. (1989). An epidemiological study of behavior problems in school children in urban areas of beijing. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 30, 907-912.
- Watson, D., Clark, L. A., & Harkness, A. R. (1994). Structures of personality and their relevance to psychopathology. *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 18–31.
- Werner, E. E. (1985). Stress ve protective factors in children's lives. In Longitudinal Studies in child Psychology and Psychiatry, Nicole, A. (Ed.). London: John Wiley & Sons Ltd, pp. 335-355.

- White, H. R., & Labouvie, E. W. (1994). Generality versus specificity of problem behavior: Psychological and functional differences. **Journal of Drug Issues**, 24, 55-74.
- WHO, (1990). Guidelines for Counselling About HIV Infection and Disease Geneva: WHO AIDS Series, No: 8.
- Wood, Bl, (1993). Beyond The "Psychosomatic Family": A Biobehavioral Family Model Of Pediatric İllness. **Family Process**, 32: 261-278.
- 1994 Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları. Yayın No: 82
Ankara: Kılıçaslan Matbaacılık Sanayi Ltd. Şti.

EKLER

EK 1.

11-18 YAŞ ÇOCUK VE GENÇLERDE İÇİN KENDİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

ADINIZ, SOYADINIZ:	EV ADRESİ VE TELEFON NO:	BABANIN	ANNENİN
CİNSİYET KIZ () ERKEK ()	YAŞINIZ:	İŞİ:	İŞİ:
BU GÜNÜN TARİHİ:/...../.....	ÇOCUĞUN DOĞUM TARİHİ:/...../.....	EĞİTİMİ:	EĞİTİMİ:
OKULUN ADI:	Davranışlarınızla ilgili bu formu lütfen görüşlerinizi yansıtmak biçimde yanıtlayınız. Her bir madde ile ilgili bilgi verebilir ve 2 sayfadaki boşluklara yazabilirsiniz.	YAŞI:	YAŞI:
SINIFI: OKULA DEVAM ETMİYORUM ()		FORMU DOLDURAN ÇOCUK () ANNE () BABA () DİĞER ()..... Çocukla olan ilişkisi:	

I. YAPMAKTAN EN ÇOK HOŞLANDIĞINIZ SPORLARI SIRALAYINIZ.

(Örneğin. Yüzme, Futbol, voleybol, atletizm, tekvando, jimnastik, bisiklete binme, güreş, balık tutma gibi)

() hiçbiri

Yaştlarınıza oranla
her birine ne kadar zaman ayırır sınız?
Bilmiyorum Normalden Az Normal Normalden Fazla

Yaştlarınıza oranla
her birinde ne kadar başarılısınız?
Bilmiyorum Normalden Az Normal Normalden Fazla

A)..... () () () () () () () ()
B)..... () () () () () () () ()
C)..... () () () () () () () ()

II. SPOR DIŞINDAKİ İLGİ ALANLARINIZI, UĞRAŞ, OYUN VE AKTİVİTELERİNİZİ SIRALAYINIZ.

() hiçbiri

Yaştlarınıza oranla
her birine ne kadar zaman ayırır sınız?
Bilmiyorum Normalden Az Normal Normalden Fazla

Yaştlarınıza oranla
her birinde ne kadar başarılısınız?
Bilmiyorum Normalden Az Normal Normalden Fazla

A)..... () () () () () () () ()
B)..... () () () () () () () ()

C)..... () () () () () () () ()

III. ÜYESİ OLDUĞUNUZ KURULUŞ, KULÜP TAKIM YADA GRUPLARI SIRALAYINIZ (SPOR, MÜZİK, İZCİLİK, FOLKLOR GİBİ).

() hiçbiri

Yaşıtlarınıza oranla her birinde ne kadar aktifsiniz?
Bilmiyorum Normalden Az Normal Normalden Fazla

A)..... () () () ()
B)..... () () () ()
C)..... () () () ()

IV. EV YA DA EV DIŞINDA YAPTIĞINIZ İŞLERİ SIRALAYINIZ.

() hiçbiri

Yaşıtlarınıza oranla her birinde ne kadar aktifsiniz?
Bilmiyorum Normalden Az Normal Normalden Fazla

A)..... () () () ()
B)..... () () () ()
C)..... () () () ()

V. 1- YAKLAŞIK KAÇ TANE ARKADAŞINIZ VARDIR?

(Kardeşlerinizi katmayınız)

hiç yok 1 2 yada 3 4 yada daha fazla
() () () ()

2-Okul dışı zamanlarda haftada kaç kez arkadaşlarınızla birlikte olursunuz?

(Kardeşlerinizi katmayınız)

1'den az 1 yada 2 3 yada daha fazla
() () ()

VI. YAŞITLARINIZA ORANLA:

	Kötü	Normal Sayılır	Oldukça İyidir	Kardeşi Yoktur
a. kardeşlerinle aran nasıldır?	()	()	()	()
b. Diğer çocuklarla aran nasıldır?	()	()	()	()
c. Ana-babana karşı davranışın nasıldır?	()	()	()	()
d. Kendi başına oyun oynama ve iş yapman nasıldır?	()	()	()	()

VII. 1. OKUL BAŞARINIZ NASILDIR? (6 YAŞ VE YUKARISI İÇİN). EĞER OKULA GİTMİYORSA LÜTFEN NEDENİNİ BELİRTİNİZ.....

.....
.....

	Kötü Sayılır	Normal İyidir	Oldukça Yoktur	Kardeşi
a. Okuma yazma, Türkçe	()	()	()	()
b. Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler	()	()	()	()
c. Aritmetik	()	()	()	()
d. Fen Bilgisi	()	()	()	()
Diğer derslerde nasıldır? Örneğin, Yabancı Dil, Bilgisayar (Beden eğitimi, Resim ve Müziği katmayınız)				
e.....	()	()	()	()
f.....	()	()	()	()
g.....	()	()	()	()

2- ALT ÖZEL SINIF YA DA BİR ÖZEL EĞİTİM KURUMUNDA OKUYOR MUSUNUZ?

Hayır () Evet () Açıklayınız

.....

3- HİÇ SINIFTA KALDINIZ MI?

Hayır () Evet () Açıklayınız

.....

4- OKULDA DERS YA DA DERS DIŞI SORUNLARINIZOLDU MU?

Hayır () Evet () Açıklayınız

.....

Bu sorunlar ne zaman başladı?.....

Sorunlar bitti mi?.....

5- HERHANGİ BİR HASTALIĞINIZ, FİZİKSEL RAHATSIZLIĞINIZ YA DA ZİHİNSEL ÖZRÜNÜZ VAR MIDIR?

Hayır () Evet () Açıklayınız

.....

6- SİZİ EN ÇOK ÜZEN KAYGILANDIRAN ÖZELLİKLERİNİZ NELERDİR?

.....

.....

7-EN BEĞENDİĞİNİZ ÖZELLİKLERİNİZİ BELİRTİNİZ.....

.....

Aşağıda gençleri tanımlayan bir dizi madde bulunmaktadır. Her bir madde sizin şuandaki yada son 6 ay içindeki durumunuzu belirtmektedir. Bir madde sizin için çok yada sıklıkla doğru ise 2, bazen yada biraz doğru ise 1, hiç değilse 0 sayılarının yuvarlak içine alarak tüm maddeleri işaretlemeye çalışınız.

0: doğru değil 1: bezen yada biraz doğru 2: çok ya da sıklıkla doğru

- 0 1 2 1.Yaşımın daha çocuksu davranırım.
0 1 2 2.Allerjim vardır (açıklayınız).....
0 1 2 3.Çok tartışırım
0 1 2 4.Astımım(nefes darlığım) vardır.
0 1 2 5.Karşı cinsten biri gibi davranırım.
0 1 2 6. Hayvanları severim
0 1 2 7.Yüksekten atar, övünürüm.
0 1 2 8.Dikkatimi toplamada güçlük çekerim.
0 1 2 9.Bazı düşünceleri zihnimden bir türlü atamam
0 1 2 10.Yerimde durmakta güçlük çekerim.
0 1 2 11.Yetişkinlere çok bağımlıyım.
0 1 2 12.Yalnızlık hissederim.
0 1 2 13. Kafam karışıktır.
0 1 2 14. Çok ağlarım.
0 1 2 15. Oldukça dürüstümdür.
0 1 2 16. Başkalarına karşı kötü davranırım.
0 1 2 17.Çok fazla hayale dalarım
0 1 2 18.Bilerek canımı acıtır, kendimi öldürmeye çalışırım
0 1 2 19. Hep dikkat çekmek isterim
0 1 2 20.Eşyalarım zarar veririm.
0 1 2 21.Başkalarına ait eşyalara zarar veririm.
0 1 2 22. Anne babamın söylediklerini yapmam.
0 1 2 23. Okulda söylenenleri yapmam.
0 1 2 24. Yiyebileceğimden az yerim.
0 1 2 25.Arkadaşlarımla iyi geçinemem.
0 1 2 26.Yapmamam gerekeni yaptığım zaman kendimi suçlu hissetmem.
0 1 2 27.Başkalarını kıskanırım.
0 1 2 28.Yardıma ihtiyaçları olduğunda başkalarına yardım ederim
0 1 2 29.Bazı hayvanlardan ve okul dışı ortamlardan ya da yerlerden korkarım
(açıklayınız)
0 1 2 30. Okula gitmekten korkarım.
0 1 2 31. Kötü bir şey düşünmekten ya da yapmaktan korkarım
(açıklayınız).....
0 1 2 34. Başkalarının bana zarar vereceğini, kötülük yapacağını düşünürüm.
0 1 2 35. Kendimi değersiz ve yetersiz hissederim.
0 1 2 36. Çok sık kaza sonucu bir yerlerimi incitirim.
0 1 2 37. Çok kavgaya dövuş ederim.
0 1 2 38. Benimle çok alay edilir, dalga geçilir
0 1 2 39.Başı belada olan kişilerle dolaşırım.
0 1 2 40.Başkalarının işitmediği, var olmadığını düşündüğü sesler işitirim.

- 0 1 2 41. Düşünmeden hareket ederim.
- 0 1 2 42. Başkalarıyla beraber olmaksızın yalnız kalmayı tercih ederim.
- 0 1 2 43. Yalan söyler ve hile yaparım.
- 0 1 2 44. Tırnaklarımı yerim.
- 0 1 2 45. Sinirli ve gerginim.
- 0 1 2 46. Vücudumun bazı kısımlarında kas seyrimleri ve tikler olur (Göz tiki gibi)
(açıklayınız).....
- 0 1 2 47. Gece kabusları, korkulu rüyalarım olur.
- 0 1 2 48. Arkadaşlarım tarafından sevilmem
- 0 1 2 49. Bazı şeyler arkadaşlarımdan daha iyi yaparım
- 0 1 2 50. Çok korkak ve kaygılıyım.
- 0 1 2 51. Başım döner.
- 0 1 2 52. Kendimi çok suçlu hissedirim.
- 0 1 2 53. Çok fazla yemek yerim.
- 0 1 2 54. Kendimi aşırı yorgun hissedirim
- 0 1 2 55. Aşırı kiloluyum
- 0 1 2 56. Tıbbi nedeni bilinmeyen bedensel şikayetlerim vardı. Örneğin:
a. Ağrılar, sızılar (başarısı dışında)
b. Baş ağrıları.
c. Bulantı, kusma hissi
d. Gözle ilgili şikayetler (açıklayınız).....
e. Döküntüler ya da başka cilt sorunları
f. Mide-karın ağrısı ve kramplar
g. Kusma
h. Diğer (açıklayınız):.....
- 0 1 2 57. İnsanlara fiziksel saldırıda bulunur, onlara vururum.
- 0 1 2 58. Cildimin vücudumun bazı kısımlarıyla oynar ve yolarım (açıklayınız).
- 0 1 2 59. İnsanlara dostça davranabilirim.
- 0 1 2 60. Yeni şeyler denemekten hoşlanırım.
- 0 1 2 61. Okul başarımlarım düşüktür.
- 0 1 2 62. Dengesiz ve sakarım.
- 0 1 2 63. Yaşlılarımdan çok kendimden büyük gençlerle olmayı tercih ederim.
- 0 1 2 64. Yaşlılarımdan çok kendimden küçük çocuk/gençlerle olmayı tercih ederim.
- 0 1 2 65. Konuşmayı reddettiğim olur.
- 0 1 2 66. Bazı hareketleri tekrar tekrar yaparım (Açıklayınız).....
- 0 1 2 67. Evden kaçarım.
- 0 1 2 68. Çok bağırır çağırırım
- 0 1 2 69. Sır vermem, düşüncelerimi kendime saklarım.
- 0 1 2 70. Diğer insanların görmediği, var olmadığına inandığı şeyler görürüm.
(Açıklayınız).....
- 0 1 2 71. Sıkılgan ve utangacımdır.
- 0 1 2 72. Yangın çıkartırım.
- 0 1 2 73. El becerilerim iyidir.
- 0 1 2 74. Gösteriş ve şaklabanlılık yaparım.
- 0 1 2 75. Çekingenim.
- 0 1 2 76. Arkadaşlarımla çoğundan daha az uyurum.
- 0 1 2 77. Arkadaşlarımla iyi geçinemem.
- 0 1 2 78. Hayal gücüm iyidir.
- 0 1 2 79. Konuşma güçlüğüm vardır (Açıklayınız).....
- 0 1 2 80. Haklarımı savunurum.

- 0 1 2 81. Evden bir şeyler çalarım.
- 0 1 2 82. Ev dışında başka yerlerden çalarım.
- 0 1 2 83. İhtiyacım olmayan nesnelere toplar, biriktiririm.
(Açıklayınız).....
- 0 1 2 84. Diğer insanların acayip, tuhaf buldukları şeyleri yaparım.
(Açıklayınız).....
- 0 1 2 85. Diğer insanların acayip, tuhaf buldukları düşüncelerim vardır.
(Açıklayınız).....
- 0 1 2 86. İnatçıyım.
- 0 1 2 87. Duygu durumumda ani değişiklikler olur.
- 0 1 2 88. Diğer insanlarla birlikte olmaktan hoşlanırım.
- 0 1 2 89. Şüpheliyimdir.
- 0 1 2 90. Küfürlü ve açık saçık konuşurum.
- 0 1 2 91. Kendimi öldürmeyi düşünürüm.
- 0 1 2 92. Başkalarını güldürmeyi severim.
- 0 1 2 93. Çok fazla konuşurum.
- 0 1 2 94. Başkalarıyla çok dalga geçer, onları kızdırırım.
- 0 1 2 95. Çok çabuk öfkelenirim.
- 0 1 2 96. Cinsel konuları fazlaca düşünürüm.
- 0 1 2 97. İnsanları canlarını yakmakla tehdit ederim.
- 0 1 2 98. Başkalarına yardım etmekten hoşlanırım.
- 0 1 2 99. Temizliğe ve titizliğe aşırı düşkünüm.
- 0 1 2 100. Uyku sorunu vardır (Açıklayınız).....
- 0 1 2 101. Dersleri, okulu asarım.
- 0 1 2 102. Fazla enerjik değilim.
- 0 1 2 103. Muzsuz, üzgün, çökkün ve bezginim.
- 0 1 2 104. Diğer çocuklardan daha gürültücüyüm.
- 0 1 2 105. Tıbbi amaç dışında alkol yada ilaç kullanırım.....
- 0 1 2 106. Başkalarına karşı dürüst olmaya çalışırım.
- 0 1 2 107. Güzel bir şakadan hoşlanırım.
- 0 1 2 108. Hayatı kolay tarafından yaşamaktan hoşlanırım.
- 0 1 2 109. Elimden geldiğince başkalarına yardımcı olmaya çalışırım.
- 0 1 2 110. Karşı cinsten biri olmayı isterdim.
- 0 1 2 111. Başkalarıyla, içli dışlı ya da samimi olmaktan kaçınırım.
- 0 1 2 112. çok evhamlıyım, her şeyi dert ederim.

Yukarıdaki maddelerin dışında duygu, düşünce, davranış ve ilgi alanlarınızı yazınız.....

Son 6 ay içinde çocuk ve gençlik ruh sağlığı merkezlerine başvurduunuz mu?

Hayır ()

Evet () (Açıklayınız).....

LÜTFEN TÜM MADDELERİ CEVAPLAYINIZ.

EK II.

4-18 YAŞ ÇOCUK VE GENÇLERDE İÇİN DAVRANIŞ DEĞERLENDİRME
ÖLÇEĞİ

ÇOCUĞUN ADI, SOYADI:	EV ADRESİ VE TELEFON NO:	ANNE BABANIN İŞİ, EĞİTİMİ VE YAŞI:
CİNSİYETİ KIZ () ERKEK ()	YAŞI:	BABANIN ANNENİN
BU GÜNÜN TARİHİ:/...../.....	ÇOCUĞUN DOĞUM TARİHİ:/...../.....	İŞİ: İŞİ: EĞİTİMİ: EĞİTİMİ: YAŞI: YAŞI:
OKULUN ADI:	Çocuğunuzun davranışlarıyla ilgili bu formu lütfen görüşlerinizi yansıtacak biçimde yanıtlayınız. Her bir madde ile ilgili bilgi verebilir ve 2 sayfadaki boşluklara yazabilirsiniz.	FORMU DOLDURAN
SINIFI: OKULA DEVAM ETMİYORUM ()		ANNE () BABA () DİĞER ()..... Çocukla olan ilişkisi:

1. ÇOCUĞUNUZUN YAPMAKTAN EN ÇOK HOŞLANDIĞI SPORLARI SIRALAYINIZ.

(Örneğin. Yüzme, Futbol, voleybol, atletizm, tekvando, jimnastik, bisiklete binme, güreş, balık tutma gibi)

() hiçbiri

Yaşıtlarına oranla çocuğunuz
her birine ne kadar zaman ayırır?

Bilmiyorum Normalden Az Normal Normalden Fazla

Fazla

A)..... () () () () () () () ()
B)..... () () () () () () () ()
C)..... () () () () () () () ()

Yaşıtlarına oranla çocuğunuz
her birinde ne kadar başarılıdır?

Bilmiyorum Normalden Az Normal Normalden

2. ÇOCUĞUNUZUN SPOR DIŞINDAKİ İLGİ ALANLARI, UĞRAŞ, OYUN VE AKTİVİTELERİNİ SIRALAYINIZ.

() hiçbiri

Yaşıtlarına oranla çocuğunuz
her birine ne kadar zaman ayırır?

Bilmiyorum Normalden Az Normal Normalden Fazla

Fazla

A)..... () () () () () () () ()

Yaşıtlarına oranla çocuğunuz
her birinde ne kadar başarılıdır?

Bilmiyorum Normalden Az Normal Normalden

- B)..... () () () () () () () ()
 C)..... () () () () () () () ()

3. ÇOCUĞUNUZUN ÜYESİ OLDUĞU KURULUŞ, KULÜP TAKIM YADA GRUPLARI SIRALAYINIZ (SPOR, MÜZİK, İZCİLİK, FOLKLOR GİBİ).

() hiçbiri

Yaştlarına oranla çocuğunuz her birinde ne kadar aktiftir?

Bilmiyorum Normalden Az Normal Normalden Fazla

- A)..... () () () ()
 B)..... () () () ()
 C)..... () () () ()

4. ÇOCUĞUNUZUN EV YA DA EV DIŞINDA YAPTIĞI İŞLERİ SIRALAYINIZ.

() hiçbiri

Yaştlarına oranla çocuğunuz her birinde ne kadar aktiftir?

Bilmiyorum Normalden Az Normal Normalden Fazla

- A)..... () () () ()
 B)..... () () () ()
 C)..... () () () ()

V. 1- ÇOCUĞUNUZUN YAKLAŞIK KAÇ TANE ARKADAŞI VARDIR?
 (Kardeşlerini katmayınız)

hiç yok 1 2 yada 3 4 yada daha fazla
 () () () ()

2-Çocuğunuz okul dışı zamanlarda haftada kaç kez arkadaşlarıyla birlikte olur?
 (Kardeşlerini katmayınız)

1'den az 1 yada 2 3 yada daha fazla
 () () ()

VI. YAŞITLARINA ORANLA ÇOCUĞUNUZUN:

	Kötü	Normal	Oldukça	Kardeşi
		Sayılr	İyidir	Yoktur
a. kardeşleriyle arası nasıldır?	()	()	()	()
b. Diğer çocuklarla arası nasıldır?	()	()	()	()
c. Ana-basına karşı davranışı nasıldır?	()	()	()	()
d. Kendi başına oyun oynaması ve iş yapması nasıldır?	()	()	()	()

VII. 1. ÇOCUĞUNUZUN OKUL BAŞARISI NASILDIR? (6 YAŞ VE YUKARISI İÇİN). ÇOCUĞUNUZ EĞER OKULA GİTMİYORSA LÜTFEN NEDENİNİ BELİRTİNİZ.....

	Kötü Sayılır	Normal İyidir	Oldukça Yoktur	Kardeşi
a. Okuma yazma, Türkçe	()	()	()	()
b. Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler	()	()	()	()
c. Aritmetik	()	()	()	()
d. Fen Bilgisi	()	()	()	()
Diğer derslerde nasıldır? Örneğin, Yabancı Dil, Bilgisayar (Beden eğitimi, Resim ve Müziği katmayınız)				
e.....	()	()	()	()
f.....	()	()	()	()
g.....	()	()	()	()

2- ÇOCUĞUNUZ ALT ÖZEL SINIF YA DA BİR ÖZEL EĞİTİM KURUMUNDA OKUYOR MU?

Hayır () Evet ()

Açıklayınız

3- ÇOCUĞUNUZ HIÇ SINIFTA KALDI MI?

Hayır () Evet ()

Açıklayınız

4- ÇOCUĞUNUZUN OKULDA DERS YA DA DERS DIŞI SORUNLARI OLDU MU?

Hayır () Evet ()

Açıklayınız

Bu sorunlar ne zaman başladı?.....

Sorunlar bitti mi?.....

5- ÇOCUĞUNUZUN HERHANGİ BİR HASTALIĞI, FİZİKSEL RAHATSIZLIĞI YA DA ZİHİNSEL ÖZRÜ VAR MIDIR?

Hayır () Evet ()

Açıklayınız

6-ÇOCUĞUNUZUN SİZİ EN ÇOK ÜZEN KAYGILANDIRAN ÖZELLİKLERİ NELERDİR?

.....

7-ÇOCUĞUNUZUN EN BEĞENDİĞİNİZ ÖZELLİKLERİ BELİRTİNİZ.....

.....

Aşağıda gençleri tanımlayan bir dizi madde bulunmaktadır. Her bir madde çocuğunuzun şu andaki yada son 6 ay içindeki durumunu belirtmektedir. Bir madde çocuğunuz için çok ya da sıklıkla doğru ise 2, bazen yada biraz doğru ise 1, hiç değilse 0 sayılarının yuvarlak içine alarak tüm maddeleri işaretlemeye çalışınız.

0: doğru değil 1: bazen yada biraz doğru 2: çok ya da sıklıkla doğru

- 0 1 2 1. Yaşından daha çocuksu davranır.
0 1 2 2. Allerjisi vardır (açıklayınız).....
0 1 2 3. Çok tartışır.
0 1 2 4. Astımı(nefes darlığım) vardır.
0 1 2 5. Karşı cinsten biri gibi davranır.
0 1 2 6. Hayvanları sever
0 1 2 7. Yüksekten atar, övünür.
0 1 2 8. Dikkatini toplamada güçlük çeker.
0 1 2 9. Bazı düşünceleri zihninden bir türlü atamaz.
0 1 2 10. Yerinde durmakta güçlük çeker.
0 1 2 11. Yetişkinlere çok bağımlıdır.
0 1 2 12. Yalnızlık hisseder.
0 1 2 13. Kafası karışıktır.
0 1 2 14. Çok ağlar.
0 1 2 15. Oldukça dürüstdür.
0 1 2 16. Başkalarına karşı kötü davranır.
0 1 2 17. Çok fazla hayale dalar.
0 1 2 18. Bilerek canını acıtır, kendini öldürmeye çalışır.
0 1 2 19. Hep dikkat çekmek ister.
0 1 2 20. Eşyalarına zarar verir.
0 1 2 21. Başkalarına ait eşyalara zarar verir.
0 1 2 22. Anne babanın söylediklerini yapmaz.
0 1 2 23. Okulda söylenenleri yapmaz.
0 1 2 24. Yiyebileceğinden az yer.
0 1 2 25. Arkadaşlarıyla iyi geçinemez.
0 1 2 26. Yapmaması gerekeni yaptığı zaman kendini suçlu hissetmez.
0 1 2 27. Başkalarını kıskanır.
0 1 2 28. Yardıma ihtiyaçları olduğunda başkalarına yardım eder.
0 1 2 29. Bazı hayvanlardan ve okul dışı ortamlardan ya da yerlerden korkar.
(açıklayınız)
0 1 2 30. Okula gitmekten korkar.
0 1 2 31. Kötü bir şey düşünmekten ya da yapmaktan korkar
(açıklayınız).....
0 1 2 34. Başkalarının ona zarar vereceğini, kötülük yapacağını düşünür.
0 1 2 35. Kendini değersiz ve yetersiz hisseder.
0 1 2 36. Çok sık kaza sonucu bir yerlerini incitir.
0 1 2 37. Çok kavga dövüş eder.
0 1 2 38. onunla çok alay edilir, dalga geçilir
0 1 2 39. Başı belada olan kişilerle dolaşır.
0 1 2 40. Başkalarının işitmediği, var olmadığını düşündüğü sesler işitir.
0 1 2 41. Düşünmeden hareket eder.

- 0 1 2 42. Başkalarıyla beraber olmaktansa yalnız kalmayı tercih eder.
- 0 1 2 43. Yalan söyler ve hile yapar.
- 0 1 2 44. Tırnaklarını yer.
- 0 1 2 45. Sinirli ve gergindir.
- 0 1 2 46. Vücudunun bazı kısımlarında kas seyrimleri ve tikler olur (Göz tiki gibi) (açıklayınız).....
- 0 1 2 47. Gece kabusları, korkulu rüyaları olur.
- 0 1 2 48. Arkadaşları tarafından sevilmez
- 0 1 2 49. Bazı şeyleri arkadaşlarından daha iyi yapar.
- 0 1 2 50. Çok korkak ve kaygılıdır.
- 0 1 2 51. Başını döner.
- 0 1 2 52. Kendini çok suçlu hisseder.
- 0 1 2 53. Çok fazla yemek yer.
- 0 1 2 54. Kendini aşırı yorgun hisseder.
- 0 1 2 55. Aşırı kiloludur.
- 0 1 2 56. Tıbbi nedeni bilinmeyen bedensel şikayetleri vardı. Örneğin:
- a. Ağrılar, sızılar (başarısı dışında)
- b. Baş ağrıları.
- c. Bulantı, kusma hissi
- d. Gözle ilgili şikayetler (açıklayınız).....
- e. Döküntüler ya da başka cilt sorunları
- f. Mide-karın ağrısı ve kramplar
- g. Kusma
- h. Diğer (açıklayınız):.....
- 0 1 2 57. İnsanlara fiziksel saldırıda bulunur, onlara vurur.
- 0 1 2 58. Cildinin, vücudunun bazı kısımlarıyla oynar ve yolar (açıklayınız).
- 0 1 2 59. İnsanlara dostça davranabilir.
- 0 1 2 60. Yeni şeyler denemekten hoşlanır.
- 0 1 2 61. Okul başarısı düşüktür.
- 0 1 2 62. Dengesiz ve sakardır.
- 0 1 2 63. Yaşlılarından çok kendiden büyük gençlerle olmayı tercih eder.
- 0 1 2 64. Yaşlılarından çok kendiden küçük çocuk/gençlerle olmayı tercih eder.
- 0 1 2 65. Konuşmayı reddettiği olur.
- 0 1 2 66. Bazı hareketleri tekrar tekrar yapar (Açıklayınız).....
- 0 1 2 67. Evden kaçır.
- 0 1 2 68. Çok bağırır çağırır
- 0 1 2 69. Sır vermez, düşüncelerini kendime saklar.
- 0 1 2 70. Diğer insanların görmediği, var olmadığına inandığı şeyler görür. (Açıklayınız).....
- 0 1 2 71. Sıkılgan ve utangaçtır.
- 0 1 2 72. Yangın çıkarır.
- 0 1 2 73. El becerileri iyidir.
- 0 1 2 74. Gösteriş ve şaklabanlılık yapar.
- 0 1 2 75. Çekingendir.
- 0 1 2 76. Arkadaşların çoğundan daha az uyur.
- 0 1 2 77. Arkadaşlarıyla iyi geçinemez.
- 0 1 2 78. Hayal gücü iyidir.
- 0 1 2 79. Konuşma güçlüğü vardır (Açıklayınız).....
- 0 1 2 80. Haklarını savunur.
- 0 1 2 81. Evden bir şeyler çalar.

- 0 1 2 82. Ev dışında başka yerlerden çalar.
 0 1 2 83. İhtiyacı olmayan nesnelere toplar, biriktirir.
 (Açıklayınız).....
 0 1 2 84. Diğer insanların acayip, tuhaf buldukları şeyleri yapar.
 (Açıklayınız).....
 0 1 2 85. Diğer insanların acayip, tuhaf buldukları düşünceleri vardır.
 (Açıklayınız).....
 0 1 2 86. İnatçıdır.
 0 1 2 87. Duygu durumunda ani değişiklikler olur.
 0 1 2 88. Diğer insanlarla birlikte olmaktan hoşlanır.
 0 1 2 89. Şüphelidir.
 0 1 2 90. Küfürlü ve açık saçık konuşur.
 0 1 2 91. Kendini öldürmeyi düşünür.
 0 1 2 92. Başkalarını güldürmeyi sever.
 0 1 2 93. Çok fazla konuşur.
 0 1 2 94. Başkalarıyla çok dalga geçer, onları kızdırır.
 0 1 2 95. Çok çabuk öfkelenir.
 0 1 2 96. Cinsel konuları fazlaca düşünür.
 0 1 2 97. İnsanları canlarını yakmakla tehdit eder.
 0 1 2 98. Başkalarına yardım etmekten hoşlanır.
 0 1 2 99. Temizliğe ve titizliğe aşırı düşkündür.
 0 1 2 100. Uyku sorunu vardır (Açıklayınız).....
 0 1 2 101. Dersleri, okulu asar.
 0 1 2 102. Fazla enerjik değildir.
 0 1 2 103. Muzsuz, üzgün, çökkün ve bezgindir.
 0 1 2 104. Diğer çocuklardan daha gürültücüdür.
 0 1 2 105. Tıbbi amaç dışında alkol yada ilaç kullanır.....
 0 1 2 106. Başkalarına karşı dürüst olmaya çalışır.
 0 1 2 107. Güzel bir şakadan hoşlanır.
 0 1 2 108. Hayatı kolay taraftan yaşamaktan hoşlanır.
 0 1 2 109. Elinden geldiğince başkalarına yardımcı olmaya çalışır.
 0 1 2 110. Karşı cinsten biri olmayı ister.
 0 1 2 111. Başkalarıyla, içli dışlı ya da samimi olmaktan kaçınır.
 0 1 2 112. Çok evhamlı, her şeyi dert eder.

Yukarıdaki maddelerin dışında çocuğunuzun duygu, düşünce, davranış ve ilgi alanlarınızı yazınız.....

Çocuğunuzu son 6 ay içinde çocuk ve gençlik ruh sağlığı merkezlerine götürdünüz mü?

Hayır ()

Evet () (Açıklayınız).....

LÜTFEN TÜM MADDELERİ CEVAPLAYINIZ.

EK III.

AİLE İŞLEVLERİNİN DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

Maddeler	Aynı Katılıyor	Büyük Ölçüde Katılıyor	Biraz Katılıyor	Hiç Katılmıyorum
1. Ailece ev dışında program yapmada güçlük çekeriz, çünkü aramızda fikir birliği sağlayamayız.				
2. Günlük hayatımızdaki sorunların (Problemlerin) hemen hepsini aile içinde hallederiz.				
3. Evde biri üzgün ise, diğeri aile üyeleri bunun nedenini bilir.				
4. Bizim evde, kişiler verilen her görevi düzenli bir şekilde yerine getirmezler.				
5. Evde birinin başı derde girdiğinde, diğeri de bunu kendilerine falasıyla dert ederler.				
6. Bir sıkıntı ve üznütü ile karşılaştığımızda, birbirimize destek oluruz.				
7. Ailemizde acil bir durum olsa, şaşırıp kalırız.				
8. Bazen evde ihtiyacımız olan şeylerin bittiğinin farkına varmayız				
9. Birbirimize karşı olan sevgi, şevkat gibi duygularımızı açığa vurmaktan kaçınırız.				
10. Gerktiğinde aile üyelerine görevlerinin hatırlatır, kendilerine düşen işiyapmalarını sağlarız.				
11. Evde dertlerimizi, üzüntülerimizi birbirimize söylemeyiz.				
12. Sorunlarımızın çözümünde genellikle ailece aldığımız kararları uygularız.				
13. Bizim evdekiler, ancak onların hoşuna giden şeyler söylediğinizde sizi dinlerler.				
14. Bizim evde bir kişinin söylediklerinden ne hissettiğini anlamak pek kolay değildir.				
15. Ailemizde eşit bir görev dağılımı yoktur.				
16. Ailemiz üyeleri, birbirlerine hoşgörülü davranırlar.				
17. Evde herkes başına buyruktur.				
18. Bizim evde herkes, söylemek istediklerinin üstü kapalı değil de doğrudan birbirlerinin yüzüne söyler.				
19. Ailede bazılarımız duygularımız belli etmeyiz.				
20. Acil bir durumda ne yapacağımız biliriz.				
21. Ailecek, korkularımızı ve endişelerimizi birbirimizle tartışmaktan kaçınırız.				
22. sevgi, şevkat gibi olumlu duygularımızı birbirimize belli etmekte güçlük çekeriz.				
23. gelirimiz ihtiyaçlarımız karşılamaya yetmiyor.				
24. Ailemiz bir problemi çözdükten sonra, buy çözümün işe yarayıp yaramadığını tartışır.				
25. Bizim ailede herkes kendini düşünür.				
26. Duygularımızı birbirimize açıkça söyleriz.				

27. Evimizde banyo ve tuvalet bir türlü temiz durmaz.				
28. Aile içinde birbirimize sevgimizi göstermeyiz.				
29. Evde herkes istediğini birbirinin yüzüne söyleyebilir.				
30. Ailemizde, Her birimizin belirli görev ve sorumlukları vardır.				
31. Aile içinde genellikle birbirimizle pekiyi geçinemeyiz.				
32. Ailemizde sert-kötü davranışlar ancak belli durumlarda gösterilir.				
33. Ancak hepimizi ilgilendiren bir durum olduğu zaman birbirimizin işine karışırız.				
34. Aile içinde birbirimizle ilgilenmeye pek zaman bulamayız.				
35. Evde genellikle söylediklerimizle söylemek istediklerimiz birbirinden farklıdır.				
36. Aile içinde birbirimize hoşgörülü davranırız.				
37. Evde birbirimize, ancak sonunda kişisel bir yarar sağlayacak ilgi gösteririz.				
38. Ailemizde bir dert varsa, kendi içimizde hallederiz.				
39. Ailemizde sevgi, şevkat gibi güzel duygular ikinci plandadır.				
40. Ev işlerinin kimler tarafından yapılacağını hep birlikte konuşarak kararlaştırırız.				
41. Ailemizde herhangi bir şeye karar vermek her zaman sorun olur.				
42. Bizim evdekiler sadece bir çıkarları olduğu zaman birbirlerine ilgi gösterirler.				
43. Evde birbirimize karşı açık sözlüyüzdür.				
44. Ailemizde hiçbir kural yoktur.				
45. Evde birinden bir şey yapması istendiğinde mutlaka takip edilmesi ve kendisine hatırlatılması gerekir.				
46. Aile içinde, herhangi bir sorunun (Problemin) nasıl çözüleceği hakkında kolayca karar verebiliriz.				
47. Evde kurallara uyulmadığı zaman ne olacağını bilmeyiz.				
48. Bizim evde aklınıza gelen her şey olabilir.				
49. Sevgi, şevkat gibi olumlu duygularımızı birbirimize ifade edebiliriz.				
50. Ailede her türlü problemin üstesinden gelebiliriz.				
51. Evde birbirimizle pekiyi geçinemeyiz.				
52. Sinirlenince birbirimize küseriz.				
53. Ailede bize verilen görevler pek hoşı-umuza gitmez, çünkü umduğumuz görevler verilmez.				
54. Kötü niyetle olmasa da evde birbirimizin hayatına çok karışıyoruz.				
55. Ailemizde kişiler herhangi bir tehlike karşısında (yangın, kaza gibi) ne yapacaklarını bilirler, çünkü böyle durumlarda ne yapılacağı aramızda konuşulmuş ve belirlenmiştir.				
56. Aile içinde birbirimize güveniriz.				
57. Ağlamak istediğimizde, birbirimizden çekinmeden mutlaka ağlayabiliriz.				
58. İşimize (okulumuza) yetişmekte güçlük çekiyoruz.				
59. Aile içinde birisi, hoşlanmadığımız bir şey yaptığında ona bunu açıkça söyleriz.				
60. Problemlerimiz çözmek için çeşitli yollar bulmaya çalışırız.				

EK IV.

EYSENCK KİŞİLİK ENVANTERİ

Maddeler		Evet	Hayır
1	Bir çokdeğişik merakınız var mı?		
2	Herhangi bir şeyi yapmadan önce durup enine boyuna düşünür müsünüz?		
3	Ruh haliniz sık sık inişler ve çıkışlar gösterir mi?		
4	Başkasının yaptığını bildiğiniz halde, hayatınızda hiçbir şey için övgü kabullendiğiniz oldu mu?		
5	Konuşkan bir insan mısınız?		
6	Borç içinde olmak sizi endişelendirir mi?		
7	Nedeni olmadığı halde kendinizi “tam anlamıyla bir hiç ve son derece mutsuz” hissettiğiniz oldu mu?		
8	Kendi payınızdan fazlasını almak için aç gözlülük ettiğiniz oldu mu?		
9	Geceleri evinizin kapısını, penceresini dikkatli bir şekilde kilitler misiniz?		
10	Oldukça canlı bir kimse misiniz?		
11	Bir çocuğu ya da hayvanı acı çekerken görmek sizi alt üst eder mi?		
12	Yapmamanız ve söylememeniz gereken şeyler olduğundan sık sık endişe duyar mısınız?		
13	Bir şey yapacağınızı söylediğiniz zaman ortam ne kadar elverişsiz de olsa verdiğiniz sözü tutar mısınız?		
14	Paraşütle atlamakatan hoşlanır mıydınız?		
15	Canlı bir toplantının genellikle kendinizi havasına kaptırır ve eğlenir miydiniz?		
16	Tedirgin bir kimse misiniz?		
17	Kendi suçunuz olduğunu bildiğiniz halde, bunu yapmaktan ötürü hiç başka birisini suçladığınız oldu mu?		
18	Yeni kimselerle tanışmakatan hoşlanır mıydınız?		
19	Sigorta proejelerinin iyi bir fikir olduğuna inanır mıydınız?		
20	Duygularınız kolayca incinir mi?		
21	Bütün alışkanlıklarınız iyi ve arzu edilen cinsten midir?		
22	Sosyal olaylarda arka planda kalma eğiliminde misiniz?		
23	Garip ya da tehlikeli etkileri oabilecek uyuşturucuları kullanabilir misiniz?		
24	Sık sık taşıdığınızı hisseder misiniz?		
25	(bir toplu iğne yada düğme olsa bile) hiç başkasına ait bir şeyi aldığınız oldu mu?		
26	Çok gezmeyi sever misiniz?		
27	Sevdiğiniz kimseleri üzmemekten hoşlanır mısınız?		
28	Sık sık suçluluk duygusundan rahatsız olur musunuz?		
29	Bazen hiçbir şey bilmediğiniz şeyler hakkında konuşur musunuz?		
30	Okumayı, insanlarla tanışmaya tercih eder misiniz?		
31	Size kötülük etmek isteyen düşmanlarınız var mı?		
32	Kendinize sinirli bir kimse der misiniz?		

33	Kaba davrandığınız zaman daima özür diler misiniz?		
34	Çok arkadaşınız var mı?		
35	Bazen başkalarını gerçekten incitebilecek (zarar verecek) şakalardan hoşlanır mısınız?		
36	Endişe eden biri misiniz?		
37	Çocukluğunuzda size söyleneni hiç itiraz etmeden hemen yapar mıydınız?		
38	Kendiniz için kaygısız diyebilir misiniz?		
39	Terbiyeli ve dürüst olmak sizin için önemli midir?		
40	Dehşet verici şeyler olabilir diye endişe eder misiniz?		
41	Başkasına ait bir şeyi hiç kırdığınız ya da kaybettiğiniz oldu mu?		
42	Yeni dostlar edinmek için genellikle ilk adımı siz mi atar mısınız?		
43	İnsanlar size dertlerinden söz ettikleri zaman ne hissettiklerini kolayca anlayabilir misiniz?		
44	Kendinize gergin yada “çok sinirli”bir insan diyebilir misiniz?		
45	Etrafta el altında kağıt sepeti bulunmadığı zaman lüzumsuz kağıtları yere atar mısınız?		
46	Başkalarıyla beraber olduğunuz zaman genellikle sessiz misiniz?		
47	Evliliğin modası geçmiş olduğuna ve onsuz olunabileceğine inanıyor musunuz?		
48	Bazen kendinize karşı acıma duygusuna kapılırmısınız?		
49	Bazen azıcık böbürlenir misiniz?		
50	Sönük bir toplantıya kolaylıkla canlılık getirebilir misiniz?		
51	Dikkatli araba kullanan insanlar sizi rahatsız eder mi?		
52	Sağlığınız hakkında endişelenir misiniz?		
53	Her hangi bir kimse için hiç kötü ya da yakışsız şeyler söylediğiniz oldu mu?		
54	Arkadaşlarınıza şaka yapmaktan ya da komik şeyler anlatmaktan hoşlanır mısınız?		
55	Bir şeyin tadı (lezzeti) size aynı gelir mi?		
56	Bazen somurtur musunuz?		
57	Çocukluğunuzda hiç anne ya da babanıza karşı yüzsüzlük ettiğiniz oldu mu?		
58	İnsanlarla kaynaşmaktan hoşlanır mısınız?		
59	İşinizde hatalar olduğunu bilmek sizi endişelendirir mi?		
60	Uykusuzluk çekmekten şikayetçi misiniz?		
61	Yemekten önce daima temiz olmaya dikkat edermisiniz?		
62	İnsanlar sizinle konuşurken daima “bir hazır cevabınız” bulunur mu?		
63	Randevu yerinde vaktinden önce bulunmaktan hoşlanır mısınız?		
64	Sık sık sebepsiz yere kendinizi yorgun hisseder misiniz?		
65	Oyun oynarken hiç hile yaptınız mı?		
66	Çabuk hareket gerektiren şeylerden hoşlanır mısınız?		
67	Anneniz iyi bir kadın mıdır?		
68	Sık sık hayatın çok sıkıcı ve donuk olduğu duygusuna kapılır mısınız?		
69	Hiç kimseden yararlanmaya katlığınız oldu mu?		
70	Sık sık zamanınızın elverdiğinden daha çok faaliyete katılır mısınız?		
71	Sizi aldatmaya çalışna pek çok insan var mı?		
72	Görünüştünüz için çok endişelenir misiniz?		
73	Hoşlanmadığınız insanlara karşı bile daima nazik ve terbiyeli misiniz?		

74	Sizce, insanlar geleceklerini güvence altına alabilmek için sigorta ve tasarruf işleriyle çok mu zaman harcamaktadırlar.		
75	Ölmüş olmayı hiç istediğiniz oldu mu?		
76	Ortaya çıkmayacağından kesinlikle emin olsanız, vergi öderken kesinlikle kaçamak yapar mıydınız?		
77	Bir toplantıyı hareketlendirebilir misiniz?		
78	İnsanlara karşı kalabalık etmemeye çalışır mısınız?		
79	Utandırıcı bir deneyimin (yaşantının) ardından uzun süre endişelenir misiniz?		
80	Knedi bildiğinizi yapmak için ısrara ettiğiniz oldu mu?		
81	Trene, otobüse sık sık son dakika mı yetişirsiniz?		
82	“Asabi” olmaktan şikayetçi misiniz?		
83	Birine duygularını incitmek için kasıtlı olarak bir söz söylediğiniz hiç oldu mu?		
84	Birbirlerine zararsız şakalar yapan bir toplulukta bulunmaktan nefret eder misiniz?		
85	Sizin kabahatiniz olmadığı halde arkadaşlıklarınız kolayca bozulur mu?		
86	Sık sık kendinizi yalnız hisseder misiniz?		
87	Analatacağınız şeyin her zaman önceden denemesini yapar mısınız?		
88	Bazen hayvanları tedirgin etmekten hoşlanır mısınız?		
89	Sizde ya da yaptığınız işte hata bulunursa kolaylıkla kırılır mısınız?		
90	Hiç tehlikesi olmayan bir yaşam tarzı size çok mu sıkıcı gelir?		
91	Bir randevunuza ya da işinize hiç çok geç kaldığınız oldu mu?		
92	Etrafta fazla telaş ve heyecan olmasından hoşlanır mısınız?		
93	Başkalarının sizden korkmalarında hoşlanır mısınız?		
94	Bazen etrafınıza neşe ve enerji saçarken bazende son derece cansız ve yavaş hareket eder mi siniz?		
95	Bazen bugün yapmanız gereken şeyi ertesi güne bırakır mısınız?		
96	Başkaları sizi çok canlı ve hareketli mi görür?		
97	İnsanlar size çok yalan söyler mi?		
98	Bazı şeylere karşı alıngan mısınız?		
99	Yaptığınız hatayı her zaman kabul edebilir misiniz?		
100	Tuzağa yakalanmış bir hayvan için daima üzüntü duyar mısınız?		
101	Bu soruları cevaplamaktan hiç rahatsız oldunuz mu?		